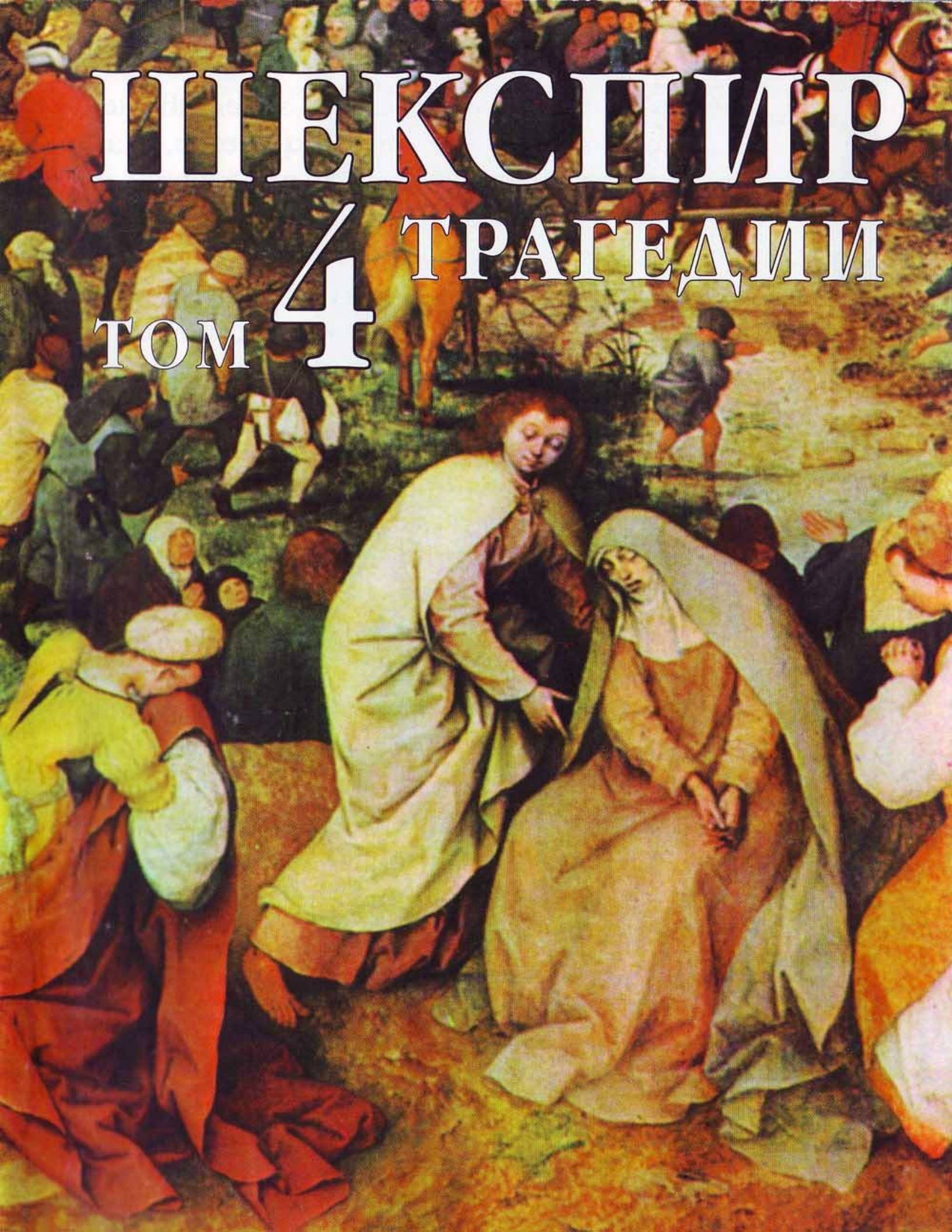

ШЕКСПИР

ТРАГЕДИИ

ТОМ

4

УИЛЯМ ШЕКСПИР
СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ
ТОМ 4
ТРАГЕДИИ

Превод: Валери Петров

chitanka.info

„Макбет“ разказва за престъпленията, извършени от Макбет, иначе смел и честен пълководец, който е унищожен от амбицията си да стане крал на Шотландия.

„О, бедни голи люде по света,
където и да сте, във тази буря,
нещастни, как с глави
незащитени,
с тела, изнемощели от глада,
във дрипели на дупки и прозорци,
ще се опазите от нея? Да,
за вас преди съм мислил твърде
малко!“

Лир
(„Крал Лир“
— III д., IV
сц.)

„Изкълчено е всичко. Ако има
в човека нещо прямо, то е само
отявлената му злина!“

Тимон
(„Тимон
Атински“ —
IV д., III сц.)

„Така далече
нагазил съм в реката кръв, че
вече
обратният ми път не е по-
кратък
от пътя, който чака ме
нататък.“

Макбет
(„Макбет“ —
III д., VI сц.)

*„Египтянко, ти знаела си, да,
че, вързано за твоето кормило,
сърцето ми след тебе ще
потегли.“*

Антоний
(„Антоний и
Клеопатра“ —
III д., XI сц.)

*„Ти му приписваш като порок нещо, което
му е в природата и няма как да се промени.“*

Втори гражданин
(„Кориолан“ — I д., I сц.)

МАРКО МИНКОВ

ПРЕДГОВОР КЪМ „УИЛЯМ ШЕКСПИР.

ТОМ 4. ТРАГЕДИИ“

Настоящият том съдържа творбите, създадени във втората половина от великия път на Шекспир в областта на трагичното. Тук го виждаме постигнал може би най-високите върхове на своето творчество.

Така по общата преценка на критиците „Крал Лир“ е най-дълбоката от Шекспировите трагедии. Но тя не е най-популярната и в театъра постановките на „Крал Лир“ са сравнително редки. Донякъде двете неща са причинно свързани; не защото публиката непременно бяга от дълбокото, нито пък защото дълбочина и драматизъм непременно се изключват, но защото въпросите, които се поставят тук, са по-общи, по-философски и драматичният конфликт — по-неопределен. Не знаем дали Шекспир е избрал точно тази фабула за разработване, защото тя му е давала възможност да постави такива въпроси или тези въпроси са му се наложили от естеството на фабулата, избрана по други съображения. Знаем, че легендата за Лир е била популярна в ренесансова Англия и е съществувала в различни версии; и че през 1605 година, навярно точно преди Шекспир да пристъпи към своята трагедия, била отпечатана една по-стара драма със същия сюжет, която може би е представлявала непосредственият тласък за написването ѝ. Шекспировата трагедия може с доста голяма сигурност да се датира към края на тази година или към началото на следващата поради споменаването на „тези затъмнения на слънцето и на луната“: през есента на 1605 година е имало действително такива затъмнения. Но освен това можем да кажем, че тази фабула предлагала на Шекспир един човек, който не може да направи разлика между привидното и действителното и който поради това претърпява страшно разочарование. Тези две теми са така тясно свързани с темите, около които са кръжели мислите му през онези години, че те може би са

определили избора на един сюжет, който в драматично отношение не изглежда твърде обещаващ. И макар при по-нататъшната разработка тези теми да се изместват на по-заден план, те все пак представляват изходната точка за новото, което той е вложил в трагедията.

Легендата за Лир ни пренася назад в едно древно и мъгляво езическо минало, пълен противовес на съвременността на „Отело“ — драмата, която я е предшествовала. Ако там подробностите на всекидневния живот ни се налагат на всяка крачка, тук фонът е — за Шекспир — неопределен и неясен, почти абстрактен. Дори и за географията на драмата, макар и в нея да се споменават местности като Довър и тебеширените му крайбрежни скали, не можем да си създадем ясна представа. Пък и само в такъв неопределен приказан свят биха могли да стават неща като тези, които ни се представят тук. Самата легенда, макар и приета навремето като исторически достоверна и включена в историята на Холинshed, е всъщност една прастара народна приказка, разпространена из цяла Европа. И ако обикновеното ни впечатление за Шекспир е, че при него центърът на тежестта лежи в портретирането, в създаването на такива пълнокръвни, сложни, индивидуализирани образи, които — както при Шейлок — правят дори невероятните постъпки приемливи и убедителни, тук образите са опростени, еднопосочни типове като в приказките. Това е един свят на крайностите, на добри и лоши хора, на черно и бяло, и дори централният образ, който трябва да избере между двата полюса, е също така опростен, както другите. Какво може да се каже за характера на Лир повече от това, че е гневлив и властен старец и че титаничните проклетия, които произнася при най-малкия повод, му придават монументална величественост? Ако обсъдим случая му от гледището на практичното всекидневие, ще се запитаме защо той не се оттегля в един отделен замък с хубав ловен парк, където ще може да живее весело със своите рицари, както си желае? Но в контекста на този легендарен свят и на емоционалната сила, която той разгръща, въпросът е абсурден: той не може изобщо да възникне, докато сме под непосредственото впечатление от самата драма. Но именно защото в този кошмарен свят всичко е така чудовищно невероятно, а все пак се натрапва така силно на чувствата ни, ние сме принудени, както в никоя друга Шекспирова драма, да приемаме нещата не в прекия им смисъл, а като символи.

В легендата, както и във всички по-ранни нейни преработки, изходът е щастлив: Корделия побеждава сестрите си и връща стария крал, осъзнал грешката си, на престола. Единствен Шекспир променя историята, като измисля лудостта на Лир и завършва с неговата смърт, или по-скоро сгъстява накрая събитията, защото и у Холинshed Корделия умира в тъмницата, но след много години, победена не от своите сестри, а от техните синове. По-късно оптимистичният дух на XVIII век не е могъл да изтърпи това накърнение на поетичната правда, при което невинната Корделия бива наказана наред с всички представители на злото, и в продължение на около век и половина „Крал Лир“ е била представяна на английска сцена с щастлив завършек, при който Корделия се омъжва за Едгар. Това е може би кощунство с Шекспир, но ни подсказва още една причина за непопулярността на трагедията: тя е твърде тежка, твърде покъртителна.

И все пак тя не е песимистична. Ако Лир и дори Корделия загиват, изтребени са и всички представители на злото; и ако погледът към едно по-добро бъдеще е по-слабо подчертан, отколкото в повечето други Шекспирови трагедии, все пак Олбанският княз и Едгар са дали по-съществени доказателства, че ще могат да управляват мъдро и справедливо, отколкото Фортинбрас в „Хамлет“ или дори Малком в „Макбет“. Шекспир е наистина оптимист, той вярва, че поначало доброто е по-силно от злото и ще победи, той вярва и в това, че устройството на света е такова, че за всяко престъпление или всяка грешка животът заплаща с възмездие. Но той знае също така, че престъплението не е нещо затворено в себе си, а обхваща всичко наоколо, че и наказанието пада сякаш не само върху виновника, но и върху невинни около него, че поетическата правда е евтина сантименталност, която изопачава действителността. Но всъщност в „Крал Лир“ борбата между добрите и злите е само една странична линия и в никоя друга драма доброто не се показва така вяло, слабо и безпомощно. Ако то все пак побеждава накрая, това е по-скоро защото самото зло се е обърнало против себе си и се е самоунищожило, а не защото доброто се е оказало по-силно. Истинското тържество на доброто обаче се крие тук не във външните събития, а в това, което става в душата на Лир.

Като Хамлет и Отело Лир също е обхванат от нещо, което се разраства така, че застрашава самите устои на неговата личност и го докарва не само до прага на лудостта, но и отвъд него. Но у тях това начало е нещо дошло или всадено отвън, а у Лир гневливостта е съществувала открай време в душата му. Докато е бил всевластен крал и всички са треперели пред него и бързали да изпълнят безпрекословно всяка негова прищявка, тази гневливост се е държала в граници и не е имала възможност да се проявява много силно. Но тя се е подхранвала все пак от раболепието на околните и чрез нея той винаги си е налагал волята. Както казват дъщерите му, той слабо е познавал себе си; виждал е в покорството на околните потвърждение на собственото си величие. Но веднъж отказал се от властта, той трябва да открие, че могъществото му е било само в кралските му атрибути, че сама по себе си волята му е немощна. И на това откритие той реагира по обикновения си начин: с гняв. Гневът му става толкова страшен, че съперничи дори с природните стихии и надвиква гръмотевиците. Но при тази буря — отражение на бурята в душата му — настъпва една промяна у него. Той се досеща, че и други зъзнат и страдат покрай него — най-напред за шута си, измръзнал и изплашен, но после и за хилядите хора без подслон, за които такива неволи не са изключение, а част от битието — и се упреква, че като крал твърде малко е мислел за тях. А излишествата на богатите биха стигнали за нуждите на бедните. Под напора на своите нещастия, на физическото изтощение и на новите мисли, които почват да го озаряват, той полудява, но, луд, Лир разбира нещата по-добре, отколкото когато е бил с ума си. Той почва да се пита, кой е той и какво изобщо е човекът? Свали от него изкуствените му прибавки и какво остава? Едно голо, чаталесто животно. И той, който по-рано е искал да утвърди достойнството си със стотина рицари, сега иска да съдере дрехите от тялото си, за да стане не крал, а човек. Сега той разбира, че дрехите и санът, който те означават, са това, което създава различията между хората; че между крадеца и съдията, който го осъжда, между проститутката и стражаря, който я шиба със своя камшик, таейки похот в душата си, разликата е само в положението, и че при други условия съдията би могъл да бъде крадецът. Така, за разлика от другите герои, които трябва да изхвърлят от себе си едно чуждо начало и да възстановят истинската си личност, Лир трябва да изхвърли част

от себе си, да се възроди и да стане друг човек. Накрая, изцерен от своята лудост, но запазил новото си прозрение, той вече не ламти за почит; той би могъл да бъде щастлив и в затвора със своята Корделия, но дори и това не му е отредено и той умира, но умира щастлив, мислейки, че тя е оживяла. И какъв друг край можеше да има за него, след като е преминал през чистилицето? Един щастлив завършек само би намалил значението на неговото прозрение, което става по-ценно от това, че той трябва да го заплати със своя живот и с живота на любимата си дъщеря.

С новите прозрения на Лир въпросът за привидното и действителното се издига на ново равнище. Още при „Хамлет“ този въпрос се оказва сложен; но все пак там се предполагаше, че има някаква обективна действителност, до която бихме могли да се доберем, ако познавахме всички факти. Но кой би могъл да каже какво струва един човек сам по себе си, когато махнем всички изкуствени добавки и стигнем до голото чаталесто животно? Ако тези добавки спадат към привидното, какво остава за действителното? И какво всъщност остава от цялата йерархична стълба на битието, описана с такава увереност от Одисей в „Троил и Кресида“, която се е приемала от общото мнение навремето като създадена от Бога? Богът на християнството не се явява в езическия свят на Лир и това дава на Шекспир възможност да постави още един въпрос: какво е отношението между чаталестото животно и онези сили или закономерности, които направляват неговото битие? Едва ли има лице в драмата, което да не поставя по един или друг начин този въпрос и да не му дава свой отговор. Старият Глостър вярва в звездите и в затъмненията, които смуцават правилния ред; но после в отчаянието си той вижда само една бездушна жестокост:

*Каквото са мухите за децата,
това сме хората за боговете —
убиват ни, когато им е скучно.*

На суеверието на Глостър се надсмива незаконният му син Едмънд — човек подобен на Яго, признаващ само една механистична природа, в която няма място за морал, признателност, роднинство,

изобщо за нищо друго освен за собствения интерес и собствените нагони. До звездите, но по-скоро като израз на чистата случайност, прибегва и старият Кент, за да си обясни разликата между Корделия и сестрите ѝ. Но двамата положителни герои, Олбанският княз и Едгар, на които се пада да сплотят отново разпокъсаната държава, вярват, както бихме казали и за самия Шекспир, в едно морално начало:

*Ако небето не изпрати свои
вършители във кръв и плът, да спрат
туй грозно издевателство, след време
човеците ще се ядат подобно
на морските чудовища! —*

казва първият, а Едгар забелязва още по-уверено:

*Боговете
във своята върховна справедливост
превърщат жаждата ни за наслади
в оръдия за мъки.*

И все пак най-съкровено мнение на Шекспир се сумира може би в едно друго изказване на Едгар:

*Човек е длъжен
да чака търпеливо своя час
за тръгване, тъй както е дочакал
часа да се яви на този свят.
В съзрелостта е всичко.*

Не че тези думи са особено ясно подчертани в драмата; те не са поставени например във финалната сцена, където биха изпъкнали като общ извод, но те са толкова близки до думите на Хамлет: „готовността е всичко“, че трябва да съдържат нещо лично, близко на автора.

Тези две тематични линии, които взаимно се допълват — мястото на човека в обществото и във Вселената — дават на трагедията една необикновена, дори за Шекспир, дълбочина. Трябва обаче да се признае, че те са дадени не толкова от самото действие, колкото чрез преки изказвания, което е донякъде слабост. Но тъй като тези изказвания са все пак здраво вградени в действието и заобиколени от ограничаващи и противоречащи моменти, те нямат студенината и отблъскващото въздействие на едно програмно изказване. Прозренията на Лир са верни поначало и не съдържат някакво особено откровение; дори по Шекспирово време никой не би се шокирал от формулировката, че пред Бога всички са равни. И ако тези произведения бяха дадени като зрелите изказвания на един издигнат мъдрец, а не като бълнуванията на луд, бихме ги намерили по-скоро банални, отколкото дълбоки; бихме могли дори да възразим може би, че не всеки бедняк става крадец и че не всеки крадец краде от беднотия. Но представени така, като че ли всичко това е известно, но в този луд свят трябва да си луд, за да го кажеш, тези мисли добиват една съвсем нова сила и ни засягат много по-дълбоко.

Има още едно обстоятелство тук, което ни навежда на по-общи размишления. „Крал Лир“ заедно с „Тимон Атински“ е единствената Шекспирова трагедия с ясно начертана втора фабулна линия. Това може да се дължи преди всичко на факта, че и в двата случая основната фабула не предлага големи възможности за сложни интриги и разнообразни конфронтации. Защото обикновено при трагедиите си за разлика от комедиите Шекспир предпочита да съсредоточава своето внимание върху централното положение и за да получи все пак известно разнообразие, въвежда само такива странични фигури, които тясно се свързват с главната фабула, тъй че при тях не може да се говори за отделна нишка. И обикновено тези странични фигури служат за контраст с героя. Лаерт, Фортинбрас, дори и Пир, всички чувстват задължението да отмъстят за своите бащи, но важното е колко различно реагират те на това задължение. Родриго е също като Отело пешка в ръцете на Яго, но каква различна пешка. В „Крал Лир“ обаче съществено е почти пълната успоредност между двете фабули, пред която дребните отлики бледнеят. Глостър се обръща против верния си син, както Лир — против своята дъщеря, макар не от старческо твърдоглавие, а вследствие клеветите на незаконния си син. Както Лир,

той среща само неблагодарност от благодетелствания Едмънд, който го издава като предател на новата кралица. За наказание му изваждат очите и го пращат като Лир да се лута из пустошта. И там той вижда без очите си по-добре, отколкото когато е бил с тях, и стига размисли, съвсем подобни на Лировите, за несправедливото разпределение на богатата в този свят, като накрая умира щастлив в прегръдките на истинския си син. Тази пълна успоредност създава у нас впечатление за един свят, в който такива неща са нормата, в който всички стари, установени връзки и ценности — почит към старите, любов между близките, благодарност, вяност — са изгубили значението си и в който шества само голямата себичност. Тук злото не е съсредоточено в един образ, както при „Хамлет“ и „Отело“, а се шири навред. Активните в този свят са именно себичните, другите страдат и трябва да търпят, и само между простите хора още може донякъде да се разчита на старите патриархални добродетели, на състрадание и готовност да се помага. И въпреки древния си колорит този свят, в който свободомислещите като Едмънд дават тона, е светът на новото време, на налагащия се капитализъм. Той е жесток, хищен свят, това ни подсказват и образите на хищни зверове — не на пакостливи животни, както е в „Отело“. Той е свят, в който човечеството е почнало да се яде „подобно на морските чудовища“. Но в него има и нещо кошмарно и реално. Не става въпрос само за това, че един баща изведнъж се обръща против любимата си дъщеря и я изгонва от дома си само защото тя не е искала да каже публично, че го обича над всичко в света; или за това, че тя, обичайки го наистина, не се опитва дори да намери тактичен изход от положението, а като че ли се стреми да разяри баща си; най-сетне случаят е бил регистриран в историята като факт и Шекспир го е приел като такъв. Нито пък става въпрос за това, че друг баща моментално дава вяра на най-ужасните клевети против своя син, без изобщо да провери нещата; за това, че доскорошният крал на страната е като че ли напълно зависим от милостините на своите дъщери; за това, че тези дъщери проявяват не само нехайство, но и една с нищо немотивирана садистична жестокост спрямо него; за това, че един въпрос като този за кралската свита отприщва у Лир изведнъж такъв емоционален порой. Такива неща могат да ни смущават, както са смущавали Толстой, само ако си затваряме очите за кошмарната атмосфера на трагедията като цяло.

Този свят, едновременно прадревен и съвременен, е изобщо свят на лудите, пример на хаоса, който ще настъпи, когато моралните задръжки загубят своята сила. На лудите, защото само те виждат ясно и говорят открито. Това започва още с ролята на шута, смахнатото момче, което непрекъснато с жестока подигравателност натяква на Лир грешката му и което може безнаказано да му говори истината именно защото е лудо. Този шут е, от една страна, съвестта на самия Лир, която му говори онова, което той не иска да признае на себе си; но е също така и гласът на народа, който навярно със същия тон е говорил по кръчмите за нещастията на стария крал. Донякъде дори той е може би далечен отклик на гласа на Корделия, защото изглежда, че двете роли са били изпълнявани от същото момче и затова Корделия и шутът никога не се явяват заедно на сцената; може би дори самият Лир намеква за това, като казва над трупа на Корделия: „И моето глупаче (fool) — о, горкото — обесено!“, макар че тези думи могат да имат и само галовен смисъл. Така или иначе шегите на шута хвърлят върху трагичното една блещукаща гротескна светлина, която заедно с прорицанието му — една налудничава смесица от иронична социална критика, безсмислени бръщолевения и сатира над самите пророчества — ни подготвя за кошмарната сцена, кулминацията на цялата трагедия, когато тримата безумци — полуделият Лир, смахнатият шут и мнимо лудият Едгар — провеждат символичен съд над дъщерите на Лир и ние изцяло навлизаме в света на лудостта и намираме може би в него повече логика, отколкото в този на действителността.

„Крал Лир“ е най-покъртителната от всички Шекспирови трагедии не само защото е най-жестоката, но защото представлява трагедията на човека изобщо, на онези онеправдани, към които Лир се обръща с думите:

*О, бедни голи люде по света,
където и да сте, във тази буря,
нещастни, как с глави незащитени,
с тела, изнемощели от глада,
във дрипели на дупки и прозорци,
ще се опазите от нея? —*

на онези, които не виждаме на сцената, но чието присъствие се чувства постоянно и които все пак се явяват в лицето на бездомния Лир, на Глостър и преоблечения като луд просяк Едгар. Никъде другаде у Шекспир социалният протест не диша така силно, както тук. Това не е трагедията на един човек, а на страдащото човечество.

Близко до „Крал Лир“ по настроение е и „Тимон Атински“. Тази трагедия все още не е намерила своето сигурно място в поредицата на Шекспировите трагедии. Външни данни за датирането ѝ липсват напълно, но нейните настроения и метрика говорят за близко съседство с „Крал Лир“. И все пак може би повечето от критиците са склонни да я смятат за последната трагедия на Шекспир, написана след „Кориолан“. Главната причина за това е навярно в желанието да не се прекъсне поредицата на четирите — по общото мнение — най-големи трагедии с една от най-несполучливите, и в стремежа да се потвърди тезата за едно постепенно отслабване на Шекспировото трагическо виждане: след не много популярната трагедия „Кориолан“ би трябвало да последва съвсем незадоволителната „Тимон“ и тогава пълното отказване от трагичната форма и преминаването към романсите. В полза на това схващане би могла да се приведе успоредността във фабулно отношение между втората линия на действие с Алкивиад тук и в „Кориолан“; у Плутарх двамата пълководци са разгледани успоредно и Шекспир има наистина известна склонност да повтаря същите фабулни мотиви в последователни драми. А освен това може да се изтъкне, че главният източник за „Тимон Атински“ е един анекдот, разказан от Плутарх в биографията на Марк Антоний. Този довод обаче се обезсилва от това, че Шекспир очевидно е бил добре запознат с тази биография още преди да пристъпи към написването на трагедията си за Антоний и я е използвал още в „Макбет“. И всичко, което може да се приведе в полза на една по-късна дата за „Тимон“, едва ли може да натежи над недвусмислените показания на метриката, преди всичко над данните за употребата на неправилните преливания, на тези например, при които предлогът остава в края на стиха, откъснат от съществителното си. При „Антоний и Клеопатра“ тази волност, съвсем рядка преди това, се среща изведнъж 25 пъти, в „Кориолан“ — 44 пъти, и още по-често в последните романи. Необясним би бил отказът на Шекспир от тази нова свобода в „Тимон“, ако мястото на драмата беше след „Кориолан“.

При това фабулните успоредности между нея и „Крал Лир“ също не са за пренебрегване и ако темата за неблагодарността свързва „Тимон“ с „Кориолан“, то тя я свързва не по-малко и с „Крал Лир“.

Въпросът се усложнява и от това, че самото авторство на пиесата не е напълно сигурно. Че най-голямата и най-важната част е от Шекспир, стои извън всякакво съмнение. Но има и пасажки, в които стиховете са така безлични и дори безвкусни, че можем наистина да се съмняваме дали са от Шекспир. С това се хвърля съмнение и върху много от сцените в проза; наистина установяването на авторството тук е поначало много по-трудно, но в тях има не малко твърде плоски пасажки. Понастоящем, като реакция против едно по-старо течение, чиито най-крайни представители почти не са оставили на Шекспир самостоятелно авторство над една-единствена драма, преобладаващото мнение е, че и „Тимон“ е напълно автентична; обяснението обаче, до което се прибегва, за да се обяснят неравностите в стила, е толкова неубедително и се повтаря с такова подозрително единогласие, че въпросът не може да се смята за разрешен. Твърди се, че тази драма била една недовършена скица от Шекспир, при която само ключовите сцени били по-грижливо изработени, а останалите е трябвало впоследствие да получат една щателна шлифовка. Такъв начин на работа противоречи не само на свидетелствата на Шекспировите колеги, които ни говорят, че той е писал с удивителна лекота и без никакви поправки, но и на здравия разум. Допустимо би било за един поет беглото нахвърляне на някои идеи за отделни сцени, дори и скицирането на тези сцени в проза с намерение да се изработят после в по-изящна форма, но допускането, че ще изработи в стихове цели дълги пасажки, в които няма дори и полъх от обикновените му особености, с намерение да ги преработи после, е абсурд. И още по-невероятно е, че при тази предварителна скица ще прибегне до рими, и то некуплетни рими, каквито почти никога не е употребявал, когато тенденцията на неговото развитие отива вече към отказ от римите изобщо, дори и от тези, служещи за поантиране края на сцената или на монолога. Щом е необходимо да се прибегва до такива неубедителни обяснения, ясно е, че тезата за двойно авторство не може да се смята още за оборена.

Както „Крал Лир“, така и „Тимон Атински“ е трагедия на едно дълбоко разочарование, причинено от неблагодарността на другите.

Със своята безмерна и безразборна щедрост богатият Тимон, ухажван и ласкан от всички, се разорява. Но когато се обръща за помощ към приятелите, които тъй богато е дарявал, той среща само откази. Принципът, от който се е ръководел и на който другите са пригласили охотно — че между приятели няма мое и твое, — се оказва несъстоятелен, когато това „твое“ са парите на другите. Съзнал това, Тимон се превръща в антитезата на онова, което е бил, и става човекомразец. Като Лир, но по собствена воля — и за разлика от праобраза си, който остава да живее в Атина, — той се оттегля в пустошта, произнасяйки страшни проклетия над цялото неблагоприятно човечество. Но докато за Лир пустошта е само първият етап в духовното му прераждане, за Тимон тя означава края на всичко. Пак като Лир той стига до прозрението, че разликата, която се прави между хората, е само изкуствена. Той прави дори една стъпка по-нататък от Лир. Защото във феодалния свят на келтския крал това, което придава изкуствената ценност на човека и създава различията между хората, е общественото им стъпало, а в Атина, нарисувана от Шекспир като град на лихварството, определящото са парите. Копаяйки за корени, с които да се храни, Тимон се натъква на заровено съкровище, което би му дало възможност да се върне към стария си охолен живот. Но този живот не го привлича вече. Той е намразил хората и не иска да се върне при тях; а в златото вижда отровата, която е покварила цялото човешко общество; и той използва сега новото си богатство не за да помага на хората, а за да им вреди. Дори когато верният му домоуправител идва при него, за да му даде своите оскъдни спестявания — една сантиментална сцена, която от всички пасажи в драмата показва най-малко сходство с Шекспировия начин на писане, — той пролива сълзи на умиление, но не си променя мнението за човечеството. Вестта за съкровището му се разнася и бившите му ласкатели идват, за да го използват пак, но сега той ги посреща с хули. Така втората половина от драмата става един вид инверсия на първата. И накрая чуваме, че Тимон е умрял, все още ненавиждайки човечеството.

Към тази фабула, лишена от всякаква динамика, е прибавена, както при „Крал Лир“, една втора фабулна нишка, която се върти пак около темата за неблагоприятността. Заслужилият пълководец Алкивиад ходатайства пред атинския съд за един свой човек, осъден на смърт

поради участие във фатален двубой, но получава отказ и дори бива сам осъден на изгнание, загдето е повишил тона си пред съда; възмутен от тази неблагодарност, той събира войска и потегля срещу родния си град, за да го разори, но сенаторите му предлагат накрая удовлетворение и градът е спасен. За разлика от „Крал Лир“, където двете фабули са много тясно свързани помежду си, тук те са почти самостоятелни и само се допират в отделни точки: Алкивиад се появява между гостите на Тимон, а по-късно, минавайки с войската си на път за Атина, го среща пред пещерата му и получава от него пари и насърчение; сенаторите пък идват при Тимон с молба да поеме защитата на града, макар до този момент да не сме подозирали, че Тимон разбира от военно дело.

Има дори и една трета нишка, напълно статична, представена от контрастната фигура на циничния философ Апемант, който презира хората, без да ги мрази, и затова не може да се разочарова от тях.

Обаче дори и с тези допълнителни нишки драмата остава прекалено статична и лишена от напрежение. Образите са прости типове, представени само с по една характерна черта, безплътни абстракции, които не могат нито да ни заинтересуват, нито да ни трогнат. В първите действия Тимон е олицетворение на безмерната щедрост и всъщност ни отблъсква със своето безотговорно разточителство, което звучи по-скоро като суетна показност, отколкото като истинско човеколюбие. После, когато, без да осъзнае някаква грешка в себе си, държи човечеството отговорно за това, че го е надценявал, и изпада в обратната крайност, мразейки всички със същата сляпа безразборност, с която преди ги е обичал, той пак не може да спечели симпатиите ни. И затова неговата критика на обществото звучи много по-убедително извън контекста на драмата, отколкото в него.

„Крал Лир“ и „Тимон Атински“ са двете трагедии на Шекспир с най-силната и задълбочена социална критика. В двете драми тази критика е дадена по-скоро във вид на преки изказвания, отколкото чрез самото действие, което макар и да подчертава човешката неблагодарност и да сочи донякъде, че този порок се среща по-рядко у простите хора, все пак не ни навежда от само себе си на мисълта, че разпределението на богатата в този свят е несправедливо и че различията между хората са изкуствени. В „Крал Лир“ тези преки

изказвания добиват страшна сила от това, че са изказвания на луд, който вижда нещата по-добре от уж здравомислещите; на човек, стигнал сам до низините, изпитал сам неволите на бедните, който милее за тях. При Тимон монолозите, макар и великолепно сами по себе си и по нищо неотстъпващи пред тези на Лир, губят от силата си, защото представляват размишления на човек, отказал се от живота, и то по съвсем други причини, комуто е всъщност безразлично дали общественият ред е справедлив, или не, понеже таи в душата си не любов, а омраза.

Със следващата си трагедия „Макбет“ Шекспир се връща към вече отдавна изоставените политически теми на младините си и към една фабула, която в главните си линии представлява повторение на „Ричард III“, първия му несъмнен успех като начеващ драматург. И причината е ясна. През есента на 1605 година бил разкрит в последния момент един заговор на католическата реакция, целящ да вдигне във въздуха целия парламент заедно с новия крал, шотландеца Яков I. Една драма, подчертаваща старото политическо верую, че узурпатор, стигнал до короната чрез насилие, не може поначало да бъде добър крал, ще е била очевидно много на място при тези обстоятелства. „Макбет“ обаче е била написана, изглежда, не непосредствено след откриването на заговора, а след процеса против заговорниците, защото намеците за двусмислията, които съставляват ясна подтема в драмата, се отнасят по всяка вероятност до двусмислиците, с които обвиняемите си послужили като добри йезуити при своята защита и с които още повече възмутили народа. Освен това много неща в трагедията показват, че тя е била замислена като особен комплимент към краля, патрона на Шекспировата труппа, избавил се като по чудо от кроежите на своите неприятели. Такива са: шотландският сюжет; образът на Банко, от когото Яков водел потеклото си; появата на кралете с двойните кралски атрибути при виденията, показани от вещиците — Яков е бил едновременно крал на Шотландия и Англия; споменаването за способността на английския крал да лекува болните от скрофули, способност, която Яков откривал и у себе си; подчертаването на божествената аура, обкръжаваща кралския сан — все още част от политическото верую на времето, която самият Яков чрез своето поведение е щял много скоро да разклати у буржоазните си поданици. Този характер на комплимент е може би и причината за

необикновената краткост на драмата: вероятно е тя да е била замислена поначало за дворцово представление.

Въпреки всичко това „Макбет“ не е на първа линия политическа трагедия — при разработката на сюжета Шекспир се съсредоточил много повече върху други проблеми, психологически и нравствени. Политическата поука е налице, в самия сюжет, и е много ясна. Стигнал до трона чрез насилие, Макбет се страхува, че може да бъде свален чрез насилие, и се превръща в жесток тиранин, който се крепи чрез насилие, докато самото насилие поражда своето противодействие и кара измъчения народ да се надигне срещу узурпатора. В това има вече известно отклонение от историческия образ на Макбет: за него се казва, че царувал дълго време мъдро и благополучно и едва към края на своя живот станал суеверен и мнителен, а в драмата този процес започва още с възкачването на Макбет на престола или дори още по-рано, със самото загнезждане на идеята за престъплението в душата му. И този процес, гледан вече не от външната му страна — последиците за външния свят, — а отвътре — към разложението в душата на героя, — съставлява истинското съдържание на трагедията: неин основен въпрос е как може да стане злодей и „касапин“ един човек „просмукал от млякото на топлата човечност“. В началото на драмата Шекспир прави всичко, за да изтъкне положителното у Макбет: неговата доблест, храброст, вярност, заслугите му като безстрашен воин, който спасява държавата от външни и вътрешни врагове. В това Макбет се отличава от своя праобраз, у когото историята подчертава най-много жестокостта, и още повече от Ричард, изтъкнат като белязан от природата изверг, който още в първия си монолог ни казва с обезоръжаваща прямота: „Решен съм да бъда злодей“ и се радва на майсторството, с което извършва своите престъпления. Защото там именно всичко е дадено външно, твърде ефективно наистина, но доста театрално, и Ричард си остава, с изключение на известната сцена към края, една марионетка, която, макар и прекрасно движена, е дърпана от няколко доста ясно видими конци, докато Макбет е сложна личност от плът и кръв.

От друга страна обаче, макар и да изтъква доблестта на своя герой, Шекспир прави престъплението му много по-тежко и страшно, отколкото е било в действителност. Истинският Макбет е убил открито един неспособен крал, който със своята слабост е насърчавал

вътрешните раздори и беззакония и който без право го е лишил от възможността да наследи короната; неговата намеса е била за доброто на Шотландия и, както се каза, той е управлявал страната си умно и добре. А в драмата Макбет убива един благ и мъдър крал, същински светец, който го е обсипвал с почести и дарове, и го убива коварно, когато е гост в неговия дом, като за този епизод Шекспир е използвал друга част от шотландската хроника, отнасяща се до съвсем друго лице. Вярно е, че бихме могли и тук да видим във въстанието на Кодор и в нахлуването на норвежците указания за мекушавост у Дънкан; но в света на драмата никой не обвинява краля за тези нещастия, никъде не става и въпрос за някакво разложение в страната и е ясно, че Макбет не е подбуден от никакви грижи за държавата, а изключително от жажда за власт. Цялата природа е разтърсена от светотатственото убийство на Божия наместник на земята и страшни знамения идват да подсилат ужаса ни от него. Пък и самата сцена на убийството е и без това може би най-силната и драматична сцена в цялото творчество на Шекспир. Убийството се извършва зад сцената, не го виждаме с очите си, а само посредством думите и преди всичко чрез тревогата на убийците; но това го прави още по-страшно. И споменът за ужаса, който са преживели през тази нощ, е това, което ще ги погуби. Убийството не е само епизод в драмата, а нещо, което отеква през целия ѝ ход.

В „Макбет“, както и при „Отело“, Шекспир построява трагедията си около един парадокс: там един човек, който не познава ревност, става ревнив: тук един верен служител на краля убива господаря си. За да се получи едно такова обръщане на характера, е нужно външно въздействие и то е било вече подсказано от самия източник, в който се говори не само за влиянието на властолюбивата лейди Макбет, но и за пророчеството на трите вещици. Всъщност там тези злокобни фигури са не вещици, а самите орисници, „трите съдбовни сестри“. Дали Шекспир е разбрал точно смисъла на шотландската дума *weird* — „съдба“ — е въпрос; той я употребява в драмата, но по такъв начин, че тя под негово влияние е променила смисъла си и сега е останала в английския език като прилагателно със значение „странен, злокобен“. Във всеки случай той ни представя тези образи не като възвишени митологични същества, а като обикновени вещици — грозни, съсухрени, лакоми и зловни, така, както ги е познавал народът тогава;

и не само народът — самият крал е вярвал в магичните способности на такива нещастни старици. Все пак въпреки реализма, с който са обрисувани, те придобиват в драмата силата на символи, но не на неизбежната съдбовност, а на злото, което всеки таи някъде в душата си и което, ако не му се даде отпор, може неусетно да се разрасне и да завладее целия човек. Със своите прорицания те раздухват тлеещото честолюбие на Макбет; те нямат власт над него, нито пък могат да определят бъдещето. Банко веднага познава в тях това, което са — за него е ясно, че злото ни подмамва с опасни блянове и полуистини. Той приема прорицанието им с равнодушието на философ: ако трябва да стане, ще стане и без неговата намеса. Но Макбет не може да изчаква така спокойно. Идеята, че ще стане крал, го е овладяла изцяло и когато Дънкан посочва сина си за свой наследник — акт, който е представен в драмата не като своеволие, а като нещо съвсем обичайно, — осъществяването на мечтата му сякаш се изпарява и той смята, че трябва да помогне на съдбата. Но собственото му властолюбие не би му стигнало, за да преодолее своите задръжки, без намесата на жена му, не по-малко амбициозна от него и много, много по-безскрупулна. Тя отлично познава и силата, и слабостта на мъжа си и, надсмивайки се на неговата страхливост, показва, че знае къде трябва да го шибне, за да го заболи най-много. И наистина, храбрият Макбет, който не трепва пред никаква физическа опасност, се бои от неизвестното, неосезаемото. Без натякванията на жена си той би се отказал от своите намерения. И то не толкова поради морални скрупули — тях той споменава по-скоро като неща, които би трябвало да го възпрат, но които не му тежат, — нито пък поради мисълта за някакво наказание в отвъдния свят, в който не вярва много. Това, от което се бои, е възможният неуспех; плаши го това, че може да се провали и да загуби уважението на другите, че действието, което възнамерява да извърши и което не смее дори пред себе си да назове с истинското му име, ще го отлъчи от човешкото общество, ще го направи прицел на нови покушения от същия вид и ще повдигне буря от негодувание. И това, от което той се опасява, се сбъдва. Златната корона, за която е ламтял, не донася на него повече щастие, отколкото на Ричард, а го изпълва с неспокойствие и страхове. Ако под съвест разбираме покаянието и отвращението от собственото дело, той няма повече съвест, отколкото Ричард, и единственият от Шекспировите злодеи, у когото съвестта

говори ясно, е Клавдий. Но и това неспокойствие е все пак гласът на потушената съвест, която, именно защото не намира друг отдушник, го измъчва още по-силно. И поел вече пътя на убийствата, те му се виждат единственото разрешение на всичките проблеми. Мисълта, че е пожертвал душевното си спокойствие заради потомството на Банко, го гнети и отговорът е ново убийство. Велможите не му оказват нужното уважение и той убива пак, докато нагазва толкова дълбоко в кръв, че, както казва и Ричард, му остава само да продължава нататък. Но сега убийствата не му донасят дори и външния успех на първия му опит. Банко е убит, но потомството му живее. Семейството на Макдъф е унищожено, но самият Макдъф е в чужбина. Дори обнадеждаващите предсказания на вещиците — предсказания, които ще се окажат по-късно лъжливи двусмислици — не могат да върнат на Макбет някогашното му спокойствие. Той изпада в една летаргична меланхолия — различна от тази на Хамлет, с пристъпи на гняв вместо на свръхвъзбуденост, — при която всичко му се вижда празно и безсмислено. Дори смъртта на жена му, от която по-рано е зависел напълно, не може да го засегне. Той е вътрешно унищожен и го съзнава. И едва накрая, когато часът на възмездието приближава, когато обещанията на вещиците се оказват празни лъжи, избликва пак нещо от по-раншното му величие: той умира достойно, както и Ричард, биейки се до края. Но от всички трагически герои на Шекспир единствен той загива, без да се каже на сцената добра дума за него. За човека, който е позволил на самото зло да се загнезди в душата му, няма прошка и той умира като „касапин“, прокълнат от всички.

И все пак впечатлението, което остава у нас след всичко, е по-благоприятно от това, което ни се внушава във финала. Макбет не е герой — според формулата на Аристотел — нито много добър, нито много лош, а едновременно и много ценен, и много лош, тъй че накрая оставаме раздвоени, съзнавайки необходимостта от неговата гибел, но и съжалявайки, че човек с такива заложи е трябвало да загине. И впечатлението ни за неговото величие идва по-малко от действията му, от чисто фабулните елементи в драмата, макар да получава известна подкрепа и от тях, и много повече от поезията, вложена в устата му. От всички Шекспирови герои Макбет е този с най-богато въображение. Ако в поезията на Лир има нещо титанично, тази на Макбет достига понякога едно апокалиптично великолепие на образността, което не

срещаме другаде, и в това той е в пълен контраст както със съучастницата си, така и с антипода си Банко. Те двамата си служат с много конкретна, всекидневна образност, но колкото и да си приличат образите, които той и тя употребяват, въздействието на тези образи е съвсем различно поради различията на характерите им: докато у благия и спокоен Банко образността създава впечатление за простодушие и прямота, у лейди Макбет чувстваме по-скоро душевна ограниченост.

В тази ограниченост именно се състои най-голямата разлика между Макбет и жена му. Макбет е свръхчувствителен човек, поне преди съзнанието за извършеното от него престъпление да му притъпи чувствата. Емоциите му го разтърсват телесно и създават у него халюцинации като тази с кинжала, който му сочи пътя към убийството; а може би и духът на убития Банко е пак халюцинация, както твърди жена му, макар че според тогавашните вярвания духовете можели да се появяват видими само за едно избрано лице. Тази чувствителност е, която позволява на Макбет да предвиди така точно последиците от своето престъпление. За лейди Макбет съществува само непосредственото и осезаемото, за нея единствени проблеми са конкретните. Всичко ѝ се вижда просто: ще убие, ще получи властта и никой не може да ѝ направи нищо. И все пак нещата се оказват много по-сложни, отколкото си ги е представяла, а и тя самата не е бездушна машина, както си е мислила. Убийството ѝ се струва едно просто движение на ръката, но в решителния момент тя не може да извърши това движение — старият крал ѝ бил заприличал на баща ѝ. Дали после припада, защото нервите ѝ не издържат напрежението, или се преструва, за да отвлече вниманието от мъжа си, не е ясно, но във всеки случай тя в края на краищата издържа изпитанието по-зле от него, който донякъде е предугаждал бремето, което ще трябва да носи. И както при Ричард потушената съвест, която тя е изключвала от своите сметки, си отмъщава през нощните часове — неспокойните ѝ сънища я съсипват. Тя, която е смятала, че малко вода ще изличи престъплението, се измъчва от представата, че не може да измие кръвта от ръцете си, и най-сетне умира, изтощена от това, което е осмивала у мъжа си — от празни фантазии.

„Макбет“ е най-късата трагедия на Шекспир, почти най-късата му драма изобщо. Ето защо някои учени смятат, че е запазена само в

съкратена форма. Но те едва ли имат право. Тук всичко е съсредоточено върху двата централни образа; няма втора успоредна фабула, кажи-речи няма странични фигури, които да водят собствен живот, и действието е почти еднолинейно и без отклонения. И въпреки това колко то е богато и разнообразно! И ако главната тема на „Макбет“ не се отразява почти никак в различни странични епизоди и фигури, то тук Шекспир използва една друга техника: тази на символичните намеци, които се развиват в цяла система както при никоя друга негова драма. В „Макбет“ цари непрогледен мрак. Почти всичко се извършва през нощта или при мъгла и дъжд; и единствената сцена, в която се чувства ведър слънчев лъч — пристигането на Дънкан в замъка, където го очаква смъртта, — е наситена със зловеща ирония. Драмата се въвежда от вещиците, символи на злото, които определят тона на цялото, както това прави призракът за „Хамлет“. И те, пак както призракът, се появяват отново при връхната точка на трагедията, когато линията на действието ще почне да се снижава към катастрофата. Думите им в края на първата сцена:

*Зло — добро, добро и зло
все едно са потекло —*

отекват в първите думи на Макбет, с което се загатва за тясната му връзка с тези тъмни сили. И това парадоксално обръщане на стойностите преминава като лайтмотив през цялата драма: „Съществува само несъществуващото.“ След убийството на краля самата природа се обръща против себе си и лейди Макдъф съзнава, че на този свят да вършиш зло е често похвално, а да вършиш добро се смята често за опасно безумие. Този парадокс се свързва с темата за двусмислието, подета най-напред от пияния вратар и развита после при двусмислените предсказания на вещиците, означаващи всъщност обратното на това, което уж предвещават, а също така и с основната тема, съдържаща се в това, че Макбет, търсейки щастието, се осъжда на злочестина. Самата сцена с вратаря, уж комичен епизод, вмъкнат, за да се отслаби напрежението между извършването на престъплението и откриването му, е зловещ парадокс, при който вратата на замъка става адската порта, а хората в него — осъдени души. Този парадокс се

свързва и с несъзнателната ирония, вложена в устата на Дънкан, когато той се оплаква от невъзможността да се познава човекът по неговата външност, мислейки за предателя Кодор, но тъкмо в момента, когато се появява Макбет.

Противовес на вещиците е символът на детето, милостта, голият младенец, яхнал вихъра, за който Макбет говори в големия си монолог. Сам Макбет няма деца, той убива децата на другите, а безмилостната му жена би била в състояние да разбие черепа на собствената си рожба. Детето в кърви, което обещава на Макбет, че никой мъж, роден от жена, не ще може да го убие, и което със своя външен вид загатва за Макдъф, изваден от утробата на майка си, свързва образа на детето с възмездие, което силите на доброто ще изискват. И по същия начин и другото дете с клонката в ръка подсказва как Бърнамският лес ще дойде до Дънсинейн. От малко по-друго естество е една друга серия от образи, свързани с облеклото, особено обличането на чужди дрехи, които сочат към външното, привидното и кухото в сана, който Макбет без право си е присвоил. Такива символни линии се срещат и в други Шекспирови драми, но те никога не образуват такава гъста мрежа, както в „Макбет“, и чрез тях се получава в кратката, но крайно уплътнена драма същото впечатление за сложни връзки, обединяващи цялото битие, както и при по-широкия диапазон на другите трагедии.

Четири трагедии: „Хамлет“, „Отело“, „Крал Лир“ и „Макбет“ се смятат за върха на Шекспировото изкуство и обикновено когато се говори за Шекспировата трагедия като особен вид, се имат предвид именно те. Но всъщност в поредицата на Шекспировите трагедии тези четири образуват една отделна група със свои особености, различни от останалите. На първо място тук злото се явява като действена сила в борба с доброто, с което се стига като че ли до най-основното противоречие в човешката природа. При останалите трагедии има обикновено само отделни лоши прояви, или слабости; свадата между Капулетите и Монтеките е нещо лошо, но все пак ограничено и определено, а хората, които я изнасят, са обикновени хора със свои добри и лоши качества. Убийството на Цезар е лошо нещо, но побудите за него са добри. А в четирите „големи“ трагедии самото зло като принцип се явява сякаш в конкретна форма. Тази форма е най-разнообразна и самото зло се разглежда под най-различни ъгли. Злото на Клавдий е язва, която заразява всичко наоколо. Представено от Яго,

то се явява като нещо ниско, мръсно, пакостно и безцелно, което не може да търпи доброто край себе си. При „Крал Лир“ злото се явява, напротив, като нещо мощно, хищно, въплътено не в едно лице, а в цяла хайка от хора, което, нямайки вече против кого да се опълчи, се обръща против себе си и се самоунищожава. А при „Макбет“ злото намира най-абстрактното си въплъщение като една сила извън човека, но която, намирайки отклик в човешкото сърце, може да се засели в него и да го погуби отвътре. Така в първите три трагедии представителите на злото са хора зли по природа, за които не се питаме защо или как са станали зли, докато при „Макбет“ именно този въпрос стои в центъра.

Друга тема, която минава през тези трагедии, е разложението на човешката душа вследствие прерастването на някоя природна „бенка“ („Хамлет“), на нещо, което се загнездва в нея и се шири, докато я завладява изцяло. Този принцип може да бъде нещо чуждо, присадено отвън, или да съществува изконно като зародиш в самата душа. В трите големи трагедии преди „Макбет“ той не е тъждествен с принципа на злото, но му съдейства. За Хамлет той е нещо внесено — това е разочарованието му от света, което в последна сметка изхожда от злодея Клавдий и представлява част от заразата, изхождаща от него; при Отело принципът е пак чужд, но умишлено всаден от злодея, докато у Лир гневливостта е винаги съществувала в душата му, но в латентно състояние. А при Макбет двете теми — „бенката“ и принципът на злото — се сливат и това, което се разраства, е самото зло, намерило почва в душата на героя благодарение на честолубието му. Но това е възможно само защото тук героят е едновременно и злодей, с което се връщаме към най-старата и проста трагична схема — престъплението и наказанието, — само че на безмерно по-високо равнище. Нещо от тази схема се среща и при някои от другите трагедии, преди всичко при „Тимон Атински“, а донякъде и при „Антоний и Клеопатра“. Но единствената трагедия извън четирите големи, при която двете теми се срещат заедно, е най-първият опит — „Тит Андроник“.

Най-сетне има и няколко вторични теми, които преминават в различни форми, ту по-ясно, ту по-слабо изтъкнати, през четирите големи трагедии. Разочарованието, откритието, че светът е по-лош, отколкото се е мислело, е характерно за самата епоха през първите

години на новия век и то играе голяма роля в тези трагедии, и пак под различни форми. Най-ясно и най-централно изпъква тази тема при „Хамлет“, но също така и в „Крал Лир“, където, както впрочем и в „Тимон Атински“, тя прераства — вече се каза — в много остра и проникателна социална критика, засягаща основната язва на капиталистическия свят — изкуствената разлика, която се прави между хората според положението или богатството им. При Отело и Макбет разочарованието е от ограничен и личен характер и не води до някакво просветление, а, напротив, по-скоро стеснява и замъглява погледа: Макбет, излъган в надеждата си, затъва в нихилистична апатия, при която светът му се вижда напълно безсмислен, разказ на идиот; Отело, който в образа на Дездемона вижда олицетворението на всичко прекрасно в света, прави това, което Тимон би искал да направи, и унищожава идеала си. Но и там, където разочарованието отваря очите на героя за истината, то не води обикновено до нещо много положително. Пред страшната картина на истината Хамлет губи способност да действа, а Тимон става човекомразец; дори и Лир, макар и да се облагородява сам, не може да превърне в дело своето ново виждане. По-полезни са хората като Едгар Фортинбрас или Малком, които с по-ограниченото си виждане приемат нещата, каквито са, и се мъчат в кръга на своите възможности да служат на доброто. Разочарованието обаче е само разновидност на една друга, по-обща тема, която е занимавала Шекспир още при комедиите му — несъответствието между привидното и действителното. Именно осъзнаването на това несъответствие води до разочарованието, но и в основната си форма темата за несъответствието играе важна роля в тези трагедии.

В двете последни трагедии на Шекспир тези по-обща проблеми изчезват или по-скоро отстъпват място на един друг проблем: какво изобщо е действителността при преценката на дадена личност? Трудността не е само в това, че не можем — както става особено ясно в „Хамлет“ — да се доберем до фактите, че хората носят маски, които скриват тяхната същина, но и в това, че дори когато знаем всичко, положителното и отрицателното са така преплетени в човешката душа, че истинска преценка е невъзможна. Една положителна черта при дадени обстоятелства или дори само когато съществува в излишък, може да се превърне в нещо отрицателно, а и порокът може да има

свои добри страни. Така тези трагедии в много по-голяма степен от другите представят отделни, индивидуални случаи. И Хамлет не представлява човекът изобщо, но той застъпва един човешки тип и в случая му има все пак и нещо типично. Антоний и Кориолан обаче в особената смесица от положително и отрицателно, което представляват, са единични, неповторими случаи; типично при тях е само, че доброто и лошото се смесват в душите им. За тези индивидуални случаи Шекспир се е върнал отново към Плутарх, от когото е почерпал своя „Юлий Цезар“, като че ли петте междинни трагедии са били отклонение от прекия му път или поне като че ли, след като е изложил докрай своето виждане за мястото на злото в света, се е върнал към един по-ранен стадий, за да поеме пътя си оттам.

Исторически погледнато, „Антоний и Клеопатра“ представлява във фабулно отношение пряко продължение на „Юлий Цезар“. Двете драми обаче са свършено самостоятелни и макар самият Марк Антоний да се явява в двете и донякъде със същите характерни черти — те са дадени от Плутарх, — отношението на автора към него и това, върху което той набляга, са съвсем различни. В „Юлий Цезар“ Антоний е като че ли млад и малко известен привърженик на Цезар, смятан от съзаклятниците за лентяй и сибарит, който с демагожкото си ораторство обръща народа против републиканците и се издига, прикрепвайки се към Цезаровия наследник Октавий, до върховната власт, разделена между тримата триумвири. У него изпъква ловкият политикан, не великият воин. Действието на новата драма започва само две години по-късно, но първото, което ни се внушава за Антоний, са, напротив, военните му подвизи и величието му; чрез пищните думи на неговите генерали той ни се показва като полубог, същински Марс, не „третият“, а „тройният“ стълб на земята, сякаш включва в себе си цялата мощ и на останалите триумвири. И действително, когато се запознаваме с другите двама, Антоний ни се вижда като великан пред тях, един жизнен, пълнокръвен мъж пред бездушния Октавий и нищожеството Лепид. Октавий обаче е със своя студен ум и безогледна целенасоченост опасен съперник; той сякаш е приел политическата гъвкавост на по-раншния Антоний, а Антоний се показва сега пряк и почти наивен, чужд на всякакви сметки, чужд и на всяко желание да получи повече от това, което има. Не че презира

властта и положението си, но ги приема като свое естествено и неотменно право, за което няма нужда да се грижи. Но колкото и да е уверен в себе си, полубогът има все пак глинени крака. Слабото му място е неговото сибаритство, за което го упрекват още в „Юлий Цезар“, и сега той е паднал в примките на една прелъстителка: заради нея и чувствения живот, който тя му предлага, той забравя всичките си задължения и амбиции. И върху това противоречие в характера му е изградена трагедията. Тук също би могло да се говори за гибелно разрастване на една отрицателна душевна черта, но не с толкова право както при досегашните герои, защото двете страни на Антониевия характер винаги са се държали в известно равновесие, а за разложение на душата му не може да става дума — той показва най-много известен упадък, от който душевните му устои не са застрашени.

През първата част на трагедията се набляга почти изключително върху самозабравата на Антоний. Великият воин тъне в удоволствия и нехае за държавните работи. Жена му вдига бунт против триумвирата, брат му — също, но той не прави нищо. Едва когато младият Помпей, озарен от обаянието на великия си баща, сериозно заплашва държавата, лъвът у Антоний се събужда; той се откъсва от прелъстителката и се връща в Рим, за да спасява положението. И тук, за да изтъкне величието на Антоний, Шекспир отдава много по-голямо значение на Помпей, отколкото фактите позволяват. А портретът, който прави на Клеопатра, е по-черен или поне по-едностранчив, отколкото у Плутарх, който, макар да вижда в нея изцяло злия гений на Антоний, не ѝ отказва ред положителни качества. Шекспир пропуска нейния ум и културата ѝ, не я показва като приятелка на Антоний, която е участвала не само в пиянствата и недостойните му скитания из притоните на Александрия, но и в спорта, лова и съвещанията му. Той не споменава милите и остроумни шеги, с които тя му се е присмивала, или ги разправя така, че те загубват поантата си, както при случая с чироза, който окачва на въдицата му. Всъщност това не е било при състезание, както го представя Шекспир, а Антоний се ядосал, че рибите не кълвели и за да не се посрами, заповядал тайно на един роб да му окачва под водата хубави риби на въдицата. Клеопатра се престорила, че не вижда, похвалила изкуството му, но дала тайно свои нареждания да му окачат чироз и с това тънко се присмяла на неговата суетност. У Шекспир няма и дума нито за това как тя възпитала и

изтънчила обноските на грубоватия воин, нито за нейната умелост като владетелка на голяма държава, която приемала пратениците от околните кралства и разговаряла с тях на собствения им език. За него тя, макар и от чисто гръцко-македонско потекло, е преди всичко „египтянката“, което за англичанин ще рече: циганката. Той признава чара на нейното вечно разнообразие и ѝ приписва повече външна красота, отколкото Плутарх, който изтъква главно привлекателността на разговора ѝ. Но за нейните чарове чуваме най-много от други хора; това, което виждаме, е как тя си играе с Антоний, как редува нежни ласки и добре пресметнати упреци, как прибягва до най-баналната женска хитрост — „лошо ми е!“. В театъра тези сцени трябва да се играят с много голям такт, с известна насмешливост и съзнанието, че всичко е само изтънчена игра, за да не излезе Клеопатра една вулгарна свадливка. Но във всеки случай любовта, описана тук, не е величествена. Когато Антоний извиква:

*Във Тибъра да се размие Рим!
Да се събори арката обширна
на римската държава! —*

това не извиква възхищение, а показва гибелна безотговорност. Шекспир следва общата традиция на античността, на средновековието и на целия Ренесанс, като представя тази любов, поне от едната ѝ страна, като безумно заслепление. И все пак още от уводните сцени зазвучава и една друга нота. Тук се изграждат два противоположни свята. Светът на Египет е светът на охолството, на сластолюбието, на женствеността, свят, управляван от евнуси и явно покварен. Но Рим, който се явява отначало като света на дълга, на реда, на разума в противоположност на страстите, света, към който Антоний трябва да се върне, скъсвайки силните окови на Египет, няма какво да предложи от своя страна. Ако Клеопатра включва в себе си целия разкош и сластолюбието на Египет, Рим е представен преди всичко от студения, амбициозен Октавий. Тук всички се стремят към власт и хората се ценят според властта им. Когато Помпей поради етични скрупули се отказва от случая да грабне властта, като пререже гърлата на своите гости, това извиква само презрение у помощника му. Браковете се

склучват тук не по любов, а по сметка и Октавий дава своята сестра на Антоний за жена, знаейки много добре, че сърцето му е другаде, и може би предвиждайки дори, че това ще му даде повод някога да се обърне открито против съперника си. И колкото повече напредваме в драмата, толкова по-студен и себичен се показва светът на Рим. Октавий унищожава един след друг възможните си съперници: Лепид е осъден на смърт, Помпей — коварно убит. Вентидий ни казва много ясно колко е опасно в този свят да изпъкнеш като по-способен от другите и се отказва да продължи победоносния си път, за да не възбуди завистта на своя началник.

В този свят на политиката и сметките Антоний не може да се чувства добре, а и студените прегръдки на целомъдрената Октавия — както доверените му и той сам са предричали — не го задоволяват и той се връща при Клеопатра. Сцената на завръщането му, всъщност кулминационната точка на трагедията, не е дадена и когато го виждаме пак, нещата са се обърнали вече против него. Цезар напредва с грамадни сили, за да го унищожи, и Антоний почва да губи контрол над събитията и над себе си. Против съвета на всички и макар че истинската му сила е на сушата, той настоява да заложи всичко в морско сражение само за да покаже на хлапака Цезар, че не се бои от него. И в това го подкрепя Клеопатра, която сега повече от всякога се оказва неговият зъл гений. Главно заради нея той загубва тази решителна битка, бягайки позорно подир нейния кораб. Пред грозящата разруха любовта на двамата също почва да се руши. Те се скарват; Антоний я обсипва с хули, хвърля всички прегрешения, стари и нови, в лицето ѝ и... пак се сдобрява с нея. Той съвсем е загубил чувството за реалност, иска да предизвика Цезар на двубой и заповядва да набият като последен роб неговия пратеник. От някогашния полубог е останало малко — само отделни проблясъци от старото великодушие, като в момента, когато изпраща след избягалия Енобарб богатствата му или когато една незначителна победа му възвръща самоувереността. А Клеопатра вече си играе с мисълта да го предаде на Цезар, за да осигури себе си. Когато идва окончателното поражение, Антоний няма вече за какво да живее. Той е получил вестта, че Клеопатра се е самоубила — лъжлива вест, скроена от самата нея след последното им скарване, когато я е заплашвал, че ще я убие, — и той решава да я последва в смъртта. Но дори и в това не успява, а само се

наранява смъртоносно. И с това би могла да завърши трагедията за човека, който заради една чувствена любов е изпуснал империята си — една строго назидателна трагедия в духа на другите ренесансови трагедии на същата тема, които не са малко: само в Англия е имало две трагедии в класически стил, сигурно познати на Шекспир — едната, преведена от френски от графиня Пембрук, другата, по-оригинална, от поета Даниел, — които втълпяват именно тази поука.

И все пак дори да свършваше трагедията тук, Шекспир е вече притъпил до голяма степен острието на поуката, показвайки световната империя в доста съмнителна светлина и изтъквайки студеното и дребнавото у човека, който ще я овладее. Отдавна вече сме почнали да мислим, че ако за да станеш господар на света, трябва да бъдеш един душевно осакатен Октавий, по-добре е да си Антоний и цялостен човек. А трагедията не завършва с отчаяната смърт на Антоний и последната ѝ част е величествен апотеоз на полубога и на любовта му, сякаш Шекспир иска да ни каже: „Да, но да видим сега другата страна на медала!“ Антоний умира щастлив в прегръдките на Клеопатра, спокоен, че е запазил честта си, и мислейки главно за върховното щастие, което е изпитал с любимата. А и тя сега ни се показва от съвсем друга страна. Ако до този момент сме могли да се съмняваме в дълбочината на нейната любов, ако сме я виждали главно като пресметлива кокетка, която говори за любовта си като за занаят, и сме могли да се питаме дали яростта ѝ при новината за женитбата на Антоний не се дължи на това, че ѝ се е изплъзнала една жертва, сега вече няма съмнение, че тя го обича и че цени тъкмо най-благородното и ценното у него. Даниеловата героиня едва след смъртта на Антоний съзнава, че го е обичала. У Шекспир това не е толкова ясно, но безспорно е, че сега любовта ѝ се пречиства и отхвърля всичко плътско и себично. И поезията, която сега издъхват нейните думи не само когато говори за Антоний, но и когато се готви за собствената си смърт, е може би най-прекрасната, която изобщо е излязла изпод перото на Шекспир. И всъщност през цялата драма Шекспир е давал на този, който умее да чете между редовете, да усети, че любовта на двамата почива върху нещо повече от чистото сластолюбие, че между тях, въпреки силните контрасти, които понякога се изтъкват между характерите им, съществува една дълбока, съкровена връзка, която се изразява в езика и мислите им, така че близки фрази и изрази

постоянно отекуват в неговите и нейните речи. И двамата чувстват, че всичко, което другият прави, „му приляга“; че светът извън тяхната любов е „смордна тор“; че заради нея държавите им могат да се размият във водите на Нил и на Тибър; дори и за двамата Клеопатра е била „мръвка“ за по-раншните ѝ любовници. Особено към края тези успоредности зачестяват: и двамата посрещат смъртта като момент на сладострастие; и двамата намират, че другият е изгаснал като факел или светилник и макар че Антониевите думи: „Време е за сън“ намират отклик не у Клеопатра, а у Ира, ефектът е същият.

И все пак Клеопатра остава загадка докрай. Решителното за нея не е, че не може да живее без Антоний, а че се страхува от позора, който я очаква, ако бъде заведена в Рим, за да участва в Цезаровия триумф. Тя се опитва да надхитри Цезар, като му предава само помалката част от съкровището си. При Плутарх, който иначе не е склонен да ѝ признава много благородни подбуди, този епизод е представен в по-друга светлина, може би като опит от нейна страна да увери Цезар, че тя не възнамерява да се самоубие, но Шекспир не прави нищо, за да ни наведе на тази мисъл, и при него Клеопатра взема окончателното си решение едва когато се уверява, че единствената друга възможност, която ѝ остава, е да бъде отведена в Рим като пленница. Но когато умира, тя умира достойно и величествено, не като „египтянката“, а като властната царица, мислейки само за Антоний. Последното ни впечатление е, че любовта на двамата е носела свое собствено оправдание и че тази любов е по-ценна от всичко, което те са загубили заради нея. И това е виждането, което впоследствие се е наложило на света. За обикновения човек сега представата, която се свързва най-напред с Антоний и Клеопатра, е за една велика, всеотдайна любов, не за една сляпа и пагубна страст. Седемдесет години след Шекспир Драйдън написва своята трагедия на същата тема и я назовава „Всичко за любовта, или светът достойно загубен“. Шекспир не отива дотам: той ни показва едновременно и величественото, и недостойното в тази любов и ни оставя сами пред въпроса кое надделява?

Старият проблем — за странната смесица от положително и отрицателно у героя — изпъква много силно и в последната трагедия на Шекспир — „Кориолан“. Нейният герой е в много отношения още повече полубог, отколкото Антоний, и военните му подвизи се издигат

до легендарното, когато сам, без никаква подкрепа, разбива врага и отваря градската порта на Кориоли. Но той не е цялостен човек като Антоний. Той е отчаян индивидуалист, който няма приятели между своите връстници и душевно стои още изцяло под опекуството на своята майка, властна и патриотична римлянка, която го е възпитала в тесногърдия си дух, и от страх да не би той да стане женствен, го е осакатила душевно. Към края на трагедията Авфидий ни поставя почти ребром въпроса какво го е довело до неговата гибел, дали неговата гордост, неумението му да използва благоприятното си положение, или суровото военно възпитание? Той дори малко изкуствено изостря въпроса, настоявайки, че трябва да се спрем само на една от тези възможни причини, като с това ни поставя сякаш пред една гатанка, която ни кара да се замислим още повече. Всъщност е ясно, че и трите причини са действали заедно и че по-правилно би било да се запитаме коя от тях е главната. Но дори и този въпрос е труден, защото причините се смесват и не може да се тегли ясна граница между тях. Кориолан е горд, но не в смисъл, че надценява себе си или дори само класата, към която принадлежи, а защото презира всички, които не притежават добродетелите, които сам цени. Що се отнася до самия него, той е наистина извънредно скромен; той мрази да го хвалят и истинско мъчение е за него да се хвали сам, и то за неща, които са за него просто изпълнение на естествения му дълг. Той и не ламти за власт или слава; ако се кандидатира за консул, прави го главно заради майка си и защото чувства, че мястото му се пада по право. Но за околните тази скромност е непонятна; и тъй като в нея действително има и известна доза гордост или поне чувство за собствено достойнство, те виждат само гордостта, без да оценяват скромността, с която тя е свързана. И така добродетелта в случая се явява като порок, защото Кориолан не умее да се нагажда към другите.

Презрението му към тълпата произлиза от същия корен. Именно защото не може да се види като човек, издигнат над другите, той не може и да прави отстъпки на техните слабости. За него важат само качествата на война и към тълпата, която страхливо го е изоставила на бойното поле, той не може да чувства друго освен презрение. Който не е готов да даде живота си за своето отечество — смята той, — няма право на глас при неговото управление. Това, което не вижда, е, че малкият Рим, заобиколен отвсякъде от врагове, не може да живее

изключително от военни подвизи и че гласът на народа е също така важен, както и на военната аристокрация. Този народ не може да се командва, както се командва една армия; за това е необходима гъвкавост, каквато славният пълководец не притежава, и това е една от причините за неговия неуспех. Затова на Авфидиевия въпрос бихме могли да отговорим, че качествата на пълководеца именно обуславят и другите му недостатъци, че в тях се крие коренът на неговото презрение към народа, наречено „гордост“, а също така и на неумението му да използва положението си. При Кориолан в още по-голяма степен, отколкото при всички останали герои на Шекспир, с изключение може би на Брут, самите достойнства на героя се превръщат в пороци, водещи до неговата гибел.

Вероятно е непосредственият подтик за избора на Кориолан като сюжет да са били селските размирици в Средна Англия през 1607–1608 година, свързани с един от основните проблеми на времето — ограждането на селските мери и обработваеми площи за пасбища. Но както и при „Макбет“, политическите проблеми отстъпват в драмата пред индивидуалните и не намират истинско разрешение. Драмата започва с въстанието на гладуващия народ, което няма много пряка връзка със самата история на Кориолан, но което, както и при „Юлий Цезар“, въвежда народа, който ще играе решителна роля при кулминацията на драмата, като действащо лице още в първата сцена. И Шекспир показва към този народ малко повече съчувствие, отколкото към въстанието на Кейд в „Хенри VI“ или дори към плебеите от „Юлий Цезар“, където се набляга главно на непостоянството на тълпата. Тук народът действително има от какво да се оплаче — той гладува, а в хамбарите има жито; при това той се показва умерен, дори и добродушен, докато не се разяри от нещо, и е готов да се вслушва в съветите на Менений. И все пак той е много по-малко зрял от народа при Плутарх, по-лесно се поддава на моментни импулси и е играчка в ръцете на всеки умел демагог. Както е представен в драмата, той е твърде късоглед и променлив, за да заслужава правото на глас в държавните работи. Но това не значи, че Шекспир одобрява крайното становище на Кориолан, който би искал да отнеме на народа и онези дребни привилегии, които той си е извоювал и които останалите патриции приемат равнодушно.

Доколко Кориолан представлява истинска опасност за народната кауза не става много ясно от драмата. Дори и консулската власт едва ли би му дала възможност да наложи своите възгледи; исторически погледнато, консултът е бил само административен ръководител без право да променя законите и изглежда, че това е било ясно и на Шекспир. Явно е, че под един Кориолан народната кауза няма да вирее — трибуните казват, че през неговия мандат ще трябва да спят, — но тя едва ли ще е била в много голяма опасност и народът го избира, смятайки, че заслугите му като спасител на отечеството го сочат като единствения човек, подходящ за поста. Изборът обаче дълбоко смущава трибуните, официалните представители на народа, и те напругат всички сили, за да го осуетят; и то не толкова защото радеят за народната кауза, а защото треперят за своите постове. Ако Шекспир проявява тук повече симпатия към народа, отколкото в другите си драми, за неговите водачи той няма нито една добра дума. Това са ограничени, себични души, изпълнени от завист и злоба, които в момент на опасност за страната — защото още преди да станат изборите, научаваме, че врагът се готви усилено за ново нападение — жертват общото благо за личните си интереси. Те може да не са чули още за новите кроежи на волсците, докладвани само пред сената, обаче би трябвало да съзнават, че градът не е във от опасност и че скоро може пак да има нужда от един Кориолан, който да го спасява. Но те мразят Кориолан, защото чувстват неговото презрение и му завиждат заради популярността му. Първите думи, които чуваме от тях, са злобна клевета — че Кориолан бил готов да служи под Коминий само защото ще може да припише всеки неуспех на началството си и да събира всички лаври за себе си — хитра сметка, на която те самите биха били способни, но която е съвсем чужда за един Кориолан. Почти всичко, което казват те за него, е лъжа. Каквито и слабости да има, той не обича да се хвали и да се пъчи, нещо, в което трибуните най-настойчиво го обвиняват. Те са решени да не допуснат Кориолан до консулството, но смятат, че той сам без тяхна намеса ще се провали при кандидатурата си. В това обаче се излъгват — Кориолан наистина постъпва така, както можеше да се очаква от него; но добродушните граждани, макар и малко озадачени от неговото иронично държане, му прощават всичко и му обещават гласовете си. Трибуните трябва да се намесят, но те нямат доблестта да се покажат открито, а хитро зад

кулисите насъскват народа против любимеца на деня и използват настъпилия смут, за да предизвикат Кориолан до краен предел. И има една страшна ирония в това, че думата „изменник“, с която го изкарват от търпение, се превръща в истина. Прокуден от Рим, Кориолан се обръща против неблагодарния град и става наистина изменник. Характерно е обаче, че моментът на този прелом не е даден. Кориолан се разделя с близките си спокойно, уверявайки ги, че ще остане все същият Кориолан. А след това го виждаме да предлага услугите си на волсите. Той изобщо не съзнава, че върши измяна. Прокуден от народа, той му отвърща: „Аз вас изпращам в изгнание.“ И това не са за него празни думи. За него Рим се е поставил извън законите и той нищо не му дължи.

В Рим настъпва страшен смут. Променливият народ е готов да разкъса трибуните на парчета. Всеки твърди, че е бил против прокуждането на Кориолан. А Кориолан е неумолим. Делегациите се връщат, без изобщо да бъдат изслушвани от него. Едва в последната минута майка му успява да го склони към милост. Но не със сълзите си, не с молбите си, нито пък с гледката на жена му и децата му, а със своя гняв. Защото безстрашният Кориолан винаги се е боял от тази, която го е възпитала, и винаги е отстъпвал, когато тя е повишавала тон си. Той отстъпва и сега, съзнавайки, че с това подписва смъртната си присъда. И когато се завръща в Кориоли, там се повтаря сцената, която се е развила на римския форум. Народът посреща героя на деня с овации, но завистливият Авфидий е подготвил своя заговор. По същия начин, както трибуните, той разярява героя, наричайки го пак „изменник“, и при настъпилия смут го убива. Така завършва патриотът, който се е обърнал против своята родина, човекът, у когото положителното и отрицателното са така примесени, че не може да се каже кое надделява.

И така завършва поредицата на Шекспировите трагедии. След „Кориолан“ започва в Англия една нова театрална мода, чиито предводители са младите таланти Бомонт и Флетчър, и Шекспир се обръща към новия жанр на деня — романа.

Проф. Марко Минков

КРАЛ ЛИР^[1]

^[0] Оригина́лното название на трагедията е „*The Tragedy of King Lear*“ — „Трагедия за крал Лир“. [↑]

ДЕЙСТВАЩИ ЛИЦА

ЛИР — крал на Британия

ФРЕНСКИЯТ КРАЛ

БУРГУНДСКИЯТ КНЯЗ

КОРНОУОЛСКИЯТ КНЯЗ — съпруг на Регана

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ — съпруг на Гонерила

ГРАФ КЕНТ

ГРАФ ГЛОСТЪР

ЕДГАР — законен син на Глостър

ЕДМЪНД — извънбрачен син на Глостър

КЮРАН — придворен

СТАРЕЦ — изполичар на Глостър

ЛЕКАР — при Корделия

ШУТ — на Лир

ОСВАЛД — домоуправител на Гонерила

КАПИТАН — на служба при Едмънд

БЛАГОРОДНИК — от обкръжението на Корделия

ГЛАШАТАЙ

СЛУГИ — на Корнуолския княз

ГОНЕРИЛА, РЕГАНА, КОРДЕЛИЯ — дъщери на Лир

Рицари от свитата на Лир, офицери, пратеници, войници, придворни.

Място на действието: Британия.

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

В двореца на крал Лир.

Влизат Кент^[1], Глостър^[2] и Едмънд.

КЕНТ

Мислех, че кралят обича повече Олбанския княз^[3], отколкото Корнуолеца^[4].

ГЛОСТЪР

Всички мислехме тъй. Но сега от това как е разделил кралството не личи кого от двамата цени повече — частите са така изравнени, че никой от тях не би предпочел дела на другия, ако внимателно претегли качествата им.

КЕНТ

Този млад човек е навярно ваш син, милорд?

ГЛОСТЪР

Малко съм отговорен за него. Толкоз пъти съм се червял от това, че вече челото ми е закалено.

КЕНТ

Не можах да ви схвана, сър.

ГЛОСТЪР

Затова пък майката на този приятел ме схвана, подхвана и наду корема тъй бързо, че се сдоби с хлапак за люлката, преди да се е сдобила със съпруг за леглото. Намирисва на грях, а?

КЕНТ

Не мога да осъдя един грях, който има такова добро последствие.

ГЛОСТЪР

Аз имам, сър, и законен син, около година по-голям, но той не е по-драг на сърцето ми. Наистина този разбойник се появи на света малко нахално, без никой да го е канил, но майка му си я биваше и правенето му беше приятно, тъй че сега трябва да го признавам, кучия му син! Едмънд, знаеш ли кой е този благородник?

ЕДМЪНД

Не, господарю.

ГЛОСТЪР

Това е граф Кент. Помни го като мой уважаван приятел.

ЕДМЪНД

Покорен ваш слуга, милорд!

КЕНТ

Харесвате ми. Ще гледам да ви опозная по-отблизо.

ЕДМЪНД

Ще се старая да заслужи честта, сър.

ГЛОСТЪР

Беше в чужбина девет години и скоро пак ще замине... Кралят иде!

Тръбен звук.

Влиза Лир, следван от Корнуолския княз, Олбанския княз, Гонерила, Регана, Корделия и Свита.

ЛИР

Ти, Глостър, посрещни кралете на Бургундия^[5] и Франция!

ГЛОСТЪР

Отивам,
Ваше Величество!

Излиза.

ЛИР

Додето дойдат,
ний скритата си мисъл ще разбулим.
Подайте картата! И тъй, узнайте,
че ние разделихме своето кралство
на три държави и сме взели твърдо
решение, от старите си плещи
деятелност и грижи да прехвърлим
върху по-млади, тъй че без товар
да се домъкнем до смъртта. Вам, княже
на Корнуол, и вам, Олбански княже,
любими мои зетъове, аз искам
да съобщя какво ще дам във зестра
на всяка дъщеря, за да избегнем
чрез днешна ясност утрешни раздори.
Бургундският и френският крале,
съперници за малката ми рожба,
отдавна чакат в двора ни и ние
сме длъжни отговор да им дадем.
Да чуем, мои дъщери — понеже
нам предстои да съблечем сега
от себе си богатство, кралска власт
и право над земи, — коя от вас
най-много ни обича, та да пръснем
там своята щедрост, дето тя най-много
заслужена е! Гонерила моя,
ти, първа рожбо, първа говори!

ГОНЕРИЛА

Обичам ви аз, сър, над туй, което
със слово се изказва! Вий за мен сте
по-драг от свобода, светлик, простор,
по-скъп от всичко ценно или рядко,
по-мил от цял живот във Божа милост!

Дете не е облѣхвало баща си
със обич като мойта и пред нея
речта е бедна, говорът — безсилен!
Така обичам ви и тези думи
все пак не казват колко ви обичам!

КОРДЕЛИЯ (*настрани*)

А ти, Корделия, какво ще кажеш?
Обичай и мълчи!

ЛИР

На всичко туй,
от тази тук черта, та чак до тази,
със сенчести гори, поля богати,
реки обилни, пасбища просторни,
те правим господарка! Нека бъде
на твойто с княза Олбани потомство
завинаги!... А второто ни чадо,
съпругата на Корнуол, Регана,
каково ще каже тя на своя татко?

РЕГАНА

От същия метал съм аз, от който
изляна е сестра ми, и ценя се
наравно с нея. Нейните слова
изказват същината и на мойта
любов към вас, пропускайки, че аз
противница съм, сър, на всички други
най-тънки радости на сетивата
и щастие единствено изпитвам
в това да ви обичам, ваша милост!

КОРДЕЛИЯ (*настрани*)

Корделия, как бедна си пред тях!...
Но не, не е така, щом обичта си
усещаш по-богата от езика!

ЛИР

На теб и на наследниците твои
от кралството си ние ще оставим
таз трета, по пространство, хубост, ценност
еднаква със оназ на Гонерила...
Сега да чуем тебе, наша радост,
последна по рождение, но не и
в сърцето бащино, зарад която
горещо спорят виното френско
и млякото бургундско! Ти какво
на татко си ще кажеш, за да вземеш
третина, по-разкошна от онези
на своите сестри? Кажи, да чуем!
Е?...

КОРДЕЛИЯ

Нищо, господарю.

ЛИР

Нищо?

КОРДЕЛИЯ

Нищо.

ЛИР

От нищо мъчно се добива нещо!
Отговори отново!

КОРДЕЛИЯ

Горката аз! Не мога да издигна
сърце до устни!... Господарю мой,
обичам ви, дългът ми както иска,
не повече и не по-малко.

ЛИР

Как?

Корделия, внимавай! Поправи се!

Със тези думи можеш да разбиеш
съдбата си!

КОРДЕЛИЯ

Добри ми господарю,
живот, храна и обич аз от вас
получих и за тях ви се отплащам
със послушание, любов и почит.
Защо сестрите ми са се венчали,
щом казват, че обичат само вас?
Ако ме вземе някой, той ще вземе
и част от моите обич, грижа, дълг.
Не бих могла — подобно на тях двете —
да встъпя в брак, за да обичам само
родителя си!

ЛИР

Чувай, от сърце ли
го казваш туй?

КОРДЕЛИЯ

Да, благи господарю.

ЛИР

Да вярвам ли? Тъй млада и тъй хладна!

КОРДЕЛИЯ

Тъй млада и тъй пряма, господарю!

ЛИР

Добре тогава! Нека прямотата
ти бъде зестра! Чувай ме, кълна се
на слънцето в свещения светлик
във тайнствата нощни на Хеката^[6],
във звездните влияния, които
ни раждат и убиват: аз от тебе
оттеглям бащинство, роднинство, близост

и обявявам те за чужденка
в това сърце, дордето то е живо!
От днес нататък варваринът скит^[7]
и оня, който своя глад засища
с плътта на рожбите си, ще ми бъдат
еднакво сродни, близки и любими
със тебе, моя някогашна дъще!

КЕНТ

Мой скъпи господарю...

ЛИР

Кент, мълчи!

Не се изпречквай сам пред яростта
на дракона! Любимка тя ми беше
и мислех своя отдих да закътам
във грижите й... Вън от моя поглед!
Във гроба си да не намеря мир,
ако сърце за нея не заключи!...
Повикайте французина!... Е? Чакам!...
Бургундецът, и той да дойде тук!
Вий, Олбани и Корнуол, разделете
и нейната третина помежду си,
а нея да я жени гордостта й,
която тя нарича откровеност!
Вас двамата обличаме от днеска
във своите могъщество и власт
със всичко придружаващо ги. Ние
у вас ще пребиваваме, поредно
гостувайки на всекиго по месец
със свита от сто рицари, чиято
издръжка ще е ваша; сан и титли
запазваме си, но от днес нататък
на вас, любими наши синове,
власт, доходи, върховно ръководство
принадлежат; във знак на всичко туй
короната ни вий си разделете

по равному!

КЕНТ

Велики, горди Лир,
когото винаги съм уважавал
като свой крал, като наставник следвал,
като баща обичал, споменавал
като закрилник в своите молитви!...

ЛИР

Лъкът е опнат — дръж се по-встрани!

КЕНТ

Не се боя! Стрелата му пусни
и нека жадният ѝ връх се впие
в сърцето ми! Не, Кент ще бъде груб,
щом Лир е луд! Какво си мислиш, старче?
Че верността ще замълчи от страх,
когато вижда как мощта се стапя
пред хитрото ласкателство? Не, Лир,
служителят е длъжен да е дързък,
когато господарят му лудее!
Задръж властта си и със трезва мисъл
възпри чудовищната си припряност!
В живота си кълна се, че от трите
не малката най-малко те обича —
сърцата на онез, чиито думи
не могат да кънтят, не са най-празни!

ЛИР

Живота си залагаш, Кент! Мълчи!

КЕНТ

Живота си залагал съм нерядко
срещу вразите ти и днес готов съм
за теб да го загубя, господарю!

ЛИР

Пръждосвай се оттук!

КЕНТ

Кралю, внимавай!
Не ме губи от погледа си, Лир!

ЛИР

Кълна се в Аполона!^[8]...

КЕНТ

В Аполона
и аз кълна се, че напразно ти
тревожиш боговете си!

ЛИР

Изменник!
Бунтуващ се васал!

Хваща се за меча.

ОЛБАНСКИЯТ и КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Кралю, недейте!

КЕНТ

Убий си лекаря и вместо нему
плати на своята болест! Ако ти
решението си назад не дръпнеш,
дорде туй гърло има глас, ще викам:
„Лир, зле постъпваш!“

ЛИР

Слушай ме, крамолник!
Във името на клетвата си, слушай!
Задето искаше да ни накараш
да нарушим обета кралски — нещо,

което досега не е било —
и за това, че се изпречи дръзко
между присъдата ни и властта ни —
което в нас не могат изтърпя
ни сан, ни кръв — върховната ни власт
това ти определя за награда:
пет дни ти даваме да си приготвиш
закрила от житейските несгоди,
на шестия да си обърнал вече
омразния си гръб на нашто кралство,
защото от десетия нататък,
заварят ли те в него, ще си труп!
Пръждосвай се! И тази ми присъда
е неотменна, Зевс^[9] ми е свидетел!

КЕНТ

Прощавай, Лир! Под твойта воля луда
в чужбина дом е, у дома — прокуда!

Към Корделия.

Ти имаш честен ум и реч открита —
дано небето ти дари защита!

Към Регана и Гонерила.

На вас дано пък нищо не попречи
с дела да потвърдите пищни речи!...
Князе, прощавайте! Граф Кент ще знай
да следва своя път и в чужди край!

Излиза.

Тръбен звук. Влизат Глостър, след него Френският крал и Бургундският княз със своите Свити.

ГЛОСТЪР

Всевластни Лир, французкият владетел
и князът на Бургундия са тук!

ЛИР

Бургундски княже, който тъй достойно
се състезавате със този крал
за дъщеря ни, питаме ви пръв:
с каква най-малка зестра сте съгласен
да я приемете?

БУРГУНДСКИЯТ КНЯЗ

Кралю достойни,
делът ѝ бе определен от вас —
аз повече не искам, вий по-малко
не ще предложите!

ЛИР

Бургундски княже,
тъй скъпа беше нейната прибавка,
когато тя самата бе ни скъпа,
ала сега ѝ падна стойността.
Погледайте я! Ако нещо в тази
измамна стока ви харесва много
или изобщо тя, богата само
със нашата досада, ви се види
подходяща жена за ваша милост,
честита да ви е!

БУРГУНДСКИЯТ КНЯЗ

Какво да кажа?

ЛИР

Готов ли сте, тъй бедна откъм близки
и толкова заможна на недъзи,
дарена със проклятие за зестра
и със изгнание за благослов,
да я приемете?

БУРГУНДСКИЯТ КНЯЗ

Кралю, простете,

при тези условия аз нямам избор.

ЛИР

Тогава откажете се, защото
заклевам се във силите върховни,
това са й богатствата!... А вас,
кralю на Франция, обичам много,
за да поискам да ви свържа с нещо,
което мразя. Моля, отправете
сърдечния си път към цел по-висша
от тази окаяница, пред която
природата се дръпва в страх, че трябва
да я признае своя!

ФРЕНСКИЯТ КРАЛ

Твърде странно!
Как същата, която бе до днес
предмет на вашта гордост, мек балсам
за старостта ви, най-добра, най-мила,
от себе си внезапно е свалила
наметката на тъй богата обич!
Грехът й трябва да е бил ужасен
или похвалите ви преди туй
неоснователни, но да повярвам
в едното или в другото, могъл бих
единствено с намесата на чудо!

КОРДЕЛИЯ

Все пак аз моля кралската ви милост,
бидейки бедна в гладкото изкуство
едно да казвам, а да мисля друго...
защото аз каквото си го мисля
го правя, без да казвам... затова
аз моля ви да разясните тука,
че не порок, злодейство или низост,
позорен грях или безчестна крачка
са ме откъснали от любовта ви,

а туй, че нямам някои неща,
чиято бедност ме обогатява
като очи, които вечно просят,
или език, какъвто съм щастлива,
че липсва ми, макар че тази липса
направи ме нещастна!

ЛИР

По-добре
родена да не беше, щом не знаеш
баща си да зарадваш по-добре!

ФРЕНСКИЯТ КРАЛ

Нима е само туй? Природна свитост,
таяща в себе си онуй, което
се готви да направи?... Е, какво
ще кажете на дамата, мой драги
съпернико бургундски? Любовта
не е любов, щом смесена е с разни
съображения на нея чужди.
Желаете ли я? Самата тя
е цяло кралство!

БУРГУНДСКИЯТ КНЯЗ

Царствени кралю,
дай туй, което сам преди предложи,
и твоята Корделия ще стане
княгиня на Бургундия!

ЛИР

Без нищо!
Аз дадох клетва!

БУРГУНДСКИЯТ КНЯЗ

Много съжалявам
но вашият баща е тъй студен,
че и женихът се охлажда в мен.

КОРДЕЛИЯ

Да си върви по пътя към Бургундско
Щом цялата му обич е от сметки,
и аз не го желая!

ФРЕНСКИЯТ КРАЛ

Корделия прекрасна, по-богата
за мен си в нищетата, по-желана,
когато си изгнана, и по-мила,
изпаднала в немилост! Теб за твоите
безценни добродетели аз взимам!
Законно вдигам туй, което други
са хвърлили! Към тебе — странно нещо —
презрението с хладните си хали
по-жарка почит в мойта гръд разпали!
Кралю, ти хвърли своето имане,
на Франция кралица то ще стане!
Тя наша е, не могат ни я взе
Бургундия и нейните князе!
Корделия, прости се с господата,
макар да имат камък във сърцата!
За болката аз радост ще ти дам —
ти губиш тук, за да спечелиш там!

ЛИР

Харизвам ти я! Тя за нас умря!
Ний нямаме такава дъщеря!
Французино, където щеш води я,
презряна, бедна, без благословия!...
Ела, добри бургундецо!

Тръбен звук.

Лир, Бургундският княз, Корнуолският княз, Олбанският княз, Глостър и Свитите излизат.

ФРЕНСКИЯТ КРАЛ

Сбогувай се със своите сестри!

КОРДЕЛИЯ

Прощавайте, вий, таткови брилянти!
Корделия оставя ви със поглед,
избистрен от плача. Сестра съм ваша
и недостатъците ви не искам
със имената им да назова.
Внимателни бъдете към баща ни!
На вашите сърца сладкоречиви
го поверявам аз, макар да мисля,
че ако още бях за него мила,
гнездо по-топло бих му отредила!
Прощавайте!

ГОНЕРИЛА

Не ни учи!

РЕГАНА

Ти виж
на господаря си да угодиш,
че той те взе от милозливост само —
за своето твърдоглавие голямо
ти заслужаваше съдба по друга
от тази тук, смекчена без заслуга!

КОРДЕЛИЯ

Най-хитрата измама има срок,
в позор ще свърши скритият порок!
На добър час!

ФРЕНСКИЯТ КРАЛ

Корделия, ела!

Излиза заедно с Корделия.

ГОНЕРИЛА

Сестро, имам да ти кажа не малко неща, които засягат и двете ни най-пряко. Доколкото разбирам, баща ни заминава още днес.

РЕГАНА

Точно така, и то с теб. Идния месец ще гостува у нас.

ГОНЕРИЛА

Сама виждаш колко непостоянна е старостта му. Опитът, който досега сме натрупали, не е малък. Ето, той винаги е обичал най-много сестра ни, а сега съвсем ясно беше, че я прогони, без дори да размисли.

РЕГАНА

Старческа болест. Но той никога не се е познавал добре.

ГОНЕРИЛА

Да, припрян беше дори в най-здравите си и зрели години. А сега ще трябва да търпим от старостта му не само дълбоко вкоренилите се в характера му недостатъци, но и сприхавото своенравие, което носят болнавите и жлъчни години.

РЕГАНА

Чакат ни внезапни избухвания като това изгонване на Кент.

ГОНЕРИЛА

И любезности като сбогуването му с френския крал. Чуй съвета ми, трябва да действаме дружно. Ако баща ни при такова състояние на духа си продължи да ни налага своята воля, днешното прехвърляне на властта ще бъде обида за нас.

РЕГАНА

Трябва да обмислим добре всичко това.

ГОНЕРИЛА

Но и да действаме бързо, преди да е станало късно!

[1] *Кент* — съкратено от граф Кентски; Кент е графство в Югоизточна Англия. ↑

[2] *Глостър* — съкратено от граф Глостърски; Глостършир е графство в Южна Англия; в пиесата глостърският граф е васал на Корнуолския княз. ↑

[3] „... *Олбанския княз*...“ — Олбани е било древното название на гористата Северна Шотландия, но по Шекспирово време така наричали цялата северна половина на Британския остров. ↑

[4] „... *Корнуолеца*...“ — става дума за Корнуолския княз; Корнуолската област била в далечното минало отделно княжество в Югозападна Англия. ↑

[5] *Бургундия* — преди да стане през XV век област на Франция, Бургундия била самостоятелно кралство. ↑

[6] *Хеката* (мит.) — гръцка богиня на мрака, повелителка на нощните духове. ↑

[7] „... *варваринът скит*...“ — племето на скитите населявало в древността северния бряг на Черно море. ↑

[8] *Аполон* (мит.) — едно от главните божества на гръцката митология; бог на слънцето и изкуствата. ↑

[9] *Зевс* (мит.) — върховен бог в гръцкия пантеон; цар и баща на боговете и хората. Лир се кълне в него, защото легендата, легнала в основата на трагедията, е древна, от времето на езичеството в Англия.

↑

ВТОРА СЦЕНА

В замъка на Глостър.

Влиза Едмънд с писмо е ръка.

ЕДМЪНД

Природо, ти си моята богиня —
на твоите закони аз ще служа!
Защо да трябва да се подчинявам
на злия обичай, да се оставям
на правната дребнавост да ме граби,
понеже съм се появил дванайсет
или петнайсет месеца по-късно
от брат си? Извънбрачен! Незаконен!
Неистински! Защо? Какво ми има?
Добре съм сложен, хубав, с остър ум
като плода на всяка честна майка!
Защо клеймят ни с думи като „долен“,
„позорен“, „низък“? Низък — този, който
във страстните грабежи на плътта
получил е по много буйна сила,
отколкото отива за цял полк
от хапльовци, заченати със мъка
помежду сън и яве, в уморено
и спарено легло? Добре тогава,
законни Едгар — твоите земи
ще станат мои! Нашият баща
обича своя незаконен Едмънд
като законния си... Ха! „Законен“ —
красива дума! Но помни, законни,
че ако планът с туй писмо сполучи,
то Едмънд, незаконният, ще стъпи
на шията ти! Чувствам как раста!
Потръгва ми, усещам го! Природо,

подкрепяй незаконните си рожби!

Влиза Глостър.

ГЛОСТЪР

Французинът обиден! Кент изгнан!
Самият крал заминал посред нощ,
разменяйки корона за издръжка!
И всичко тъй набързо!... Едмънд! Казвай!
Какви са новините?

ЕДМЪНД

Никакви, ваша милост.

ГЛОСТЪР

Защо се опитваш да скриеш това писмо?

ЕДМЪНД

Наистина не знам никакви новини, милорд.

ГЛОСТЪР

Какво четеше те питам!

ЕДМЪНД

Нищо, милорд.

ГЛОСТЪР

Нищо? Защо тогава побърза да го мушнеш в джоба си? Когато нещо е нищо, няма защо да се крие. Дай, дай да видим! Ако е нищо, няма да ми трябват очилата.

ЕДМЪНД

Моля ви да ме извините, сър! Писмото е от брат ми. Не съм го още дочел, но докъдето стигнах, струва ми се, че не е за вашите очи.

ГЛОСТЪР

Давай писмото, господине!

ЕДМЪНД

И да ви го дам, и да се откажа — все ще ви разгневя. Доколкото разбрах, съдържанието му е осъдително.

ГЛОСТЪР

Давай, давай!

ЕДМЪНД

За чест на брат си вярвам, че той го е написал само за да изпита моята добродетелност.

ГЛОСТЪР (*чете*)

„Това осветено от законите уважение към годините ни отравя най-хубавото време, като ни държи далеч от богатствата ни до деня, в който вече старостта ни няма да знае какво да прави с тях. Почва да ми тежи като безсмислено робство това подчинение на една старческа власт, която ни яха не защото е силна, а защото я търпим. Обади ми се, да поговорим по-надълго за това. Ако можеше баща ми да заспи и да трябваше аз да го събуждам, ти щеше да се радваш завинаги на половината от доходите му и да се ползваш до гроб от обичта на своя брат.

Едгар“

Хм! Заговор! „... да заспи и да трябваше аз да го събуждам...“ Едгар, син ми, да има ръка да напише такова нещо? Сърце и ум да го помисли?... Кога го получи? Кой ти го донесе?

ЕДМЪНД

Никой, милорд. Там е хитростта! Намерих го на пода в стаята си, подхвърлено през прозореца.

ГЛОСТЪР

А почеркът на брат ти ли е?

ЕДМЪНД

Ако писмото беше за нещо добро, милорд, щях да се закълна, че е неговият; но при такова съдържание бих се радвал да не е.

ГЛОСТЪР

Неговият е!

ЕДМЪНД

Ръката му го е писала, милорд, но сърцето му, надявам се, не е участвало.

ГЛОСТЪР

Друг път да ти е подмятал нещо по този въпрос?

ЕДМЪНД

Никога, милорд, но често съм го чувал да поддържа, че когато децата станат пълнолетни, а родителите им почнат да стареят, с доходите трябвало да се разпорежда синът, а бащата — да бъде под негова опека.

ГЛОСТЪР

Ах, негодникът му с негодник! Същото, което застъпва и в писмото си! Отвратителен негодник! Мръсен, гнъсен, омразен негодник! Противоестествен мерзавец! Върви, момко, върви и ми го докарай тук! Ще кажа да го задържат! Мръсен негодяй! Знаеш ли го къде е?

ЕДМЪНД

Не знам, милорд. Но, вярвайте ми, ще постъпите добре, ако благоволите да отложите избухването на гнева си срещу брат ми, докато не получите сигурно потвърждение за недобрите му помисли, защото, ако незаслужено го накажете, това ще хвърли петно върху честта ви и ще подрони съвсем чувството му за дълг към вас. Залагам живота си, че това писмо е написано не с лоши намерения, а за проверка на моята честност!

ГЛОСТЪР

Тъй ли мислиш?

ЕДМЪНД

Ако ваша милост смята за уместно, аз ще ви настаня там, откъдето ще можете да чуете разговора ни по този въпрос и да узнаете истината със собствените си уши. Това би могло да стане още тази вечер.

ГЛОСТЪР

Не може да бъде такова чудовище!

ЕДМЪНД

И не е, бъдете сигурен!

ГЛОСТЪР

За баща си, който тъй нежно и силно го обича! Земя и небе! Едмънд, бръкни в него! Обърни му душата наопаки, моля те! Действай, както намериш за добре! Титлата ти давам за истината!

ЕДМЪНД

Веднага ще го потърся, сър. Всички средства ще хвърля, за да изпълня задачата си, и ще ви съобщя за стореното.

ГЛОСТЪР

Тези затъмнения на слънцето и на луната напоследък не ни предвещават нищо добро! Както и да умуват върху тях природните науки, природата ни страда от зловредните им влияния. Любовта се охлажда, дружбата слабее, братя се смразяват. В градовете — бунтове, по селата — раздори, в дворците — предателства. Ето, и връзката между баща и син разкъсана! Този мой негодник изпълнява предсказанието „чедо против баща“. Кралят ни се отклони от природния закон — и това е казано! „Баща против чедо.“ Свърши се доброто ни време: интриги, двуличия, измени и всякакви гибелни безредици ще ни преследват по петите до гроба. Проникни му в душата, Едмънд! Ти няма да загубиш от това! Само предпазливо! И благородният, откровеният Кент — в изгнание! А каква му е вината? Че е честен! Странно!

Излиза.

ЕДМЪНД

Ей го върха на човешката глупост: когато нещо ни върви накриво — най-често поради крайностите на собствената ни природа, — да стоварваме винаги вината за нещастията си върху слънцето, луната и звездите. Като че сме нехранимайковци по календарна необходимост; глупаци вследствие на небесна принуда; мошеници, крадци и мерзавци благодарение на астрални надмощия; лъжци, пияници и прелюбодейци в резултат на планетни влияния; и изобщо измет от всякакъв вид поради неудържими тласъци свише! Какво по-славно оправдание за всеки женкар от това да припише пърчовския си нагон на някоя звезда! Баща ми се е съешил с майка ми под опашката на Дракона и аз съм врекнал под Голямата мечка, та затова съм сега грубиян и тичам по курви! По дявола, щях да съм този, който съм, дори и най-невинната звездица да беше мигнала, когато майка и татко са майсторили незаконния си изтърсак!

Влиза Едгар.

Ей го и моя човек, тъкмо навреме, като развързка в древна комедия! Ролята ми е на ужасен меланхолик, въздишащ като някой смахнат Том, пуснат от Бедламската лудница^[10]. О, тези затъмнения ни вещаят страшни ежби!

Тананика.

Фа, сол, ла, ми.

ЕДГАР

Какво има, братко Едмънд? Защо си се замислил тъй дълбоко?

ЕДМЪНД

Мисля, братко, върху едно предсказание, което прочетох вчера. За последствията от затъмненията.

ЕДГАР

Нима се занимаваш с тези неща?

ЕДМЪНД

За жалост нещастията, за които то говори, се сбъдват! Противоестествени раздори между деца и родители, мор, оскъдица, изстиване на стари приятелства, междуособици в страната, заплахи и проклетия срещу крал и благородници, безпричинни подозрения, разбягване на привърженици, брачни нарушения и какво ли не още!

ЕДГАР

Че откога си се пристрастил към астрологията?

ЕДМЪНД

А ти откога не си се виждал с баща ни?

ЕДГАР

От снощи.

ЕДМЪНД

Снощи разговаряхте ли?

ЕДГАР

Цели два часа.

ЕДМЪНД

А дружески ли се разделихте? Не забеляза ли някакво недоволство в думите или в държанието му?

ЕДГАР

Не, защо?

ЕДМЪНД

Припомни си с какво може да си го засегнал и много те моля, избягвай да му се мяркаш пред очите, докато времето поохлади гнева му! Сега и да чуе, че си тежко пострадал, пак няма да му мине — така е разярен срещу теб!

ЕДГАР

Някой подлец ме е оклеветил!

ЕДМЪНД

И аз от това се боя! Моля те, бъди много предпазлив с него, додето яростта му се уталожил! Иди в стаята ми и стой там, докато не направя тъй, че да чуеш какво баща ни говори за теб. Моля те, върви! Ето ти ключа. И ако трябва да излизаш — само въоръжен!

ЕДГАР

Въоръжен?

ЕДМЪНД

Братко, съветвам те за твое добро: не излизай ни за миг без оръжие! Подлец да съм, ако срещу тебе не се готви нещо! Разказах ти какво съм видял и чул само в общи думи. Ти не можеш си представи истинския ужас на нещата! Моля те, побързай!

ЕДГАР

Но да ми се обадиш скоро!

ЕДМЪНД

Бъди спокоен, само за теб мисля!

Едгар излиза.

Един наивен татко и един
великодушен брат, незащитен
от чуждо зло, защото сам е чужд
за злобна мисъл — две чудесни жертви
за моя план! Той вече се избистря!
Умът ще ми издействува наследство,
а цел такава не подбира средство!

Излиза.

[10] „... Том... от Бедламската лудница...“ — след закриването на манастирите в Англия (XVI в.) бившият Витлеемски (Бедлам — Витлеем) манастир в Лондон бил превърнат в лудница. След известно „лекуване“ хронично болните бивали пускани с разрешение да 781 просят. Народът им дал прякора Томовци от Бедлам; мнозина умствено

здрави бедняци симулирали лудост, за да могат да просят като Томовци из страната, без да бъдат наказвани за скитничество. [↑](#)

ТРЕТА СЦЕНА

В двореца на Олбанския княз.

Влизат Гонерила и Освалд.

ГОНЕРИЛА

И, казвате, баща ми е ударил
придворния ми за това, че той
му бил сгълчал смешника?

ОСВАЛД

Да, госпожо.

ГОНЕРИЛА

Той вече ми досажда ден и нощ!
Не мине час и ще измисли нещо,
което предизвиква дразги в двора!
Аз няма повече да го търпя!
Той вдига шум за всяка дреболия,
а рицарите му в последно време
са станали нахални! Щом се върне
от лов сега, кажете му, че съм
неразположена! И нека бъде
обслужван по през пръсти. Аз поемам
защитата ви.

Звук на рог.

ОСВАЛД

Туй е той, госпожо!

ГОНЕРИЛА

Срещнете го с нехайно морен вид,

пък нека се оплаче! Ще му кажа,
щом тук прислугата не му харесва,
да иде при сестра ми, със която
сме се сговорили да не търпим
прищевките му. Изкуфял дъртак,
опитващ се да упражнява още
властта, която е раздал! Кълна се,
тез старци вдетиняват се и трябва
като децата да се мъмрят строго,
когато почнат да лудуват много!
Помнете какво казах!

ОСВАЛД

Да, госпожо!

ГОНЕРИЛА

Със свитата му — също по-студено!
Последствията да не ви смущават.
Кажете го на свойте! Имам нужда
от повод да му кажа две-три думи.
Ще пиша на сестра си, и тя също
да действа тъй. Сложете за обяд!

Излизат.

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Другаде в двореца на Олбанския княз.

Влиза — преоблечен — Кент.

КЕНТ

Сега да бих могъл да взема в заем
и чужди глас, навярно бих успял
в добрия замисъл, заради който
смених вида си! О, изгнани Кент,
ако на служба те приемат там,
отдето бе изпъден, може би
ще види господарят ти, че има
прислуга вярна и неуморима!

Звук на рог.

Влизат Лир, Рицари и Свита.

ЛИР

И да слагат обяда веднага! Не ща да чакам нито миг!

Излиза един от Свитата.

Какво има? Ти какъв си?

КЕНТ

Човек, сър.

ЛИР

Какъв по занятие? Какво търсиш тук?

КЕНТ

Занятието ми е, сър, да съм, какъвто изглеждам; да служа вярно,
на който ми вярва; да обичам, който е честен; да говоря, с който е скъп

на думи, да се боя от Страшния съд, да се бия, като няма как; и да избирам мръвката пред рибата.

ЛИР

Що за човек си?

КЕНТ

Човек, сър, с искрено сърце и беден като краля ни.

ЛИР

Ако си беден за поданик, колкото той е беден за крал, значи, си пълен голтак. Какво искаш?

КЕНТ

Служба.

ЛИР

Кому искаш да служиш?

КЕНТ

На вас.

ЛИР

Знаеш ли кой съм, приятелю?

КЕНТ

Не, сър, но вий имате нещо, зарад което ми се ще да ви викам „господарю“.

ЛИР

Какво е то?

КЕНТ

Царственост.

ЛИР

А какво умееш да вършиш?

КЕНТ

Умея да пазя честни тайни, да яздя, да тичам; да разваля с лошо казване добра смешка; и да предам със смели думи едно твърдо послание. Което може всеки друг, и ние го можем, а най-доброто ни е усърдието.

ЛИР

На колко си години?

КЕНТ

Не тъй млад, че момите за гласа да обичам; не тъй стар, че за всяка, дето дава, да тичам. Годинки носим четирсе и осем.

ЛИР

Върви с мен! Ще ми прислужваш на трапезата. Ако ми харесаш, няма да се разделим!... Обяда! Хей, обяда! Къде е слугата? Шутът ми къде е? Викнете го тук?

Излиза един от Свитата.

Влиза Освалд.

Ей, ти, къде е дъщеря ми?

ОСВАЛД

Извинявайте...

Излиза.

ЛИР

Какво каза този негодник? Да се върне дръвника!

Един рицар излиза.

Къде е шутът ми? Хей! Спят ли всички?

Влиза отново Рицарят.

Е? Къде е този кучи мелез?

РИЦАРЯТ

Той каза, милорд, че дъщеря ви не била добре.

ЛИР

А защо, мерзавецът, не се върна, като го викнах?

РИЦАРЯТ

Той ми отговори, сър, и то Най-безочливо, че не искал!

ЛИР

Не искал?

РИЦАРЯТ

Милорд, не знам на какво се дължи това, но според мен ваше величество не е обслужван тук с почитителността, на която е свикнал. Вниманието към вашата личност е много намалено и това се чувства не само в обноските на прислугата, но и от страна на княза и на вашата дъщеря.

ЛИР

Ха! Така ли мислиш?

РИЦАРЯТ

Моля ви за прошка, милорд, ако греша, но моят дълг не може да мълчи, когато чувства, че ваше величество бива оскърбяван.

ЛИР

Ти ми спомняш само моите собствени подозрения. Напоследък и аз забелязах известно незачитане към мен, но обвиних за това си впечатление повече своята мнителност, отколкото съзнателната неучтивост на околните ми. Ще се занимаю с това! Къде е шутът ми? Не съм го виждал от два дена!

РИЦАРЯТ

Откак младата ни господарка замина за Франция, сър, шутът ви съвсем замина.

ЛИР

Стига за това! И сам го забелязах. Върви и кажи на дъщеря ми, че искам да говоря с нея!

Рицарят излиза.

А вие ми викнете шута!

Един от Свитата излиза.

Влиза отново Освалд.

Ей, ти! Точно ти, сър, ела ми малко насам! Кой съм аз, сър?

ОСВАЛД

Бащата на господарката.

ЛИР

„Бащата на господарката?“ Ах ти, пес на господаря си! Кучи син! Низък раб!

ОСВАЛД

Извинете, милорд, не съм нито едното, нито другото!

ЛИР

И ще ми отвърщаш на погледа? Лакей мръсен!

Удря го.

ОСВАЛД

Не давам да ме бият, милорд!

КЕНТ

А да те спъват даваш ли, а, низък ритнитопковец?

Слага му крак.

ЛИР

Благодаря ти за услугата, друже! Харесваш ми.

КЕНТ

Хайде, господинчо, ставай и да те няма! Ще те науча да си знаеш мястото! Вън! Вън, ако не искаш да измериш още веднъж пода с недодяланото си туловище!... Я! Я го виж ти!... Бъди благоразумен! Ха така!

Изблъсква Освалд навън.

ЛИР

Благодаря ти! Не си поплюваш, виждам! Ето ти предплата за службата.

Дава на Кент пари.

Влиза Шутът.

ШУТЪТ

И аз искам да го наема. Вземи моя почетен знак!

Предлага на Кент шутовския си калтак.

ЛИР

Какво става, красавецо! Къде се губиш?

ШУТЪТ

Взимай го! Точно за теб е, друже.

КЕНТ

Защо, шуте?

ШУТЪТ

Защо ли? Защото взимаш страната на един, който е в немилост. Да, да, щом не умееш да се въртиш според вятъра, скоро ще ти изстине мястото. Нахлупи си го! Защото този, дето го виждаш, без да иска, прокле двете си дъщери и благослови третата. Щом смяташ да му

служиш, трябва да носиш такъв калпак!... Ти как си, чиченце? Ех, да имах две дъщери и два калпака!

ЛИР

Защо ти са, момчето ми?

ШУТЪТ

Ами защото, ако бях раздал на дъщерите цялото си богатство, щях да запазя калпаците за себе си! На ти моя! И изпроси си още един от дъщерите!

ЛИР

Внимавай в камшика, шуте!...

ШУТЪТ

Истината е честно дворско куче — гонят я от дома с камшици; а мазната хрътка се топли край огъня и смърди до Бога!

ЛИР

Каква отровна рана за мен!

ШУТЪТ

Ей, ти, искаш ли да те науча на една приказка?

ЛИР

Казвай!

ШУТЪТ

Слушай, чиченце:

Учи, не поучавай!

Слухти и помълчавай!

Множи, не разхищавай!

Харчи, не заборчлявай!

С крадци не се сдружавай!

В кръчми за смях не ставай!

Пари на зар не давай!

Жени не посещавай!

Това запамети
и ще намериш ти,
подобно на мнозина,
тринайсет във дузина!

КЕНТ

И нищо и половина!

ШУТЪТ

Тогава е като защитна реч на неплатен адвокат. И ти не си ми дал нищо за поучението; ти от нищо можеш ли извади полза, чиченце?

ЛИР

Не, момчето ми! От нищо не се вади нищо!

ШУТЪТ (*към Кент*)

Кажи му тогава, че толкоз доход ще получава от земите си. Той на шут не вярва!

ЛИР

Горчиви ти са шегите, глупако!

ШУТЪТ

А знаеш ли, момчето ми, разликата между горчивия глупак и благия?

ЛИР

Не, кажи я!

ШУТЪТ

Тоз, който ти е казал:
„Предай им трона свой!“,
сложи го тук, до мене!
Ела, уж ти си той!
Сега глупаци двама
стоим — горчив и благ —
и разликата в туй е,

че ти си без калпак!

ЛИР

Глупак ли ме наричаш, шуте?

ШУТЪТ

Другите си титли ти ги раздаде. А тази ти е вродена!

КЕНТ

Това не беше изцяло глупаво, милорд.

ШУТЪТ

Не, цялата глупост не мога да я запазя само за себе си. Река ли да получа монопол^[11] върху нея, лордове и сановници веднага ще поискат да имат дял в него. Че и висшите дами, и те ще гледат да клъвнат по трошица глупост. Ако ми дадеш едно яйце, чиченце, ще ти дам две корони.

ЛИР

Ти стотинки нямаш. С какви корони ще плащаш!

ШУТЪТ

С яйчни. Като срежа яйцето през средата и му изям вътрешното, двете корони от черупката ще бъдат за тебе. Защото ти, като разчупи короната си през средата и даде по половина на двете си дъщери, постъпи толкоз мъдро, колкото оня, дето пренесъл на гръб магарето през калта. Малко жълтък имаш ти под тази побеляла корона, щом си си дал златната! Ако някой умник ти каже, че това са думи на глупак, нареди да го нашибат като дважди глупак за лъжата му!

Пее.

„В тез наши времена глупците
за хляба ги е страх,
че станали са мъдреците
по-глупави от тях!“

ЛИР

Откога стана такъв песнопоец, безделнико?

ШУТЪТ

Откогато ти, чиченце, направи от дъщерите си свои майки. Защото, когато им даде пръчката си и си смъкна гащите, да те шибат с нея...

Пее.

„... заплакаха от радост те,
пък аз запях от жал,
че се държи като дете
предишният ни крал!“

Моля те, чиченце, вземи един учител по лъжение за шута си! Искам да го овладее това изкуство.

ЛИР

Ако те хвана в лъжа, глупчо, ще кажа да те нашибат с камшик!

ШУТЪТ

Ама чуден род сте ти и дъщерите ти! Те искат да ме бият, защото говоря истината; ти се готвиш да ме биеш, ако лъжа; а и ти, и те ме биете, когато мълча. Бих искал да съм всичко друго, само не шут! И все пак не ми се ще да съм на твоето място, чиченце. Ти си си остъргал пипето откъм двата края, така че нищо не ти е останало в средата. Ето една от стружките.

Влиза Гонерила.

ЛИР

Отново в бръчки? Струва ми се, дъще, че често напоследък сте сърдита!

ШУТЪТ

Ти беше мъж на място, когато нямаше нужда да се грижиш дали е сърдита, или не. А сега си една нула отзад без цифра отпред. Аз съм повече от теб сега. Аз съм поне шут, а ти си нищо!

(Към Гонерила.)

Добре, ще си държа езика. Нищо не казвате, но много се чете по лицето ви.

Мъм, мъм, мъм!

Дайте, гладен съм!

Сит, не знаех да събирам,
за трошица днес умирам!

Сочи Лир.

Ето една ошмулена шушулка!

ГОНЕРИЛА

Не само този шут, комуто всичко
сте позволили, сър, но и мнозина
от наглата ви свита постоянно
придирват, крамолят и предизвикват
непоносими разпри. Вярвах, сър,
че известен веднаж за тези буйства,
ще им поставите юзда навреме,
ала което досега видях
и чух от вас, ме кара да си мисля,
че вий закриляте това държане
и даже го подбуждате, а туй,
ако е истина, ще е достойно
за порицание и ще извика
противомерки, може би обидни
за ваша милост, а за мене срамни
във други случаи, но не и в този,
при който интересът на страната,
не се съмнявам, ще ги одобри.

ШУТЪТ

Защото, нали знаеш, чиченце:

„Изхрани свойто птиче
врабецът от гората.

Излезе кукувиче

и скъса му главата!“

Тъй свещта ни угасна и останахме в мрак.

ЛИР

Вий наша дъщеря ли сте?

ГОНЕРИЛА

Недейте, сър! Употребете, моля,
ума, със който знаем ви богат,
и прекратете смешното държане,
което напоследък ви направи
почти неузнаваем!

ШУТЪТ

И магарето вижда, когато колата тегли коня! Дий, Дорчо, напъни
се!

ЛИР

Да ме познава някой! Кой съм аз?
Лир? Не, не вярвам! Тъй ли стъпва Лир?
Така ли разтоваря? Този поглед
на Лир ли е? Или умът му вече
отслабнал е и всичките му сили
са във летаргия? Дали не спя?
Кой може да ми каже кой съм аз?

ШУТЪТ

Сянката на Лир!

ЛИР

Бих искал да го знам, защото, мамен
от тези кралски дрехи, от ума си
и паметта, могъл бих да повярвам,
че някога съм имал дъщери!

ШУТЪТ

Които ще те направят послушен татко.

ЛИР

Коя сте, уважаема госпожо?

ГОНЕРИЛА

Недоумяването ви е в стил
с цял ред шеги, които напоследък
дължим ви. Разберете ме добре!
Вий, сър, сте вече стар и вам приляга
да бъдете по-мъдър. Вий държите
сто рицари с коняри и слуги,
така порочни, дръзки, разюздани,
че дворът ни, наместо да сияе
във благочестие, разтлян от тази
эпикурейска^[12] ваша свита, вече
е заприличал на крайпътна кръчма,
странноприемница и блуден дом,
потънал в сласт и вино! Този срам
не може повече да се търпи
и аз ви моля — като ви припомням,
че мога да го имам без молба —
да съкратите малко своята свита,
запазвайки си хора, подходящи
за възрастта ви и които знаят
и себе си, и вас.

ЛИР

О, ад и пъкъл!
Седлай конете! Свитата на крак!
Чудовище, аз няма да ти преча!
Бог дал ми е и друга дъщеря!

ГОНЕРИЛА

Вий биете придворните ми хора,
а пък сганта ви се държи със тях
като с прислужници!

Влиза Олбанският княз.

ЛИР

Горко на който късно се разкайва!...
А ето ви и вас! Кажете, княже,
от вас ли иде всичко туй?... Конете!
Неблагодарност, демон със сърце
от хладен мрамор, щом се вмъкнеш ти
във родно чедо, става то по-страшно
от морски змей!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Изслушайте ме, сър!

ЛИР

Ти лъжеш, лешоядко! Мойта свита
се състои от рицари избрани,
които следват строго своя дълг
и свято пазят честното си име!...
Корделия, как твойта дребна грешка
видя ми се тъй грозна, че подобно
на колело за мъки ми изкълчи
душата из основи и изсмука
до капка обичта ми, за да влее
на нейно място жлъч! О, Лир! Лир! Лир!
Разбий я таз врата, която пусна
да влезе лудостта и да излезе
безценният ти ум!

Удря се по главата.

След мене всички!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Повярвайте ми, сър, но аз не зная
защо сте гневен!

ЛИР

Вярвам ви, милорд!...

Природо, чуй! Богиньо висша, слушай!
Ако си мислила да одариш
със рожба тази харпия^[13], възпри се!
Утробата ѝ порази с безплодност,
сгърчи ѝ лоното и пресуши
до капка детеродните ѝ части,
та тялото ѝ плод да не даде
на майка си за гордост и за радост
или даде ли, да е черен урод,
пропит със злоба, тъй че да живее,
за да я мъчи, докато е жива,
да вреже бръчки в младото ѝ чело,
страните ѝ да прокопае с плач,
да ѝ отвърне за любов и грижи
с презрение и присмех, та да види,
че по-добре е в пазвата да топлиш
усойница, отколкото да имаш
неблагодарно чедо!... Да вървим!

Излиза.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

О, богове, какво ли значи туй?

ГОНЕРИЛА

Не се грижете! Нека предоставим
на второто му детство свободата,
която даваме на всеки луд!

Влиза отново Лир.

ЛИР

Как? Половината от мойта свита?
На втората неделя?

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Извинете,
не ви разбирам, сър!

ЛИР

Ще ви разправя!...

Към Гонерила.

Проклятие! Червя се, че ти дадох
да ми размекнеш твърдостта така,
че тез парливи сълзи, със които
не смогвам да се справя, те издигат
до себе си! Смърт! Смърт и мор над теб!
Да те накаже бащината клетва
с безбройни гнойни язви; да разкапе
в теб всяко чувство, всички сетива!
Две сълзи още, старчески очи,
и аз ще ви изтръгна, запокитя
и стъпча с влагата ви, както меси
грънчарят глината си!... Значи тъй?
Дотам сме стигнали? Така да бъде!
Аз имам друго чедо, по-любезно
и ласкаво от теб, не се съмнявам!
Ако узнае тя за туй сега,
ще издере лицето ти със нокти,
лисицо непризнателна! Аз сана
ще си го върна, няма да остана
тъй ниско паднал! Хич не си представяй!

Излиза, следван от Кент и Свитата си.

ГОНЕРИЛА

Видяхте ли как буйства, господарю?

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Макар да те обичам, Гонерила,
не бих могъл да бъда тъй пристрастен...

ГОНЕРИЛА

Не бързайте!... Хей, Освалд!

Към Шута.

А пък ти —

по-малко луд, отколкото хитрец —
марш с господаря си!

ШУТЪТ

Чичко Лир, чичко Лир, почакай ме! Не тръгвай без глупостта си!

Ако падне в капана
тази хитра Лисана,
без да чакам покана,
съдия ще ѝ стана,
та до утре зарана
да е жива одрана...
Ала тук щом остана,
ще ме тикнат в зандана!

Излиза.

ГОНЕРИЛА

Добре го е намислил, няма що!
Сто рицаря! Ще бъде много умно
да го оставим да държи в готовност
сто опитни бойци, та щом поиска,
при всеки слух, прищявка, дребен повод,
да може да облекне лудостта си
на силата им и да ни държи
във своя власт!... Къде сте, Освалд? Освалд!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Дали не прекаляваш във страха си?

ГОНЕРИЛА

По-зле ще бъде, ако прекаля
в доверието. Нека да премахна

опасността, която ме заплашва
наместо да се плаша, че ще бъда
премахната от нея! Знам баща си.
За думите му писах на Регана —
ако приеме тя да го издържа
със всичките му рицари, макар да
съм я предвардила...

Влиза Освалд.

Кажете, Освалд,
готов ли сте с писмото до сестра ми?

ОСВАЛД

Готов, госпожо!

ГОНЕРИЛА

Вземете си охрана и на път!
Страху ми най-подробно й предайте
и с лични доводи го подкрепете
за убедителност! А след това,
без ни минутка бавене, обратно!

Освалд излиза.

Не, не, съпруге, без да ви упреквам
за млечно незлобивия ви нрав,
припомням ви, че дворът ни е склонен
по-скоро да ви съди за безгрижност,
отколкото да хвали благостта ви!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Възможно е, но и за теб не знам
дали си далновидна чак дотам.
Безброй неща разваляме, защото
сме често недоволни от доброто.

ГОНЕРИЛА

Тогава щом...

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Добре, добре! Ще видим!

Излизат.

[11] „... да получа монопол върху нея...“ — намек за монополите върху разните отрасли на производството, чрез чието раздаване английската корона обогатявала съкровището си. ↑

[12] „... епикурейска...“ — т.е. стремяща се към чувствени наслади. Значение, с което до днес неправилно се свързва учението на гръцкия философ-материалист Епикур (341–270 г. пр.н.е.). ↑

[13] *Харпия* (мит.) — Харпиите, богини на вятъра при гърците, били изобразявани като птици с женски глави. Названието им е станало синоним на зла жена. ↑

ПЕТА СЦЕНА

Пред двореца на Олбанския княз.

Влизат Лир, Кент и Шутът.

ЛИР

Бързай към Глостър! Отнеси това писмо на дъщеря ми, но не й казвай нищо освен онуй, за което те попита, като го прочете! Ако усърдието ти се окаже от бавните, ще съм стигнал там преди тебе.

КЕНТ

Няма да мигна, преди да съм отнесъл писмото ви, господарю!

Излиза.

ШУТЪТ

Ако мозъкът на човека беше в ходилата му, дали от много мислене нямаше да ни излизат мазоли?

ЛИР

Щяха сигурно.

ШУТЪТ

Тогава радвай се — твоят ум няма да има нужда от меки пантофи.

ЛИР

Ха-ха-ха!

ШУТЪТ

Ще видиш, че другата ти дъщеря ще се отнесе към теб по същия начин, защото, макар тя да прилича по вид на тази, колкото киселицата прилича на сладката ябълка, аз си знам, каквото си знам.

ЛИР

Какво знаеш, момчето ми?

ШУТЪТ

Че на вкус ще е толкоз различна от нея, колкото една киселица е различна от друга киселица. Ти можеш ли ми каза, защо носът ни е наред лицето?

ЛИР

Не.

ШУТЪТ

За да има човек от двете му страни по едно око, та което не може да подуши с носа си, да го вижда с очите!

ЛИР

Несправедливо постъпих с нея.

ШУТЪТ

А как стридата си прави черупката, знаеш ли?

ЛИР

Не.

ШУТЪТ

И аз не знам, но знам защо му е на охлюва къщата.

ЛИР

Е, защо му е?

ШУТЪТ

За да има къде да си подслони главата, а не за да я дава на дъщерите си, та рогата му да останат без покрив.

ЛИР

Ще изтрия бащинското си чувство! Тъй добър бях към нея...
Тези коне още ли не са готови?

Двамина от Свитата излизат.

ШУТЪТ

Магаретата ти отидоха за тях. Но това защо звездите на Мечката са седем има чудесно обяснение.

ЛИР

Защото не са осем?

ШУТЪТ

Отгатна. От тебе става отличен шут!

ЛИР

Да трябва да си връщам всичко насила! Чудовищна
неблагодарност!

ШУТЪТ

Ако ти беше мой шут, чиченце, щях да кажа добре да те нашибат,
задето си избързал със старостта.

ЛИР

Как „избързал“?

ШУТЪТ

Не трябваше да остаряваш, преди да си поумнял.

ЛИР

О, небеса, недейте ме оставя
да се побъркам! Не! Безумец — не!
Каквото щете, само не и луд!

Влиза Рицар.

Е, оседлани ли са?

РИЦАРЯТ

Да, милорд.

ЛИР

Ела, момче!

ШУТЪТ

Мома, която смей се над мъка като тази,
едва ли ум ще има онуй да си опази!

Излизат.

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

В замъка на Глостър.

Влизат — от различни страни — Едмънд и Кюран.

ЕДМЪНД

Здравей, Кюран!

КЮРАН

Здравейте, сър! Току-що бях при баща ви и му съобщих, че Корнуолският княз и лейди Регана ще му гостуват тази нощ.

ЕДМЪНД

По какъв случай?

КЮРАН

Ей Богу, не ми е известно. Но може би знаете какво се говори или по-скоро какво се шушука, защото това са, тъй да се каже, целувчици между устни и уши.

ЕДМЪНД

Нищо не зная. Какво има?

КЮРАН

Нима не сте чули, че се готви война между Корнуол и Олбани?

ЕДМЪНД

Не, честна дума!

КЮРАН

Тогава може би скоро ще чуете. Всичко най-хубаво, сър!

Излиза.

ЕДМЪНД

Таз вечер значи князът ще е тук.
Че хубаво! Отлично! Туй се вплита
като предвидено във моите сметки!
Баща ми е поставил вече стражи
за моя брат. Сега един последен —
макар опасен — номер и готово!
Помагайте ми, бързина и случай!...
Ей, братко, слез за малко! Едгар! Хей!

Влиза Едгар.

По-бързо, Едгар! Всеки миг е ценен!
Баща ни е узнал къде се криеш!
Не се бави! Върви! Използвай мрака!
Навярно някой слух за теб дошъл е
до княза ни — таз вечер той пристига
съвсем внезапно и при туй с Регана.
Я си спомни: не си ли казал нещо
по свадата му с Олбанския княз?

ЕДГАР

Ни дума, уверявам те!

ЕДМЪНД

Баща ни!

Прощавай, но ще трябва срещу тебе
привидно да извадя меч! Ти също
измъквай своя, уж се отбраняваш!
Така! По-силно!... Стой и се предай!
Сега ще те закарам пред баща ни!
Хей! Факли!... Бягай!... Факли!... Сбогом, братко!

Едгар излиза.

Сега да пуснем мъничко кръвчица,
за да подсилим с нея своя подвиг!

Мушва се в ръката.

Пияници съм виждал да го правят
и по-дълбочко, само за облог...
На помощ! Стой! На помощ! Татко! Татко!

Влиза Глостър, придружен от Слуги с факли.

ГЛОСТЪР

Ха, Едмънд! Де избяга тоя урод?

ЕДМЪНД

Видях го как с изваден меч във мрака
ломотеше магии към луната
да го закриляла!...

ГЛОСТЪР

Но де отиде?

ЕДМЪНД

Сър, губя кръв!

ГЛОСТЪР

Къде избяга, питам!

ЕДМЪНД

Във таз посока, сър! Като разбра, че...

ГЛОСТЪР

Гонете го!... „Като разбра“ какво?

ЕДМЪНД

Че колкото и да се мъчи, няма
да ме склони да ви убия, сър!...
Аз казах му, че боговете горе
с най-грозната си мъст наказват тъкмо
отцеубийците, и му припомних
от колко здрави и различни връзки

изплетен е синовният ни дълг;
и той, като разбра накрай, че срещам
престъпния му замисъл с погнуса,
към мен — преди да съм изтеглил меч —
нахвърли се и ме рани ей тука;
но може би почувствал, че духът ми,
окрилян от доброто, взима връх,
или уплашил се от моя вик,
съвсем внезапно ми обърна гръб
и хукна.

ГЛОСТЪР

Нека бяга надалеч —
във таз страна не ще се крие дълго,
а хванат ли го — край! Таз вечер тук
пристига благородният ни княз,
мой първи господар и покровител.
Със тежестта на неговото име
ще разглася навред, че ще получи
награда този, който залови го,
а този, който го укрива — смърт!

ЕДМЪНД

Когато, убедил се, че е твърд
във своя замисъл, направих опит
да го заплаша, че ще го издам,
той каза ми през смях: „Нима си мислиш,
безправни извънбрачен изтърсако,
че колкото и да те знаят честен,
на думите ти някой ще повярва,
когато аз изляза срещу теб?
Което отрека — а ти да знаеш,
че всичко упорито ще отричам,
дори и да използваш моя почерк! —
ще го припиша аз на теб и твоите
попълзновения и низки козни,
а ти недей мисли, че всички тук

са тъй глупци, та да не се досетят,
че ползата, която би извлякъл
от мойта смърт, за тебе би била
добра причина да ме искаш мъртъв!“

ГЛОСТЪР

Закоравял мерзавец! Ще отрича
писмото си? Не аз съм го зачевал!

Тръбен звук.

Това е князът ни! Защо ли иде?
Ще го помоля да затвори всички
пристанища за подлия беглец
и ще разпратя неговия образ
навсякъде из кралството, така че,
където иде, да го разпознаят!
А пък за тебе, предани мой синко,
ще сторя нужното, за да те видя
наследник на земите ми!

Влизат Корнуолският княз, Регана и Свита.

КОРНОУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Привет, приятелю! Едва пристигнал,
и вече чувам странни новини!

РЕГАНА

Ако е вярно всичко, няма казън,
достойна за злодея! Как сте, графе?

ГЛОСТЪР

Разбито е сърцето ми, госпожо!
Сломи се мойто старческо сърце!

РЕГАНА

Смъртта ви да замисля син ви Едгар,
кръщелникът на нашия баща?

ГЛОСТЪР

Срамът ми иска да го скрие, лейди!

РЕГАНА

Доколкото си спомням, той бе близък
с разпуснатата свита на баща ни?

ГЛОСТЪР

Не знам, мадам! Това е толкоз грозно!

ЕДМЪНД

Да, лейди, той дружеше с тази паплач.

РЕГАНА

Тогава нищо чудно, че е имал
тъй подъл замисъл! Навярно те
са го подсторили да умъртви
нещастния старик, за да прахосат
имуществата му. Сега получих
известие от своята сестра,
в което тя така ми ги описва,
че ако те пристигнат у дома ни,
мен няма да ме има!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Мене също!...

Узнавам, Едмънд, че сте бил оказал
съдействие синовно на баща си.

ЕДМЪНД

Изпълних само своя дълг, милорд.

ГЛОСТЪР

Да, той разкри кроежа на злодея
и след това получи, вижте, рана
при своя опит да го залови!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Потеря пратихте ли?

ГЛОСТЪР

Да, милорд.

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Докарат ли го тука, няма вече
да прави зло! Възползвайте се, графе,
за тази цел от пълната ми власт
по свое усмотрение! Вас, Едмънд,
показал смелост и синовна обич,
ний взимаме при себе си. Такива
достойни за доверие младежи
са нужни нам. От днеска сте приет
във двора ни!

ЕДМЪНД

За другото не знам,
но верен ще ви бъда, сър!

ГЛОСТЪР

За него
и аз благодаря ви, ваша милост!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Сега узнайте за какво дошли сме...

РЕГАНА

... в тъй странен час, тропосвайки си път
през черната одежда на нощта.
Причини важни, благородни Глостър,
ни карат да ви искаме съвет.
Сестра ни писа — и баща ни също —
за разпри между тях и аз намерих
за по-разумно да им отговоря

не от дома. За отговора чакат
отвън носителите на писмата.
Поуспокойте се, добри ни графе,
и дайте ни добър съвет във тоз
налагащ бързи действия въпрос!

ГЛОСТЪР

На вашите услуги съм, госпожо!
Добре дошли във скромния ми дом,
ваши величества!

Тръбен звук.

Излизат.

ВТОРА СЦЕНА

Пред замъка на Глостър.

Влизат — от различни страни — Кент и Освалд.

ОСВАЛД

Добро ти осъмване, друже! От замъка ли си?

КЕНТ

Аха!

ОСВАЛД

Къде можем да оставим конете си?

КЕНТ

Ей го блатото!

ОСВАЛД

Не, бъди тъй добър да ми кажеш!

КЕНТ

Не ща да бъда добър за теб!

ОСВАЛД

Тогава и аз не ща да те виждам!

КЕНТ

Гледай да не ме видиш в Бъхтибърските кошари!

ОСВАЛД

Какво искаш ти, бе? Аз не те зная дори!

КЕНТ

Но аз те знам добре тебе!

ОСВАЛД

Е, кой съм, като ме знаеш?

КЕНТ

Един мерзавец, един негодник, един лапач на огризки, това си ти! Подъл, надут, празен лакей! Кирлив вълнен чорап^[14] с не повече от сто фунта и три ливреи! Пъзльо, който се мъкне по съдилища, защото има тъй лилийно черно дробче^[15], че не му стиска да извади меч! Мръсно, суетно конте, дето знае само да се кълчи пред огледалото! Мазен кучи син, голтак без наследство! Угодник и господарски сводник, смес от слуга, подлец, просяк, страхливец и наследник на улична пачавра! Мръсен пес, който ще накарам да заквичи до небесата, ако оспори само една сричка в този поменик от титли!

ОСВАЛД

Гледай го ти, разбойника! Как се нахвърляш така върху едного, когото не познаваш и който не те познава?

КЕНТ

Ах ти, нахална мутра! Как смееш да отричаш, че ме познаваш? Преди два дена не те ли проснах на земята и не те ли наложих добре пред краля ни?

Изважда меч.

Измъквай меча си, мизернико! Нищо че е нощ — луната грее и аз ще опържа от тебе една порция „яйца на лунна светлина“! Вади меча си, бръснарско конте, кукло издокарана!

ОСВАЛД

Махай се! Нямам работа с теб!

КЕНТ

Вади меча, негоднико! Донесъл си тук писмо срещу краля и ще взимаш страната на оная суетница срещу царствения ѝ баща! Вади меч, подлецо, или ще ти нарежа прасците за тигана! Брани се, негодяй! Хайде!

ОСВАЛД

На помощ! Хора! Убиха ме! Помощ!

КЕНТ

Брани се, страхливецо! Нападай, красавецо!

ОСВАЛД

На помощ! Убиха ме! Убиха ме!

Влизат Едмънд с изваден меч, Глостър, Корнуолският княз, Регана и Свита.

ЕДМЪНД

Стой! Разделете се! Какво тук става!

КЕНТ

Ела и ти, господарчето ми! Ела да те посветя в тези работи!

ГЛОСТЪР

Двубой? Оръжия? Какво туй значи?

КОРНОУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Под страх от смърт веднага спрете боя!

Какъв е поводът? Кой са тези?

РЕГАНА

Тоз тук е пратеникът на сестра ми,

а този е на краля.

КОРНОУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Е, да чуем!

Какво извика вашата кавга?

ОСВАЛД

Не мога да си взема дъх, милорд!

КЕНТ

Нищо чудно — много прекали с безстрашието си! Подъл треперко, природата отказва да те е правила! На теб шивач ти е майсторът!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Какъв чудак! Отгде нагде шивач!

КЕНТ

Само шивач, сър! Не може художник или ваятел да са го направили такъв хилав, колкото и надве-натри да са го работили!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Защо избухна спорът ви, кажи!

ОСВАЛД

Тоз стар побойник, сър, когото аз заради сивата брада пожалих...

КЕНТ

Ти ли бе, последна буква от азбуката, куча запетайко?... Милорд, ако ми разрешите, аз ще стрия на хоросан този непресят простак и ще измажа с него стените на първия нужник!... Ти ще ми жалиш сивата брада, стърчиопашко недна!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

По-кратко ти, простако недодялан!
Не знаеш ли почтителност какво е?

КЕНТ

Простете, сър, но и гневът ни има предимство някога!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Защо си гневен?

КЕНТ

Защото носи меч един мошеник,
неносещ във кръвта си капка чест!
Такива хилещи се хитреци
прегризват с мишите си зъбки даже
най-стегнатите ни роднински връзки;
поддаквайки на своите господари,
във огъня им те наливат масло,
досипват сняг в душевния им хлад,
въртят се със промените в духа им
като онези чучела на чапли,
които, окачени по стрехите,
показват вятъра със своя клюн^[16]!
Да те надупчи шарката дано
за таз усмивка на епилептик!
Не съм ти шут аз! А? На глас дори?
Гъсок с гъсок, ако ми паднеш нявга
на Саремската равнина, ще крякаш
до Камелот^[17]!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Не си ли мръднал, старче?

ГЛОСТЪР

И как се сбихте? Разкажи за туй!

КЕНТ

Две крайности не са така противни
една на друга, както сме със този
подлец отсреща, сър!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Защо „подлец“?

С какво тъй тежко се е провинил?

КЕНТ

Лицето му не ми харесва, сър!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

А може би не ти харесват също
и неговото, мойто, на жена ми?

КЕНТ

Сър, мойта служба е да бъда пряк:
аз срещал съм в живота си лица
и по-добри от тези над рамената
на хората пред мен.

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Знам този говор.

Похвалили са го веднаж за прякост
и цял живот сега ще бъде груб,
насилвайки природата си. Той ли?
Не, той не е способен да ласкае!
Човек с открита мисъл, той е длъжен
да казва истината! Ако бъде
приета — хубаво, ако ли не —
той казал е това, което мисли!
Знам тези двуличници: под своята рязкост
те крият много повече лукавство
от двайсет очевидни подмазвачи,
които се разкъсват да угаждат!

КЕНТ

Милорд, кълна се в истинната правда,
пред вашето величие, което
досущ като венеца светозарен
върз челото на Феб...

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

А туй какво е?

КЕНТ

Опит да се откъсна от привичния си говор, който толкоз не ви
харесва. Аз едно знам, сър, че не съм ласкател. Ако някой ви е измамил

с проста реч, значи е бил просто измамник; а пък аз няма да стана
такъв дори и ваша немилост да ме моли за това!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

С какво си го обидил?

ОСВАЛД

С нищо, сър!

Наскоро кралят ни, разбрал превратно
един мой отговор, благоволи
да ме удари; и тогава този
прислужник негов, за да се хареса
на господаря си, ми сложи крак
и, подло повалил ме и надсмял се
над мойта себесдържаност, успя
да се представи за герой, с което
спечели толкова хвалби от краля,
че настървен от страшния си подвиг,
отново тука ме нападна с меч.

КЕНТ

Ако ги слушаш всички тез пъзливци,
Аякс^[18] е шут пред всекиго от тях!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Я дайте стегите! Като ти сложим
във тях краката, стари самохвалко,
ще те научим!

КЕНТ

Стар съм вече, сър,
тепърва да се уча. Този срам
не хвърляйте върху ми! Аз слуга съм
на краля ни и пратен съм от него.
Неуважение и неприязън
към неговите сан и личност бихте
показали на моя господар,

поставяйки посланика му в стеги!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Донесте ги! И дръжте го във тях
до утре по обяд!

РЕГАНА

Защо тъй малко?
До утре вечерта, до другиден!

КЕНТ

Да бях на вашия баща копой,
по-мека щяхте да сте с мен, госпожо!

РЕГАНА

Но тъй като си негов негодяй,
по-твърда ще съм с тебе, господине!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Да, той е от онези, за които
сестра ви пише... Стегите, повтарям!

Донасят дървени стеги.

ГЛОСТЪР

Почтително ви моля, ваша милост!
Вината на тогова е голяма
и кралят ни сурово ще го смъмри;
но наказание като това
прилага се към най-презрени люде,
които стражите са заловили
за кражба на пазара или други
най-долни нарушения, и кралят
ще се почувства оскърбен в лицето
на своя пратеник, ако узнае,
че бил е в стеги!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Аз ще отговарям!

РЕГАНА

Сестра ми повече ще се обиди
от туй, че неин благородник бил е
нападнат и руган пред всички нас
при изпълнение на своя дълг.
Стегнете го!

Краката на Кент биват хванати в дървените стеги.

Елате с мен, съпруже!

Излизат всички освен Глостър и Кент.

ГЛОСТЪР

Съчувствам ти, приятелю, но князът
поиска го, а неговата воля
не се престъпва, туй го знаят всички.
След час и друг ще го помоля пак.

КЕНТ

Недейте, сър! Аз капнал съм от пътя
и част от времето ще мине в сън,
а през останалите ще си свиркам.
Съдбата честните не често глези
и моите глезени ще потърпят.
Довиждане!

ГЛОСТЪР

Не, князът зле постъпи
и таз му стъпка ще се срещне зле!

Излиза.

КЕНТ

Добри кралю, обречен да изпробваш
пословицата, тежко ще ти бъде
„от мека сянка, та на жарък припек“!
Маяк небесен,^[19] освети по-бързо
кълбото ни, та в твоя мил светлик
да зърна туй писмо! Изглежда само
в нещастията стават чудеса.
Това е от Корделия, която,
узнала как и где съм се укрил,
ми пише, че далеч от тази наша
объркана държава, прави всичко
за болките ни да намери цяр.
Очи, възползвайте се от това,
че дълъг път и мъки ви притварят,
за да не гледате срама, до който
е стигнал господарят ви! Фортуно,^[20]
над бедстващите усмихни се ти
и своя кръг отново завърти!

Заспива.

[14] „... вълнен чорап...“ — т.е. лакей, човек от долен социален слой; благородниците от Шекспирово време носели копринени чорапи.

↑

[15] „... лилийно черно дробче...“ — по Шекспирово време черният дроб бил смятан за вместилище на смелостта; белият, „млечен“, чер дроб бил синоним на страхливост. ↑

[16] „... чучела на чапли... със своя клюн...“ — такива ветропоказатели изглежда са съществували по Шекспирово време. ↑

[17] „... Саремската равнина... Камелот“ — Саремска равнина е старото име на равнината около град Солсбъри, а Камелот е резиденцията на легендарния крал Артур; значението на целия израз е изглежда „до края на света“. ↑

[18] Аякс (мит.) — един от главните гръцки герои, участвали в Троянската война. ↑

[19] „маяк небесен...“ — става дума за слънцето. ↑

[20] *Фортуна* (мит.) — богиня на щастието у древните римляни, изобразявана обикновено стъпила върху въртящо се колело. ↑

ТРЕТА СЦЕНА

Сред гора.

Влиза Едгар.

ЕДГАР

Когато чух, че съм извън закона,
аз скрих се във хралупа и убягнах
от хайката, изпратена по мен,
но всеки път навън и всеки пристан
е под надзор. Единственият начин
да се спася е в туй да се укрия
и затова намислил съм да взема
вида на тези най-злочести люде,
които нищетата е успяла,
убивайки човешкото у тях,
да принизи до животински образ:
със кален лик и сплъчкани коси,
укрил си срамотите с мръсна дрипа,
в нарочна голота ще срещна всички
небесни дъждове и ветрове.
В страната дава ми плачевен пример
безброят лъжепитомци от Бедлам,
които впиват гвоздеи и клечки
от розмарин във вкочанени мишци
и тъй — ту с грозни клетви, ту с молитви —
си просят хляба по селца във нужда,
самотни воденици и кошари,
печални хижи. Като „Том без дом“
все пак си нещо; като Едгар — нищо!

Излиза.

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Пред замъка на Глостър.

Кент седи в стеги. Влизат Лир, Шутът и Рицар.

ЛИР

Но как заминали са, без да върнат
обратно моя пратеник?

РИЦАРЯТ

Научих,
че в навечерието те изобщо
не са и мислили да заминават.

КЕНТ

Здравейте, благородни господарю!

ЛИР

Ха! Ти какво? Забава ли си правиш
със този срам?

КЕНТ

Не, господарю мой.

ШУТЪТ

Ха-ха! Малко груби жартиери си е надянал! Конят се връзва за
устата, кучето и мечката — за врата, маймуната — за кръста, а човекът
— за краката. Щом много риташ, нахлузват ти дървени чорапки!

ЛИР

Кой толкоз не зачита твойта служба;
та е посмял да те накаже тъй?

КЕНТ

„Кои.“ Те бяха двама — дъщеря ви
и нейният съпруг.

ЛИР

Не!

КЕНТ

Да!

ЛИР

Не, казвам ти!

КЕНТ

Да, казвам ви!

ЛИР

Не биха го направили!

КЕНТ

Направиха го все таки!

ЛИР

Заклевам се във Зевса — не!

КЕНТ

Заклевам се във Хера^[21] — да!

ЛИР

Не могат

да дръзнат, да помислят, да извършат
такова оскърбление към мен!

Това е по-ужасно от убийство!

Кажи с какво заслужи или те
в какво са прекалили, та да бъде
така наказан кралският посланик?

КЕНТ

Тъй стана, господарю, че когато
пристигнах във двореца и им връчих
писмата ви, преди да се надигна
от мястото, където в знак на почит
бях коленичил, в залата, задъхан,
вонящ от пот, довтаса друг вестител
и с труд изпъшкал няколко привета
от господарката си Гонерила,
не гледайки дали прекъсва други,
предаде своето писмо, което
накара дъщеря ви и мъжа ѝ
да свикат своята свита и да яхнат
без бавене конете си. На мене
бе хладно казано да ги последвам
за отговора. Тука срещнах оня,
чиято вест тъй лошо бе постлала
на моята, и който неотдавна
се бе държал нахално с ваша милост.
По-войнствен, отколкото разумен,
извадих меч. Той сбра със крясък всичко
и зет ви с дъщеря ви повелиха
да бъда стегнат във позора, който
сам виждате, кралю!

ШУТЪТ

Не е минала още зимата, щом дивите гъски хвърчат нататък.

Бащата е в парцали —

децата са гневливи;

бащата е с чували —

децата са грижливи.

А Фортуна, курва дърта,

пред бедняка ключ превърта!

Но въпреки това на теб дъщерите ще ти платят така щедро — на
дребно и едро, — че няма да ти стигне година да го претеглиш!

ЛИР

О, бесен пристъп! Ярост хистерична,

не се надигай! Стой си долу там!
Къде е тази моя дъщеря!

КЕНТ

Със графа в замъка му, господарю.

ЛИР

Вий стойте тука! Ще отида сам.

Излиза.

РИЦАРЯТ

А друга пакост да не си извършил?

КЕНТ

Не, никаква! Кажете ми, защо е
така оскъдна свитата на краля?

ШУТЪТ

Ако си в стегите за такъв въпрос, заслужил си ги.

КЕНТ

Защо, глупако?

ШУТЪТ

Ще те пратим на училище при баба мравка, да те научи, че щом падне сняг, вече няма работа. Всички, които вървят подир носа си, се водят от очите си — освен слепците, — а и няма нос да не може да подуши кога някой е почнал да смърди. Щом голямото колело се търкаля надолу, пускай се навреме от него, че инак ще ти строши врата; а другото, дете се изкачва, дръж се за него здраво — то ще те извлече нагоре! Ако някой мъдрец ти даде по-добър съвет, дай си ми моя обратно! Нека само негодниците го следват, щом глупак го дава!

Тоз, който за пари е с теб,
умник е той голям
и вихър духне ли свиреп,

ще те остави сам.
А твоят шут и в сняг, и в студ
със теб ще е докрай,
защото е по длъжност луд
и подлости не знай!

КЕНТ

Къде го научи туй, глупчо?

ШУТЪТ

Не във стеги, гламчо!

Влизат Лир и Глостър.

ЛИР

Отказват да говорят с мене? Болни?
Съсипани от път? Лъжи! Предлози!
Това е непокорство! Бунт! Донес ми
друг отговор!

ГЛОСТЪР

Мой скъпи господарю,
вий знаете самичък колко сприхав
е князът ни и колко непреклонен,
реши ли нещо!...

ЛИР

Мор и чума! Смърт!
Проклятие! Какъв бил? Сприхав? Той?
Ей, Глостър! Глостър! Искам да говоря
със Корнуолския княз и със жена му!

ГЛОСТЪР

Аз вече известих ги за това.

ЛИР

Той бил ги известил! Човече, ти
разбра ли ме какво ти казвам?

ГЛОСТЪР

Да, сър.

ЛИР

Аз, кралят, искам да говоря с княза!
Родителят желае да говори
със дъщеря си! „Извести“ ли ти
двамината за висшата ми воля?...
Тя, мойта плът и кръв?... А той бил сприхав!...
Кажи на своя сприхав княз... Не, не!
Той може би наистина е болен,
а болестта със право пренебрегва
онуй, което здравето е длъжно
да изпълнява. Хората са други,
природата когато заповядва
на разума да страда със плътта.
Ще потърпя. Осъждам се, че взех
за здрав болника... Смърт и ад! Защо
е в стеги моят пратеник? Това е
безспорен знак, че тяхното странене
е хитрина!... Пуснете ми слугата!...
Върви, кажи на княза и жена му,
че кралят иска да говори с тях!
Сега! Тозчас! Кажи им да излязат,
че иначе по тяхната врата
ще блъскам и съня им ще преследвам,
додето го застигна и убия!

ГЛОСТЪР

о, колко бих желал да се сдобрите!

Излиза.

ЛИР

Тоз гневен пристъп пак! Сърце, кротувай!
Не се надигай!

ШУТЪТ

Викай му, чиченце, като оная кокона, дето замесиля змиорчетата
живи в млина! Те се гърчели, а тя ги биела с пръчка по главите и
викала: „Кротувайте, мръсничета! Не се надигайте!“ А пък брат ѝ беше
оня, дето от голяма обич към коня си му мажел сеното с масло!

Влизат Корнуолският княз, Регана, Глостър и Слуги.

ЛИР

Привет на двама ви!

КОРНОУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Привет и вам,
ваше величество!

Кент бива освободен от стегите.

РЕГАНА

Щастлива съм
отново да ви видя, ваша милост!

ЛИР

Не се съмнявам, че е тъй, Регана!
Ако не беше, аз се бих развел
от твоя майчин гроб, защото той
би крил прелюбодейка!... Ха, най-сетне
те пуснаха! Но друг път за това!...
Регана скъпа, твоята сестра
е грозен урод! О, Регана, тя
ми бръкна с клон на лешояд... тук! Тук!

Сочи сърцето си.

Едва говоря!... Няма да повярваш
със колко извратена злост... Регана!

РЕГАНА

Не се вълнувайте тъй много, сър!
Аз мисля, че не толкоз тя дълга си
занемарява, колкото вий, сър,
сте подценили нейните заслуги.

ЛИР

Какво, какво?

РЕГАНА

Не вярвам, че сестра ми
способна е да пренебрегне своите
обязаности, сър. Ако случайно
е малко попридърпала юздите
на свитата ви, аз не се съмнявам,
че имала е поводи и цели,
отхвърлящи от нея всеки упрек.

ЛИР

Проклетата да е!

РЕГАНА

Вие, сър, сте стар.
Природата у вас е на ръба
на срока си и вие вече трябва
да се оставите да ви напътства
и води някой, който по-добре
от вас самия би могъл да казва
кое ви е от полза. Аз ви моля,
върнете се при моята сестра
и, оскърблението си оттеглил...

ЛИР

Да искам прошка? Представи си само

как туй ще ми приляга:

Коленичи.

„Скъпа дъще,
признавам се за стар и безполезен.
На колене те моля да ми даваш
храна, легло и дрехи!“

РЕГАНА

Престанете!
Шеги от този род не ви подхождат!
Върнете се, повтарям, при сестра ми!

ЛИР (вдига се)

Не, никога, Регана! Тя оряза
наполовина личната ми свита,
със зли очи ме стреляше, отрови
сърцето ми с език на пепелянка!
Възмездия, на склад във небесата,
над нея струпайте се всички вкупом!
Сразете я, заразни ветрове,
със цялостен паралич!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Срамно, сър!

ЛИР

Светкавици, със копия слепещи
простреляйте надменния ѝ поглед!
Мъгли, които слънцето изсмуква
от смрадните мочурища, покрийте
със гнойни пришки гордата ѝ хубост!

РЕГАНА

О, аз горката! Същото на мен
в гнева си, току-виж, сте пожелали!

ЛИР

На тебе? Никога, Регана моя!
Защото твоят нрав — и благ, и ласкав —
не ще ти позволи да бъдеш груба!
Очите на сестра ти са бодливи,
а твоите — меки. Ти не би могла
да ми орязваш свитата, да гледаш
накриво моите старчески забави,
да ме замеряш със припрени думи,
да ми стесняваш харча и накрая
пред мене да залостиш своя дом!
Ти знаеш по-добре какво е туй
природен зов, признателност на чедо,
добри обноски, почит към родител!
Ти помниш кой ти даде половина
от кралството си!

РЕГАНА

На въпроса, сър!

ЛИР

Кой сложи моя пратеник във стеги?

Тръбен звук.

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Какво е туй?

РЕГАНА

Сигналът на сестра ми.
Тя беше писала, че не след много
ще бъде тук, и ето я!

Влиза Освалд.

Здравейте!
Пристигна ли сестра ми?

ЛИР

Тази плюнка
се перчи леко с чуждо големство,
но господарката му е нетрайна
във милостта си!... Махай се оттук,
лакей презрян!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Какво ви става, сър?

Влиза Гонерила.

Кой окова слугата ми? Регана,
надявам се, че станало е туй
без твое знание!... Това какво е?
О, небеса, ако сме мили вам
ний, старците, ако властта ви мека
изисква послушание, ако
самите вие, небеса, сте стари,
вземете моята страна, пратете
да ми помогне някой!... И не се
срамуваш от брадата ми?... Регана,
нима ще я поемеш за ръка?

ГОНЕРИЛА

Защо пък не? С какво съм прегрешила?
Невинаги е грях онуй, което
отслабнал разум и повторно детство
осъждат като грешно!

ЛИР

О, сърце,
в теб още има сили, щом издържаш!
Кой окова слугата ми?

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Аз, сър,
макар че с буйствата си бе заслужил

по-висша чест!

ЛИР

Вий? Вий сте го направил?

РЕГАНА

О, татко, вий сте немощен и следва
като такъв да се държите вече!
Ако завърнете се при сестра ми
и свел до половина своята свита,
изкарате си месеца при нея,
ще ви приема с радост; но сега
съм вън от къщи си и нямам средства
да ви посрещна, както бих желала.
При нея да се върна? Да разпусна
наполовина свитата си? Не!
По-скоро съм готов да се откажа
от всички покриви на този свят,
да срещам всички хали на небето,
с вълка и бухала да другарувам,
изхапан от безжалостните зъби
на нуждата! При нея да се върна?
По-хубаво да се простра пред трона
на буйния французин, който взе
без зестра малката ми дъщеря —
и мен да вземе на конярска плата
за къшей хляб! При нея да се върна?
По-скоро кранта станал бих на тази
лакейска измет!

Сочи Освалд.

ГОНЕРИЛА

Ваша воля, сър!

ЛИР

Сърдечно ти се моля, дъще моя,
недей ме подлудява! Няма вече
да ти досаждам с нищо. Сбогом, чедо!
Ний няма вече да се видим с тебе...
Но ти все пак си моя плът и кръв;
или по-точно болест на плътта ми,
която трябва да наричам своя;
по-скоро язва, цирей, гнойник, цъфнал
от болната ми кръв!... Но не, аз няма
да те коря, не, нека твоят срам
те навести, когато иска сам!
Аз няма да го викам! Аз не хленча
пред Гръмовержеца да те погуби,
на Зевсовия съд не те обаждам!
Поправяй се, когато имаш време!
Без бързане! Аз мога да почакам!
Аз ще остана при Регана с моите
сто рицари...

РЕГАНА

Не ме разбрахте, сър.
Аз, неподготвена, не бих могла
да ви окажа подобаващ прием.
Послушайте сестра ми! Който трезво
погледне на гнева ви, ще си каже,
че вий сте стар... Тя знае какво прави.

ЛИР

Сериозно ли говориш?

РЕГАНА

Най-сериозно.
Не ви ли стигат петдесет бойци?
И те са даже много, щом помислим,
че редом със разходите и друго
по-важно обстоятелство говори
срещу такава свита: как ще могат

задружно да живеят толкоз хора
в един и същи дом под две началства?
Това е трудно — не, а невъзможно!

ГОНЕРИЛА

Защо пък да не бъдете обслужван
от нейните слуги или от моите?

РЕГАНА

Наистина! Тогаз, ако са мудни,
ний двете ще ги стягаме навреме.
Когато ще гостувате при мен —
защото ежбите сега ме плашат, —
явете се със двадесет и пет
от рицарите си! Над туй число
аз няма да приема в своя дом.

ЛИР

Но аз ви дадох всичко!...

РЕГАНА

И навреме.

ЛИР

... Направих ви доверенички свои
и пълномощнички, но си запазих
туй право на сто рицари. Нима
у теб ще мога да отсядам само
със четвъртината от този брой?
Дали добре съм те разбрал, Регана?

РЕГАНА

Напълно, сър. Със двадесет и пет.

ЛИР

Най-злата твар изглежда ни добра,
поставена до твар, по-зла от нея!

Към Гонерила.

Да бъдеш не най-злата, е похвала.
Ще дойда с тебе! Петдесет е двойно
на двадесет и пет, нали, и значи
ти два пъти по-силно ме обичаш
от нейна милост!

ГОНЕРИЛА

Слушайте ме, сър,
защо ви трябват двадесет и пет,
петнайсет, десет души, щом на всички
прислужници в дома, където сте,
ще бъде наредено да ви служат?

РЕГАНА

Един слуга — и той не ви е нужен?

ЛИР

Недей да търсиш нуждата, Регана!
И най-нещастният бедняк си има
парцалче, без което би могъл.
Не давай на човека нищо друго
освен необходимото в живота
и той ще заживее като скота!
На, ти си лейди. Ако бе разкошът
на дрехите в туй само че ни топлят,
ти би могла да минеш и без този
нетоплещ свой разкош. Кое е нужно?...
О, небеса, търпение ми дайте!
То само ми е нужно! Ей ме тука:
един нещастен старец, натоварен
със толкоз мъки, с колкото години;
прегърбен и под двете! Ако вие
насъскали сте тези дъщери
срещу баща им, то поне на него
срама спестете кротко да ги слуша,
възпламенете го със мъжки гняв,

не давайте оръжието женско
да оскверни старешките му бузи
с позорни капки!... Вещици проклети!
Аз тъй ще ви платя, че този свят!...
Аз ще направя чудеса такива!...
Какви, не знам, но знам, че ще раздрусат
Вселената!... Вий мислите, че плача?

Шум на буря.

Не, няма да заплача! Имам много
причини за сълзи, ала преди
да ги пророня, туй сърце ще гръмне
на сто парчета!... Шуте, полудявам!

Излиза, следван от Глостър, Кент и Шута.

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Да влезем на закрито! Иде буря.

РЕГАНА

Да, в този тесен дом не можем смести
старика със голямата му свита.

ГОНЕРИЛА

Той сам си е виновен. Нека пати
за своето старешко безразсъдство!

РЕГАНА

Самия него бих приела с радост,
ала от свитата му — ни един!

ГОНЕРИЛА

Аз също. Но къде отиде Глостър?

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Последва стареца. Ха, ей го!

Влиза отново Глостър.

ГЛОСТЪР

Кралят
е страшно разгневен!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

За где се стяга?

ГЛОСТЪР

„На кон!“ — извика им, но не разбрах
коя посока смята да поеме.

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Добър му път! Да се оправя сам!

ГОНЕРИЛА

Не го разубеждавайте, милорд!

ГЛОСТЪР

Но вече се смрачава. Грозни вихри
бесуват, чуйте! А на много мили
наоколо е само гола пустош!

РЕГАНА

Бедите, сър, които си навличат
върху главите опаките хора,
са най-добри учители за тях.
Вратите затворете! Тази шайка,
която е със него, би могла —
какъвто изкуфял е — много лесно
да го подстори към какво ли не!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Да, графе, залостете всички порти!
Да влизаме! Ще бъде страшна нощ!

[21] *Хера* (мит.) — гръцка богиня, царица на боговете, сестра и съпруга на Зевс; покровителка на брака и на съпружеската любов. ↑

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Пустош. Нестихваща буря.

Влизат — от различни страни — Кент и Благородник.

КЕНТ

Хей, кой е освен бурята?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Един,
във чийто дух е не по-малка буря!

КЕНТ

Познавам ви. Къде отиде кралят?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Излезе срещу бесните стихии.
Заклина вихрите да пометат
брега в морето или да издуят
над сушата водите, та светът
да стане друг или да свърши всичко;
крещи и скубе белите си власи —
които въздухът, незнаещ почит,
със присмех дърпа в слепия си бяс —
и своя мъничък човешки свят
опълчва срещу хаоса огромен
от дъжд и вятър! В тази грозна нощ,
в която мечката със бозки празни
вълкът постал и гладната лъвица
си пазят суха козината, той
се носи гологлав по равнината,
заложил сякаш всичко!

КЕНТ

Кой е с него?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Единствен шутът, който се старае
със своите шеги да облекчи
сърцето му, разкъсвано от мъка.

КЕНТ

Аз, сър, познавам ви и ще ви кажа
една голяма тайна: между Корнуол
и Олбани (макар до този миг
и двамата изкусно да го крият)
се мъти разпра. А край тях сноват
(във кой ли коронован двор ги няма!),
под образ на служители шпиони
на френския владетел, от които
узнал е той за спора на князете,
за туй как твърдо двамата държат се
със стария ни крал и може би
за нещо по-дълбоко, на което
това са само признаци... И тъй
основното е: Франция прехвърля
войска във раздробеното ни кралство,
която вече е успяла тайно
да стъпи в някои по-важни наши
пристанища и чака само знак
да вдигне знамена. Сега за вас:
ако успея да ви убедя
да свържете съдбата си със моята
и тръгнете без бавене към Довър^[22],
във този град ще се намерят хора,
които ще са много благодарни
да чуят разказа ви за онези
влудяващи мъчения, които
изпитва кралят. Аз съм благородник
по кръв и възпитание и знам
защо се доверявам точно вам.

БЛАГОРОДНИКЪТ

Ще поговорим пак.

КЕНТ

Не, няма време!
Във потвърждение на туй, че аз
съм много повече от своята външност,
вземете таз кесия! И когато
се срещнете с Корделия — а то
е сигурно, — на нея покажете
тоз пръстен и ще чуете с кого
сте разговарял... Ей че буря! Тръгвам
да диря краля!

БЛАГОРОДНИКЪТ

Вашата ръка!
А друго нещо няма ли?

КЕНТ

Две думи,
но по-съществени от всичко друго:
като намерим краля (а за туй
да тръгнем аз насам, а вий — нататък)...
тоз, който пръв го види, да извика
на другия!

Излизат.

[22] *Довър* — английско пристанище на Ламанша, известно със
своите варовикови скали, издигащи се отвесно над морето. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Другаде сред пустошта. Бурята продължава.

Влизат Лир и Шутът.

ЛИР

По-силно, вихри! Духайте, додето
се пръснат бузите ви! Из ръкав,
небесни водостоци и въртопи,
залейте всичко, всичко до петлите
на най-високите камбанарии!
Вий, бързи като мисълта, сернисти
светкавици, вестителки ужасни
на цепещия дъбовете гръм,
пърлете тези власи! Млат небесен,
смажи корема объл на земята,
природните матрици разпилей,
затрий до най-последния зародиш
неблагодарния човешки род!

ШУТЪТ

Да ти правят вятър на сухо, чиченце, е по-приятно отколкото да
те духа вихър на мокро! Върни се и искай прошка от дъщерите си!
Такава нощ не жали ни мъдреца, ни глупеца!

ЛИР

Бушувай до пресита, грозна буря,
плюй дъжд, оригвай вятър, бълвай плам!
Природни сили, аз не ви осъждам
за грубост — вий не сте ми дъщери,
кралства не съм ви давал и не съм ви
наричал „мои скъпи“! Вий покорство
не ми дължите! Смейте се над мене!
На, ей ме, един болен, слаб, презрян,

нещастен старец!... Не, все пак коря ви!
Виновни сте, задето раболепно
с войските си, набирани там горе,
подкрепяте тук долу две злодейки
да издевателстват над този стар,
със сняг посипан череп! Срам за вас!

ШУТЪТ

Щом човек си има покрив за главата, значи си е имал глава за покрив.

Тоз, който няма къща,
а мисли за невеста,
той въшки ще развъжда,
сто горе, долу двеста!
Сърцето, който тачи
по-малко от крака си,
от лош мазол ще плаче
и дни ще има къси!

Защото не е имало досега хубавица да не прави муцуни пред огледалото.

Влиза Кент.

Не, аз ще съм самата търпеливост.
Ни дума отсега!

КЕНТ

Хей, кой е там?

ШУТЪТ

Величието и неприличието! Един мъдрец и един глупец!

КЕНТ

Нима сте тук, любезни господарю?
Дори за нощните животни няма
живот в такава нощ! Пред туй небе
разбойниците даже се укриват
във пещерите си! Откак се знам,

не помня да съм виждал досега
такива страшни мълнии, такива
ужасни трясъци, такъв див рев
на дъжд и вятър! Не, подобно чудо
не се търпи!

ЛИР

Чрез него боговете
ще видят кой е гузен. Трепери,
мерзавецо, убягнал на закона!
Укривай се виновно във ръкава,
десницо кървава! От страх бледней ти,
клетвопрестъпнико, и ти, фалшиви
пазачо на морала, тайно вършещ
кръвосмесителство! Крещи във ужас,
подлецо, който под пристойна форма
копал си гроба другиму! Злодейства,
укрити най-надеждно, раздерете
покровите си тройни и просете
небесните викачи за отсрочка!
Аз нямам страх! По-малко съм грешил,
отколкото грешили са към мене!

КЕНТ

И гологлав! Добри ми господарю,
колибка знам наблизо тук, която
ще ви окаже временна закрила.
Поотдъхнете там, пък аз ще ида
във този замък. Той е по-студен
от камъка, със който е граден,
и ей сега, като ви дирих в него,
напъди ме, но аз ще изнася
свадливия му прием.

ЛИР

Подлудявам!
Ела, момче! Студено ти е, а?

И мен ми е студено... Де е този
подслон, мой друже? Нуждата е учен,
умеещ да превръща в скъпоценност
най-долните неща. Колиба? Дай я!...
Глупаче бедно, чувствам в туй сърце
едно парченце, жалещо и тебе.

ШУТЪТ (*nee*)

„Човек, когато няма ум,
хей-хо, пълзят мъгли, мъгли,
ще тегли, без да вдига шум,
а пък дъждът вали, вали...“^[23]

ЛИР

Така е миличък!... Води ни, друже,
в колибата!

ШУТЪТ

Хубава нощ — и куртизанка ще охлади! Искам да кажа едно
пророчество, преди да тръгна.

Щом почне попът туй да прави,
което от амвона слави,
кръчмарят — грешно да не смята,
да съди право съдията,
крадецът сборища да мрази,
от грях лъжецът да се пази,
женкарят в огъня да вика,
на мястото на еретика,
да кара рицарят без заем,
клеветник що е да не знаем,
лихварят лихва да зачерква
и курвата да зида черква,
тогаз във таз държава наша
такава ще настъпи каша,
че ходенето по земята
ще се извършва със краката!

Но това пророчество ще го каже магьосникът Мерлин^[24], защото ние с тебе, чиченце, живеем много преди неговото време!

Излиза.

[23] „... човек, когато... вали, вали...“ — текст, пародиращ песничката на шута от финала на Шекспировата комедия „Дванайсета нощ“. ↑

[24] *Мерлин* — велик магьосник от легендата за крал Артур; живял според хрониките след времето на Лир. ↑

ТРЕТА СЦЕНА

В замъка на Глостър.

Влизат Глостър и Едмънд.

ГЛОСТЪР

Ах, Едмънд, Едмънд, не ми харесва това безчовечно отношение! Когато поисках да му окажа милост, те ми отнеха правото да се разполагам в собствения си дом и ми забраниха под страх от доживотна немилост да говоря с краля и изобщо да се грижа за него.

ЕДМЪНД

Каква жестокост и без човечност!

ГЛОСТЪР

Така е, но да оставим това!... Слушай: между двамата князе се е появила пукнатина и дори нещо повече. Тази нощ получих писмо. — Но помни, това е страшна тайна; държа го заключено в кабинета си! — За оскърбленията, на които кралят е подложен сега, ще дойде сурово възмездие. Част от силна войска е вече прехвърлена на нашия бряг. Трябва да вземем страната на краля. Ще го намеря и тайно ще му помогна. Ти върви и отвлечи с разговор вниманието на княза, та да не забележи отсъствието ми! Ако пък запита за мене, аз съм болен и на легло. Може би ще загина — защото и със смърт бях заплашен, — но трябва да помогна на стария си господар, краля! Невероятни неща се готвят, Едмънд, моля те, бъди предпазлив!

Излиза.

ЕДМЪНД

За тази запретена милост князът веднага ще узнае; а тъй също и за писмото. Туй ще ми спечели

което той загуби, тоест всичко.
Синът се качва — спускай се, бащичко!

Излиза.

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Сред пустошта.

Влизат Лир, Кент и Шутът.

КЕНТ

Пристигнахме. Да влезем, господарю!
Такава буря никой на открито
не може да изтрае!

ЛИР

Остави ме!

КЕНТ

Не, влезте, моля ви!

ЛИР

Не ми разкъсвай
сърцето, казвам ти!

КЕНТ

По-скоро свойто
разкъсал бих! Да влезем, господарю!

ЛИР

Разбирам, струва ти се много страшен
тоз остър вихър, който ни пронизва
през дрехите. И той за теб такъв е.
Но щом ни порази по-тежка болест,
по-лекият недъг едва се чувства.
Ний бягаме от мечката стръвница,
но, стигнали до бурното море,
обръщаме се към пастта на звяра.
Снагата страда при спокоен ум,

но бурята във таз глава не дава
на сетивата ми да чувстват друго
освен онуй, което блъска тук!
О, непризнателност! Неблагодарност
на родно чедо! Ти храна му даваш,
а то ти хапе пръстите! Но аз
ще им платя! Спри, плач! Да ме изгонят
в такава нощ!... Дъжд, лей се — ще изтрая!...
О, Гонерила! О, Регана! Боже!...
Баща си, който тъй великодушно
раздаде ви... О, Господи, натам е
безумието! Трябва да се пазя!
Ни дума вече!

КЕНТ

Влезте, господарю!

ЛИР

Не, влизай сам! За себе си грижи се!
Таз буря ми помага да не мисля
за друго зло, по-яростно от нея!...
Или добре! Ще вляза!

Към Шута.

Първо ти,
момчето ми!... О, зла бездомна бедност!...
Не, влизай ти! Ще се помоля вънка,
преди да легна.

Шутът излиза.

О, бедни голи люде по света,
където и да сте, във тази буря,
нещастни, как с глави незащитени,
с тела, изнемощели от глада,
във дрипели на дупки и прозорци,
ще се опазите от нея? Да,
за вас преди съм мислил твърде малко!
Богатство, туй е цяр за теб: изпитай

това, което клетниците чувстват,
за да откъснеш след това за тях
излишъка си и с това направиш
небето недотам несправедливо!

ЕДГАР (*отвън*)

Дванайсет разтега дълбочина!
Дванайсет разтега! Горкият Том!

ШУТЪТ (*отвън*)

Не влизай, чиченце! Тук има един дух! На помощ! На помощ!

Влиза отново Шутът.

КЕНТ

Подай ръка! Какво видя, кажи!

ШУТЪТ

Зъл дух, зъл дух! Казва, че името му било „Том без дом“!

КЕНТ

Ти кой си, който в сламата ръмжиш?
Излизай!

Влиза Едгар, преоблечен като луд.

ЕДГАР

Пазете се, Нечистия ме гони! — „Във глога свири вихърът
студен.“^[25] Дъ-дъ-дъ-дъ! Върви си в студеното легло, да се сгрееш!^[26]

ЛИР

Дали имот на дъщери раздал си,
та си дошъл дотук?

ЕДГАР

Подайте нещо на бедния Том! Нечистия го гони насам-натам през огън и плам, през въртопи и бури, през блата и мочури! Слага му ками под възглавката, примки под седалката, мишеморка до паницата! Мами го да препуска подир сянката си по мостове, миля високи — педя широки! Да ти опази небето ума и разума! На Том му е студено! Дъ-дъ-дъ-дъ! Да те закриля от бури, зли звезди и лошо око! Подай милостиня на Том, дето е без дом и Нечистия го мъчи! Ей го, ако река, ще го хвана!... Ей го там!... И тук!... И тук!...

Бурята не престава.

ЛИР

Какво? Наистина ли си доведен
до туй от дъщерите си? Нима
не си остави нищо? Всичко даде?

ШУТЪТ

Не, запазил си е една дрипа, та да не ни е срам, като го гледаме.

ЛИР

Тогава всички болести, които
висят във въздуха над греховете,
да хлуйнат върху твоите дъщери!

КЕНТ

Той няма дъщери.

ЛИР

Умри, лъжецо!
Неблагодарни дъщери — туй само
могло е да го смъкне толкоз ниско.
Изглежда, вече модно е бащите
такава скъдна милост да дочакват
към старата си плът. Заслужен жребий!
Нали от нея са били родени
тез пеликански дъщери^[27], кълвящи

от бащината гръд!

ЕДГАР

Пиликот се дигнал — дири пиликочка! Пили-пили-пили — и се залепили!

ШУТЪТ

Тази студена нощ ще ни подлуди и пощури всички.

ЕДГАР

Пази се от Нечистия! Слушай родителите си! Дръж си на думата! Недей да сквернословаш! Не блудствай с чужда жена! Не ламти по разкош! На Том му е студено!

ЛИР

Какъв си бил ти?

ЕДГАР

Изтънчен кавалер. Горд и наперен! Къдрех си косите, носех си ръкавиците под панделката на шапката, обслужвах страстите на дамата си и вършех с нея онуй, дето обича тъмнината. Изричах колкото думи, толкоз клетви и до една ги престъпвах пред ясения лик на небето. Заспих, кроейки блудства, и се будех, за да ги върша. Обичах силно виното и страстно зара, а по женската част надхаремвах и турския султан. Със сърце за лъжи, с ухо за сплетни, с ръка за злини; свиня по ленивост, лисица по хитрост, пес по ярост, лъв по хищност! Не давай на бедното си сърце да се мами по скърцане на пантофки и шушукане на коприни! Пази си крака от праг на бардак, ръката — от цепка на фуста, перото — от тефтер на лихвар, и тогаз не се бой от Нечистия! „Във глога ще свири вихърът студен.“ фю-фю-фю, три-ли-ли! Дъ-дъ-дъ! Дофине^[28], адски сине, пусни го — нека мине!

Бурята не стихва.

ЛИР

Ти би бил по-добре в гроба, отколкото да срещаш така с неприкрито тяло гнева на небесата! Нима човекът е това и нищо повече? Разгледайте го хубаво!... Ти не дължиш ни свила на червея, ни кожа на звяра, ни вълна на овцата, ни парфюм на мускусната котка. Ха! Ние тука и тримата сме подправени. А ти си своята същина. Човекът, очистен от всички прибавки, е само това, което си ти — едно нещастно, голо, чаталесто животно! Махайте ги, махайте ги тези заемки! Разкопчайте ме!

Къса дрехите си.

ШУТЪТ

Моля ти се, чиченце, успокой се! Хладничко е тази нощ — не е за къпане! Даже и огънят в тази дива пустош би бил като желание на развратен старец — една искрица в сърцето, а навсякъде по тялото — студ и лед. Ето, пристига едно блуждаещо огънче!

Влиза Глостър с факел.

ЕДГАР

Това е нечистият бяс Флибъртиджибет^[29]! Той излиза след вечерня и броди до първи петли. Той е, дето носи на хората перде на око, кривогледство и заешка устна, а на пшеницата — ръжда. И каквото види живо по земята — напада го!

Свети Витолд^[30] — небесна сила —
вървял сред нива вретенила.
Срещу му — чума на кобила.
Пръждома, бяс,
далеч от нас!
Махай се, вещице, махай се!

КЕНТ

Какво ви е, любезни господарю?

ЛИР

Какъв е този?

КЕНТ

Кой си? Какво дириш?

ГЛОСТЪР

А вие как се казвате? Кои сте?

ЕДГАР

Том без дом, дето яде жаби и тлъсти, и слаби, и без разлика всички попови лъжички, гущери, дъждовници и техните любовници; а като го сграбчи Нечистия, лапа крави фъшкии, дъвче спуздрени плъхове и кучешки мърши. И като свърши, лочи зелената мантия на блатата. С камшик го гонят от окръг в окръг, в затвор го тикат и в пранги слагат! Него, който е имал три костюма за гърба, шест ризи за смяна, кон за седлото и меч за бедрото, а пък сега

със мишки, плъхове, гадини

се храни Том от пет години!

Пазете се от този зад мен! Мирно, Смълкин^[31]!

Кротувай, дяволе!

ГЛОСТЪР

Нима това е свитата ви, сър?

ЕДГАР

И князът на нощта е благородник.

Едни му викат Модо, други — Маху.

ГЛОСТЪР

Чедата ни така се изродиха,

ваше величество, че вече хапят

бащите си!

ЕДГАР

На Том му е студено!

ГЛОСТЪР

Елате с мене! Моят дълг не може

докрай да изпълнява злата воля
на безсърдечните ви дъщери.
Те искаха, вратите си залостил,
да ви оставя във в таз грозна нощ,
но аз съм тук, за да ви отведа,
където чакат ви храна и огън.

ЛИР

Не, оставете ме да побеседвам
със този философ!... Кажи, какво
поражда гръмотевицата, а?

КЕНТ

Послушайте го, сър! Вървете с графа!

ЛИР

Две думи само с тоз мъдрец Тивански^[32]!...
Какво постигна в своята наука?

ЕДГАР

Да гоня злия и да пукам въшки.

ЛИР

Ще те попитам нещо насаме.

КЕНТ

Настойчиво го подканете, графе!
Побърква се!

ГЛОСТЪР

А как ще бъде инак,
когато родните му дъщери
го искат мъртъв! О, добрият Кент!
Той го предсказа! Клетият изгнаник!
Побъркал се! Ще ти разкрия, друже,
че аз самият съм почти побъркан!
Аз имах син, но сам го обявих

извън закона. Искаше... Сега!...
да ме убие. А как скъп ми беше!
Не, друг баща не е обичал тъй!
И истина ти казвам, тази скръб
ме подлуди!... Каква страхотна нощ!...
Елате, господарю!

ЛИР

А! Простете!
Елате с нас, любезни философе!

ЕДГАР

На Том му е студено!

ГЛОСТЪР

Хайде, хайде,
върви в колибата да се постоплиш!

ЛИР

Тогава всичките да влезем в нея!

КЕНТ

Не, ваша милост, вий насам!

ЛИР

Не, с него!
Аз искам да съм с моя философ!

КЕНТ

Бъдете отстъпчив към него, графе!
Да вземем и тогова!

ГЛОСТЪР

Да, ще трябва!

КЕНТ

Върви със нас, приятелю!

ЛИР

Ела,
добри ми атинянино!

ГЛОСТЪР

По-тихо!
Без разговори! Ш-ш-шт!

ЕДГАР

„Княз Роланд пристигна под мрачната кула,
затворена с тежък катанец“...
„... А великанът каза: — Хъм,
надушвам мирис на британец!“^[33]

Излизат.

^[25] „... Във глога... студен.“ — стих от стара английска балада.

↑

^[26] „... Върви си... да се сгрееш!“ — реминисценция от „Испанската трагедия“ на Шекспировия съвременник Томас Кид; появяваща се и в увода към „Укротяване на опърничавата“. ↑

^[27] „... пеликански дъщери...“ — съществувало поверие, че пеликанът изхранвал малките си със собственото си месо и кръв. ↑

^[28] *Дофин* — название на френския престолонаследник, който за англичаните от Шекспирово време бил синоним на дявола. ↑

^[29] *Флибъртиджибет* — име на дявол от елисаветинската демонология. ↑

^[30] *Свети Витолд* — англосаксонски светец, известен като защитник от нечистите сили. ↑

^[31] *Смълкин* — и по-долу — *Модо*, *Маху* — други имена на дяволи. ↑

^[32] „... мъдрец Тивански...“ — Седмовратата Тива бил град в древна Гърция. По-долу Лир нарича бедния Том „атинянин“ — сравнява го, изглежда, с древногръцките стоици, които проповядвали пренебрежение към житейските несгоди. ↑

[33] „... *Княз Роланд... британец...*“ — чудата смесица от рицарска балада и английска народна приказка. ↑

ПЕТА СЦЕНА

В замъка на Глостър.

Влизат Корнуолският княз и Едмънд.

КОРНОУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Ще му отмъстя, преди да съм напуснал дома му!

ЕДМЪНД

О, господарю, боя се, че хората ще ме осъдят, задето верността ми към вас е взела връх над синовната любов!

КОРНОУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Сега виждам — вашият брат е пожелал смъртта на баща ви не само поради своята престъпна наклонност, но и подбуден от неговата извратеност.

ЕДМЪНД

Колко е коварна съдбата към мен — кара ме да се разкайвам за туй, че съм постъпил честно! Ето това е писмото, за което той ми спомена. То доказва, че той е пращал шпионски сведения на френския крал. О, небеса, да го нямаше това предателство или поне друг да го беше открил!

КОРНОУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Елате с мен при княгинята!

ЕДМЪНД

Ако писмото се окаже вярно, много работа ще ви се отвори.

КОРНОУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Вярно или не, то те направи граф Глостър. Разузнай къде е баща ти, за да го задържим по-лесно!

ЕДМЪНД (*настрани*)

Ако го заваря, като оказва помощ на краля, това ще подкрепи подозренията му... Ще постоянавам в своето верноподаническо чувство, княже, колкото и мъчителен да е за мене спорът му с вика на кръвта!

КОРНОУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Аз ще пренеса върху тебе доверието си и ти ще откриеш в мене един баща, по-добър от своя!

Излизат.

ШЕСТА СЦЕНА

Селски дом край замъка на Глостър.

Влизат Глостър и Кент.

ГЛОСТЪР

Тук е все пак по-добре, отколкото на открито. Недейте му придирва. Ще се постарая да го направя по-удобно с каквото мога. Няма да се бавя.

КЕНТ

Боговете да ви възнаградят за добрината! Бесът надви всичките му умствени сили!

Глостър излиза.

Влизат Лир, Едгар и Шутът.

ЕДГАР

Фратерето^[34] ме вика! Казва, че великият Нерон ловял сега риба с въдица край езерото на мрака. Моли се, глупчо невинни, и се пази от Нечистия!

ШУТЪТ

Можеш ли ми каза, чиченце, какъв е лудият — дворянин или селянин?

ЛИР

Крал е! Крал!

ШУТЪТ

Не позна! Той е селянин, на когото синът е станал дворянин, защото такъв, и да е с ума си, пак ще се побърка, като види как хлапето му се дуе пред него.

ЛИР

Да можех да насъскам двеста бяса
към тях да литнат с нажежени вили!

ЕДГАР

Нечистия ме хапе по гърба!

ШУТЪТ

Луд е, който вярва на вълча кротост, конско здраве, хлапашка
любов и курвенска клетва!

ЛИР

Добре тогаз. Откривам съд над тях!

Към Едгар.

Ти сядай тука, съднико премъдри!

Към Шута.

Ти тука, учени законоведе!...

Лисици непризнателни, на съд!

ЕДГАР

Погледайте го как се е облещил!
Ако ти трябват зрители, госпожо?
„Моя малка Бес,
в лодката си влез
и ела ми на гости със нея!...“

ШУТЪТ

„... Няма как, момче,
чепът й тече
и при тебе да дойда, не смея!“^[35]

ЕДГАР

Нечистия мами бедния Том с глас на славей! Хопданс пици в
корема на Том — иска две пресни херинги. Стига си ръмжал, черни
ангеле, нямам храна за тебе!

КЕНТ

Недейте се вълнува, господарю!
Пооблегнете се на таз възглавка!

ЛИР

Не, искам да присъствам на процеса!
Извикайте свидетелите тук!...

Към Едгар.

Ти, съднице във мантията, сядай!

Към Шута.

И ти до него, негови събрате
по безпристрастие!

Към Кент.

И тебе включвам
в състава на съда. Седни до него!

ЕДГАР

Да съдим справедливо!
„Вакло ти стадо, сънливо момченце,
влязло е в чужда ливада.
Ако му свирнеш със нежно устенце,
няма от туй да пострада!“
Писи, писи, сива мачко^[36]!

ЛИР

Съдете първо нея: Гонерила! Свидетелствам под клетва пред
уважаемия съд, че тя изрита своя баща, нещастния крал!

ШУТЪТ

Приближете се, госпожо! Вашето име е Гонерила?

ЛИР

Не може да го отрече!

ШУТЪТ

Прощавайте, помислих ви за пейка!
А ето я и втората, чиито
жестоки погледи показват ясно
с какво ѝ е натъпкано сърцето!...
Стой! Стреляйте! Задръжте я! След нея!...
И тук поквара! Съдникo подкупен,
защо ѝ позволи да се измъкне?

ЕДГАР

Да ти спаси разсъдъка небето!

КЕНТ

О, жалост! Господарю, де е туй
душевно равновесие, с което
навремето гордеехте се толкоз!

ЕДГАР (настрани)

Ах, тези сълзи ще ме издадат!

ЛИР

И моите кученца — Грей, Бланш, Любимка —
на, вижте ги и те ме лаят вече!

ЕДГАР

Том ще им се озъби! Чиба, песове проклети!
С черни муцуни и с бели,
догове и спаниели,
хрътки, мелези, палаши,
със опаши, без опаши,
Том лицето си пред тях
щом покаже, те от страх
през врати, стобори в миг
ще побегнат с лай и квик!

Дъ-дъ-дъ! Чиба! Поемайте към пазари, празници и панаири!
Бедни Том, рогът ти е пресъхнал!^[37]

ЛИР

Тогаз ги пусни да аутопсират Регана, та да видим какъв израстък има в сърцето. Трябва да съществува някаква природна причина, която втвърдява сърцата така.

Към Едгар.

Вас, сър, приемам сред своите сто рицари. Само че кройката на дрехата ви не ми харесва. Знам, ще кажете, че е по персийската мода, но все пак сменете я!

КЕНТ

Легнете да поспите, господарю!

ЛИР

Тихо! Тихо! Дръпнете завесите! Тъй! Тъй! Ще вечеряме утре сутрин.

ШУТЪТ

И — тъй, тъй! — ще заспим утре по пладне!

Влиза Глостър.

ГЛОСТЪР

Приятелю, по-бързо! Де е кралят?

КЕНТ

Почива, сър. Недейте го събужда — нещастният, умът му го напусна!

ГЛОСТЪР

Вземи го на ръце и тръгвай с него!
Дочух, че готвят се да го убият!
Приготвил съм носилка. Положи го
във нея бързо и върви към Довър,
където ще сте в пълна безопасност!
По-бързо, хайде! Ако се забавиш
със четвърт час, и той, и ти, и всички,

които му помагат, ще умрете!
По-бързо вдигай го! Наблизо тук
приготвил съм ви нужното за пътя!

КЕНТ

Измъчената му природа спи.
А този отдых би могъл да бъде
балсам за изтощените му чувства,
които, ако пътят го разбуди,
по-късно много трудно ще укрепнат.

Към Шута.

Ела насам да вдигнем господаря!
Не бива да оставаш!

ГЛОСТЪР

Бързо! Хайде!

Излизат всички освен Едгар.

ЕДГАР

Щом по-високи страдат редом с нас,
не мислим ний за своя дял тогаз.
Дваж по боли скръбта във нашта гръд,
когато другите се веселят,
и дваж по-лек е нашият товар,
щом имаме във мъката другар.
А ето на, почти под съща скръб
глава привеждам аз, а кралят — гръб!
Аз от баща, а той от дъщери.
Наравно сме. Том, крий се вдън гори,
за слуховете в двора бди оттам
и се разкрий пред хората едвам
когато, пръснал всички клевети
със доказателства, успееш ти
да върнеш на невинния правата
и помириш добрия син с бащата!...

Каквото ще да става, само кралят
дано да се спаси! Том, крий се, крий се!

Излиза.

[34] *Фратерето* — и по-долу — Хоп данс — други имена на дяволи. ↑

[35] „... *Моя малка Бес... не смея...*“ — Едгар пее началото на строфа от една английска балада, а Шутът я довършва със свой пародиен текст. ↑

[36] „... *сива мачко!*“ — според старото поверие дяволите често вземали образа на сива котка. ↑

[37] „... *рогът ти е пресъхнал!*“ — става дума за рога, с който бедламските луди си просели пиене; тук може би изразът намеква за това, че Едгар не може вече да издържа ролята си. ↑

СЕДМА СЦЕНА

В замъка на Глостър.

Влизат Корнуолският княз, Регана, Гонерила, Едмънд и Слуги.

КОРНОУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Бързайте към уважаемия си съпруг и му покажете това писмо! Войската на френския крал е слязла на нашия бряг... А вие открийте и ми доведете тук предателя Глостър!

Излизат неколцина Слуги.

РЕГАНА

Обесете го веднага!

ГОНЕРИЛА

Извадете му очите!

КОРНОУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Предоставете го на моя гняв! Едмънд, придружи сестра ни! Наказанието, което е заслужил твоят вероломен баща, не е за очите ти. Кажи на княза да се готви за незабавна война. И ние ще трябва да сторим същото. И да поддържаме честа и постоянна връзка. Сбогом, скъпа сестро! Сбогом, графе Глостър!

Влиза Освалд.

Е, казвай! Де е кралят?

ОСВАЛД

Граф Глостър е успял да го отпрати.
Пред замъка ги срещнали към трийсет
от неговите рицари, които
го дирели в околността. Със него
и неколцина служещи при графа

те бързо се отправили към Довър,
където, хвалели се, че ги чака
приятелска войска.

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Стегни конете
за господарката си!

ГОНЕРИЛА

Сбогом, княже!
Прощавай, сестро!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Едмънд, добър път!

Гонерила, Едмънд и Освалд излизат.

Изменника открийте и завързан
като крадец, докарайте го тук!

Излизат други Слуги.

Живота му не можем да отнемем
без форма на законност, но властта ни
отстъпка ще направи на гнева,
пред който всички хора са безсилни,
макар да го корят.

Влиза Глостър, воден от Слуги.

Ха, ей го тук!
Предател подъл!

РЕГАНА

Ах, лисицо стара!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Вържете му повехналите китки!

ГЛОСТЪР

Недейте, княже! Вие сте ми гости!

Приятели, не ми правете зло!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Да се завърже!

Глостър бива завързан.

РЕГАНА

Стягайте! Изменник!

ГЛОСТЪР

Не съм такъв, жестока господарко!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

За стола! Тъй! Сега ще видиш ти!...

Регана скубе брадата му.

ГЛОСТЪР

Брадата ми! Кълна се в боговете,
това е недостойно!

РЕГАНА

Толкоз бяла,
а на предател!

ГЛОСТЪР

О, порочна жено,
тез косми, дето скубеш ги без жалост,
ще оживеят и ще обвинят
оназ, която със крадливи пръсти
ograбва тъй lika гостоприемен
на своя домакин!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Какви писма

получил си от Франция наскоро?

РЕГАНА

И без извъртания! Знаем всичко!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

И как си съзаклятничил, кажи,
с изменниците, слезли на брега ни?

РЕГАНА

И под чия закрила си изпратил
побъркания крал?

ГЛОСТЪР

Получих само
едно писмо с несигурни догадки,
и то от непричастен, не от враг!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Хитруваш!

РЕГАНА

Лъжеш!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Де изпрати краля?

ГЛОСТЪР

Във Довър.

РЕГАНА

Защо в Довър? А? Защо?
Не ти ли казахме, че ако дръзнеш...

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Не, нека обясни: защо във Довър?

ГЛОСТЪР

За кол съм вързан — трябва да търпя
зъба на псетата!

РЕГАНА

Защо във Довър?

ГЛОСТЪР

За да не гледам как ще впиваш нокти
в очите на баща си; да не виждам
сестра ти как с глигански зъб ще къса
миропомазаната му снага!
Да бе в морето бурята, която
той гологлав изтрая тая нощ,
то щеше, кипнало да угаси
огньовете небесни; а пък той
усилваше небесния порой
със сълзите си! Във такова време
и вълк да бе завил пред твоя праг,
ти рекла би: „Вратарю, отвори му!“
и биха приподписали тез думи
най-злюбните в света! Но аз ще зърна
крилата мъст как бързо се разплаща
със зли чеда!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Ти няма да я зърнеш!
Крепете стола му! Ще го пришпоря
в зениците!

ГЛОСТЪР

На помощ, вий, които
желаєте до старост да сте живи!
О, богове! О, грозна безчовечност!

РЕГАНА

Така едното ще се подиграва

на другото! И него!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Мъст ще зърва!

ПЪРВИ СЛУГА

Възпрете си ръката, господарю!
Слуга съм ви от малък, но до днес
услуга по-добра не съм ви правил
от този съвет!

РЕГАНА

Ах, пес!

ПЪРВИ СЛУГА

С брада да бяхте,
аз бих ви я раздрусал, както трябва!
Нима сте без сърце?

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Ах, долен раб!

Двамата измъкват мечове и се бият.

ПЪРВИ СЛУГА

Ела тогаз и плащай за гнева си!

РЕГАНА

Дай меча си!... Селяк, ще се бунтуваш!

Грабва меч и пробужда слугата в гърба.

ПЪРВИ СЛУГА

Убит съм! Урочасайте го, графе,
с единственото си око!... Умирам!

Умира.

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Вън, бяла слуз! Не искам да ме виждаш!
Къде е светлината ти сега?

ГЛОСТЪР

О, мрак и мъка! Де си, синко Едмънд?
Раздухай всички пламъци на своята
синовна обич и мъсти за туй
ужасно зло!

РЕГАНА

Изменнико, ти викаш
на помощ своя неприятел! Едмънд
бе твърде честен, за да те пожали,
и пръв разкри ни твоята измяна!

ГЛОСТЪР

О, моя лудост! Значи Едгар бил е
оклеветен? Небе, прости на мен
и опази злочестото ми чедо!

РЕГАНА

Изритайте това животно вън!
Със нос да души пътя си към Довър!

Един Слуга извежда Глостър.

Какво ви е, съпруже? Вий сте блед!

КОРНУОЛСКИЯТ КНЯЗ

Елате с мен — ранен съм. Прогонете
безокия подлец! А този раб —
на торището!... Губя кръв, Регана!...
Сега ли трябваше!... Подай ръка!

Излиза, подкрепян от Регана.

ВТОРИ СЛУГА

Ако такъв остане да добрува,
без страх ще върша всякакви злодейства!

ТРЕТИ СЛУГА

Такава пък, ако живее дълго
и си умре в леглото, то жените
чудовища ще станат до една!

ВТОРИ СЛУГА

Да идем при нещастния ни граф!
Побърканият ще го отведе,
където той поиска. Тези луди
се убеждават лесно.

ТРЕТИ СЛУГА

Ти върви
при клетника, а аз пък ще потърся
белтък и ленен плат, за да превържем
лицето му. Небето да е с него!

Излизат в различни страни.

ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

В пустошта.

Влиза Едгар.

ЕДГАР

Все пак е по-добре презиран явно,
отколкото ласкан и пак презиран.
Най-ниско падналият страх не знае
и винаги е пълен със надежди.
Щастливецът предчувства само зло
в промяната — нещастникът от нея
очаква само радост. Затова
добре дошъл, о, невестествен вихър!
Тоз, който е отвян от теб най-долу,
не се бои, че нещо ще му вземеш!

Влиза Глостър, воден от Старец.

Какво е туй? Баща ми? И то воден
от някакъв бедняк? О, свят! О, свят!
Ако не те намразвахме за твоите
превратности, човек не би се давал
на старостта!

СТАРЕЦЪТ

Добри ми господарю,
изполичар съм ваш и на баща ви,
кажи-речи, осемдесет години...

ГЛОСТЪР

Отивай си, приятелю! Отивай!
За мен от твойта помощ няма полза,
а ти от нея може да пострадаш.

СТАРЕЦЪТ

Но как ще се оправяте из пътя!

ГЛОСТЪР

Аз нямам път — защо са ми очи?
Препънах се, когато виждах. Често
се случва, качествата да ни гледят,
а слабостите ни да се окажат
от полза нам. О, скъпи синко Едгар,
пострадал от излъган бащин гняв,
да доживея с пръсти да те видя,
ще кажа, че прогледал съм!

СТАРЕЦЪТ

Ти кой си?

ЕДГАР *(настрани)*

О, небеса! Човече, не възкликвай:
„От туй по-страшно няма!“ Ето на,
че имало!

СТАРЕЦЪТ

Един безумен Том!

ЕДГАР *(настрани)*

И може би ще има и по-лошо!
Дорде човек способен е да каже:
„Най-долу съм“, не е най-долу още!

СТАРЕЦЪТ

Хей, де си тръгнал?

ГЛОСТЪР

Просяк ли е?

СТАРЕЦЪТ

Да,

и просяк, и безумец.

ГЛОСТЪР

За да проси,
би трябвало да има малко ум.
Нощес във бурята един такъв
нещастник ме накара да си кажа:
„Човек е червей!“ и дори ми спомни
за моя син, макар да бях тогава
аз негов враг. Не знаех много нещо.
Каквото са мухите за децата,
това сме хората за боговете —
убиват ни, когато им е скучно,
за развлечение.

ЕДГАР

Какво да правя?
Да се шегувам със скръбта, за мене
ще бъде тежко, както и за него!
Все пак ще трябва... Бог помози, старче!

ГЛОСТЪР

Не е ли голият?

СТАРЕЦЪТ

Да, той е, сър.

ГЛОСТЪР

Тогаз върви си! Само, ако искаш,
заради бившия си господар
върни се вкъщи и донес тук нещо
да облечем тоз клетник! Ще ни стигнеш
на миля-две по пътя за към Довър.
Ще го помоля да ме води той.

СТАРЕЦЪТ

Кой? Лудият?

ГЛОСТЪР

Това е болестта
на времето ни: луди водят слепи.
Стори, каквото казах ти или
каквото искаш — само тук не стой!

СТАРЕЦЪТ

Ще донеса най-новата си дреха,
каквото ще да става!

Излиза.

ГЛОСТЪР

Ей, бедняко!

ЕДГАР

На Том му е студено! Дъ-дъ-дъ!...

Настрани.

Не мога повече да се преструвам!

ГЛОСТЪР

Ела насам, ела!

ЕДГАР (настрани)

И все пак трябва!...

Покой над твоите кървави очи!

ГЛОСТЪР

За Довър пътя знаеш ли го, а?

ЕДГАР

Отвсякъде знам — оттук и оттам, през дол и овраг, за кон и пешак! Бедният Том си е загубил ума от уплах. Да те пази небето от Нечистия, благи човече! В Том са влезли пет беса наведнъж: Обидикът^[38] — той е на сладострастието; Хопданс — на немотата;

Маху — на кражбата; Модо — на убийството; Флибъртиджибет — на преструвките и превземките... само че той после се всели в камериерките и компаньонките. Да те пази небето, господарю!

ГЛОСТЪР

Дръж таз кесия, клетнико, когото
съдбата е направила способен
да носи всичко! Моята беда
е щастие за теб. Така небето
да прави винаги, та оня, който
закона му посвоему извърта
и тънещ в похот и разкош, не знае
какво беда е, тъй като не я е
изпитвал сам, да я изпита скоро
и лишното да се разпреди,
за да запълни нуждата на всеки...
Ти бил ли си във Довър?

ЕДГАР

Бил съм.

ГЛОСТЪР

Има

край този град висока канара,
надвесена страхотно над морето.
До крайния й ръб ме заведи
и твойта нищета ще облекча
с добра награда. А оттам нататък
водач не ми е нужен.

ЕДГАР

Дай ръка!
Том бедничкият ще те води, старче.

Излизат.

[38] Обидикът — име на дявол. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Пред двореца на Олбанския княз.

Влизат Гонерила и Едмънд.

ГОНЕРИЛА

Добре дошли у нас! Недоумявам
защо го няма моя кротък мъж
да ни посрещне!

Влиза Освалд.

Де е господарят?

ОСВАЛД

В дома, мадам, но много променен!
За вражето нахлуване щом чу,
усмихна се; когато му разправих
за подлостта на Глостър и за син му,
доказал верността си, той отвърна,
че бил съм луд и всичко съм разбирал
наопаки; като узна от мен,
че вие се завръщате в двореца,
възкликна гневно: „Толкова по-зле!“
Изобщо радва се на злите вести,
а на добрите, явно, се ядосва!

ГОНЕРИЛА *(на Едмънд)*

Тогаз не влизайте! Такъв е, знам го:
не смее нищичко да предприеме.
За него няма ни една обида,
която да не може да преглътне.
Все пак което казахме си, може
да стане истина. Мой драги Едмънд,
върнете се при брат ни, ускорете

набирането на войска и после
командването поемете сам!
А тук ще трябва аз да взема меча
и хурката да връча на мъжа си.
Този предан мой служител ще ни свързва
и скоро (ако дръзнете самичък
да сграбчите успеха си) до вас
ще донесе той волята на таз,
която ви е близка... Дръжте туй!...
Ни дума!... Наклонете се, мой мили!...
Да имаше дар слово таз целувка,
от нея ти би литнал окрилен!
Разбираш ме, нали? На добър път!

ЕДМЪНД

До гроба ваш!

Излиза.

ГОНЕРИЛА

О, мой прекрасни Глостър!
Ах, колко са различни мъж от мъж!
На тебе нежността ми е дължима —
без право моят никаквец ме има!

ОСВАЛД

Съпругът ви пристига, господарко!

Излиза.

Влиза Олбанският княз.

ГОНЕРИЛА

Друг прием струва ми се, заслужавах!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

О, Гонерила, ти не заслужаваш

и прахоляка, който злият вятър
ти хвърля в недостойното лице!
Страхувам се от теб! За същество,
което тъй родителя си мрази,
не съществуват граници! Онази,
която като клонка се откърши
от своята мъзга, изсхва бърже
и е за огъня!

ГОНЕРИЛА

Я, престанете
с таз празна проповед! Не ми се слуша!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

За злите долна реч е добротата!
Калта се плакне в себе си. О, ужас!
Какво сте сторили? Вий, две сестри...
не, не сестри — тигрици... Как можахте?
Един баща, един почтен старик,
комуто и раздразнената мечка
би лизнала ръката... как успяхте,
тъй варварски, така без жал, до лудост
да го докарате? И брат ми как
търпя това? Той, който му дължи —
като съпруг и като княз — тъй много!
Ако небето не изпрати свои
вършители във кръв и плът, да спрат
туй грозно издевателство, след време
човеците ще се ядат подобно
на морските чудовища!

ГОНЕРИЛА

Фу, женчо!
Пъзливец кекав с мляко вместо кръв!
Ти имаш бузи само за плесници,
чело за гаври и очи, които
срама не различават от честта!

Не си ли чул, че глупост е да жалиш
злодеите, които са били
наказани, преди да сторят злото?
Във кой килер е твоят барабан?
Французинът развява флаг над тази
задрямала страна и шлем пернат
надвесил е над твоята държава,
а ти, безумен проповедник, хленчиш:
„Защо постъпва тъй?“

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

О, виж се само!
И дяволът по-малко е отблъскващ
от злата хубавица!

ГОНЕРИЛА

Празен мухльо!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Измамно, лицемерно същество,
недей показва зверския си образ!
Ако оставя тез ръце да чуят
какво кръвта им вика, те ще бъдат,
повярвай, твърде склонни да те смачкат,
разкъсат, раздробят! Но женски лик
закриля те, макар и да си дявол!

ГОНЕРИЛА

Я, той бил мъж!

Влиза Пратеник.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Какви са новините?

ПРАТЕНИКЪТ

О, ваша милост, Корнуолският княз
загина от ръката на слуга,
когато готвеше се да извади
и второто око на графа Глостър!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Око? На Глостър?

ПРАТЕНИКЪТ

Да! Ала слугата,
макар от княза хранен, в миг обхванат
от угризения на съвестта,
измъкна меч, за да го спре; и князът
нахвърли се срещу му разгневен
и го уби, но сам получи рана,
която го отнесе подир него.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Това говори, че ви има горе,
вас, висши съдници, които бързо
наказвате делата ни тук долу!
Горкият Глостър! А успя ли князът
да му извади второто око?

ПРАТЕНИКЪТ

И двете, сър!... Това писмо, госпожо,
е от сестра ви. Каза ми да чакам
за отговора.

ГОНЕРИЛА *(настрани)*

От една страна,
таз смърт ме радва. Но пък тя вдовица
и моят Глостър с нея... Току-виж,
постройката на моите мечти
се срутила... Все пак не лоша вест.

Към Пратеника.

Ще отговоря, щом го прочета.

Излиза.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Когато му изваждаха очите,
где беше син му?

ПРАТЕНИКЪТ

С вашата съпруга
на път за тук.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Но тук не е пристигнал.

ПРАТЕНИКЪТ

Видях го да се връща, като идвах.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

А за баща си знае ли?

ПРАТЕНИКЪТ

Да, сър.
Той именно донесе им за него
и ги остави после, та да могат
невъзпрепятствани да го накажат.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Аз жив съм, Глостър, за да наградя
прекрасната ти преданост към краля
и отмъстя за твоите очи!...
Ела, приятелю, да ми разправиш
подробности!

Излизат.

ТРЕТА СЦЕНА

Във френския лагер край Довър.

Влизат Кент и Благородник.

КЕНТ

А защо кралят ви се е върнал така внезапно във Франция? Да знаете какво го е принудило?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Един държавен въпрос, останал нерешен, му тежеше на мисълта. Той се оказа свързан с такава опасност за страната ни, че личното присъствие на краля там стана необходимо.

КЕНТ

Кого остави за главнокомандващ?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Великият маршал месьо Ла Фар.

КЕНТ

А имате ли чувство, че писмото е натъжило вашата кралица?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Разбира се. Тя чете го пред мен и аз видях по нежните й бузи сълза голяма да се протъркулва при всеки тъжен ред. Тя беше сякаш владетелка, която потушава метежа на скръбта — васалка нейна, мечтаеща за власт!

КЕНТ

О, значи то
й е подействало?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Но не до гняв!
По образа й кротост и печал
се бореха коя да изрази
по-пълно добрината й; и както
понякога през дъжд проблясва слънце,
така — но по-чаровно! — по лика й
се сменяха усмивчици и сълзи;
и лекичкото щастие, което
потрепваше по зрелите й устни,
като че ли не знаеше какви
блестящи гостенки се бяха сбрали
в очите й и взимаха си сбогом,
подобно бисерчета от елмази!
Скръбта — накратко — щеше да се търси
от всички ни, ако красеше всички
по този начин!

КЕНТ

Нещо да запита?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Не, само два-три пъти каза: „Татко!“;
след туй простена: „О, сестри! Сестри!
Позор за пола ни! О, татко! Кент!
Сестри! Сестри! Във бурята! И нощем
Къде си, милост?“ — и проляла щедро
от взора си небесен свята влага,
удави в нея своя стон и бързо
изтича, за да страда насаме.

КЕНТ

Звездите горе, да, от тях зависи
характера ни! Иначе едни

родители не биха породили
така различни рожби! Оттогава
не сте ли разговаряли?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Не съм.

КЕНТ

А кралят тук ли беше?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Не, заминал.

КЕНТ

Тогава знайте: бедният, горкият,
побърканият Лир е с мене в Довър.
В минути на проблясък той си спомня
какво ни води тук, но пак отказва
да срещне дъщеря си.

БЛАГОРОДНИКЪТ

А защо?

КЕНТ

Върховен срам му пречи да го стори.
Навремето той грубо я лиши
от благослова си и я захвърли
на милостта на случая, в чужбина,
а кучите ѝ две сестри облече
във нейните права — сега това
така отровно жили го, уви,
че той изпитва свян да се яви
пред взора на Корделия.

БЛАГОРОДНИКЪТ

Горкият!

КЕНТ

За силите на Олбани и Корнуел
да сте дочул?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Да, идвали насам.

КЕНТ

Добре тогаз. Елате с мен при краля.
Ще го обслужвате. Аз още трябва
да се загръщам в тайна, но когато
узнаете ме, няма да скърбите,
че сте ме срещнали. Вървете с мен!

Излизат.

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Пак там. Палатка.

Влизат — с барабанен бой и знамена — Корделия, Лекар и Войници.

КОРДЕЛИЯ

Да, той е бил! Видели го наблизо,
по-луд от развълнувано море,
да пее гръмко, увенчал глава
със репей, коприва, бучиниш,
горчивка, трескот, кукувича прежда —
все плевели, растящи във браздите,
сред житото, което ни изхранва.
Две роти да прочешат всяка педя
от буйните нивя околоръст
и доведат нещастния ми татко!

Един Офицер излиза.

Ще може ли човешката наука
да оздрави смутения му ум?
Ще има всичко мое онзи, който
го издери!

ЛЕКАРЯТ

Аз зная лек за него.
Почивката е нашата кърмачка,
а тя му липсва. Ний ще го приспим
с треви, чието действие затваря
очите на скръбта.

КОРДЕЛИЯ

О, скрити сили,
о, свойства неизвестни на земята,
бликнете със сълзите ми и дайте

подкрепа на добрия ми баща!...
Търсете го, търсете го по-бързо,
за да не би във пристъп на безумство
да разруши живота си, останал
без средства за борба!

Влиза Пратеник.

ПРАТЕНИК

Кралице, вести
Британските войски са вече близко!

КОРДЕЛИЯ

Това ни е известно. Ние също
завършили сме своите подготовки.
Мой скъпи татко, зарад теб съм тука,
заради теб затрогнах своя крал
с молби и сълзи! Не тщеславен блян
събрал ни е под този флаг развян;
не, обич, обич тук ни призова
да водим бой за бащини права!...
Дано го чуя и съгледам скоро!

Излизат.

ПЕТА СЦЕНА

В замъка на Глостър.

Влизат Регана и Освалд.

РЕГАНА

Строени ли са вашите войски?

ОСВАЛД

Строени са, мадам.

РЕГАНА

А брат ни лично
със тях ли е?

ОСВАЛД

Със тях, но без охота.
Сестра ви по я бива за войник.

РЕГАНА

Граф Едмънд разговарял ли е с него?

ОСВАЛД

Не е, мадам.

РЕГАНА

Какво ли има в туй
писмо на моята сестра до графа?

ОСВАЛД

Не знам, мадам.

РЕГАНА

Граф Едмънд се отправя

по важна работа. Сгрешихме с Глостър —
не трябваше да го оставим жив:
сега, където иде с тези очи,
настройва духовете срещу нас;
и Едмънд — мисля — тръгнал е след него
със цел да съкрати, от милост воден,
смрачените му дни; и да огледа
разположението на врага.

ОСВАЛД

Отивам да го диря!

РЕГАНА

Останете!

Войските тръгват утре сутринта.
Опасно е по пътищата.

ОСВАЛД

Зная,

но господарката ми заповяда
да му предам писмото час по-скоро!

РЕГАНА

Защо ѝ е дотрябвало да пише?
Тя би могла и устно!... Знам ли... Чувай,
ще те зарадвам. Дай да разпечатам
това писмо!

ОСВАЛД

Мадам, по-скоро бих...

РЕГАНА

Сестра ми не обича своя мъж.
Това е явно. А когато беше
тук в замъка, тя награди граф Едмънд
с красноречиви погледи. Аз зная,
че вий сте ѝ довереник...

ОСВАЛД

Кой, аз?

РЕГАНА

Да, точно вие! Знам какво говоря.
И, моля ви, вземете си бележка
за следното: съпругът ми почина.
С граф Едмънд се разбрахме. Той е много
по-подходящ за моята ръка,
отколкото за тази на сестра ми.
Съобразете сам! Това предайте
на него, а на своята господарка,
когато ѝ разправите за всичко,
вий дайте ѝ съвет да бъде умна!
И срещнете ли слепия предател,
помнете: повишение очаква
тоз, който го довърши!

ОСВАЛД

О, мадам,
дано го срещна! И ще ви докажа
с коя от двете съм!

РЕГАНА

На добър час!

Излизат.

ШЕСТА СЦЕНА

В полето край Довър.

Влизат Глостър и Едгар, преоблечен като селянин.

ГЛОСТЪР

Далеч ли е скалата?

ЕДГАР

Ние вече
отдавна се катерим към върха ѝ.
Наклона не усещате ли?

ГЛОСТЪР

Не.
Дори бих казал, че вървим по равно.

ЕДГАР

Не чувате ли как бучи морето?

ГЛОСТЪР

Не чувам нищо.

ЕДГАР

Може би защото
по примера на зрението гаснат
и другите ви чувства.

ГЛОСТЪР

Може би.
Гласът ти ми се вижда променен,
по-гладко и по-смислено говориш.

ЕДГАР

Грешите. Само дрехите сменил съм.

ГЛОСТЪР

Речта ти ми се струва по-красива.

ЕДГАР

Пристигнахме. Не мърдайте нататък!
Как шеметно и страшно е, когато
човек надзърне във такава бездна!
Там долу нейде чайките се вият
във слоевете от междинен въздух
като рояк мухи. Един нещастен
сбирач на морски копър е увиснал
на равно разстояние от нас
и от морето, мъничък съвсем.
Рибарите, сновящи по брега,
са сякаш мишки. Корабът закотвен
е станал дребен като своята лодка,
а тя самата пък едва се вижда,
като поплавък. И шумът неспирен
на пяната, търкаляща безброя
от камъчета, не достига тук.
Не ща да гледам вече, току-виж,
подведен от замаяния поглед,
политнал съм надолу със главата
във пропастта!

ГЛОСТЪР

Вземи и мен, където
сега стоиш!

ЕДГАР

Подайте ми ръка!...
Внимателно!... Така!... Сега сте точно
на края на скалата. Честна дума,
за нищо на света не бих подскочил
дори на място!

ГЛОСТЪР

Щом е тъй, пусни ме!
Вземи и таз кесия — тя съдържа
брилянт, безценен за един бедняк.
Да те закрилят боговете! Сбогом.
Извикай, за да чуя, че си тръгнал!

ЕДГАР

Е, хайде, сбогом, сър!

ГЛОСТЪР

На добър час!

ЕДГАР (*настрани*)

Ако със мъката му се шегувам,
то с цел го правя да я излекувам!

ГЛОСТЪР (*коленичи*)

Пред вас, о, всемогъщи богове,
отказвам се от този свят и смъквам
от себе си мъчителното бреме.
Да можех да го нося, без да влизам
във спор с непрекословната ви воля,
оставил бих кадящата угарка
на дните ми да се стопи докрай!
Ако е жив, пазете моя Едгар!...
Е, друже, сбогом!

ЕДГАР

Сбогом! Тръгнах, сър!...

Глостър се хвърля напред и пада на земята в несвяст.

Дали не може пък една представа
да похити хазната на живота,
щом тоз живот самичък я поднася
на похитителя? Да беше стигнал,

където бе намислил да отиде,
сега изобщо нямаше да мисли!...
Ей, сър!... О, Боже! Жив или умрял?...
Ей, сър! Не чувате ли?... Оживява!
За малко да издъхне!... Как си, старче?

ГЛОСТЪР

Върви си! Остави ме да умра!

ЕДГАР

Каквото и да бъдеше — освен
въздушна нишка, паяжинка, пух, —
след падане от толкова високо
ти би се разтрошил като яйце!
А гледам те, че дишаш, кръв не лееш,
изглеждаш здрав, говориш! Десет мачти
една над друга няма да достигнат
ръба, от който падна! Просто чудо!
Как стана, а?

ГЛОСТЪР

Наистина ли паднах?

ЕДГАР

От тоз отвесен тебеширен рид!
Хе откъде! Дори и чучулига
от тъй високо няма да се чуе!
Не виждаш ли?

ГЛОСТЪР

Не мога. Сляп съм, драги!
Нима бедата е лишена вече
от правото сама да сложи точка
на себе си? Все пак утеха беше
да можеш да се скриеш във смъртта
от произвола, да измамиш с нея
мъстта на властващия!

ЕДГАР

Дай ръка!
Вдигни се! Ха така! Краката как са?
Добре ли се държиш?

ГЛОСТЪР

Уви, добре!

ЕДГАР

Това надхвърля всички чудеса!
Какво бе туй създание, което
се раздели със тебе на ръба
на зъбера?

ГЛОСТЪР

Един нещастен просяк.

ЕДГАР

Очите му оттук ми се видяха
подобни на луни! Хиляда ноздри
то имаше! И клонести рога,
накъдрени като море във буря!
Ей, татенце, това било е дявол!
На боговете да благодариш —
за да ги славим, те нерядко вършат
такива чудеса!

ГЛОСТЪР

Да, да! Тъй беше!
От днес ще нося мъкмата, додето
извика: „Стига!“ Този непознат
повтаряше след всяка своя дума
„Нечистия“ и аз от туй заключих,
че е човек, и тръгнах подир него.
Той, дяволът, довел ме е дотук!

ЕДГАР

Не се вълнувай!

Влиза лудият Лир.

Кой е този там?

Здрав разум никога не би накичил
тъй своя притежател!

ЛИР

Не, нищо не могат да ми направят! Какво, че съм сякъл пари? Аз
съм кралят!

ЕДГАР

О, страшна гледка, късаща сърцето!

ЛИР

Природното право стои над правните кривди! Ето ти парата на
ръка, войниче!... Оня там държи лъка си като плашило за гарги!
Опъни, опъни! До върха на стрелата!... Ха, мишка, дръж!... Ш-ш-шт!
Тихо, това късче печено сирене ще свърши работа!... Ето я бойната ми
ръкавица! Ще я хвърля и на великан!... Донесете алебардите^[39]!...
Чудесно литна, пиленце, право в целта, право в нея! Фю-ю-ют!...
Парола?

ЕДГАР

Сладък риган!

ЛИР

Минавай!

ГЛОСТЪР

Познавам този глас!

ЛИР

Ха! Гонерила с бяла брада! Умилкваха ми се като кученца,
намираха ми бели власи в брадата, преди да ми бяха поникнали
черните^[40]. И на всяка дума — „да, господарю“, „не, господарю“! Но

„да“ и „не“ едновременно не са по вероучението. Когато дъждът дойде да ме накваси, когато вятърът ми разтресе зъбите и когато гръмотевиците не пожелаха да замлъкнат въпреки заповедите ми — тогава ги разбрах аз, тогава ги надуших добре! Измамнички! Разправяха ми, че съм бил какво ли не! Лъжа! И мен ме лови треската!

ГЛОСТЪР

Аз помня и най-малкия оттенък
на този глас! Не е ли той на краля?

ЛИР

Да, крал съм аз от шпорите до шлема!
Виж моите поданици как треперят
пред зора ми!... Дарявам ти живота!
А теб защо те съдят? Я да чуем!
Прелюбодейство?
И смърт за туй? Помилван си! Как може!
Врабците блудстват, златните мушици
развратничат пред моите очи!
Вирей, съвкупление!
На Глостър копелето незаконно
излезе по-грижовно към баща си,
отколкото към мен двете ми рожби,
заченати редовно!
На воля, блудство! Карай през просото!
Разплождай! Имам нужда от войници!...
Погледайте я таз предвзета дама,
която се държи като че ли
между бедрата има хладен мрамор
и с възмущение глава извъръща,
щом само чуе думата „наслада“ —
кобилата и женската на пора
не се отдават на сладта по-жадно
от нейна милост! Да, над кръста те
жени са, а кентавърки^[41] под него!
Дотука ги владеят боговете,
оттук надолу — дяволът!

Да, там е пъкъл, мрак и серен дим,
жарава, пламъци, разпад и смрад!
Фу! Фу! Тфъ! Тфъ! Аптекарю, продай ми
два грама мускус, за да умъртвя
вонята на представата си! Дръж
пари за него!

ГЛОСТЪР

Ръката си ми дайте за целувка,
мой господарю!

ЛИР

Тя смърди на тленност.
Да я избърша първо!

ГЛОСТЪР

О, малък свят, издъно разрушен!
Големият тъй също някой ден
ще се разсипе!^[42]... Помните ли кой съм?

ЛИР

Помня много добре очите ти. Не ме гледай така накриво! Колкото
и да ме стреляш, сляпо Купидонче^[43], вече няма да се влюбя! На,
прочети моето предизвикателство и виж почерка му!

ГЛОСТЪР

Да беше всяка буква в него слънце,
пак нямаше да мога да я видя!

ЕДГАР (настрани)

Не бих повярвал, ако бях го чул,
но тъй е! И сърцето ми се къса!

ЛИР

Чети!

ГЛОСТЪР

С какво? С тез очни кухни ли?

ЛИР

А, това ли искаше да ми кажеш? Че нямаш нито парици, нито очици? Нищо! На очите ти е тежко, но пък на кесията ти нали й е леко? Все пак можеш да видиш как върви светът!

ГЛОСТЪР

Мога само опипом.

ЛИР

Какво? Да не си луд? Човек може и без очи да види как върви светът! Гледай с ушите си! Виж как оня съдия ругае тоя дребен крадец! Чуй сега да ти пошепна нещо: смени им местата и, фокус-мокус, кой е крадецът — кой е съдията?... Видял ли си дворно куче да лае по просяк?

ГЛОСТЪР

Да, господарю.

ЛИР

И човека да бяга от песа? Ето ти великия символ на властта. И на песа трябва да се подчиняваш, щом е на служба!

Разголвай гръб, стражарю нечестиви!

Как смееш да извиваш своя бич
над блудницата, като тайно жаждаш
да блудстваш с нея? Ей го на, лихваря
с достойнство беси дребния джебчия!

През дрипите прозира всеки грях,
а мантии и шуби скриват всичко!

Покрий вината с тънък пласт от злато
и ще ти счупи меча на закона,
обвий я с колкото си щеш парцали —
ще я прониже сламка на пигмей!

Виновни няма! Аз ги оправдавам!

Помни това от мене, който мога
да кажа: „Млък!“ на всеки обвинител!

Един съвет: купи си очила
и като хитър политик прави се,
че виждаш бистро в мътното!... Изуй ме
По-силно дърпай! Още малко! Тъй!

ЕДГАР

О, смесица от разум и безумство!
Прозрения сред лудост!

ЛИР

Ако за мен ще плачеш, то вземи
очите ми! Аз знам те. Ти си Глостър.
Търпи! Със плач дошли сме на света.
Сам знаеш, че подушили за пръв път
дъха на въздуха, пищим и плачем.
Чуй, чувай една проповед!

ГЛОСТЪР

О, мъка!

ЛИР

Родени, ний плачем, че дошли сме
на таз огромна сцена за глупци
и шутове... Чудесна шапка! Знаеш,
ще бъде хитро да обвинем в плъст
краката на конете! Да, и тихо
в тила на зетъвете щом проникнем,
тогава смърт наляво, смърт надясно,
смърт, смърт!

Влиза Благородник със Слуги.

БЛАГОРОДНИКЪТ

Ха, ей го! Обкръжете го! Така!...
Сър, нашата кралица, дъщеря ви...

ЛИР

Нима съм пленник? Нямам ли защита?
Отново ли играчка на съдбата?
Не ми правете зло! Ще ме откупят!
Хирург ми трябва! Тежко съм контузен
във мозъка!...

БЛАГОРОДНИКЪТ

Ще ви намерим всичко!

ЛИР

Отнийде помощ! Сам и изоставен?
От скръб такава на човека може
очите му да станат като лейки
и с тях градината си да полива
или да пръска есенния прах!

БЛАГОРОДНИКЪТ

Любезни, сър...

ЛИР

Добре! Ще падна с блясък!
Като жених във брачното легло!
Ще бъда весел! Знаете ли, аз
съм всъщност крал!

БЛАГОРОДНИКЪТ

И царствен при това.
Слуги на волята ви!

ЛИР

Виж, тъй може!
Но който иска да ме улови,
ще трябва да поприпка с мен!... Ти гониш!

Излиза, тичайки, следван от Слугите.

БЛАГОРОДНИКЪТ

Такова зрелище извиква жалост
дори при просяк, камо ли при крал!
Но третата ти рожба ще издигне
природата от бездната, в която
захвърлиха я първите ти две!

ЕДГАР

Сполайте, сър!

БЛАГОРОДНИКЪТ

Дал Бог доброто! Казвай!

ЕДГАР

Дали сте чули, сър, за предстоящо
сражение наблизо?

БЛАГОРОДНИКЪТ

То се знае!

Тук, който има слух, е чул за него!

ЕДГАР

А близо ли е чуждата войска?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Съвсем наблизо и се движи бързо.
Ядрото ѝ след час ще бъде тук.

ЕДГАР

Благодаря ви, сър. Това е всичко.

БЛАГОРОДНИКЪТ

Кралицата ни се забави тука
по лично дело, но войските вече
са във движение.

ЕДГАР

Благодаря ви!

Благородникът излиза.

ГЛОСТЪР

Вземете ме, всеблагии богове,
та злото в мене да не ме подмами
отново да подиря своя свършек,
преди да бъде той угоден вам!

ЕДГАР

Добре се молиш, татко!

ГЛОСТЪР

А ти кой си
добри приятелю?

ЕДГАР

Един бедняк,
когото собствените му неволи
научили са жалостив да бъде
към чуждите. Ела, аз знам тук близко
подслон за теб!

ГЛОСТЪР

Благодаря ти, синко.
Дано небето да те награди!

Влиза Освалд.

ОСВАЛД

Наградата е моя! Провървя ми!
Предателю, безокият ти череп
е бил създаден, за да ме издигне!
Моли се бързо! Гол е вече мечът,

от който ще умреш!

ГЛОСТЪР

Дано е силна
десницата, която го държи!

Едгар се намесва.

ОСВАЛД

Селяк! Ще покровителстваш един
предател, обявен извън закона?
Марш, пес, че, току-виж, те заразил
със своята участ! Пускай му ръката!

ЕДГАР

Туй няма да го бъде! Не го давам!

ОСВАЛД

Пусни го, робе, че ти взех живота!

ЕДГАР

Върви си кротко по пътя, господине, и остави простите хорица
на мира! Ако тъй се взимаше живот, нямаше да изтрайваме по две
недели на тая земя... Не! Не приближавай стареца! Назад, казвам ти,
че ще опитам кое е по-яко — твоята глава или моят кривак! Ясно ли е?

ОСВАЛД

Ах, ти, буннице!

Бият се.

ЕДГАР

Ще ти изкъртя зъбките, сър! Не можеш ме уплаши с тия номера!

Освалд пада.

ОСВАЛД

Уби ме, робе!... Взимай таз кесия!...
Ако желаеш да получиш още,
зарий трупа ми, а това писмо...
във пазвата ми... отнеси на Едмънд,
граф Глостър... във британската войска...
О, ненавременна нелепа смърт!

Умира.

ЕДГАР

Познах те. Ти обслужваше порока
на своята господарка, както даже
самото зло не би могло да иска!

ГЛОСТЪР

Нима умря?

ЕДГАР

Ти, татенце, седни!
Ще го пребъркам. Може туй писмо
да ми окаже дружеска услуга.
Не диша вече. Съжалявам само,
че не умря с присъда и палач.
Прощавай, восък! Вий, добри обноски,
недейте ме упреква! Няма как!
Заради тайната на своя враг
ний често му отваряме гърдите.
А туй е само плик. Ще позволите!

Чете.

„Спомни си взаимния ни обет! Сега ще имаш много сгодни случаи да го премахнеш. Стига да не ти липсва желание, ще се намери кой да ти създаде час и място. Ако той се върне победител, всичко е загубено. Тогава аз ще бъда негова пленница, а леглото му — затвор за

мен. Освободи ме от омразната му топлина и сам заеми своето място до мен като награда за подвига си!

Твоя любеща те (бих искала да прибавя: съпруга) Гонерила“

Жени, вместилища на мътни страсти!

Крой смъртта на благия си мъж,
за да добие вместо него брат ми!...

Теб, писмоносецо на тази двойка
от кървави развратници, набързо
със пясък ще зарина, а това
послание от страст и от омраза,
като назрее час ще дам на княза.
Добре ще е за него да узнай
за твоята служба и за твоя край!

ГЛОСТЪР

Защо тъй груб съм! Кралят полудя,
а този мой корав, безчувствен мозък
крепи се още и разбира всичко!
Да можех да се смамна! О, тогава
беди и мисли щяха да вървят
по разни пътища и мойта болка
сред лудостите щеше да загуби
съзнание за себе си!

Барабанен бой отдалече.

ЕДГАР

Да тръгнем!
Дочувам барабани! Хайде, татко!
Ще те предам на дружески ръце!

Излизат.

[39] *Алебарда* — средновековно оръжие — пика на края с острие подобно на брадва. ↑

[40] „... намираха ми бели власи... черните“ — т.е. хвалеха ме, че съм станал мъдър, преди да бях възмъжал. ↑

[41] *Кентавърки* (мит.) — кентаврите били легендарни същества, полухора-полуконе, които обитавали областта Тесалия в древна Гърция. ↑

[42] „О, малък свят... ще се разсипе!“ — според космогонията от Шекспирово време човекът микрокосмос съдържал в себе си цялата Вселена — макрокосмоса. ↑

[43] „... сляпо Купидонче...“ (мит.) — Купидон, римски бог на любовта, бил представян като момченце с лък и стрели, сляпо или с превръзка на очите. ↑

СЕДМА СЦЕНА

Палатка във френския лагер.

Влизат Корделия, Кент, Благородникът и Лекар.

КОРДЕЛИЯ

О, честни Кент, повярвай ми, не зная
с какво да ти платя за добрината:
животът къс е, средствата ми — малки!

КЕНТ

Една услуга, щом е оценена,
о, господарко, тя е свръхплатена.
Кое то казах, е самата правда
без съкращения и без прибавки.

КОРДЕЛИЯ

Сега преоблечи се! Тези дрехи
ще ти припомнят лоши часове.
Смени ги, моля ти се!

КЕНТ

Господарко,
ако разкрия кой съм, ще попреча
на плана си. Недейте ме издава,
додето времето и аз не кажем!
Туй искам за награда.

КОРДЕЛИЯ

Ще го имаш!

Към Лекаря.

Баща ми е как е?

ЛЕКАРЯТ

Още спи, госпожо.

КОРДЕЛИЯ

Зазидайте, о, богове добри,
тоз пролом в изтерзания му дух!
Настройте пак разхлабените струни
на моя върнат в детството родител!

ЛЕКАРЯТ

Мадам, предлагам ви да го събудим.
Той спа достатъчно.

КОРДЕЛИЯ

Решете сам,
напътствуван от своята наука!
Облечен ли е вече?

Слуги внасят в кресло спящия Лир.

БЛАГОРОДНИКЪТ

Да, госпожо.
Додето спеше здравотворен сън,
сменихме вехтите му дрехи с нови.

ЛЕКАРЯТ

Госпожо, стойте тук, като го будим!
Не смятам, че ще буйства.

КОРДЕЛИЯ

Ей ме тука.

Музика.

ЛЕКАРЯТ

До него! Тъй! Свирачите, по-силно!

КОРДЕЛИЯ

Страдалецът ми беден! Татко мой!
Да иска изцелението свише
да капне цяр за теб на моите устни
та с таз целувка да поправа злото,
което си узнал!

КЕНТ

О, нежна обич!

КОРДЕЛИЯ

Дори и да не беше им баща,
на тези власи те дължаха милост!
Възможно ли е туй лице да бъде
оставено на шибациите вихри,
под тътнещия гръм, между слепящи
начупени светкавици, съвсем
като забравен пост със този шлем
непазещ нищо? Във такава нощ
бих пуснала край огъня си даже
и кучето на своя неприятел,
дори да ме е хапало, а ти
нощувал си с бродяги и свине
върху изгнила слама! Чудно как
останал е животът с теб, когато
умът те е напускал!... Той се буди!
Заговорете му!

ЛЕКАРЯТ

Не, по-добре е вас да чуе първа!

КОРДЕЛИЯ

Отдъхнахте ли, как сте, господарю?

ЛИР

Защо сте ме измъкнали от гроба?

Ти ангел си, пък аз съм в ада вързан
за огнен кръг и моите сълзи
ме парят като кипнала смола!

КОРДЕЛИЯ

Познавате ли ме коя съм, сър?

ЛИР

Да, знам те: дух си. Но кога умря?

КОРДЕЛИЯ

Все същото!

ЛЕКАРЯТ

Не се е досъбудил.

ЛИР

Къде съм бил? Къде съм? Ден е сякаш!
Навярно някой се шегува с мен!
Аз бих умрял от жал, да видя друг
тъй грозно разиграван!... Не разбирам!
Туй моите ръце ли са? Да видим!...
Бодете! Усещам!... О, да знаех само
със сигурност къде съм и какво съм!

КОРДЕЛИЯ

В лицето ми се взрете, господарю,
и над главата ми ръка прострете
за благослов!... Не, сър! Не, тъй не бива!
Не коленичил!

ЛИР

Много ви се моля
не си играйте с мене! Аз съм само
един извеян старец, вече минал
осемдесет и право да ви кажа,
боя се, че не съм съвсем с ума си.

Аз мисля, че те зная... и теб също...
но се съмнявам, тъй като не схващам
къде съм и, макар да се напругам,
не знам кога облякъл съм тез дрехи
и де съм спал нощес... Не ми се смейте,
но тази дама ми напомня мойто
дете Корделия...

КОРДЕЛИЯ

И тя е! Тя е!

ЛИР

Тез сълзи мокри ли са? Мокри! Не!
Недей да плачеш! Ако е у тебе
отровата, ще я изпия. Знам,
не ме обичаш — твоите сестри
измъчиха ме, спомням си, пък аз
не бях им дал причина; а ти имаш,
ти имаш за какво да...

КОРДЕЛИЯ

Нямам! Нямам!

ЛИР

Кажете ми във Франция ли съм?

КЕНТ

Във свойто кралство, сър.

ЛИР

Не ме лъжи!

ЛЕКАРЯТ

Госпожо, вие виждате сама,
че болестта е победена в него
ала опасно е да се изпълва
ума му със загубеното време.

Внушете му, че трябва да си легне,
и повече недейте го вълнува,
преди да доукрепне.

КОРДЕЛИЯ

Господарю,
бъдете тъй добър, елате с мен!

ЛИР

Корделия, бъди ми търпелива!
Баща ти моли те да му простиш
и да забравиш. Аз съм стар и глупав.

Излизат всички освен Кент и Благородника.

БЛАГОРОДНИКЪТ

Потвърждава ли се, че Корнуолският княз е бил убит?

КЕНТ

Да, сър.

БЛАГОРОДНИКЪТ

А кой е възглавил войската му?

КЕНТ

Говори се, че незаконният син на Глостър.

БЛАГОРОДНИКЪТ

А законният му син, Едгар, когото той пропъди, бил, казват, в
Германия с граф Кент.

КЕНТ

Слухове много! Трябва да видим какво става. Британските
войски се движат бързо.

БЛАГОРОДНИКЪТ

Сражението се очертава кръвопролитно. Сбогом, сър!

Излиза.

КЕНТ

Ще свършим скоро — зле или добре,
от тази битка ще се разбере!

Излиза.

ПЕТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

В британския лагер край Довър.

Влизат, с барабани и знамена, Едмънд, Регана, Благородници и Войници.

ЕДМЪНД

Вървете и узнайте дали князът
държи на своята последна дума,
или отново, повлиян от нещо,
се е отметнал. Той е колеблив
и пълен с разкаяния. Да каже
веднъж завинаги какво решил е!

Един Благородник излиза.

РЕГАНА

Със пратеника на сестра ми, явно,
е станало нещастие.

ЕДМЪНД

Изглежда
така ще е, госпожо.

РЕГАНА

Мили графе,
вий знаете какво добро ви готвя.
Кажете ми — но искрено, — не сте ли
в сърдечна връзка с моята сестра?

ЕДМЪНД

В почтена — да.

РЕГАНА

И досега не сте
откривали пътеката на брат ми
към скритното ѝ място?

ЕДМЪНД

О, госпожо,
таз мисъл ви петни!

РЕГАНА

И все пак мисля,
че вие двамата сте в тайна близост!

ЕДМЪНД

Кълна ви се, такова нещо няма!

РЕГАНА

И няма да го изтърпя! Мой графе,
недейте да интимничите с нея!

ЕДМЪНД

Не бойте се!... Сестра ви и мъжът ѝ!

Влизат, с барабани и знамена, Олбанският княз, Гонерила и Войници.

ГОНЕРИЛА (настрани)

По-скоро ще загубя тази битка,
но няма да ѝ дам да ми го грабне!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Здравейте, драга сестро! Чувам, сър,
че кралят с други, тласнати към бунт
от нашата суровост, е избягал
при дъщеря си. В битките, които
не носят чест, не съм показвал храброст
и в таз война участвувам, защото
в страната ни нахлул е чужденец,

а не защото тръгвам срещу краля
и другите, които против нас са
не без причини.

ЕДМЪНД

Благородни думи!

РЕГАНА

Но тук ненужни!

ГОНЕРИЛА

Нека се сплотим
в единство срещу общия ни враг!
Не му е времето за лични дразги.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Съгласен. Да изготвим план за боя
с военачалниците!

ЕДМЪНД

Аз ще дойда
във вашата палатка подир малко.

РЕГАНА

Ти, сестро, няма ли да тръгнеш?

ГОНЕРИЛА

Не.

РЕГАНА

Все пак приличието го изисква.

ГОНЕРИЛА (настрани)

Прозрачна гатанка!... Добре, ще дойда.

Докато всички — освен Олбанския княз — излизат, влиза, преоблечен, Едгар.

ЕДГАР

Сполайти, ваша милост! Ако нявга
говорил си с бедняци, чуй и мен!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Сега ще ви настигна!... Е? Да чуем!

ЕДГАР

Преди да почне боят, отвори
това писмо! Надвиеш ли врага,
накарай глашатая си да викне
човека, от когото е дошло.
Макар и да ме гледаш тъй окъсан,
ще ти представя знатен рицар, който
ще защити написаното в него.
Надвият ли те пък, тя твойта тука
ще е изпята и с това ще свърши
и всеки заговор. На добър час!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Постой за малко да го прочета!

ЕДГАР

Не мога! Забранено ми е, княже,
но щом речеш, кажи на глашатая
да ме извика, и ще се явя.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Добре, върви! Сега ще го прегледам.

Едгар излиза.

Влиза Едмънд.

ЕДМЪНД

Врагът настъпи! Стройте свойте хора!

Това са сведенията за него,
събрани от отлични съгледвачи.
И бърже, сър!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Не бойте се! Ще смогнем.

Излиза.

ЕДМЪНД

На всяка поотделно клех се в обич
и двете мразят се като змии.
Дотук добре, ала коя да взема?
Едната? Двете? Никоя? Така е:
на никоя не ще се наслажда,
додето двете са на този свят.
Ако покажа нежност към Регана,
сестра ѝ ще загуби ум от ярост;
а планът ми би тъпкал все на място,
ако остане жив мъжът ѝ. Тъй.
Аз в битката сега ще го използвам,
пък тази, за която той е пречка,
след туй от пътя ми ще го премахне.
А колкото до милостта, която
той готви се да прояви към Лир
и към Корделия, ний нека само
спечелим битката и ги пленим,
пък те ще видят! Аз за власт се боря
и длъжен съм да действам — не да споря!

Излиза.

ВТОРА СЦЕНА

На полето между двата лагера. Сигнал за атака.

Влизат, а след това излизат, с барабани и знамена, Корделия, Лир и френската Войска.

Влизат Едгар и Глостър.

ЕДГАР

Ела тук, татенце! Ха тъй! Използвай
гостоприемството на тази сянка
и се моли да победи доброто!
Ако се върна, ще ти дам утеха.

ГЛОСТЪР

Да те закрилят небесата, синко!

Едгар излиза.

Сигнал за атака и след това сигнал за отстъпление.

Влиза отново Едгар.

ЕДГАР

По-бързо, старче! Дай ръка! По-бързо!
Крал Лир загуби! Той и дъщеря му
са хванати във плен! Подай ръка!
Побързай! Хайде!

ГЛОСТЪР

Остави ме, драги!
Човек и тука може да изгние.

ЕДГАР

Пак мислиш за смъртта? Човек е длъжен
да чака търпеливо своя час
за тръгване тъй, както е дочакал

часа да се яви на тоя свят.
Съзрелостта е всичко! Да вървим!

ГЛОСТЪР

И ти си прав!

Излизат.

ТРЕТА СЦЕНА

В британския лагер край Довър.

Влизат — като победители — с барабани и знамена, Едмънд, Капитан и Войници, водещи пленените Лир и Корделия.

ЕДМЪНД

Да бъдат пазени под строг надзор,
додето тез, които ще ги съдят,
оповестят високата си воля!

КОРДЕЛИЯ

Не сме ний първите, които страдат,
защото рекли са добро да сторят.
За теб, кралю злочести, се измъчвам,
а инак бих презряла своя жребий.
Да искаме ли среща с тези наши
сестри и дъщери?

ЛИР

Не, не! Не, не!
Ела със мене! Да вървим в затвора!
Там с теб ще пеем като птички в клетка!
Поискаш ли от мен благословия
аз прошка ще ти искам коленичил;
и ще живеем тъй, и ще се молим,
и ще си спомняме старинни песни
и детски приказки; и отдалеч
през разказа на скитници нещастни,
до нас ще идват вести от дворците
и ние ще се смеем над онези
суетни златокрили еднодневки,
които пърхат в тях, и ще говорим
със своите съседи за това

кой губи, кой печели, кой пропада
и кой издига се; и като двама,
дарени с мощ пророческа, ще търсим
ключа към битието и така
ще надживеем личности и клики,
чиито приливи ще се редуват
със всяко новолуние!

ЕДМЪНД

В затвора!

ЛИР

Корделия над жертви като тази
кадят тамян самите богове!
Нали те имам! Могат ни разгони
като лисици само ако грабнат
небесна факла! Избърши очи!
Проказата до кости ще ги скапе,
преди да ни разплачат! Ще ги видим
от глад да пукат! Идвай!

Лир и Корделия излизат, водени от Войници.

ЕДМЪНД

Капитане,

дръж тази заповед и ги последвай!
Веднъж те повиших. Ако изпълниш
добре и туй, ще си отвориш път
към върховете! Запомни от мене:
човекът е, какъвто е векът му.
На меча не приляга да е мек.
А тука няма място за въпроси.
Кажи, че си готов или търси си
поминък другаде!

КАПИТАНЪТ

Готов съм, сър!

ЕДМЪНД

Тогава впрягай се и се пиши
между щастливците, ако докараш
докрай написаното!

КАПИТАНЪТ

Ясно, сър!

Кола не тегля и овес не ям,
но ако е по силите човешки,
ще го докарам!

Излиза.

Тръбен звук. Влизат Олбанският княз, Гонерила, Регана и Войници.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Сър, вие днес доказахте, че сте
от храбрите, а и съдбата също
помага ви. Във вашите ръце
са тез, които бяха в боя наши
противници. Предайте ни ги, моля,
за да постъпим с тях, като претеглим
еднакво точно своята безопасност
и техните достойнства.

ЕДМЪНД

Сър, аз счетох
за целесъобразно да изпратя
на скрито място този дряхъл крал,
чиито сан и старост са способни
да привлекат народното сърце
и да наежат копията наши
срещу очите, на които те
дължат покорство. Все по таз причина
изпратих и кралицата със него.

И двамата готови са, от утре,
когато искате да се представят
пред висшия ви съд. Сега сме още
във пот и кръв и прясна скръб по близки,
а в миг такъв и най-доброто дело
изглежда зло на който е изпитал
зъба му върху себе си. Въпросът
за бившия ни крал и дъщеря му
изисква друго време.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Господине,
в таз битка вие мой сте подчинен,
а не мой брат!

РЕГАНА

Ний тази титла тъкмо
възнамеряваме да му дарим!
Преди да идете така далеч
във своята реч, би трябвало — аз мисля —
да ни запитате. Граф Глостър беше
началник на войската ни и наш
представител пред нея. Тази близост
му дава основание да бъде
назван наш брат.

ГОНЕРИЛА

Не пламвай толкоз, сестро
Със своите достойнства той стои
над всички твои титли!

РЕГАНА

Но облечен
и в моите права, той става равен
на най-добрите!

ГОНЕРИЛА

Още малко, драга,
и ще помисля, че ти е съпруг!

РЕГАНА

Шегите някога се сбъдват!

ГОНЕРИЛА

Тъй ли?

Да нямаш малка грешка?

РЕГАНА

Драга моя,
ако не се усещах зле, аз бих те
поставила на място!... Генерале,
от днес са твои моите войски,
богатства, пленници и всичко друго,
което имам. Разполагай с тях
и с мен самата! Сдавам крепостта си!
В очите на света те прогласявам
свой господар!

ГОНЕРИЛА

И мислиш да го имаш?

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

От тебе не зависи да я спреш!

ЕДМЪНД

Нито от вас, милорд!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Това ще видим,
извънзаконен мелез!

РЕГАНА

Заповядай
да бият барабана! Докажи,

че мойта титла ти принадлежи!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Недейте бърза!... Едмънд, задържан си
със обвинение, че си извършил
измяна, наказуема със смърт.

Показва Гонерила.

И тази златолюспа пепелянка
задържам също тъй.

Към Регана.

И възразявам
на вашите претенции към него
от името на своята съпруга;
тя с него разменила е обет
и аз, мъжът ѝ, няма да допусна
да ѝ го вземете. Щом толкоз чак
ви трябва мъж, опитайте със мен.
Жена ми е сгодена!

ГОНЕРИЛА

Пошъл фарс!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Ти носиш меч, граф Глостър! Заповядай
да протръбят двубой! Ако не дойде
друг някой да докаже върху тебе
измените, които си извършил —
безбройни и ужасни — ето тука

Хвърля му ръкавицата си,

залогът ми! Аз сам ще подкрепя
твърдението си със твойта кръв,
преди да вкуся хляб!

РЕГАНА

Не ще да мине!

ГОНЕРИЛА (*настрани*)

Ако ти мине, вече на отрова
не давам вяра!

ЕДМЪНД (*хвърля своята ръкавица*)

Ето ти и моя
залог обратен! Този, който казва,
че Глостър е изменник, подло лъже!
Кажете да тръбят! Пред вас, пред друг,
пред който дръзне да излезе тук,
честта си аз ще знам да отстоя!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Викнете глашатая!

ЕДМЪНД

Глашатай!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Надявай се на своята храброст само!
Ти сбра войската си от мое име
и аз от свое име я разпуснах.

РЕГАНА

Не мога вече!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Тя не е добре.
Идете с нея в моята палатка!

Извеждат Регана.

Влиза Глашатай.

Ела насам!... Тръбачът да засвири!...
А ти чети това!

ОФИЦЕР

Тръбач, тръби!

Тръбачът свири.

ГЛАШАТАЯТ (*чете*)

„Ако някой воин от тази войска — висок по род или звание — поддържа, че Едмънд, който се титулува граф Глостър, е многократен изменник, нека се яви при третия зов на тръбата! Едмънд е готов да докаже противното!“

ЕДМЪНД

Тръбач, тръби!

Тръбачът дава първи сигнал.

ГЛАШАТАЯТ

За втори път!

Тръбачът дава втори сигнал.

За трети!

Тръбачът дава трети сигнал. От дъното му отговаря друг тръбен звук.

Влиза Едгар, въоръжен и предшестван от Тръбач.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Запитай го защо се появява
при тръбния ни зов?

ГЛАШАТАЯТ

Кажете кой сте,
какъв по ранг и по каква причина
явявате се тук?

ЕДГАР

Аз нямам име.
Докрай изгложга ми го клеветата,

но аз съм рицар, колкото е оня,
с когото ида да кръстосам меч!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

А кой е той?

ЕДГАР

Тоз, който защитава
честта на Едмънд Глостър!

ЕДМЪНД

Едмънд сам
ще брани своята чест! Какво му казваш?

ЕДГАР

Изваждай меч, та ако мойта реч
оклевети сърце на благородник,
с десница да докажеш, че си прав!
Тоз, който аз измъквам срещу тебе,
е знак на мойто рицарство и клетва.
Пред блясъка му аз твърдя, че ти —
макар издигнат млад, красив и умен,
сърцат и ловък — всъщност си изменник
и заговорник срещу този княз
измамник към небе, баща и брат,
предател от главата до петите,
изпъстрен със петна от черна мерзост
като пъпчива жаба! Отречи го
и моите десница, меч и дух
готови са пред всички да докажат,
че лъжеш!

ЕДМЪНД

Аз би трябвало да искам
да чуя името ти, но понеже
си с храбър вид и образован говор,
презираю, не приемам и отритвам

възможността, която ми се дава
от рицарския устав, да отложa
двубоя с теб! Клеветнико, обратно
аз хвърлям ти ненавистните хули
и тъй като ги виждам да отскачат
от бронята на твойта безочливост,
с туй острие ще им проправя път
за там, отдето няма да успееш
да ги изтръгнеш никога... Тръбете!

Тръбачите дават сигнал за боя. Двамата се сражават. Едмънд пада.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Не го убивай!

ГОНЕРИЛА

Туй е клопка, Глостър!
По правилата ти не беше длъжен
да се сражаваш с непознат противник!
Измамен си, но не и победен!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Затваряй си устата, да не ти я
запуша с този лист!...

Към Едмънд.

Почакай малко!...
Ти, уроде, за който име няма,
на, припомни си подлостта сама!...
Не късай, драга! Значи го познаваш!

ГОНЕРИЛА

И тъй да е! Тук аз раздавам право!
Кой смее да ме съди?

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Гнъсна твар!

Кажи ми знаеш ли това писмо?

ГОНЕРИЛА

Отде да знам! Недей да ме разпитваш!

Излиза.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Не е на себе си! Вървете с нея!

Един Офицер излиза.

ЕДМЪНД

Виновен съм, в което ме вините...
и в друго, дважд по-лошо... то е вече
във миналото... както съм и аз...
Но кой си ти, комуто се усмихна
съдбата зла към мен? Ако си знатен,
прощавам ти.

ЕДГАР

На прошката със прошка
Не съм от теб по-малко знатен, Едмънд,
а ако повече съм, по-голям е
към мен грехът ти. Аз се казвам Едгар
и син съм на баща ти. Боговете
във своята върховна справедливост
превръщат жаждата ни за наслади
в оръдие за мъки. Мракът, в който
баща ми те зачена, угаси
светлика му!

ЕДМЪНД

Така е. Колелото
направи пълен кръг. И аз съм мъртъв!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Предсказваше походката ти още,
че знатен си! Ела да те прегърна!
Да скапе черна скръб това сърце,
ако съм хранил нявга в него злоба
към теб или баща ти!

ЕДГАР

Знам го, княже!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Къде укрива се до този миг
и как узна бедите на баща си?

ЕДГАР

Като се мъчех да ги облекча.
О, чуйте, княже, кратката ми повест,
а после нека туй сърце се пръсне!
Във жаждата си да избягна някак
наградата за моята глава
(Ах, сладост на живота, ти ни караш
с години да живеем всекичасно
във смъртен ужас, вместо да умрем
веднъж завинаги!), реших да взема
вида на луд, от който се отвърщат
и кучетата даже, и тъй срещнах
баща си сляп, с два пръстена кървящи
без камъни във тях. Водач му станах
помагах му, заради него просех
и утешавах го, но ни веднъж
не му разкрих (о, грешка!) кой съм. Само
сега, въоръжен, преди да тръгна
за тоз двубой — несигурен все пак,
макар и вярващ в своята победа, —
помолих го за бащин благослов
и му разправих своите неволи
от край до край. Но неговото старо

пропукано сърце — уви! — не смогна
да издържи борбата между двата
могъщи прилива от скръб и радост
и пръсна се с усмивка!

ЕДМЪНД

Твоята реч
затрогна ме и може би това
ще бъде за добро. Но продължавай!
Усещам, имаш още да разказваш.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Ако и то е тъжно, то задръж го!
От чутото аз вече на ръба съм
на сълзите!

ЕДГАР

Разбирам ви — за оня
когото чуждата печал покъртва,
това е много. Да прибавя още
би значило далече да надхвърля
търпимото. Но трябва да го сторя!
Докато аз ридаех по баща си,
съзря ме един пътник и макар че,
отблъснат от ужасния ми вид,
отпърво искаше да ме избегне,
като разбра кой плаче, с горък вопъл
притисна ме в мъжествена прегръдка
и проснал се над мъртвия, през сълзи
разказа ми за себе си и Лир
такава тъжна повест, че от нея
почувствах аз как жизнените струни
запукаха в гърдата му, и когато
тръбачът ви изсвири втори път,
принуден бях да го оставя там
във безсъзнание.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Но кой бе той?

ЕДГАР

Граф Кент, сър! Кент! Изгнаният от краля,
но който бе го следвал преоблечен
като слуга за нужди, от които
и роб се би отвърнал!

Влиза Благородник с окървавен нож в ръка.

БЛАГОРОДНИКЪТ

Помощ! Помощ!

ЕДГАР

Какво е станало?

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Разказвай бързо!

ЕДГАР

Какъв е този нож?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Димящ и кървав!
От нейното сърце!... О! Тя е мъртва!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Коя е мъртва? Казвай! Коя „тя“?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Жена ви, сър! Сестра й пък издъхна,
отровена от нея! Тя призна!

ЕДМЪНД

Аз бях сгоден за двете. Подир малко

ще вдигнем двойна сватба!

Влиза Кент.

ЕДГАР

Ей го Кент!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Докарайте ги, живи или мъртви!

Благородникът излиза.

Пред тоз небесен съд от страх ний тръпнем,
но не от жал... Нима това е Кент?...
Мигът не позволява да те срещнем
според приличието.

КЕНТ

Аз съм тука,
за да си взема сбогом с моя крал.
Къде е той?

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Най-важното забравих!...
Къде е кралят, Едмънд? Говори!
Корделия къде е?... Гледай, Кент!

Слуги внасят телата, на Гонерила и Регана.

КЕНТ

Какво е станало? Защо са мъртви?

ЕДМЪНД

Все пак обичан беше Едмънд Глостър!
Заради мен едната от тез двете
отрови другата и се уби!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Да, точно тъй. Покрийте им лицата!

ЕДМЪНД

Бера душа! След толкова зли ни
едно добро аз искам да направя!...
Пратете!... Бързо!... Някого в затвора!...
Аз дадох заповед да умъртвят
Корделия и Лир... Не се бавете!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Веднага! Бягай!

ЕДГАР

При кого да ида?...
Кому си казал? Нужен ми е знак,
че първата поръка се отменя!

ЕДМЪНД

Наистина!... На!... Дай на капитана
тоз меч!... По-бързо!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Не губи ни миг!

Едгар излиза.

ЕДМЪНД

От мен и от жена ви той получи
нареждане веднага да обеси
Корделия в затвора и да пусне
слуха, че го е сторила сама
от отчаяние!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

О, богове,

пазете я!... Махнете го оттук!

Едмънд бива изнесен.

Влизат Лир, носещ мъртвата Корделия; Едгар, Офицер и други.

ЛИР

О, вийте! Вийте! Или сте от камък?
Да имах вашите очи, езици,
аз бих накарал тоз небесен купол
да се пропука! Тя е мъртва! Мъртва!
Аз знам добре кога човек е жив,
кога не е! Кой има огледало?
Ако диханието й замъти
кристала или облаче остави
едва забележимо, тя е жива!

КЕНТ

Не е ли това крайт на света?

ЕДГАР

Или подобие на този край?

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Небе, срути се и да свърши всичко!

ЛИР

Перцето мръдна! Жива е! Дали?
Ако е жива, всичките ми мъки
ще са изкупени, и то с надбавка!

КЕНТ

О, господарю!

ЛИР

Махай се оттук!

ЕДГАР

Това е Кент, добрият ви приятел!

ЛИР

Разбойници, зла чума да ви тръшне!
Вий всички сте предатели, убийци!
На ваше място щях да я спася,
а ето я, угаснала навеки!...
Корделия, Корделия, не бързай!
Какво ми казваш? А?... Как беше нежен,
как беше мек гласът й! Мек и сладък!
Най-хубавото у една жена!...
Аз умъртвих палача ти!...

ОФИЦЕРЪТ

Така е.

Той го уби наистина.

ЛИР

Нали?

Навремето с хапливото си ножче
аз щях да ги накарам да подскочат!
Сега съм стар и мъката ме скърши...
Ти кой си? Моите очи не са
от най-добрите, истина ти казвам.

КЕНТ

Ако Съдбата каже, че в света
е любила и мразила двамина,
единият съм аз.

ЛИР

Не виждам ясно.

Не си ли Кент?

КЕНТ

Познахте, господарю.

Но где е вашият служител Кай^[44]?

ЛИР

А, Кай? Добър слуга. И майстор в боя.
Загинал е. Кой знае де лежи.

КЕНТ

Не е загинал. Ето го пред вас...

ЛИР

Почакай да те видя!

КЕНТ

... този, който
ви следваше от първата ви стъпка
в наклонния ви път.

ЛИР

Добре дошъл!

КЕНТ

Добре дошли не можем да сме тук,
о, господарю, нито аз, ни друг!
Тук всичко е печал и мрак, и гибел.
Големите ти дъщери са мъртви
от низка смърт!

ЛИР

Да, да. Така си мисля.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Речта му е безсмислена. Напразно
ще бъде да му казваме кои сме.

ЕДГАР

Уви, съвсем напразно.

Влиза Офицер.

ОФИЦЕРЪТ

Господарю,
Едмънд издъхна!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Дребна вест пред туй!...
Узнайте, рицари и приближени,
каква е волята ни: трябва всичко,
което би могло да облекчи
таз царствена разруха, час по-скоро
да се извърши. Колкото до мен,
отново обявявам се васал
на негово величество, додето
е жив на този свят. Кент, Глостър, вам
правата връщам с титли и прибавки,
заслужени от вас. И тъй ще бъде:
приятелят ще вкуси от плода
на своята вярност, а врагът ще пие
от чашата на своята измяна...
Но вижте, вижте!

ЛИР

А моето глупаче — о, горкото —
обесено!... А?... Никакъв живот?
Как може едно куче, един кон
едно мишле да диша, да живее,
а ти да нямаш дъх? Не е възможно!...
И няма да се върнеш при баща си?
О, няма, няма, няма, няма, няма!...
Поразкопчайте ми туй копче, моля!
Благодаря ви, сър... Не, вижте тука!
Не виждате ли? Устните й! Ето!
Тук! Устните й! Гледайте!

Умира.

ЕДГАР

Издъхва!...
Милорд! Милорд!

КЕНТ

Разкъсай се, сърце!
Какво се бавиш!

ЕДГАР

Погледнете, сър!

КЕНТ

Недейте мъчи клетия му дух!
По-хубаво е да угасне в мир!
Враг негов само може да го връща
на уреда за мъки, върху който
бе вързан от живота!

ЕДГАР

Той е мъртъв!

КЕНТ

По-чудно е, че бе тъй дълго жив.
Излишни бяха дните му накрая!

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Телата отнесете! Не остава
освен да спуснем креп над таз държава.

Към Кент и Едгар.

Приятели, поддържайте я двама
след раните от разпратата голяма!

КЕНТ

Мен път ме чака. Кралят ми ме вика.
Не бива да оставям сам старика.

ОЛБАНСКИЯТ КНЯЗ

Не можем в толкоз скръб да съдим строго.
Бе много стар и се настрада много.
При тези мъки ние с вас едва ли
до тази възраст бихме издържали!

Излизат с траурен марш.

[44] „... вашият служител Кай“ — една от нередките прояви на недоглеждане у Шекспир: никъде другаде Кент не е назован с това име. ↑

ТИМОН АТИНСКИ^[1]

[0] Оригина̀лното название на трагедията е „*The Life Of Timon Of Athens*“ — „Животът на Тимон Атински“. ↑

ДЕЙСТВАЩИ ЛИЦА

ТИМОН — знатен атинянин

ЛУЦИЙ, ЛУКУЛ, СЕМПРОНИЙ — велможи ласкатели

ВЕНТИДИЙ — лъжлив приятел на Тимон

АПЕМАНТ — язвителен философ

АЛКИВИАД — атински военачалник

ФЛАВИЙ — домоуправител на Тимон

ПОЕТ

ЖИВОПИСЕЦ

ЗЛАТАР

ТЪРГОВЕЦ

ПРАТЕНИК на Вентидий

СТАР АТИНЯНИН

ФЛАМИНИЙ, СЕРВИЛИЙ, ЛУЦИЛИЙ — слуги на Тимон

**КАФИС, ФИЛОТ, ТИТ, ХОРТЕНЗИЙ, СЛУГА НА ВАРОН,
СЛУГА НА ЛУЦИЙ, СЛУГА НА ИЗИДОР** — слуги на Тимонови
кредитори

ПАЖ

ШУТ

ТРИМА ЧУЖДЕНЦИ

СЕНАТОРИ

КРАДЦИ

ФРИНИЯ, ТИМАНДРА — продажни любовници на Алкивиад

ПРАТЕНИК на Сената

ВОЙНИК на Алкивиад

КУПИДОН и АМАЗОНКИ — маски

Благородници, военачалници, войници, слуги и др.

Място на действието: Атина и гората край нея.

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Атина. В дома на Тимон.

Влизат — от разни страни — Поет, Живописец, Златар и Търговец.

ПОЕТЪТ

Здравейте, уважаеми!

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Щастлив съм!

ПОЕТЪТ

Забравихме се. Как върви светът?

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Расте и се хаби.

ПОЕТЪТ

Познато нещо.

А някакво събитие? Такова,
че да не сме го срещали стократно
във летописите?... О, щедрост, виж
как много духове е призовала
тук силата на твоята магия!...
Познавам този търговец.

ЖИВОПИСЕЦЪТ

И аз също.

А оня е златар.

ТЪРГОВЕЦЪТ

... Така е, да,
Тимон е рядък домакин!

ЗЛАТАРЯТ

Спор няма!

ТЪРГОВЕЦЪТ

Не зная като него друг, способен
да върши тъй без отдих добрини.
Чудесен е!

ЗЛАТАРЯТ

Аз имам един накит...

ТЪРГОВЕЦЪТ

О, нека да го видя! За Тимон ли?

ЗЛАТАРЯТ

Ако даде цената му. Той впрочем...

ПОЕТЪТ

„За корист низкото когато славим,
високия си стих ний низък правим,
защото негов дълг е да възпява
възвишеното...“

ТЪРГОВЕЦЪТ

Хубава шлифовка!

ЗЛАТАРЯТ

А камъкът? Я вижте какъв блясък!

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Творите май че нещо посветено
на домакина ни?

ПОЕТЪТ

О, дребно стихче!
Поезията сжежда се неволно
от нас като смолата от стъблото,

което храни я. Искра не скоква
от кремъка, ако не го ударим,
а нашият лиричен пламък лумва
от само себе си и се разраства
като поток от пречките, които
преграждат пътя му!... Какво е туй?

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Една картина. А кога ще види
бял свят поемата ви?

ПОЕТЪТ

След като
я поднеса на славния Тимон^[1].
Ще мога ли да хвърля един поглед?

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Аз мисля, че е станала.

ПОЕТЪТ

Безспорно.
А тази част е просто съвършена!

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Донякъде.

ПОЕТЪТ

Чудесно! Колко прелест
във позата! Каква мисловна мощ
излъчва този поглед! Тези устни
ще заговорят сякаш! А пък жестът
приказва и без думи!

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Да, стремих се
към жизнената правда. Това тука
добре ли е?

ПОЕТЪТ

Изкуството ви с него
предава на природата уроци
по безизкуственост и ражда плод,
по-жив дори от живия живот!

Влизат неколцина Сенатори, които прекосяват сцената и излизат.

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Какви известни хора му гостуват!

ПОЕТЪТ

Старейшините на града!

ЖИВОПИСЕЦЪТ

И още!

ПОЕТЪТ

Вий виждате какъв потоп от гости!
Във скромния си труд разказвам аз
за едного, когото този свят
тъй ласкаво прегръща... В своя полет
свободният ми дар не се докосва
до личности и частности и, чужд
на мисълта да уязвява волно,
се носи над морето си от восък,
безстрашно не оставяйки следа
подире си!

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Как трябва да ви схващам?

ПОЕТЪТ

Ще ви разкрия как. Свидетел сам сте
на туй как хора най-разнообразни —

по сан и нрав — повърхностни и тежки —
тълпят се да предлагат на Тимон
услугите си. Плащът от богатство,
във който благородният му дух
наметнат е, привлича към дома му
какви ли не сърца! Да, тук ще видиш
хитреца с огледален лик наред
с киника^[2] Апемант, комуто малко
занятия са тъй обични, както
да мрази себе си; защото даже
и той коляно свива пред Тимон
щастлив, ако Тимон му отговори
със кимване.

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Видях ги да беседват.

ПОЕТЪТ

И затова аз в стихове описах
как в трон върху красив, но стръмен хълм
е седнала Фортуна^[3]. А по склона —
различни по характер и заслуги —
катерят се безбройните, които
върху гръдта на земното кълбо
стремят се към успех със поглед, вперен
в богинята. И едного от тях
аз обрисувал съм като Тимон
и него тя с ръка слоновокоствна
зове към себе си и с този жест
съперниците му превръща мигом
във негови слуги.

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Чудесен образ!

Фортуна, хълмът и човекът, който —
избран сред толкоз други, се изкачва,
глава навел, по стръмния му склон

към щастието си — това е само
за нашето изкуство!

ПОЕТЪТ

Потърпете!...

И всички тез, които преди малко
били са нему равни и дори
във някой случай с повече заслуги,
сега го следват по петите, пълнят
с поклони къщата му и го ръсят
с благоговееен шепот, Бог си правят
от неговото стреме, дишат сякаш
чрез него въздуха си!...

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Е? И после!

ПОЕТЪТ

Но ето че в нечакана прищявка
капризната Фортуна в миг отритва
любимеца си; и от всички тези,
които лазели са покрай него
на лакти и колене, ни един
сега не иска да го придружи
в падението му!

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Позната тема!

Безбройни поучителни картини
показват ударите на Фортуна
по-ярко от словата. Но добре е,
че сте показал за Тимон как често
народът е съглеждал големците
с краката им по-горе от главите!

Тръбен звук.

Влиза Тимон, следван от Луцилий и други Слуги. Той разменя приветливи думи с гостите си и бива заговорен от Пратеник на Вентидий.

ТИМОН

В затвора, казваш?

ПРАТЕНИКЪТ

Да, за пет таланта^[4].

Ищците са без жал, а той без средства;
и моли те да пишеш до онези,
които са го тикнали в затвора;
защото инак всякоя надежда
за него е загубена!

ТИМОН

Вентидий?

Не съм от тез, които изоставят
приятеля си в нужда. Помощта ми
той заслужава и ще я получи.
Дълга му ще внесе и той ще бъде
от днес свободен.

ПРАТЕНИКЪТ

И навек обвързан
към тебе, господарю!

ТИМОН

Аз веднага
ще пратя откупа, а ти предай му
да се яви при мене, щом го пуснат:
да вдигнеш слабия, не стига — трябва
да го подкрепяш след това. Върви!

ПРАТЕНИКЪТ

Желая щастие на твоя милост!

Излиза.

Влиза Стар атинянин.

СТАРИЯТ АТИНЯНИН

Изслушай ме, о, доблестни Тимоне!

ТИМОН

Приказвай старче!

СТАРИЯТ АТИНЯНИН

Има в твоя дом
един слуга Луцилий.

ТИМОН

Има. Слушам.

СТАРИЯТ АТИНЯНИН

Извикай го да се яви пред теб!

ТИМОН

Извикайте Луцилий! Де е той?

ЛУЦИЛИЙ

На вашите услуги, господарю!

СТАРИЯТ АТИНЯНИН

Тоз твой слуга, Тимоне, посещава
дома ми всяка вечер. Цял живот
аз трудил съм се и това, което
създал съм, заслужава по-издигнат
наследник от един, чиято служба
е да разнося гозби!

ТИМОН

Продължавай!

СТАРИЯТ АТИНЯНИН

Една-едничка дъщеря аз имам

и никой друг, комуто да оставя
имота си. Девојката е мила,
едва узряла за венчално було,
възпитана без оглед на разноски;
а този твой прислужник се домогва
до нейната любов. Бъди добър
и забрани му да се среща с нея!
Мен той не чува!

ТИМОН

Той е честен момък.

СТАРИЯТ АТИНЯНИН

Тогаз да го докаже! Честността му
сама се награждава и не бива
да ми отнема рожбата!

ТИМОН

А тя
дали го люби?

СТАРИЯТ АТИНЯНИН

Тя е още млада
и е наклонна. Личният ни опит
ни е научил колко неразумна
е младостта!

ТИМОН (*към Луцилий*)

Обичаш ли я ти?

ЛУЦИЛИЙ

Обичам, господарю! И тя също
съгласна е!

СТАРИЯТ АТИНЯНИН

Кълна се в боговете,
че ако тя омъжи се без мойто

съгласие, ще я лиша от зестра
и за наследник ще си избира
най-долния от просяците!

ТИМОН

Колко
ти би й дал, ако се би венчала
за равен ней?

СТАРИЯТ АТИНЯНИН

Веднага три таланта,
а после всичко свое.

ТИМОН

Този момък
ми служи от години. Ще направя
едно усилие, за да помогна
на щастието му — нали сме хора!
Каквото даваш ти на дъщеря си,
ще дам и аз на него, та да стане
по тежест равен с нея.

СТАРИЯТ АТИНЯНИН

О, Тимоне,
кажи ми само, че ще го направиш,
и тя е негова!

ТИМОН

Вземи в залог
ръката ми и честното ми слово!

ЛУЦИЛИЙ

Признателен съм ви от дън душа,
о, господарю мой! От днес каквото —
в пари, в земи — съдбата ми даде,
мой дълг ще е към вас!

Излиза заедно със Стария атинянин.

ПОЕТЪТ

Достойни господарю, приеми
плода на моя труд!

ТИМОН

Благодаря ти.
В най-скоро време ще ти се обадя.
Бъди ми гост!... А туй у теб какво е,
приятелю?

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Картина, господарю.
Благоволи да я приемеш!

ТИМОН

С радост.
Една рисунка на човек е днес
той целия или почти, защото,
откак безчестието плъзна вред,
човек е само външност; тез лица
поне са туй, което ни показват...
Харесва ми трудът ти и след малко
ще ти докажа колко ми харесва.
Почакай ме! Ще те подиря скоро.

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Небето да е с тебе, господарю!

ТИМОН

Добре дошли! Удостоете, моля,
трапезата ми!... Твоят накит, драги,
пострада от оценките.

ЗЛАТАРЯТ

Защо?

Нима не го харесаха?

ТИМОН

Напротив,
измъчи се под тежките похвали.
Ако поискаш да ти го платя
според възторзите, ще оголея!

ЗЛАТАРЯТ

За него ще ти искам, господарю,
действителната му цена, но знаеш,
че вещи със еднаква стойност биват
по разному ценени, според туй
кому принадлежат, и моят накит
поскъпва от това, че ти го носиш!

ТИМОН

Шегуваш се!

ТЪРГОВЕЦЪТ

Повярвай, господарю,
той казва туй, което казват всички!

Влиза Анемант.

ТИМОН

Я, кой пристига! Всеки да се готви
за неговата злъч!

ЗЛАТАРЯТ

Ще я изтраем
наравно с вас.

ТЪРГОВЕЦЪТ

Да, той е зъл към всички.

ТИМОН

Добре дошъл, любезни Апеманте!

АПЕМАНТ

Добре ще съм дошъл, като ме видиш
любезен с теб, а то ще е, Тимоне,
когато ти превърнеш се в свой пес,
а тез мошеници — във честни хора!

ТИМОН

Мошеници? Та ти не ги познаваш?

АПЕМАНТ

Нали са атиняни?

ТИМОН

Да.

АПЕМАНТ

Тогава
държа на казаното.

ЗЛАТАРЯТ

А мене знаеш ли ме, Апеманте?

АПЕМАНТ

Сам знаеш, че те зная, щом на име
нарекох те!

ТИМОН

Много си горд, Апеманте!

АПЕМАНТ

Най-много с това, че не приличам на Тимон.

ТИМОН

Къде си тръгнал?

АПЕМАНТ

Търся един честен атинянин, за да му пръсна мозъка.

ТИМОН

За такова дело ще умреш.

АПЕМАНТ

Вярно, ако за неизвършено наказват със смърт.

ТИМОН

Харесва ли ти тази картина?

АПЕМАНТ

Много, защото хората на нея са безвредни!

ТИМОН

А не е ли бил майстор художникът, който я е направил?

АПЕМАНТ

По е бил майстор, който е направил художника, но и неговата работа е една мръсотия!

ЖИВОПИСЕЦЪТ

А ти си куче!

АПЕМАНТ

С майка ти сме от една порода. Тя какво ще е тогава?

ТИМОН

Добре, добре. Ще обядваш ли с мене, Апеманте?

АПЕМАНТ

Не, мъже не ям.

ТИМОН

И добре правиш, че иначе би огорчил жените.

АПЕМАНТ

Да, на тях дай им да ядат мъже, дорде им се подуят коремите.

ТИМОН

Ти взе думите ми в нечистия им смисъл.

АПЕМАНТ

А ти искаш да запазиш всичко нечисто за себе си. Добре, задръж си ги за труда!

ТИМОН

Харесва ли ти този ценен накит, Апеманте?

АПЕМАНТ

По-малко от честността, която не струва на човека петак!

ТИМОН

А колко мислиш струва той?

АПЕМАНТ

Не си струва да мисля за него!... Здравей, поете!

ПОЕТЪТ

Здравей, философе!

АПЕМАНТ

Лъжец!

ПОЕТЪТ

Защо, не си ли философ?

АПЕМАНТ

Философ съм.

ПОЕТЪТ

Значи не съм лъжец!

АПЕМАНТ

Нали си поет?

ПОЕТЪТ

Поет съм.

АПЕМАНТ

Значи си лъжец! Я надникни в последната си творба, дето представяш този човек за достоен!

ПОЕТЪТ

Това не е лъжа. Той е наистина достоен.

АПЕМАНТ

Достоен за теб и за това да ти заплаща старанията. Който обича да го ласкаят, си заслужава ласкателя. О, небеса, ако бях знатен!

ТИМОН

Какво би направил, Апеманте?

АПЕМАНТ

Същото, което Апемант прави сега: бих намразил от все сърце още един знатен!

ТИМОН

Себе си?

АПЕМАНТ

Да.

ТИМОН

Защо?

АПЕМАНТ

Защото ще съм загубил злобния си ум дотам, че да стана знатен!... Ти не си ли търговец?

ТЪРГОВЕЦЪТ

Търговец съм, Апеманте.

АПЕМАНТ

Търговията да те съсипе, ако ти простят боговете!

ТЪРГОВЕЦЪТ

Ако тя го направи, боговете ще са го искали.

АПЕМАНТ

Търговията е твоят бог и дано тя те съсипе!

Тръбен звук.

Влиза Слуга.

ТИМОН

Чий тръбен знак бе тоз?

СЛУГАТА

Алкивиад
пристигнал е със двайсетина свои
привърженици на коне!

ТИМОН

Бъдете
така добри, срещнете го любезно
и доведете тука!

Неколцина от Свитата излизат.

Всички вие
ще хапнете със мен!... Недейте тръгва,
преди да ви се отплатя!... Следобед
ще чуя твоя труд... Благодаря ви!

Влизат Алкивиад и Приятелите му.

Добре дошли в дома ми, драги войни!

АПЕМАНТ

Дано от срамна болест се сковат
подвижните им сгъвки! Като гледам
как без ни капка обич се разливат
в любезности! Човешката порода
е слязла до маймунската!

АЛКИВИАД

Любезни домакине, огладнял
отдавна да те видя, с радост вкусвам
достойния ти лик!

ТИМОН

Алкивиаде,
добре дошъл! Аз няма да те пусна,
преди да сме прекарали в забава
приятни часове... Да влезем, моля!

Излизат всички освен Апемант.

Влизат двама Благородници.

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Кой час удари, Апеманте?

АПЕМАНТ

Часът да бъдем честни!

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Човек може да бъде честен всеки час.

АПЕМАНТ

Толкоз по-зле за тебе, че не си използвал нито един досега!

ВТОРИ БЛАГОРОДНИК

На Тимоновия пир ли отиваш?

АПЕМАНТ

Да, за да погледам как гозбите хранят мошеници, а напитките сгряват наивници!

ВТОРИ БЛАГОРОДНИК

Бъди здрав! Бъди здрав!

АПЕМАНТ

Сглупи, че ми пожела два пъти здраве!

ВТОРИ БЛАГОРОДНИК

Защо?

АПЕМАНТ

Едното здраве трябваше да го запазиш за себе си, защото от мен поздравление няма да дочакаш!

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Върви да се обесиш!

АПЕМАНТ

Не, никога няма да изпълня твое желание! Помоли приятеля си да го направи!

ВТОРИ БЛАГОРОДНИК

Махай се оттука, куче бясно, докато не съм те изритал!

АПЕМАНТ

Бягам като куче от магарешко копито!

Излиза.

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Той мрази целия човешки род!

Не се гневи! Да влезем и да вкусим

Тимоновата щедрост! О, Тимон е
гостоприемството в човешки образ!

ВТОРИ БЛАГОРОДНИК

Да, той излива го, като че ли
сам богът на съкровищата Плутос
му е домоуправител! Отвърща
за всякоя услуга седмкратно;
за всеки дар дарителя дарява
със баснословна лихва!

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Да, това е
най-щедрият човек на тоя свят!

ВТОРИ БЛАГОРОДНИК

Дано живее дълго във охолство!
Да влезем ли, приятелю?

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Да влезем!

Излизат.

[1] „След като я поднеса на славния Тимон.“ — поетът възнамерява да публикува поемата си с парите, които ще получи от Тимон. В Шекспирово време поетите обикновено посвещаваха творбите си на някой виден меценат, за което получавали парично възнаграждение. ↑

[2] *Киник* — киниците (неправилно латинизирано в „циници“) били древногръцка философска школа, последователи на която проповядвала презрение към удобствата и радостите на живота. В практиката си някои крайни представители на учението достигали до нарушаване на правилата за пристойност, поради което названието „циник“ добило днешния си смисъл. ↑

[3] *Фортуна* (мит.) — богиня на щастието у древните римляни, изобразявана обикновено стъпила върху въртящо се колело. ↑

[4] *Талант* — висока парична единица — тегло в злато — у древните гърци. Шекспир явно не е обръщал внимание на стойността, която ѝ придава в различни сцени на трагедията, а на места, изглежда, отлага уточняването с изрази като „таланта“. (III д. 2 сц.) ↑

ВТОРА СЦЕНА

Парадна зала в дома на Тимон; наредена разкошна трапеза.

Тържествена музика на обои. Придружени от Флавий и слуги, влизат Тимон, Алкивиад, Вентидий, сенатори и благородници; последен и с осъждащ вид — Апемант.

ВЕНТИДИЙ

Дълбокоуважаеми Тимоне,
припомнило си възрастта на моя
любим баща. Небето го повика
да си отдъхне. Той умря, оставил
не малко на сина си. Задължен
към твоето сърце великодушно,
аз връщам ти с дълбока благодарност
талантите, с които ме спаси.

ТИМОН

За нищо на света, добри Вентидий!
Неправилно си схванал обичта ми:
аз дадох я на тебе, а кой може
да каже „дадох“, ако си е взел
обратно даденото? Ний не бива
да подражаваме във таз игра
на други някои, от нас по-тежки:
богатството краси и грозни грешки!

ВЕНТИДИЙ

О, благороден дух!

ТИМОН

Не, драги, не!
Целта на етикета е да скрива
двуличието, вътрешния хлад
и щедростта, готова да се дръпне,

ако, не дай си Боже, я приемат;
но са ненужни всички тези игри
там, дето между хората цари
приятелство! Седнете! По желани
сте всички вий за моите богатства,
отколкото са всички те за мен!

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Признаваме, така е!

АПЕМАНТ

Я, признали,
а още не обесени? Ха-ха!

ТИМОН

Добре дошъл в дома ми, Апеманте!

АПЕМАНТ

Не съм дошъл, за да ми е добре,
а за да видя как ще ме изриташ!

ТИМОН

Тфу, с твойта грубост! С тези си обноски
ти не приличаш на човек!... Говорят,
че „Ira furor brevis est“^[5], но този
човек е вечно гневен!... Щом е тъй,
обслужвайте го на отделна маса —
той явно не желае общество,
а и не е пригоден да го има!

АПЕМАНТ

Оставам, но на твоя отговорност!
Предупреждавам те, че съм дошъл,
за да ви наблюдавам!

ТИМОН

Не се страхувам. Щом си атинянин,

добре дошъл си в моя дом. Не бива
да принуждавам госта си да млъкне;
затуй те моля: запуши си сам
устата с гозбите ми!

АПЕМАНТ

Не ти ща гозбите! Ще ме задавят, защото не съм дошъл да те
гъделичкам! О, богове! Каква глутница го яде, а той не ги вижда!
Сърцето ми се къса да гледам как толкоз хора си топят залците в
кръвта на един, а той, лудият, ги подканва отгоре! Чудно, как може
човек да се доверява на друг човек! Аз бих посъветвал хората да канят
гостите си без ножове^[6].

Така с по-малко ястия ще минат
и по ще е спокоен домакинът!

Примери за това на всяка крачка! Тоя, дето седи до теб, отчупва
си от къшея ти и отпива от същата чаша с теб, е първият, който ще ти
тегли ножа! Това е отдавна доказано! Ако бях големец, бих се
страхувал да пия до дъно на подобен пир, защото така човек си излага
гръкляна.

Тиранът може да си разреши
да пие само в броня до уши!

ТИМОН

Наздраве! И пуснете да пътува
бокала в кръг!

ВТОРИ БЛАГОРОДНИК

Към нас! Във таз посока!

АПЕМАНТ

Към него, ясно! Бива си го този да дърпа все във своята посока!
Ти и твоето богатство, Тимоне, ще загубите здравето си от такива
наздравии!...

Водице честна, ти в калта не вкарваш,
сестра бъди на постната ми гозба:
човек сред много вино и игри
забравя Зевсу да благодари!

Моли се.

Богове над боговете,
ум ми дайте, направете
чак до края на живота
да не вярвам ни на йота
в сън дълбок на дворски пес,
във любов без интерес,
в подпис или клетва чужда
и в приятели при нужда!
Вий угаждайте си там,
корени аз тук ще ям.
Амин!

Яде и пие.

Наздраве за доброто ти сърце, Апеманте!

ТИМОН

Войнствени Алкивиаде, а твоето сърце е още навярно на бойното поле!

АЛКИВИАД

Сърцето ми е винаги в твоя услуга, достойни Тимоне!

ТИМОН

Но би предпочел закуска с врагове пред обед у приятели.

АЛКИВИАД

Да, няма по-добро лакомство за мене от още кървящия враг! Бих поканил най-добрия си приятел на такава трапеза!

АПЕМАНТ

Тогава да бяха всички тези ласкатели твои врагове, та да ги избиеш и да ме поканиш да си хапна от тях!

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Ако можехме да имаме щастието, любезни приятелю, да ти дотрябват някой ден сърцата ни, та да ти покажем поне отчасти своята

преданост, ние бихме се чувствали най-щастливите хора на тоя свят!

ТИМОН

Бъдете уверени, драги мои, че боговете са решили да получа от вас някой ден голяма помощ. Иначе нима бихте ми били приятели? Защо тъкмо вие измежду хиляди бихте добили това нежно звание, ако не принадлежахте повече от всички други на моето сърце? Аз съм ви хвалил мислено с думи, които вашата скромност не би ви позволила да употребите за себе си. Съдете по туй колко ви вярвам! „О, богове — казвал съм си, — каква нужда щяхме да имаме от приятелите, ако те никога не ни ставаха нужни? Те биха били най-безполезните същества, ако не ни се случваше да имаме полза от тях; биха приличали на чудесни музикални инструменти, които висят в калъфите си на стената и пазят своите звуци за себе си!“ Вярвайте, много пъти съм искал да бъда по-беден, за да стана по-близък до вас! Ние, хората, се раждаме, за да вършим добрини, и богатствата на нашите приятели са това, което с най-голямата сигурност и основание можем да наричаме „свое“. Какво щастие е да се чувстваш член на едно братство, в което всеки разполага с имуществата на всички! О, сякаш радостта ми изчезва, едва родила се — тези мои очи са твърде пропускливи! Пия за ваше здраве, дано ми простите тяхната слабост!

АПЕМАНТ

Ще ти изпият те плача, Тимоне!

ВТОРИ БЛАГОРОДНИК

И в нашите очи сред чиста влага
като детенце пръква радостта!

АПЕМАНТ

Тя пръква, ала мене ако питат,
е копелдаче!

ТРЕТИ БЛАГОРОДНИК

Вярвай, господарю,
дълбоко развълнуван съм!

АПЕМАНТ
Дълбоко!

Тръбен звук.

ТИМОН
Кой може да пристига?

Влиза Слуга.

Какво има?

СЛУГАТА
Простете, господарю, няколко дами настояват да бъдат приети.

ТИМОН
Дами ли? Какво желаят?

СЛУГАТА
Те са предшествани от вестител, който щял да обясни
посещението им.

ТИМОН
Поканете ги да влязат!

Влиза Купидон^[7].

КУПИДОН
Привет към теб, хазяино богати,
и към дарените от щедростта ти!
За свой патрон петте ни сетива
признават те с хвалебствени слова.
От масите, със сладости покрити,
вкус, мирис, допир, слух се вдигат сити —
на мен и тези с мене прием дай,
да утолим и погледа накрай!

ТИМОН

Добре дошли във моя дом! Свирачи,
срещнете ги със музика!

Купидон излиза.

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Сам виждаш
как всички те обичат, щедри друже!

Музика. Влиза отново Купидон, следван от няколко Дами, облечени като амазонки^[8], които свирят на лютни и танцуват.

АПЕМАНТ

Я, виж ги как щръкляят! Какъв бесен
рояк от суета се е разскачал!
Човешкото тщеславие, кълна се,
е тъй нелепо, ако го сравним
със същината на живота, както
тоз пир пред моите корени! Небе,
в какви глупци превръщаме се само
за забавление! Хабим хвалби
и вдигаме наздравници за тез,
върху чиято старост ще повърнем
изпитото с киселина и злъч!
Къде е този, който е живял
неразвратен или неразвратил;
и кой във гроба си не е отнесъл
ритник за спомен от добър приятел?
Страхувам се, че тез танцьорки могат
след време да ме стъпчат! Туй се случва.
Пред тебе, слънце, щом залязваш ти,
затварят се прозорци и врати!

Гостите стават от трапезата, обсипват Тимон с изрази на уважение и за да му засвидетелстват обичта си, танцуват на двойки с дамите няколко тържествени такта,

изпълнени от обоите.

ТИМОН

Красавици, със своята прелест вие
придадохте на празника ни блясък,
без който той не би бил толкоз хубав!
Повярвайте, от своята забава
се забавлявах сам. Благодаря ви!

ПЪРВА ДАМА

В небето вдигате ни, господарю,
и взимате от нас доброто само!

АПЕМАНТ

Добре че не ви слага на земята,
че, току-виж, и лошото ви пипнал!

ТИМОН

Красавици, закуската ви чака.
И чувствайте се у дома си, моля!

ВСИЧКИ ДАМИ

Благодарим ви, господарю!

Излизат заедно с Купидон.

ТИМОН

Флавий!

ФЛАВИЙ

Да, господарю!

ТИМОН

Онова ковчеже!

ФЛАВИЙ

Веднага, господарю!...

Настрани.

Пак елмази?

Не чува дума! Дай му да раздава!
Аз бих му дал съвет да опрости
живота си, че дълговете никой
не ще му опрости в деня, когато
прахоса и последното си злато!
Така без ум не щеше да го ръси,
очи да беше имал на гърба си!

Излиза.

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Слугите ни!

СЛУГА

На вашите услуги!

ВТОРИ БЛАГОРОДНИК

Конете!

Влиза отново Флавий, носещ ковчеже.

ТИМОН

Не! Постойте! За минутка!...
Достойни друже, от сърце те моля
да повишиш цената на тоз камък,
приемайки го! Не, не ми отказвай!

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Но аз и тъй дължа ти толкоз много!

ВСИЧКИ

Ний всички сме ти длъжни!

Влиза Слуга.

СЛУГАТА

Господарю,
дошли са знатни гости от Сената.
Те вече тук са! Слизат от конете!

ТИМОН

Домът ми е щастлив да ги приеме!

ФЛАВИЙ

Почтени господарю, разрешете
да ви напомня нещо твърде важно
за вас!

ТИМОН

За мене ли? Тогаз по-късно!
Сега се погрижи да ги приемат
с великолеписе!

ФЛАВИЙ (*настрана*)

Не виждам как!

Влиза Втори слуга.

ВТОРИ СЛУГА

Приятелят ви Луций, господарю,
ви праща в дар три снежнобели коня
във среброшити сбруи.

ТИМОН

С благодарност
посрещам дара му. Да се приеме
по най-любезен начин!

Влиза Трети слуга.

Какво има?

ТРЕТИ СЛУГА

Достойният Лукул ви кани утре
на лов и ви изпраща двойка хрътки
във израз на приятелство.

ТИМОН

Ще ида.

Носителят на дара да получи
възнаграждение!

ФЛАВИЙ

Къде ще стигнем
по този път! Той само заповядва
да срещаме със почести и щедрост —
а откъде? От празните сандъци?
Пък и не ще да чуе какво има
в кесията си и да разбере, че
сърцето му е бедно и не бива
да прави туй, което му се иска!
Той дава обещания тъй щедри,
че сключва заем, като се усмихва,
а щом пророни дума, плаща лихва!
От таз му страст, да угоди на всеки,
земите му са всички в ипотеки!
Да бе ме отървал от тая служба,
преди да ме изгони! Сам, без дружба
е по-добре, отколкото с другари,
които те крадат кой както свари!...
Сърцето ми кърви, като го гледам!

Излиза.

ТИМОН

Не бива да се ощетяваш тъй

със самоподценяване! Вземи
във знак на дружба тази дреболийка!

ВТОРИ БЛАГОРОДНИК

Приемам с най-дълбока благодарност!

ТРЕТИ БЛАГОРОДНИК

О, той е добрината въплотена!

ТИМОН

Добре че се обади! Нали ти
похвали дорестия ми жребец,
на който яздох вчера? Твой да бъде!

ТРЕТИ БЛАГОРОДНИК

О, господарю, чувствам се неловко...

ТИМОН

Защо неловко? Всеки хвали туй,
което би желал да притежава;
а щом приятел мой желае нещо,
и аз желая той да го получи!...
Бъдете сигурни, и аз услуга
ще ви поискам скоро.

ВСИЧКИ

О, дано!

ТИМОН

За мене да ви виждам у дома си
е щастие такова, че не може
да се изкаже с дарове! Бих давал
за своите приятели царства,
повярвайте ми! Ти, Алкивиаде,
военен си и значи небогат.
Това ще е добре за теб, защото
живот сред мъртъвци пари не носи,

а други, освен бойните полета,
земи не притежаваш.

АЛКИВИАД

А по тях
не никне нищо!

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Тъй сме благодарни!...

ТИМОН

Не, аз на вас!

ВТОРИ БЛАГОРОДНИК

И толкоз задължени!...

ТИМОН

Не, не, напротив!... Факли! Дайте факли!

ПЪРВИ БЛАГОРОДНИК

Желаем ти богатство, чест и здраве!

ТИМОН

Готов да ви помогна всеки път!

Гостите излизат.

АПЕМАНТ

Каква тълпа! Навярно е прието
с поклони и със задници в небето
да се доказва дружбата. За мене
не заслужава тяхното пълзене
пробита драхма! Пфу! Нечистотия!
Защо небето е снабдило тия
сърца лъжливи с гъвкави крака,
та честните глупци за тях така

да се разсипват?

ТИМОН

Апеманте, бих
дарил и теб, да бе по-мил и тих!

АПЕМАНТ

Не, не ща от теб нищо! Ако ти и мен подкупиш, няма да ти остане ни един, който да те ругае в лицето, и ти ще започнеш да грешиш още по-бързо! Така се раздаваш, Тимоне, че, боя се, скоро ще се дадеш цял в заем без разписка. Защо са ти всички тези пирове, този шум, тази празна суета?

ТИМОН

Не, щом пак ще говориш против нашите забави, няма да ти обръщам внимание! Сбогом и върни се, когато си поправиш настроението!

Излиза.

АПЕМАНТ

Така! Сега не искаш да ме чуеш —
ще искаш после, но ще бъде късно!
Заклучвам ти вратите към небето!
Защо човек за мъдрия е глух,
а за ласкателя — с тъй остър слух?

Излиза.

[5] „*Ira furor brevis est*“ (лат.) — „Гневът е кратка лудост.“ — Цитат от „Писма“ на римския поет Хораций. ↑

[6] „... да канят гостите си без ножове“ — по Шекспирово време поканените на обяд носели ножовете си със себе си. Вилици не се употребявали. ↑

[7] *Купидон* (мит.) — Купидон, римски бог на любовта, бил представян като момченце с лък и стрели, сляпо или с превръзка на

очите. ↑

[8] *Амазонки* (мит.) — легендарно племе, съставено от войнствени жени; за поддържане на рода си те встъпвали в брак с мъже от съседните племена, които после изпращали обратно заедно с родилите се синове, като задържали при себе си дъщерите. ↑

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

В дома на един сенатор.

Влиза Сенаторът.

СЕНАТОРЪТ

Пет хиляди през този месец; девет
дължи на Изидор и на Варон;
със мойте стават двадесет и пет.
И продължава да се разорява!
Не, тъй не може дълго да върви.
Ако ми трябва злато, грабвам песа
на първия бедняк и му го пращам
и той започва да сече монети
като бълхи! Дощат ми се коне —
във дар изпращам му един от своите
и той жреби ми много и далеч
по-хубави! Вратарят му не пази,
а сам с усмивка вика който мине,
да заповяда! Не, така не може
да продължава дълго — туй е явно
за всеки здравомислещ!... Кафис! Хей!
Хей, Кафис, где си?

Влиза Кафис.

КАФИС

Слушам, господарю!

СЕНАТОРЪТ

Сложи си наметалото, върви
в Тимоновия дом и му поискай
парите ми! Недей да се предаваш

при първия му отказ и не млъквай,
като ти каже да ме поздравиш
и ето тъй със шапката помахаш,
за да приключи; а кажи му твърдо,
че крайно се нужда от парите,
че срокът му отдавна е изтекъл,
че зарад неговата нередовност
останал съм без кредит. „Господарят
кажи му — ви обича, но не може
да си троши врата, за да цери
кутрето ви. Той има спешна нужда,
която само спешният платеж
могъл би да запълни, тъй че вече
не иска голословия!“ Пътувай!
И говори му със неотстъпчив
и нагъл израз — много ме е страх,
че ако всички негови пера
се върнат към крилата, от които
са взети в заем, Фениксът^[9] Тимон
ще се окаже изведнъж по-гол
от пиле-голишарче! Тръгвай, казах!

КАФИС

Отивам, господарю!

СЕНАТОРЪТ

А къде
без полиците? И впиши във всички
деня, във който им е минал срокът!

КАФИС

Разбрано, господарю!

СЕНАТОРЪТ

Заминавай!

Излизат.

[9] *Феникс* (мит.) — приказна птица, съществуваща „в единствен екземпляр“, която, щом бивала заплашена от смъртта, се самоизгаряла и възкръсвала от пепелта си. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Пред дома на Тимон.

Влиза Флавий с връзка сметки в ръка.

ФЛАВИЙ

Ни грижа, ни задръжка! Тъй нехаен
към разходите си, че ни ще може
да ги посрещне, нито ще успее
да спре потока си от веселби!
Не се замисля как, какво изтича
през пръстите му и къде ще стигне
със всичко туй! Не зная друг човек
така до безразсъдство благ и мек!
Какво да правя? Той ще проумее,
но ще е късно. Не, ще му го кажа
направо във очите още днес,
като се върне от лова... Ай! Ай!

Влизат Кафис и Слугите на Изидор и Варон.

КАФИС

Здравей, приятелю! Варон си иска
парите, а?

СЛУГАТА НА ВАРОН

А ти не си ли пратен
за същото?

КАФИС

Без разлика!... А ти си
дошъл за заема на Изидор?

СЛУГАТА НА ИЗИДОР

Разбира се. Дано се разплати
и с трима ни!

СЛУГАТА НА ВАРОН

Съмнявам се.

КАФИС

Пристига!

Влиза Тимон в разговор с Алкивиад, следван от Свитата си.

ТИМОН

Веднага след обяд, Алкивиаде,
ще идем пак на лов... За мен ли? Казвай!

КАФИС

Почтени господарю, тука вий сте
подписали известен заем...

ТИМОН

Заем?

Отде си?

КАФИС

От Атина, господарю.

ТИМОН

Виж там домоуправителя! С него!

КАФИС

Простете, ваша милост, но от месец
домоуправителят ме разкарва
от днес за утре. Моят господар
притиснат е от неотложна нужда
да ви поиска свойто и ви моли

да се покажете на висотата
на другите си качества, като
му върнете дълга си.

ТИМОН

Драги мой,
ще те помоля да наминеш утре.

КАФИС

Не, господарю!...

ТИМОН

По-прилично, драги!

СЛУГАТА НА ВАРОН

Варон ме праща, господарю. Той...

СЛУГАТА НА ИЗИДОР

От името на Изидор ви моля
да погасите...

КАФИС

По необходимост
съм пратен тук...

СЛУГАТА НА ВАРОН

Със право на запор,
и срокът от шест месеца е минал!

СЛУГАТА НА ИЗИДОР

Домоуправителят ме залъгва
и затова изпратен съм при вас...

ТИМОН

Не, дайте ми да си поема дъх!...
Приятели, вървете! Подир малко
ще ви настигна.

Алкивиад и Свитата излизат.

Флавий, я ела!

Какво се случва тук, та ме посреща
подобен хор от неуместни думи
за полици и дългове, които
уронват името ми?

ФЛАВИЙ

Господа,
сега е неудобно. Потърпете
до подиробеда, за да успея
да обясня на своя господар
защо съм ви забавил досега!

ТИМОН

Да, моля ви, приятели!... Да бъдат
почерпени добре!

Излиза.

ФЛАВИЙ

Оттука, моля!

Излиза.

Влизат Апемант и Шут.

КАФИС

Постойте! Идат Апемант и шутът. Да се позабавляваме с тях!

СЛУГАТА НА ВАРОН

Да се обесят! Само ще ни лаят!

СЛУГАТА НА ИЗИДОР

Ах, мръсен пес! Дано го чума тръшне!

СЛУГАТА НА ВАРОН

Здравей, глупако! Как си?

АПЕМАНТ

Със сянката си ли беседваш?

СЛУГАТА НА ВАРОН

Не питам теб!

АПЕМАНТ

Говориш на себе си, разбрах. *(Към Шута)* Да вървим!

СЛУГАТА НА ИЗИДОР *(към Слугата на Варон)*

Май ти обра „Глупака“?

АПЕМАНТ

Нима те е ограбил?

КАФИС

А сега кой остана глупакът?

АПЕМАНТ

Който последен попита. Ах, негодници, слуги на лихвари, сводници между нуждата и златото!

ВСИЧКИ СЛУГИ

Какво сме, казваш?

АПЕМАНТ

Магарета!

ВСИЧКИ СЛУГИ

А защо?

АПЕМАНТ

Защото сами не знаете какво сте, та мене питате. Говори ти с тях, шуте!

ШУТЪТ

Как сте, господа?

ВСИЧКИ СЛУГИ

Отлично, глупако. А твоята господарка какво прави?

ШУТЪТ

Сложила е вода да ври, за да скубе петлета като вас. Заповядайте
й на гости в „Коринт“^[10]!

АПЕМАНТ

Отлично, шуте! Благодаря ти!

Влиза Паж.

ШУТЪТ

Я, кой иде! Пажът на господарката!

ПАЖЪТ (*към Шута*)

Здравей, капитане! Какво правиш в това разумно общество? Как
си, Апеманте?

АПЕМАНТ

Да имах в устата си тояга вместо език, та да ти отговоря, както
трябва!

ПАЖЪТ

Моля ти се, Апеманте, прочети ми адресите на тези писма! Не
зная кое за кого е.

АПЕМАНТ

Че не умееш ли да четеш?

ПАЖЪТ

Не.

АПЕМАНТ

Светът няма да загуби много ученост в деня, когато те обесят. Това писмо е за Тимон, а това за Алкивиад. Пътувай! Копеле си се родил — сводник ще умреш!

ПАЖЪТ

А ти си кучи син и като куче от глад ще издъхнеш! Не ми отговаряй — няма ме!

Излиза.

АПЕМАНТ

Няма те за спасението ти!... Да вървим при Тимон, глупако!

ШУТЪТ

Ще ме пуснат ли вътре?

АПЕМАНТ

Където един глупак — там и двама!... Вие тримата сте на служба при лихвари, нали?

ВСИЧКИ СЛУГИ

Де да бяха те на служба при нас!

АПЕМАНТ

Да, и да ви обслужат така, както палачът-крадеца!

ШУТЪТ

Наистина ли сте слуги на лихвари?

ВСИЧКИ СЛУГИ

Наистина.

ШУТЪТ

Значи лихварите си вземат за слуги само глупаци. Моята господарка е също лихварка и аз съм ѝ глупакът. Само че когато някой иде за заем при вашите господари, влиза мрачен и излиза весел; а когато посещава дома на моята господарка, влиза весел и излиза мрачен. И можете ли ми каза защо?

СЛУГАТА НА ВАРОН

Аз мога!

ШУТЪТ

Тогава кажи го, че да те провъзгласим за негодник и развратник; от което името ти в обществото няма да претърпи промяна.

СЛУГАТА НА ВАРОН

А какво е това „развратник“, глупако?

ШУТЪТ

Един глупак в скъпи дрехи, приличен на теб. Развратникът е дух, който взима понякога образа на господар, понякога на съдия, понякога на философ — с един философски камък в ръката и два нефилософски между краката. Най-често се явява в образа на рицар, но може да се срещне във всички образи, които човек взима. Този дух швъка у нас от тринайсет до осемдесетгодишна възраст.

СЛУГАТА НА ВАРОН

Ти май не си съвсем глупак.

ШУТЪТ

И ти не си съвсем умник. Колкото глупост има в моята глава, толкова умност липсва в твоята.

АПЕМАНТ

Отговор, достоен за Апемант!

Влизат Тимон и Флавий.

ВСИЧКИ СЛУГИ

Сторете място! Тимон пристига!

АПЕМАНТ

Върви с мен, глупако!

ШУТЪТ

Идвам. Глупостта върви обикновено с влюбения, с наследника и с жената, но понякога се среща подръка и с философа.

Излиза заедно с Анемонт.

ФЛАВИЙ

Почакайте ме, моля ви се, там!
Ще ви подиря скоро.

Слугите излизат.

ТИМОН

Учудва ме все пак защо до днес
не си ми казал сметките ни как са,
така че да посвивам своя разход
във рамките на туй, което имам!

ФЛАВИЙ

Но вие не ме чувахте! Сто пъти
съм искал...

ТИМОН

Хайде, хайде! Може би
си ме заварвал в мигове, когато
не съм бил разположен, и сега
със тези случаи ми оправдаваш
мълчанието си!

ФЛАВИЙ

О, господарю,
веднъж ли, дважд ли своето счетоводство
пред вас разтварях, ала вий с ръка
отблъсвахте го, казвайки, че то е
за вас във честността ми! Всеки път,
когато карахте ме да отвърщам
с богатства за подаръчета дребни,
аз ронех горки сълзи; и по-често,
отколкото учтивостта търпеше,
ви молах да се сдържате във харча
и бивах скастриан неведнъж, когато
намеквах ви за отлива на средства
и прилива от заеми, които
заплашваха дома ви. Господарю,
узнайте го сега, макар и късно:
това, което имате, не стига
да изплати дори и половина
от дълговете ви!

ТИМОН

Продай земите!

ФЛАВИЙ

Те всички са заложени, а много
и вече конфискувани. Което
остава ви, не може да запълни
устата на мига; а срок след срок
прииждат в бъдеще! Какво ще правим
във промеждутъка и как ще срещнем
последното представяне на сметки?

ТИМОН

Земите ми простираха се чак до
Лакедемония^[11]!

ФЛАВИЙ

О, господарю,

светът се означава с една дума
и ваш да беше, би се изпарил
с единствен дъх!

ТИМОН

Това не е лъжа!

ФЛАВИЙ

Ако съмнявате се в моята честност,
готов съм сметките си да покажа
пред най-взискателния проверител,
но боговете знаят, че когато
гъмжаха кухните ви от лапачи,
а избите ви плачеха със вино,
разлято от пияници, и този
огромен дом блестеше цял от факли
във всички кътчета и се тресеше
от песни и свирачи, аз се свивах
до някой чеп на бъчва и оставях
по негов пример своите очи
да леят сълзи...

ТИМОН

Моля ти се, стига!

ФЛАВИЙ

... „О, небеса — си казвах, — каква щедрост
Какво количество безплатни хапки
погълнали са тази нощ простаци
и долни роби! Кой сега не е
приятел на Тимон! И кой е този,
чиито средства, ум и меч сега
не са в услуга нему? О, велики,
достойни, мъдри, царствени Тимоне!
Но щом пресъхне туй, което плаща
за тез хвалби, ще секне и дъхът им!
Изпит кърчага — сбогом, дума блага!

Един дъждовен облак във небето
и няма ги мухите!“

ТИМОН

Стига притчи!
Благодеяния с неблага цел
не съм извършвал. Неблагодарно,
но не и недостойно съм раздавал.
Недей да плачеш! Толкоз ли ти липсва
разсъдък, та да мислиш, че на мен
приятелства ще липсват? Успокой се!
Река ли да развържа меховете
на дружбата, като подиря заем,
ще разполагам с хора и пари
така свободно, както карам теб
сега да ми говориш!...

ФЛАВИЙ

Ах, дано
небето потвърди тез ваши мисли!

ТИМОН

... И туй превръща във небесна милост
таз нужда, във която съм изпаднал,
защото покрай нея ще изпитам
приятелите си. Ще видиш колко
не си разбирал моето богатство.
Приятелите ми — във тях е то!...
Прислужници! Фламиний и Сервилий!

Влизат Фламиний, Сервилий и други Слуги.

СЛУГИТЕ

Да, господарю! Тук сме, господарю!

ТИМОН

Ще ви изпратя поотделно в разни домове.

Към Сервий.

Ти — при Луций!

Към Фламиний.

Ти — при Лукул! С него бяхме на лов днес.

Към трети слуга.

А ти — при Семпроний! Поздравете ги от мен и им кажете: „Господарят Тимон е горд, че обстоятелствата му дават възможност да се обърне към вас с молба за парична услуга.“ Поискайте им по петдесет таланта.

ФЛАМИНИЙ

Разбрано, господарю!

Слугите излизат.

ФЛАВИЙ

Лукул и Луций! Хм!

ТИМОН

А ти, мой друже,
ще идеш при сенаторите. Аз съм
заслужил пред държавата да бъда
изслушан днес. Поискай им хиляда
таланта незабавно!

ФЛАВИЙ

Господарю,
аз вече дръзнах — тъй като реших,
че тъй ще е най-просто — да използвам
пред тях печата ви и вашто име,
но те ме върнаха не по-богат,
отколкото бях тръгнал.

ТИМОН

Невъзможно!

ФЛАВИЙ

Те казаха ми всички едногласно,
че сделките им са във спад... че нямат
пари в момента... много съжаляват,
защото иначе... на такъв почтен...
и как е станало?... Кой би допуснал?...
Със всекиго се случва... много жалко,
дано да се оправи... И така
след тез откъслеци от кухи фрази,
показвайки ми с израз на досада,
че са заети, с хладен полупоздрав
и ледно полукимване смразиха
словата върху устните ми!

ТИМОН

Горе
ще им платят! Не падай духом! Тези
дъртаци дряхли са по естество
неблагодарници. Кръвта във тях
е хладна, гъста и едва тече.
Недостигът на топлина ги прави
безмилостни! Човешката природа,
привеждайки се към земята, става
бездушна, суха, за да се примеси
по-лесно с нея!

Към един Слуга.

Бягай при Вентидий!

Към Флавий.

Недей тъжи! Ти честен си и предан
и — вярвай ми — не си заслужил укор!

Отново към Слугата.

Бащата на Вентидий се помина,
оставяйки не малко на сина си.

Когато беше беден, зад решетка
и без другари, аз освободих го
със пет таланта. Занеси му поздрав
и му кажи, че по необходимост
приятелят му вижда се принуден
да му ги спомни...

Отново към Флавий.

Щом ги донесе,
плати на тез, които най напират.
Тимон не ще пропадне, разбери,
при толкова приятели добри!

ФЛАВИЙ (*настрани*)

На щедрия бедата е, че смята
за щедри всички хора по земята!

Излизат.

[10] „... Коринт“ — древногръцкият град Коринт се славел навремето като град на разпуснатите нрави. В случая навярно става дума за название на публичен дом. ↑

[11] *Лакедемония* — друго име на Спарта, древна държава в Пелопонес. ↑

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

В дома на Лукул.

Фламиний чака. Влиза Слуга.

СЛУГАТА

Съобщих на господаря за тебе. Сега ще слезе.

ФЛАМИНИЙ

Благодаря ти.

Влиза Лукул.

СЛУГАТА

Ето го и него!

ЛУКУЛ (*настрани*)

Един от слугите на Тимон? Подарък ще е, сигурен съм! Всичко се сбъдва. Тази нощ сънувах сребърни леген и кана... Честни Фламиний, приветствам те от все сърце!

Към Слугата.

Донес вино!

Слугата излиза.

Как е почитаемият безукорен великодушен атинянин, на когото имаш щастието да служиш?

ФЛАМИНИЙ

Със здравето добре, господарю.

ЛУКУЛ

Много се радвам. А какво имаш там под наметалото си, мили ми Фламиний?

ФЛАМИНИЙ

Само едно празно ковчеже, господарю, което от името на своя господар ще помоля ваша чест да напълни. Почувствал голяма и неотложна нужда от петдесет таланта, той ме прати да поискам в заем от ваша милост тази сума, уверен, че няма да му откажете незабавната си помощ.

ЛУКУЛ

Тъй, тъй, тъй. Уверен, казваш? Такъв добър човек! Жалко, той би бил един от най-почитаните мъже на града ни, ако не живееше така нашироко. Колко пъти, когато съм обядвал в дома му, съм му го казвал! Понякога дори и на вечеря съм оставал у него, за да го убеждавам да харчи по-малко, но той така и не пощя да чуе съветите ми, не си взе ни веднъж урок, колкото и често да го посещавах. Няма човек без недостатък и щедростта е неговият. Не веднъж и дважд съм му говорил за това, но не можах да го отуча от нея и това си е!

Влиза отново Слугата с вино.

СЛУГАТА

Виното, ваша милост.

ЛУКУЛ

Винаги съм те считал умен човек, Фламиний. За твое здраве!

ФЛАМИНИЙ

Ваша милост се шегува...

ЛУКУЛ

Не, не, много често съм забелязвал, че умът ти сече, което е право — право. Ти бързо схващаш и знаеш да се възползваш от случая, когато той ти падне. А това е отлично качество... *(Към Слугата)* Излез.

Слугата излиза.

Ела насам, драги Фламиний! Твоят господар е щедър благородник, но ти си разумен човек и сам виждаш — макар да си дошъл тук — че сега изобщо не са времена за даване на заеми, камо ли на такива, приятелски, без гаранции. Ето ти три солидара^[12]. Бъди добро момче, затвори си очите и кажи на господаря си, че не си ме намерил. Сбогом!

ФЛАМИНИЙ

Възможно ли е този свят тъй много
да се е изменил, а ний да бъдем
все още живи? Низко божество,
лети към който кланя се пред тебе!

Хвърля монетите на земята.

ЛУКУЛ

А, така ли? Виждам, и ти си един глупак, достоен за господаря
си!

Излиза.

ФЛАМИНИЙ

И тези да се слоят със онези,
които ще те греят! Дано бъдат
стопените монети твоя казън,
ти, не приятел, а отблъскващ налеп
върху приятеля си! Нима може
да има дружбата сърце тъй млечно,
та да се вкисне в толкоз кратко време?
О, богове! Представям си как тежко
ще го почувства господарят! Този
почтен негодник още не е смлял
до края гозбите му — нима бива
те здраве да му дават, щом отрова
е станал сам? Дано се разболе
така, че това здраве да не стигне

да го спаси докрай от болестта му,
а да проточи мъките му само!

Излиза.

[12] *Солидар* — име на монета, изглежда, измислено от Шекспир. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Площад в Атина.

Влизат Луций и трима Чужденци.

ЛУЦИЙ

Кой? Тимон? Той е мой близък приятел и най-уважаван благородник!

ПЪРВИ ЧУЖДЕНЕЦ

И ние сме чували, че е такъв, макар да не го познаваме лично; но мога да ви кажа, уважаеми, това, което говори мълвата: че щастливите дни на Тимон са отлетели и че богатството му се е отдръпнало от него.

ЛУЦИЙ

Пфу! Не вярвайте на подобни слухове! На Тимон пари няма да му липсват никога!

ВТОРИ ЧУЖДЕНЕЦ

Уверявам ви, почтени, че неотдавна един негов слуга е бил при Лукул да иска еди-колко си таланта назаем; настоявал, изтъквал колко те били необходими на господаря му и — въпреки това — получил отказ.

ЛУЦИЙ

Отказ?

ВТОРИ ЧУЖДЕНЕЦ

Именно. Отказ.

ЛУЦИЙ

Невероятно! Боговете виждат, просто ме е срам да слушам! Да откаже заем на такъв уважаван човек! Не му прави чест на Лукул! Аз също — трябва да си призная — съм получавал от Тимона малки

подаръци — някоя сумичка, някой съд, едно-две скъпоценни камъчета, — но туй бяха дреболийки, несравними с онова, което е дал на Лукул; и все пак, ако той беше сбъркал да поиска заем не от него, а от мене, никога не бих му отказал талантите, от които се нуждае.

Влиза Сервилий.

СЕРВИЛИЙ (*настрани*)

О, най-сетне този, когото търся! Изпотих се, докато намеря негова милост!... Уважаеми господарю!

ЛУЦИЙ

Сервилий? Радвам се, че те видях. Сбогом сега и поздрави от мен своя уважаем и добродетелен господар, моя истински неоценим приятел!

СЕРВИЛИЙ

Прощавайте, ваша милост. Аз ви нося от моя господар...

ЛУЦИЙ

А? Какво ми носиш от него? Аз и без това съм му толкоз задължен. Всеки ден — подарък! Как, мислиш, ще му се отплатя за всичко това? Какво ми носиш сега?

СЕРВИЛИЙ

Само една малка молба да му услужите с няколко таланта, които са му спешно нужни.

ЛУЦИЙ

Навярно господарят ти си прави шеги със мен. Тимон да има нужда от няколко таланта?

СЕРВИЛИЙ

Господарю,
в момента и по-малко са му нужни.

Ако не беше за достойни цели,
не бих ви молил толкова усърдно.

ЛУЦИЙ

Но ти сериозно ли говориш, Сервилий?

СЕРВИЛИЙ

Кълна се, господарю, съвсем сериозно!

ЛУЦИЙ

Какво невероятно магаре съм: да допусна да остана без пари тъкмо когато ми се удава възможността да си спечеля почит с тях! Как можа да ми се случи точно преди ден да си вложа парите в едно дребно предприятие, та да си вържа ръцете за едно високо дело! Боговете са ми свидетели, Сервилий, че в момента никак не мога да го... Какво магаре наистина! Дори сам се готвех да поискам заем от Тимон — господата ще го потвърдят, — но сега срещу всички богатства на Атина не бих пожелал да съм го сторил. Поздрави от мене господаря си най-щедро и дано той запази добрите си чувства към мен, защото съм наистина в невъзможност да му услужа. И предай му, че смятам за едно от най-големите нещастия в живота си — така му кажи — това, че не съм в състояние да зарадвам един така уважаван свой съгражданин! Мили ми Сервилий, нали ще бъдеш тъй добър да му предадеш отговора ми със същите тези думи?

СЕРВИЛИЙ

Ще го направя, господарю.

ЛУЦИЙ

И аз ще те зарадвам някой ден.

Сервилий излиза.

Да, прави сте. Тимон е притеснен,
а свършено е с деловия мъж,
комуто са отказали веднъж!

Излиза.

ПЪРВИ ЧУЖДЕНЕЦ

Видя ли го, Хостилий, а?

ВТОРИ ЧУЖДЕНЕЦ

Свърхясно!

ПЪРВИ ЧУЖДЕНЕЦ

Това е то духът на обществото!

И знай, шеги от този род си прави
с нас всеки лицемер. Кой би нарекъл
приятел свой тогава, който сърба
от неговата гозба^[13]? За Тимон
аз знам добре, че бил баща същински
на този Луций, че от своя джоб
поддържал кредита му и дома му
с прислугата. Не можел този Луций
да пийне, без със устни да докосне
Тимоново сребро... О, виж в какви
чудовища неблагодарността
превръща хората! Като си спомня
богатството му, той отказва просто
стотинката, която всеки дава
на просяка!

ТРЕТИ ЧУЖДЕНЕЦ

Да, вярата крещи
пред таз постъпка!

ПЪРВИ ЧУЖДЕНЕЦ

Колкото до мен,
в дома му не съм бивал, щедростта му
не съм изпробвал никога, така че
приятел да му бъда, но ви казвам,
че зарад неговата добродетел,
великодушие и благородство,
ако ми би поискал в нужда помощ,

бих смятал дар от него всичко свое
и бих му върнал по-добрата част —
така ценя сърцето му! Но виждам,
че трябва мярка в щедростта, защото
лукавството надвива над доброто!

Излиза.

[13] „Кой ми нарекъл... гозба?“ — намек за думите на Исус: „Който топна с Мене в блюдото, той ще Ме предаде.“ (Евангелие от Матей XXVI, 23.) ↑

ТРЕТА СЦЕНА

В дома на Семпроний.

Влизат Семпроний и един Слуга на Тимон.

СЕМПРОНИЙ

Хъм! Най-напред на мен ли ще досажда?
Защо не е поискал преди туй
от Луций, от Лукул? Вентидий също,
когото той измъкна от затвора,
сега богат е. Всички те дължат му,
каквото притежават!

СЛУГАТА

Господарю,
те бяха пробвани и се оказа,
че са от прост метал — от тях не щя
да му помогне никой.

СЕМПРОНИЙ

Невъзможно!
Тъй, значи — хъм! — Вентидий и Лукул
са му отказали и той прибягва
сега към мен? След тримата! За мене
се сетил най-накрая! Туй говори
за беден ум или оскъдна обич.
Приятелите му го изоставят
подобно лекари, които първо
обират болния, а после вдигат
ръце от него; а сега ще трябва
да го лекувам аз! Обидно просто!
Тимон би трябвало да не забравя,
че аз съм тук! Попаднал в нужда, първо
за мене да помисли, който първи

получих дар от него! Нима толкоз
закъсал смята ме, та аз последен
дълга си да му плащам? Не! Това
би дало на останалите повод
да ми се смеят, да ме смятат луд!
Да бе поискал най-напред от мене,
аз тройно повече му бих заел,
да го зарадвам само; но сега
към трите отказа носи четвърти,
защото, който мойта чест обиди,
той няма и парите ми да види!

Излиза.

СЛУГАТА

Чудесно! Твоя милост е един първокласен негодник! Дяволът не е знаел какво прави, когато е давал лицемерието на човека. Той сам си е навредил, защото, честна дума, накрая пред хорските подлости ще се окаже чист като агнец. С какви изящни думи този големец украсява своята дребна душица! Как играе на добродетелен, за да извърши подлостта! Прилича ми на тези, които уж от пламенно благочестие са готови да изпепелят цели държави — такава му е двуличната обич!

Той беше най-голямата надежда
на господаря. Само боговете
останаха ни. Сякаш са измрели
тез, дето бяха у дома през ден!
Гостоприемните врати, стоели
отворени с години, днес държат
затворен господаря си. Дотам
довежда прекомерната ни щедрост:
не пазиш ли парите си, накрая
принуден си да пазиш своята стая!

Излиза.

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

В дома на Тимон.

Влизат двама Слуги на Варон и Слуга на Луций. Те срещат Тит, Хортензий и други Слуги на Тимонови кредитори.

ПЪРВИ СЛУГА НА ВАРОН

Здравей, Хортензий! Как сме, Тит?

ТИТ

Добре.

Вий как сте във Вароновия дом?

ХОРТЕНЗИЙ

От Луций, а? Добре сме се събрали!

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Едно и също ни събира май.

Аз ида за пари.

ТИТ

ние — също!

Влиза Филот.

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Филот и той едва ли е за друго.

ФИЛОТ

Привет на всички ви!

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Добре дошъл!

Как мислиш, драги, колко е часът?

ФИЛОТ

Към девет, приблизително.

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Тъй късно?

ФИЛОТ

Хазаинът не се ли е показал?

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Не още.

ФИЛОТ

Много чудно! Досега
той винаги изгрявал е към седем!

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Сега денят му станал е по-къс.
Сезоните на всеки развейпрах
са като слънчевите и при туй
без кръговрат. В Тимоновия джоб е
дълбока зима: колкото дълбоко —
искам да кажа — и да бръкнеш в него,
не ще откриеш нищо!

ФИЛОТ

Прав си май!

ТИТ

Но странно нещо! Твоят господар
те праща за пари, нали?

ХОРТЕНЗИЙ

Позна.

ТИТ

А носи накити, чиято стойност
дошъл съм аз да искам от Тимон!

ХОРТЕНЗИЙ

Аз дойдох срещу волята си тук!

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

И вижте разписките: ето, на:

Към Тит.

той трябва да плати на теб цена,
по-едра от дълга му към тогова...

Към Хортензий.

Със други думи, който те е пратил,
желае да му плащат за това, че
приел е накита!

ХОРТЕНЗИЙ

Да, срам ме хваща
като си знам, че моят господар
приел е не един Тимонов дар.
Такава непризнателност превръща
каквото е приел, във кражба съща!

ПЪРВИ СЛУГА НА ВАРОН

Той дължен е на моя господар
три хиляди.

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

На моя — пет.

ПЪРВИ СЛУГА НА ВАРОН

Личи си,
че твоят повече е вярвал в него.

влиза Фламиний.

ТИТ

Един прислужник на Тимон!

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Фламиний!... Една дума, стари друже! Кажи, моля ти се, ще слезе ли скоро господарят ти?

ФЛАМИНИЙ

Няма.

ТИТ

Бъди добър тогава, съобщи му, че го чакаме!

ФЛАМИНИЙ

Няма нужда. Той познава добре усърдието ви.

Влиза Флавий, прикрил лице с наметало.

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Ха, кой измъква се, прикрит зад облак?

Домоуправителят на Тимон!

Викнете го!... Хей, драги!

ТИТ

Чу ли, хей?

ВТОРИ СЛУГА НА ВАРОН

Почакай, уважаеми!

ФЛАВИЙ

Е? Чакам.

Защо сте тука?

ТИТ

За да си получим

известни суми.

ФЛАВИЙ

Да ми бе известно
отде да ги намеря тези ваши
известни суми!... А къде се крихте
със всичките си разписки, когато
престорените ваши господари
се хранеха у нас? Тогава те
подмазваха се на Тимон, ни дума
за дългове не казваха и само
търбусите си тъпчеха догоре
със лихвите от тях! Сторете път!
Напразно чакате за господаря —
тук няма, подир пирове безброй
какво да смятам аз и пръска той!

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Този отговор за нищо не ни служи!

ФЛАВИЙ

Ако не служи, по-добър от вас е,
който служите на подлеци!

Излиза.

ПЪРВИ СЛУГА НА ВАРОН

Я виж го ти! Какво мърмори туй натирено величество?

ВТОРИ СЛУГА НА ВАРОН

Каквото да мърмори, не е важно! Останал е на улицата и това му
стига за наказание. Кой говори по-волно от уволнения и надига глава
по-високо от този, който си няма стряха над нея? На такива дай им да
ругаят дворците!

Влиза Сервий.

ТИТ

Ха, ето го Сервилий! Сега ще получим някакъв отговор.

СЕРВИЛИЙ

Господа, ще ви бъда много благодарен, ако дойдете някой друг ден. Вярвайте ми, господарят е днес в ужасно настроение. Благият му характер сякаш го е напуснал изведнъж. Не е добре и пази стаята.

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Мнозина пазят стаята и здрави,
но ако той е зле, добре ще бъде
да си проправи път към боговете,
като разчисти сметките си тук.

СЕРВИЛИЙ

О, небеса!

ТИТ

Това са само думи!

ФЛАМИНИЙ (*зад сцената*)

Сервилий, помощ! Господарю, стойте!

Влиза Тимон — в пристъп на гняв, — следван от Фламиний.

ТИМОН

Как? Моите врати да ме възпират?
Домът, до днес открит за всеки гост,
да става за хазаина си клетка?
Стените му, познали щедростта ми,
като човеците да ми показват
сърце от камък?

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Почвай първи, Тит!

ТИТ

Аз нося една сметка, господарю...

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

И аз една...

ХОРТЕНЗИЙ

Вий тук сте се подписал...

СЛУГИТЕ НА ВАРОН

Тез разписки...

ФИЛОТ

Тез копия, които...

ТИМОН

Е, хайде, прободете ме със тях!

Дупчете, хайде!

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Моят господар
във остра нужда...

ТИМОН

Насечи си с нея
пари от мене!

ТИТ

Петдесет таланта...

ТИМОН

Вземи ги в плът!

СЛУГАТА НА ЛУЦИЙ

Пет хиляди корони...

ТИМОН

Ще ти платя със толкоз капки кръв!...
Ти колко искаш?... А на тебе колко?

ПЪРВИ СЛУГА НА ВАРОН

Но, господарю!...

ВТОРИ СЛУГА НА ВАРОН

Господарю!...

ТИМОН

Хайде!

Дерете, късайте ме! Небесата
ще ви платят за всичко!

Излиза.

ХОРТЕНЗИЙ

Кълна се, господарите ни могат да се простят с парите си. Не
виждам надежда да ги получим, щом са ги дали на безнадежден луд!

Слугите на кредиторите излизат. Влиза отново Тимон, следван от Флавий.

ТИМОН

Негодници! Не ми остана дъх!
Кредитори ли? Демони това са!

ФЛАВИЙ

О, господарю!...

ТИМОН

Няма да е зле!...

ФЛАВИЙ

Но, господарю!...

ТИМОН

Да, ще го изпълня!...
Домоуправителят!

ФЛАВИЙ

Господарю?

ТИМОН

Ха, тука ли си? Бягай, покани
Лукул, Семпроний, Луций, всички там!
За сетен път на пир ще ги сбера,
негодниците!

ФЛАВИЙ

Скъпи господарю,
смутеният ви ум говори тъй.
Ние нямаме с какво да ги гостим
дори най-скромно!

ТИМОН

Не мисли за туй!
Да ги сбереш е твоята задача,
а ний ще ги нахраним със готвача!

Излизат.

ПЕТА СЦЕНА

Зала в Сената.

Сенаторите заседават.

Влиза Алкивиад със своята Свита.

ПЪРВИ СЕНАТОР

Съгласен съм. Пролял е кръв и трябва
да я плати със своята. Нищо друго
не поощрява повече греха
от милосърдието!

ВТОРИ СЕНАТОР

Много вярно.
Законът трябва да му сложи край!

АЛКИВИАД

Желая на Сената здраве, чест...
и снизходителност!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Войниче, казвай!

АЛКИВИАД

Като смирен просител се обръщам
към вашите сърца, защото знай се,
че милостта е първа добродетел
за съдиите и че жал не чувстват
единствени тираните. Съдбата
и случаят сразиха един мой
добър приятел, грешно под напора
на буйната си кръв направил крачка
извън закона в пропастта, която
без дъно е, за всеки, безразсъдно

политнал в нея. Той — като изключим
тоз негов грях — е доблестен човек,
а и грехът му бе не плод на подлост
(и туй оневинява го напълно),
а на безстрашие и благородство,
които, щом почувстват своята чест
засегната до смърт, измъкват меча;
при туй накрая неговата трезвост
така успя да укроти гнева му,
че казал би човек: участва той
в словесен спор, а не във кървав бой!

ПЪРВИ СЕНАТОР

В противоречие изпада твоят
стремеж да защитиш един престъпник.
Езикът ти бе тъй усърден, сякаш
кажи-речи, би искал да представиш
убийството като законно дело
и да въздигнеш буйството във доблест,
когато то е доблест уродлива,
явила се, когато на света
са се родили разприте. Носител
на доблест истинска е този, който
понася и най-тежката обида
като мъдрец, превръщайки я в нещо
странично, външно, като връхна дреха,
наместо да я пуска надълбоко
в сърцето си и с туй да го подхвърля
на рискове. Обидата е зло,
което ни подтиква към убийство:
а щом е тъй, кажи, нима си струва
човек живот за злото да рискува?

АЛКИВИАД

Но аз...

ПЪРВИ СЕНАТОР

Недей упорства! Доблестта е
не във мъстта, а в туй да се изтрае.

АЛКИВИАД

Почтени старци, щом е тъй, тогава
ще позволите да ви отговоря
като войник. Защо, глупаци, ние
излагаме живота си във бой,
а не търпим заплахите? Защо
не зажумим пред тях във примирено
очакване врагът да ни изколи
без съпротива? Щом да се понася
е доблест, защо тръгваме на поход?
Жените са по-доблестни от нас,
щом туй да си отдолу и да траеш
е главното. Магарето стои
по-горе от лъва, търпежът щом е
така ценен; престъпникът в окови
по-мъдър е от съдника, щом тежест
да носим мъдро е. Почтени люде,
добри бъдете, както сте могъщи!
Повярвайте, аз бих осъдил пръв
тоз, който хладнокръвно лее кръв!
Убийството е грозно дело? Да, но
в самоотбрана то е оправдано!
Да се гневиш, е грях, но кой от нас
не е изпадал във законен бяс?
Ако претеглите така греха му...

ВТОРИ СЕНАТОР

Напразно си хабиш дъха!

АЛКИВИАД

Напразно?

Когато само бойната му служба
във Спарта и Византия^[14] му стига
да си откупи милост...

ПЪРВИ СЕНАТОР

Изясни се!

АЛКИВИАД

Сенатори почтени, той оказа
на своята страна безброй услуги.
О, колко неприятели изби
в последната война и колко рани
на списъка си има!

ВТОРИ СЕНАТОР

Да, премного
натрупал е от тях! Тоз твой приятел
е стар побойник и тъй много пие,
че тоз порок пленил е храбростта му
и ако друго нямаше, туй само
го би погубило. В пиански бяс
безчинства върши той и пали свади,
с което — както стигна до Сената —
позор е и опасност за страната!

ПЪРВИ СЕНАТОР

И ще умре!

АЛКИВИАД

Да бе умрял във бой!
О, зла съдба! Сенатори почтени,
щом качествата му не ви затрогват —
макар че със десницата си той
би трябвало смъртта си да отложи
без дълг към никого, — към тях сложете
и моите заслуги! И понеже
почтената ви възраст има склонност
към сигурното, давам ви в залог
победите си славни, всички вкупом,
за туй, че той ще ви плати с печалба

за прошката. А ако е заслужил
с простъпката си смърт, то нека бъде
във славен бой: законът действа строго,
но и войната не прощава много!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Ний следваме закона. Ще умре.
Не си навличай нашата немилост,
упорствайки! И брат да си му ти,
щом кръв пролял е, с кръв ще заплати!

АЛКИВИАД

Възможно ли е? Не, не е възможно!
Забравихте ли кой съм аз?

ВТОРИ СЕНАТОР

Какво?

АЛКИВИАД

Извикайте ме в спомена си!

ТРЕТИ СЕНАТОР

Как?

АЛКИВИАД

От старост е! Не може да съм паднал
тъй низко, че от общата ви воля
тъй малко да не мога да измоля!
Смъдят ме раните от вас!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Така ли?

Гнева ни предизвикваш? Той е бърз,
но страшен по последствия? От днес
завинаги изгнан си!

АЛКИВИАД

Аз? Пратете
лихварството и глупостта, тях двете
в изгнание, защото те грозят
Сената ви!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Ако след срок от два дни
си още във Атина, ще те стигне
от нас по-тежка казън! А над оня,
за да не дразни повече гнева ни,
присъдата ще се изпълни днес!

Сенаторите излизат.

АЛКИВИАД

Дано дотраете до късна старост,
та само кокали, с вида си страшен
да плашите света! Ще полудея!
Аз бранех ги, когато те броях
парите си и сбирах от тях
големи лихви, както аз събирах
големи белези! И всичко туй
за таз награда! Със добър балсам
цери войнишките ни рани този
Сенат от сребролюбци! Значи тъй —
изгнание? Добре дошло! Със радост
посрещам го! Да мога по Атина
да блъсна, както трябва — тъкмо цел
за моя лют характер! Ще разпаля
войските недоволстващи и — в бой!
Обиди да понасят — знай се — могат
еднакво трудно воинът и богът!

Излиза.

[14] „... във *Спарта* и *Византия*...” — един от характерните Шекспирови анахронизми: византийската държава се образува, разбира се, много векове по-късно. ↑

ШЕСТА СЦЕНА

Зала за пиршества в дома на Тимон. Музика.

Слуги нареждат трапезата.

Влизат — от разни страни — Гостите.

ПЪРВИ ГОСТ

Добър ти ден, приятелю!

ВТОРИ ГОСТ

И на теб също! Струва ми се, че нашият любезен домакин е искал само да ни изпита оня ден.

ПЪРВИ ГОСТ

Точно над това кръжаха мислите ми сега. Надявам се, че нещата му не са тъй зле, както ги представяше, с цел да провери приятелите си.

ВТОРИ ГОСТ

Изглежда, че не са, ако трябва да се съди по това ново угощение.

ПЪРВИ ГОСТ

И аз бих казал тъй. Получих от него любезна покана, която поради неотложни задължения трябваше да отклоня, но той ме насили с увещанията си, така че се видях принуден да дойда.

ВТОРИ ГОСТ

И аз също бях свързан от настойчиви дела, но той не пожела да слуша извинения. Съжалявам, че когато ми поиска заем, бях изразходвал наличните си пари.

ПЪРВИ ГОСТ

И аз, виждайки сега как стоят нещата, страдам от същата скръб.

ВТОРИ ГОСТ

Всички тук са така. Колко поиска от теб?

ПЪРВИ ГОСТ

Хиляда.

ВТОРИ ГОСТ

Хиляда?

ПЪРВИ ГОСТ

А от тебе?

ВТОРИ ГОСТ

От мене...

Влиза Тимон, следван от Свитата си.

... Ей го, иде!

ТИМОН

От все сърце добре дошли, благородни приятели! Как се чувствате?

ПЪРВИ ГОСТ

По-добре от всякога, чули добри вести за тебе!

ВТОРИ ГОСТ

Лястовиците не следват тъй вярно пролетта, както ний — твоя милост!

ТИМОН (настрани)

И не побягват тъй бързо от зимата. Да, човекът е прелетна птица... Боя се, господа, че трапезата ми няма да възнагради дългото ви чакане. Насищайте се засега с музика, ако тръбните звуци не са твърде остра храна за слуха ви! След малко ще внесат ястията.

ПЪРВИ ГОСТ

Надявам се, уважаеми Тимоне, че не си запазил лошо чувство към мен, задето върнах пратеника ти с празни ръце.

ТИМОН

О, не се безпокой, драги!

ВТОРИ ГОСТ

Почтени Тимоне...

ТИМОН

Казвай, добри приятелю! Какво има?

ВТОРИ ГОСТ

Вярвай ми, дълбокоуважаеми друже, потъвам в земята от срам, че твоят слуга ме завари беден като просяк.

ТИМОН

Не мисли за това, драги мой!

ВТОРИ ГОСТ

Ако беше дошъл два часа по-рано...

ТИМОН

Дреболия! Не си трови паметта!

Слугите внасят ястията.

Хайде! Слагайте всичко наведнъж!

ВТОРИ ГОСТ

Задушено трябва да е! Всичко е захлупено!

ПЪРВИ ГОСТ

Царски гозби, главата си залагам!

ТРЕТИ ГОСТ

Сигур най-доброто, което кесията и годишното време позволяват!

ПЪРВИ ГОСТ

Ти как си? Какви новини?

ТРЕТИ ГОСТ

Алкивиад е в изгнание, чухте ли?

ПЪРВИ и ВТОРИ ГОСТ

Алкивиад? В изгнание?

ТРЕТИ ГОСТ

В изгнание. От най-сигурен източник.

ПЪРВИ ГОСТ

Как е възможно?

ВТОРИ ГОСТ

И за какво?

ТИМОН

Драги приятели, бихте ли заповядали?

ТРЕТИ ГОСТ

После ще ви кажа повече. Чака ни славно угощение.

ВТОРИ ГОСТ

Тимон, какъвто си го знаем!

ТРЕТИ ГОСТ

Но за колко време?

ВТОРИ ГОСТ

Засега се държи. Времето ще покаже за колко...

ТРЕТИ ГОСТ

Разбирам.

ТИМОН

Всеки бързо към стола, сякаш лети към устните на любимата си! Гозбите са еднакви навсякъде^[15]. Оставете церемониите, че, току-виж, храната изстинала, докато се споразумеем за почетното място. Хайде, хайде, сядайте! Първо да благодарим на боговете: „Всевишни благодетели наши, напоете човечеството с росата на благодарността! Пръскайте над нас своите дарове, за да ви славим, но си оставяйте да имате още за даване, че инак скоро ще ви презрем! Дайте всекиму толкоз, че да не става нужда някой да дава в заем другиму! Защото, ако дотрябва вие, боговете, да поискате заем от хората, те ще се отрекат и от боговете си! Сторете угощенията да бъдат ценени повече, отколкото онези, които ги дават! Нека на всеки пир за дваисет души да има две десетки негодници, а дете седнат на трапеза дванайсет жени, дузина от тях да са... каквито са! Останалата си милост, о, богове излейте върху атинските граждани — от сенаторите до простолюдието, — та каквото в тях не е добро... да съзрее за гибел! Колкото за тук присъстващите мои приятели, тъй като те за мене са нищо, с нищо не ги дарявайте и нека с нищо бъдат угостени!“... Отхлупвай, куча хайко, и лочи!

Гостите отхлупват блюдата и се оказва, че те са пълни с топла вода.

НЕКОЛЦИНА ГОСТИ

Какво ли означава туй?

ДРУГИ ГОСТИ

Не знаем!

ТИМОН

Дано не видите по-щедър пир,
вий, шайка лицемери! Празна пара
и стоплена вода — това е точно,
каквото сте и вие! Тази тук е
последната гощавка на Тимон!
Напръскан цял с варака заслепяващ
на вашите ласкателства, той днеска
измива се и лисва ви в лицата

помията на гнъсната ви подлост!

Плисва водата в лицата на гостите.

Живейте дълго, будейки отврата,
вий, хилещи се мазни тунейдци,
любезни червеи, учтиви вълци,
сърдечни тигри, кухненски мухи,
приятели на джоба, блюдолизци,
угодници летливи, смрадни пари!
Да ви покрият с налепи и язви,
каквито болести в света върлуват
по хора и животни!... Вече тръгваш?
Вземи лекарството ми преди туй!...
И ти!... И ти!... Къде си се забързал?
Във заем ти предлагам, не ти искам!

Прогонва всички Гости.

Ха, духнаха! На всеки пир от днес
гост почетен да е един от тез!
Мой дом, гори! Атино, рухвай в мрак!
От днес родът човешки ми е враг!

Излиза.

Влизат отново Гостите.

ПЪРВИ ГОСТ

Ами сега, господа?

ВТОРИ ГОСТ

Разбрахте ли причината на гнева му?

ТРЕТИ ГОСТ

Ах, не сте ли видели шапката ми?

ЧЕТВЪРТИ ГОСТ

Загубих си наметката!

ПЪРВИ ГОСТ

Той е луд и робува на своите хрумвания! Завчера ми подари скъпоценен камък за шапката, а сега ми го перна нанякъде! Не сте ли видели камъка ми?

ТРЕТИ ГОСТ

Не сте ли видели шапката ми?

ВТОРИ ГОСТ

Ето я там.

ЧЕТВЪРТИ ГОСТ

Ето ми и наметката!

ПЪРВИ ГОСТ

Да побързаме!

ВТОРИ ГОСТ

Безумен е!

ТРЕТИ ГОСТ

Гърбът ми го почувства!

ЧЕТВЪРТИ ГОСТ

Със камък скъп си днеска награден
и с камък прост замерян подир ден!

Излизат.

[15] „Гозбите са еднакви навсякъде.“ — на приемите по Шекспирово време понякога се поднасяли различни ястия в зависимост от ранга на гостите. ↑

ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Отвъд стените на Атина.

Влиза Тимон.

ТИМОН

За сетен път поглеждам те, Атино!
Стена-закрилнице на вълци, хлътвай
във дън земята, не пази тоз град!
Съпруги, забравете свян и вяност!
Деца, бащите си недейте слуша!
Глупци и роби, сядайте в креслата
на сбръчканите старци от Сената
и управлявайте! Девици скромни,
превръщайте се мигом в стари стърви;
вършете го пред своите бащи!
Длъжници, своя дълг недейте връща,
а, ножчето измъкнали — в гръкляна
глупеца, който дал ви е назаем!
Слуги, грабете своите хазаи —
изтънчени разбойници са те,
законно грабещи! Слугиньо, хайде,
в леглото с господаря, щом жена му
търгува с тялото си! Млади момко,
главата на баща си раздроби
със неговата патерица! Обич,
богобоязън, милост, справедливост,
уют, добросъседство, обичаи,
благоприличие, законност, ред,
превръщайте се в своето обратно
и хаос да цари! Зарази страшни,
каквито има, плъпвайте из туй
порочище, узряло за смъртта!
Подагро хладна, направи да куцат

сенаторите и с краката, както
им куцат нравите! Разврат и блудство,
до мозъка на костите изпийте
атинската младеж, така че тя,
срещу доброто плувайки, да свърши,
удавена в пиянство! Пришки, плюски,
засейте всичко живо в този град,
та жътва от проказа да пожъне;
и нека дъх дъха да заразява,
така че всяка общност, всяка среща
да бъде гибелна! От тебе аз
едничка голотата си отнасям,
омразен град!... На, дръж и туй, със всички
проклетия на моята душа!...
От днес лесът за мен ще е приют:
по-благ е от човека звярът лют!
А който „атинянин“ се зове
в тоз град и вѣн от него, богове,
затрийте го! И с възрастта ми нека
расте ненавистта ми към човека!
Да бъде тъй!

Излиза.

ВТОРА СЦЕНА

Атина. Стая в дома на Тимон.

Влизат Флавий и двама-трима Слуги.

ПЪРВИ СЛУГА

Домоуправителю, отговаряй:
къде е господарят? Нима той
ни е оставил, уволнил, изхвърлил?

ФЛАВИЙ

Приятели, какво да отговоря?
Кълна се в боговете, и аз също
съм беден като вас!

ПЪРВИ СЛУГА

Невероятно!

Един тъй тежък дом да се разсипе?
Един тъй славен господар да рухне
и да не хване ни един приятел
съдбата му под мишница и с нея
да тръгне заедно?

ВТОРИ СЛУГА

Горкият! Както,
погребали приятеля си, всички
обръщаме му гръб, тъй тез, които
му бяха близки, докато не беше
погребал златото си, днес ги няма,
захвърлили фалшивите си клетви
досуц като опразнени кесии,
ненужни на крадците! Сам, без стряха,
той броди като просяк, придружен
от бедността, която кара всички

да бягат през глава като от чума,
презрян от всекиго!...

Влизат други Слуги.

Ха, още наши!

ФЛАВИЙ

Разбити съдове от рухнал дом!

ТРЕТИ СЛУГА

Все пак на този дом ний носим знака
в сърцата си. Тимонови слуги сме
и във бедата. Корабът пропуска,
но ний, моряци жалки, се държим
за килнатата палуба сред воя
на бурята. След малко ще ни грабне
въздушното море!

ФЛАВИЙ

Събратя мои,
ще ви раздам, каквото ми остава.
И гдето да се срещнем, нека бъдем —
във знак на обичта ни към Тимон —
другари пак и, клатейки глави,
да кажем като звън за упокой
на щастието му: — „Дни по-добри
сме виждали!“... Подайте шепи! Всеки!

Раздава пари на Слугите и се прегръща с тях.

Ни дума повече! На път сега,
с джобове леки — тежки от тъга!

Слугите излизат.

О, колко зло донася ни разкошът!
Богатство, кой не ще те отрече,
щом твойт блясък срам и глад влече?
Кой би желал да бъде тъй излъган
от славата, да тъне в розов облак

от мнима дружба, осиян от почит,
и тя тъй мнима? Честни господарю,
опропастен от своето сърце,
сразен от щедростта си! О, чудата
природа, чийто грях се корени
в това, че прави много добрини,
кой днес ще тръгне в твоята пътека,
тъй праведна, но лоша за човека?
Със щастие ти беше прокълнат,
за да пропаднеш беше тъй богат,
безброят радости те хвърли в този
безчет нещастия!... Напусна той
туй скопище на зли, неблагодарни,
чудовищни приятели и ей го —
без дрехи, без храна и без онуй,
с което те добиват се! Но аз
ще го последвам, ще открия де е
и честно ще му служа до смъртта си.
Додето има грош във джоба мой,
домоуправител ще има той!

Излизат.

ТРЕТА СЦЕНА

Пред пещерата на Тимон сред гора край морския бряг.

Влиза Тимон.

ТИМОН

О, животворно слънце, извлечи
от земните недра заразна влага
и замърси подлунното пространство
със гнилия й дъх!... Близнаци двама —
заченати, износени, родени
един до друг от същата утроба —
вземи ги и им дай различна участ:
щастливецът веднага ще презре
нещастника! В света не съществува
човек да понесе подир бедите
промяната към хубаво, невирнал
нос над съседа си. Ти възвиси ми
бедняка там, снизи ми оня знатен
и скоро знатният ще мъкне вече
наследствен срам, беднякът ще се перчи
със чест от прадеди. От тучна паша
единият близнак е затлъстял,
от глад е мършав другият. Кой смее
да се изправи и със чиста съвест
да каже: „Еди-кой си е ласкател“?
Нали ако ласкател е един,
такива всички са, защото всяко
стъпало в обществото си олизва
по-горното! Учената глава
мълчи пред позлатения глупак.
Изкълчено е всичко. Ако има
в човека нещо прямо, то е само
отявлената му злина! Затуй

далеч от мене сборища и срещи!
Тимон презира своите подобни
и себе си! О, гибел, паст разтваряй
за цялото човечество! Земя,
дари ми корени!

Конае.

На този, който
ти иска повече, ти подслади му
небцето с най-отровния си сок!...
Какво е туй? Ха! Злато! Драгоценно,
блестящо, жълто злато! Небеса,
обетът ми бе искрен! Клетва давам,
аз търсех само корени! Туй тука
ще стори бяло черното, прекрасно —
чудовищното, благородно — злото,
високо — низкото! О, богове,
защо ми е? Не искам! То жреците
ще отстрани от вашите олтари,
възглавката ще дръпне под тила
на болния, на път да оздравее^[16]!
Тоз жълт слуга, щом пусна го веднъж,
обети ще завързва и разкъсва;
ще кара хората да обожават
проказата: ще дава на крадци
високи титли, постове, поклони,
приветствия в Сената! Нали то
омъжва и най-сухата вдовица
и парфюмира тъй оназ, която
най-гнойния приют за кожноболни
повърнал би, че да ухае свежо
като априлски ден! О, жълта глино,
всеобща стърво, пръскаща раздори
между народите, ще те използвам
според природата ти!...

Далечен марш.

Барабан!...

Ще те заровя живо! Ти, крадецо,
търчиш, когато твоите пазачи
лежат с подагра в ставите!... Не всичко!
Теб взимам във предплата!

Задържа за себе си част от златото.

Влиза — с барабани и свирки — Алкивиад в бойни доспехи, следван от Фриния и Тимандра.

АЛКИВИАД

Ти кой си там?

ТИМОН

Животно като тебе.

Дано ти изгризе сърцето червей,
задето ме накара пак да видя
очите на човек!

АЛКИВИАД

Аз питам: кой си?

И как човекът ти е тъй омразен,
когато сам човек си?

ТИМОН

Аз се казвам

Мизантропос^[17] и мразя всички хора.
Защо не беше куче, та да мога
да те обикна малко!

АЛКИВИАД

Зная кой си,

ала не зная как дотук си стигнал.

ТИМОН

И аз те зная и не ща да зная
за тебе нищо повече. Поемай
след своя барабан! Багри земята,

шари я с алена човешка кръв!
И верските, и мирските закони
са толкова жестоки — как войната
да бъде инаква?... Но тази твоя
развратница с лице на херувим
съдържа много повече разруха
от меча ти!

ФРИНИЯ

Устата ти да капнат!

ТИМОН

Не съм решил да те целувам!

АЛКИВИАД

Казвай,
какво доведе знатния Тимон
до таз промяна?

ТИМОН

Същото, което
променя и луната: недоимък
на блясък за раздаване. Но аз
не смогнах да се обновя, понеже
слънца не се намериха за мен
да ми заемат някой лъч.

АЛКИВИАД

Тимоне,
каква услуга мога да ти сторя?

ТИМОН

Една-единствена: да потвърдиш
това, което мисля за човека.

АЛКИВИАД

А как да го извърша?

ТИМОН

Обещай ми
една услуга и не я прави!
Не я ли обещаеш, боговете
да те накажат, тъй като човек си;
направиш ли я, пак да те накажат,
понеже си човек!

АЛКИВИАД

За твоето нещастие дочух.

ТИМОН

Видя го ти, когато бях щастлив!

АЛКИВИАД

Не, днес е то. Онуй бе славно време!

ТИМОН

Като за теб сега: сред славни кучки!

ТИМАНДРА

Това ли е звездата на Атина,
чието име беше вред на почит?

ТИМОН

А ти си май Тимандра?

ТИМАНДРА

Точно тъй.

ТИМОН

Не спирай занаята си! Тез, дето
използват те, не те обичат, знай!
Страстта си те оставят ти, а ти
дарявай ги със болест. Всеки час
изпращай ги към парници и вани^[18]!

Учи руменобузата младеж
да кара със мехлеми и диети!

ТИМАНДРА

Чудовище, върви да се обесиш!

АЛКИВИАД

Прости му, мила, неговият разум
потънал е в морето от беди.
Достойни ми Тимоне, моите средства
не са големи и това е често
причина за нестихващи метежи
сред моята войска, но чух със болка
как грозно с теб проклетата Атина,
забравила за времето, когато,
ако не бяха твоите меч и злато,
съседните държави щяха да...

ТИМОН

Дай знак със барабана си и тръгвай!

АЛКИВИАД

Но аз говоря ти от жал към тебе!

ТИМОН

Как жал към мен, когато ми досаждаш?
Бих искал да съм сам.

АЛКИВИАД

Тогава сбогом!

Вземи все пак от мене тез пари!

ТИМОН

Задръж си ги — не мога да ги ям.

АЛКИВИАД

Като сравня Атина със земята...

ТИМОН

Към нея ли си тръгнал?

АЛКИВИАД

Да, Тимоне.

И имам за какво.

ТИМОН

Тогаз небето

да свърши с тях чрез теб и с тебе после,
когато свършиш с тях!

АЛКИВИАД

Защо и с мене?

ТИМОН

Защото, за да свършиш с куп мерзавци,
на прах ще сториш родния ми град.
Задръж си златото! Аз имам! На!
Коси ги като чумата, която
планетните влияния извикват^[19],
когато Зевс над някой град порочен
изпълни въздуха с отровна смрад!
И прошка никому! Недей щади
старика зарад белите му власи —
лихвар е той! Матроната сечи —
във нея само дрехите са честни,
а таз под тях е сводница! И нека
момата не смекчи с невинността си
студения ти меч — гръдта ѝ снежна,
която зад решетка от коприна^[20]
зове очите ни, не заслужава
помилване, а казън за измяна!
Недей жали и крехкото кърмаче,
чиито бузки с весели трапчинки
разнежват хапльото — въобрази си,

че твое копеле е, на което
оракул е двусмислено предрекъл,
че ще ти тегли ножа^[21], и без жалост
накълцай го! Ругай, като те молят!
Уши, очи закрый с тъй твърда броня,
че нито писък на деца и майки,
ни гледка на жреци, заклани в храма,
през нея да не минат! На ти злато,
за да платиш на своите войници.
Сей вредом смърт и, утолил гнева си,
умри и сам накрай! Ни дума! Тръгвай!

АЛКИВИАД

От златото ти ще приема всичко,
но от съвета само половина!

ТИМОН

Проклет бъди, каквото и да правиш!

ФРИНИЯ и ТИМАНДРА

Дай малко и на нас, добри Тимоне!
Навярно имаш още.

ТИМОН

Имам толкоз,
че да накарам сводници и стърви
да изоставят своите занаяти.
Подлагайте си фустите, пачаври!
От вас не искам клетва, все едно
не ви лови законът, а пък зная —
ще се кълнете, тъй че боговете,
макар безсмъртни, ще се затресат
в небесна треска, само щом ви чуят!
Без клетви значи! И така, разчитам
на склонностите ви. Дерзайте, курви!
И щом опита някой благочестник
да ви изправи, примките си плътски

пуснете в ход, страстта му разгорете,
додето тайният ви плам надвие
тамянния му дим! Дерзайте, даже
да трябва половината си време
да губите в лечения! Кичете
оплешивели темета със къдри
от мъртви; от обесени^[22] — не пречи!
Носете ги, мамете с тях мъжете!
С белила и червила се мажете
дотоам, че конят да затъва в тях!
Напред, и смърт на бръчките!

ФРИНИЯ и ТИМАНДРА

Добре!

За злато ще направим всичко. Искай!

ТИМОН

Зараза сейте в мъжките гръбнаци
и гной в пицялите им — да пицят,
като помислят само за езда!
Стиснете гърлото на адвоката,
та със пискуна си да не извива
законите към кривдата! Със обрив
покрийте жреца, който лицемерно
клеями плътта ни! До костта стопете —
да капне цял! — носа на оня, който
изгода лична души, изоставил
общественото благо! Поразете
със косопас разбойника разчорлен,
а самохвалкото, без драскотина
дошъл си от войната, запознайте
със болките! Носете вредом тлен
и пресушавайте самия извор
на мъжкото начало! На ви още!
Да бъде то проклятие за вас,
които сте проклятие за други!
И в смраден ров да свършите дано!

ФРИНИЯ и ТИМАНДРА

Тимоне, дай ни повече уроци
и повече пара!

ТИМОН

Това е само
предплата — първо повече пороци
и повече вреда!

АЛКИВИАД

След мене, драги!
Атино, трепери! Тимоне, сбогом!
Ако се сбъдне моята мечта,
ще дойда пак!

ТИМОН

Ако се сбъдне мойта,
не ще те видя!

АЛКИВИАД

Че какво ти сторих?

ТИМОН

Похвали ме.

АЛКИВИАД

Нима това е лошо?

ТИМОН

Да, опитът го казва всеки ден.
Забирай кучките си и поемай!

АЛКИВИАД

Раздразваме го само... Барабанът!

Барабанен бой. Излиза, следван от Фриния и Тимандра.

ТИМОН

Не е ли чудно, че човек, измъчен
от хорската неблагодарност, може
да чувства глад.

Конае.

О, ти, всеобща майко,
която с неизмерното си лоно
и с необхватната си бозка раждаш
и кърмиш всичко живо; ти, която
с единосъщото си вещество
изпълнила си своето гордо чедо,
наречено „човек“, и породила
отровния слепок^[23], змията синя,
жабока чер, златистия дъждовник
и всички други безобразни твари
под къдравия балдахин, огрян
от живия Хиперионов пламък^[24],
дари на оня, който ненавижда
човешките си братя, скъден корен
от своите недра и заповядай
на своето чрево да не множи
неблагодарния човешки род!
Забременявай с тигри, вълци, мечки,
със дракони, с чудовища, каквито
лицето ти, извърнато нагоре,
не е показвало до наши дни
на мраморния небосвод!... Ха, корен!
Благодаря ти!... Изсуши докрай
лозя и ниви, с чийто плод, превърнат
в напитки сладостни и вкусни гозби,
неблагодарният човек замътва
ума си...

Влиза Апемант.

Още хора? Чума! Чума!

АПЕМАНТ

Узнах, че тука си и че се мъчиш
на мен да подражаваш по живот.

ТИМОН

Това ще е, защото нямаш куче
от него да се уча. Дано пукнеш!

АПЕМАНТ

Това при теб е меланхолна слабост,
повърхностно отпускане, родено
от мрачното ти бъдеще. Защо са
таз пустош, таз лопата, тези дрипи,
туй мръщене! Доскорошните твои
ласкатели се носят във коприни,
лежат на меко, пият вино, мачкат
напарфюмираните си зарази
и вече не си спомнят, че Тимон
е съществувал! Не срами гората
със тези свои пози на сръдливец!
Ласкател сам стани и постарай се
да преуспееш чрез онуй, което
те разори на времето; смажи
коленните си стави, нека тоз,
комуто се подмазваш, със дъха си,
да смъква шапката ти; възхвалявай
най-лошото във него — и със тебе
тъй правеха доскоро и тогава
ушите ти приемаха словата
като кръчмари, викащи: „Хей влизай!“,
на който мине. Редно е да станеш
мошеник сам — да имаше пари,
зарадвал би мошениците пак.
Не се старай на мене да приличаш!

ТИМОН

Приличам ли на теб, ще се откажа

от себе си!

АПЕМАНТ

Ти вече се отказа,
оставайки на себе си приличен:
бе смахнат — стана луд! Нима си мислиш,
че груб прислужник като този вятър
ще ти подтопля дрехата? Че тези
дървета в мъх, по-стари от орлите,
ще припкат да ти служат? Че потокът,
скован от лед, с напитка сгряна сутрин
подир гуляй вкуса ще ти оправя?
Извикай тварите, които голи
живеят под враждебни небеса
и срещат с плът, от нищо непокрита,
природата, каквато е; поискай
от тях да те ласкаят и ще видиш...

ТИМОН

... че съм говорил със глупак. Махни се!

АПЕМАНТ

Така ми по харесваш!

ТИМОН

А пък ти
на мен по-малко!

АПЕМАНТ

А защо?

ТИМОН

Защото
ласкаеш и нещастник като мен.

АПЕМАНТ

Не те лаская, а ти казвам само,

че си такъв.

ТИМОН

Защо си тук тогава?

АПЕМАНТ

За да те дразня.

ТИМОН

Действие, което
глупакът и негодникът извършват.
Доставя ли ти радост?

АПЕМАНТ

Да!

ТИМОН

Ха, значи
си и негодник!

АПЕМАНТ

Ако бе облякъл
таз груба дреха сам, за да накажеш
надменността си, би било добре.
Но ти си го направил по принуда.
Ако не беше стигнал до просия,
и днеска би живял по богаташки.
Виж, бедността желана надживява
нетрайния разкош: той все се пълни
и все не е докрай, докато тя
достига лесно скромната си мярка.
В сравнение с доволния бедняк
и най-богатият е триж злочест,
щом липсва му доволството. А ти
би трябвало смъртта си да подириш,
какъвто си окаян!

ТИМОН

За това

от мене по-окаяният няма
да ми даде съвет! Ти кой си? Раб,
когото нежноръката Фортуна
не е прегръщала, отгледан тъй,
че да израснеш куче. Ако ти
се бе издигал като мене още
от пелени по сладостната стълба,
която краткият живот предлага
на обкръжените от рой слуги
любимци свои, ти се би пропилил;
размекнал би младежките си сили
в легла на уличници и, забравил
студените заръки на ума ни,
би гонил прелъстителния дивеч,
додето можеш. А пък аз, аз — който
в света навлязох като във дюкян
за лакомства, аз, който разполагах
със повече сърца, очи, езици,
отколкото могъл бих да използвам,
отвредом зашумили ме безбройни
като листа по дъб, и мигом — фу-у! —
като листа от дъб, при първи мраз
отлитнали, оставили ме гол
под бурите!... — аз, свикналият само
на радости, да понеса туй всичко,
не беше съвсем леко! Ти си расъл
в лишения, калил си се във мъки —
защо ще мразиш хората? Нима
са те ласкали и си ги дарявал?
Щом трябва да кълнеш, кълни баща си,
гол така мръсен, който в миг на яд
напълнил е възливата ти майка,
за да изврякаш ти, наследствен дрипльо
Пръждосвай се оттук! Ако не беше
с тъй долен произход, и ти би бил

измамник и ласкател!

АПЕМАНТ

Още горд си!

ТИМОН

С това че нямам име Апемант!

АПЕМАНТ

Пък аз — че нямам име на разсипник!

ТИМОН

Пък аз — че имам го! Дори да беше
в теб всичко мое, пак те бих оставил
да се обесиш! Махай се оттук!...
Защо не е в туй цялата Атина,
та да я хрусна тъй!

Яде корен.

АПЕМАНТ

Ще подсладя
трапезата ти.

Предлага на Тимон храна.

ТИМОН

Първо обществото
ми подслади, изчезвайки оттук!

АПЕМАНТ

Тъй своето общество ще подсладя
чрез твойта липса!

ТИМОН

Още не е пълна.

Доподслади го, моля те, по-бързо!

АПЕМАНТ

Кажи какво да отнеса в Атина?

ТИМОН

Присъствието си. И като вихър!
Но, ако искаш, можеш да им кажеш,
че имам злато. Ето, гледай тук!

АПЕМАНТ

От злато няма полза в пустошта.

ТИМОН

Обратното — най-много има в нея:
тук спи и зло не върши.

АПЕМАНТ

Ти где спиш?

ТИМОН

Под туй над мен. А ти къде ядеш?

АПЕМАНТ

Където видя ядене.

ТИМОН

Да беше
отровата послушна на ума ми!

АПЕМАНТ

Где би я пратил?

ТИМОН

Във твойто блюдо!

АПЕМАНТ

Ти никога не си се движил във златната среда, а само в двете крайности. Когато тънеше в злато и благовония, хората ти се смееха на прекалената изтънченост; вече не страдаш от нея, но те сега те презират за обратното. На ти една дренка. Изяж я!

ТИМОН

Не ям, което не обичам.

АПЕМАНТ

Не обичаш ли дренки?

ТИМОН

Не, макар и да ти приличат по стипчивост.

АПЕМАНТ

Ако беше предпочел стипчивите приятели пред сладките, сега щеше да имаш по-малко стипчива участ. Видял ли си човек с широка ръка да е обичан съответно на парите, които пилее?

ТИМОН

А ти видял ли си човек без пари за пилеене, който изобщо да е обичан?

АПЕМАНТ

Аз съм такъв.

ТИМОН

Ясно ми е. Значи имаш все пак колкото да храниш куче.

АПЕМАНТ

Според тебе коя твар прилича най-много на ласкателя?

ТИМОН

Жената. Но мъжът — мъжът е самото ласкателство! Какво би направил със света, Апеманте, ако от теб зависеше?

АПЕМАНТ

Бих го дал на хищните животни, за да го очистят от хората.

ТИМОН

Би ли искал да се откажеш от човешкото в себе си и да останеш животно сред животните?

АПЕМАНТ

Да, Тимоне!

ТИМОН

Наистина животинско желание и дано го чуят боговете! Станеш ли лъв, лисицата ще те измами, станеш ли агне, пак тя ще те изяде; станеш ли лисица, лъвът ще повярва и на магарето, ако то те обвини; станеш ли магаре, глупостта ще те мъчи и ще живееш само за закуска на вълка; станеш ли вълк, лакомията ще те преследва и често ще излагаш живота си заради обяда; а станеш ли еднорог, гордостта ще те погуби и стори жертва на собствения ти бяс^[25]; станеш ли мечка, ще те убие конят^[26]; кон ако си, ще те разкъса леопардът; ако си леопард, ще си сродник на лъва и петното на родството ще хвърля върху тебе неговите вини въпреки собствените ти петна. Едничка защита ще ти бъде бягството, единствено спасение — отсъствието! С какво животно можеш да си смениш кожата, без да станеш жертва на друго животно? И какво животно вече си станал, та не виждаш, че губиш от смяната?

АПЕМАНТ

Ако изобщо би могъл да ме зарадваш с речта си, сега би било: Атина е станала гора, пълна с такива животни!

ТИМОН

Че как е успяло едно магаре да изрита стените ѝ, та те виждам тук?

АПЕМАНТ

Един поет и един живописец са на път насам — дано чумата на обществото им се струпа върху тебе! Страх ме е да не я хвана и затуй се оттеглям. Когато нямам нищо друго за правене, ще те потърся пак.

ТИМОН

Когато останеш единственото живо създание, ще ти се зарадвам.
По-добре да съм пес на просяк, отколкото Апемант!

АПЕМАНТ

Ти си върхът на всички празноглавци!

ТИМОН

По-чист да беше, та да те заплуя!

АПЕМАНТ

А ти за ругатня си недостоеен!

ТИМОН

Най-злият негодяй до теб е гълъб!

АПЕМАНТ

От твоята уста лъхти проказа!

ТИМОН

Когато казвам името ти! Вече
да съм те зашлевил, но ме е страх,
че може да си заразя ръката!

АПЕМАНТ

Дано да ти окапе и така!

ТИМОН

Марш, куче краставо! Защо живееш?
Припадам при вида ти!

АПЕМАНТ

Пукай бързо!

ТИМОН

Обирай се! Главата бих ти пръснал,
но жал ми е за камъка, негодник!

Хвърля камъни по Апемант.

АПЕМАНТ

Гад!

ТИМОН

Раб!

АПЕМАНТ

Жабок!

ТИМОН

Разбойник! Кучи син...

Противен ми е тоз коварен свят
и аз от него ще приемам само
необходимото. Тимоне, почвай
да си копая трапа!... Нека бъде
там, гдето белопенните вълни
в надгробния ми камък ще се пръскат;
и епитафия ще си издялам
такава, че столетия със нея
следсмъртно на живота да се смея!...

Към златото.

О, ти, цареубиецо сияйни,
ти, разкъсвачо мил на кръвни връзки,
блестящи осквернителю на най-
неопетненото семейно ложе,
ти, храбри Марсе, ти, чаровни, свежи
любовнико, чиято вечна младост
разтапя прясната благочестива
в Дианиния skut^[27]; ти, зрими Боже,
в чиято власт е да сближава всички
непримиримости и да ги кара
да се целуват страстно; ти, което
на сто езика можеш да говориш

във всички области; ти, пробен камък
на хорските сърца, въобрази си,
че робите ти вдигнали са бунт,
и между тях със своята странна сила
посей такваз вражда, че зверовете
да станат господари на света!

АПЕМАНТ

Дано и твоята молба се сбъдне,
но след смъртта ми! Аз ще разглася,
че имаш злато и след малко тука
тълпи ще потекат!

ТИМОН

Тълпи?

АПЕМАНТ

Тъй точно!

ТИМОН

Гърба ти, моля те!

АПЕМАНТ

Ще си отида.
Живей във нищетата си!

ТИМОН

Ти — в своята!
И дълго, дорде пукнеш!...

Апемант излиза.

Отървах се!

Влизат неколцина Крадци.

Как? Още същества с човешки образ?
Яж корени, Тимоне, и презри ги!

ПЪРВИ КРАДЕЦ

Отде ще има злато? Ще излезе само остатък някакъв, някоя троха от богатството му. Нали е изпаднал в тази меланхолия тъкмо защото му се е свършило златото и приятелите му са го изоставили!

ВТОРИ КРАДЕЦ

Все пак казват, че имал с лопата да го ринеш.

ТРЕТИ КРАДЕЦ

Да го изпитаме! Ако не го цени, ще ни го даде сам и лесно; а ако го пази скъпернически за себе си, как ще му го вземем?

ВТОРИ КРАДЕЦ

Така е. Няма да го държи у себе си, я! Скрил го е нейде.

ПЪРВИ КРАДЕЦ

Не е ли той?

ВСИЧКИ

Къде?

ВТОРИ КРАДЕЦ

Прилича на описанието!

ТРЕТИ КРАДЕЦ

Той е! Познах го!

КРАДЦИТЕ

Здравей, Тимоне!

ТИМОН

Какво има, крадци?

КРАДЦИТЕ

Не сме крадци, а войници!

ТИМОН

И двете сте, и от жена родени!

КРАДЦИТЕ

Не сме крадци, а люде в крайна нужда!

ТИМОН

Най-крайната ни нужда е храната,
а тя е под носа ви. Вижте само:
земята крие корени безбройни;
сто изворчета бликат в кръг от миля;
дъбът ви дава жълъди; със шипки
ви кани храстът — гдето да се взрете,
стопанката Природа ви разстила
трапеза с изобилни ястия.
Как „нужда“? Каква „нужда“?

ПЪРВИ КРАДЕЦ

Ний не можем
да караме с трева, зрънца, вода
като животни, птици или риби!

ТИМОН

И даже със животни, птици, риби
не можете да карате за дълго.
Вий трябва да ядете хора, зная.
Все пак благодаря ви за това,
че сте крадци отявлени, не скрити
под образ благ, защото има кражба
без граници в кръга ограничен
на честните занятия. Джебчий,
на, дръжете злато! Тръгвайте, смучете
кръвта на гроздето, додето тя
накара вашата да шупне в треска
и с туй помогне ви да отървете
бесилото! Недейте дава вяра
на лекаря! Отрова е церът му!
Вий грабите — той граби и убива!
Крадете значи, щом като това е

призванието ви! Ще ви услужа
със два-три примера от занаята:
крадец е слънцето, което тегли
към себе си безбрежното море.
Луната също крадла е, защото
задига бледата си светлина
от слънцето. Крадец е и морето,
което със талазите си солни
обсебва лунните мъгли. Земята
и тя е крадла, тъй като тлъстее
от тайно присвоявания тор
на хора и животни. Всяко нещо
краде от друго. И законът, който
за вас юзда е и камшик, съдържа
в жестоката си сила тайна кражба.
Мразете се! Крадете се взаимно!
На още! И колете всеки срещнат —
крадец ще е! Разбивайте дюкяни —
каквото да откраднете, крадец
ще е окраден! И ако крадете
по-малко, затова да ви съсипе
откраднатото. Нека бъде тъй!

ТРЕТИ КРАДЕЦ

От толкоз убеждаване да карам постарому, току-виж, съм се отказал от занаята.

ПЪРВИ КРАДЕЦ

Той ни съветва да крадем, защото мрази човечеството, а не че иска да преуспеем с нашия занаят.

ВТОРИ КРАДЕЦ

Аз ще го слушам, както се слуша враг, и ще тръгна по правия път.

ПЪРВИ КРАДЕЦ

Да дочакаме първо мира в Атина. Никога не е късно да станеш честен!

Крадци те излизат. Влиза Флавий.

ФЛАВИЙ

О, богове, нима тоз рухнал мъж
е моят господар? Какъв разгром!
О, пример паметен за добрина,
употребена зле! Каква промяна
извършила е нуждата във него!
Приатели го тласнаха в таз яма!
О, грозна подлост! По-ужасна няма!
Разбрах защо небето ни зове:
„Любете, хора, своите врагове!“ —
как няма, щом приятелят ти драг
по-подъл е към теб от твоя враг!...
Съгледа ме! Ще му изкажа своето
прискърбие и ще остана негов
слуга до гроб!... О, господарю мой!...

ТИМОН

Ти кой си! Къш!

ФЛАВИЙ

Нима сте ме забравил,
почтени господарю?

ТИМОН

А как мислиш?
Забравих аз отдавна всички хора
и значи — щом грухтиш, че си човек, —
забравил съм и теб!

ФЛАВИЙ

О, господарю,

бях скромнен, ала честен ваш служител.

ТИМОН

Тогава не те зная. Не съм имал
в дома си честни хора. Всички бяха
хрантутници, достойни да поднасят
блюда на негодяи!

ФЛАВИЙ

Небесата
са ми свидетели, че никой друг
домоуправител не е съглеждал
разрухата на своя господар
със толкоз болка!

ТИМОН

Плачеш? Приближи се!
Обиквам те, защото си жена
и нямаш каменния мъжки поглед,
във който влагата избива само
при мигове на веселост и похот.
Мъжете! Милостта е мъртва в тях!
О, век, незнаещ плач освен от смях!

ФЛАВИЙ

Аз моля ви, любезни господарю,
познайте ме, скръбта ми приеете
и докогато трае туй оскъдно
богатство мое, нека да остана
слуга при вас!

ТИМОН

Как може да съм имал
слуга тъй честен, верен и — сега —
тъй утешаващ? О, това почти
опитомява дивия ми дух!
Ела да те погледна! Да, безспорно

тоз мъж е бил създаден от жена!
О, богове, умерени във всичко,
простете ми прибързаните клетви
към цялото ни племе! Обявявам
един човек за честен!... Но един,
разбирайте ме правилно! И той е
слуга при туй!... Как исках да съм враг
на цялото човечество, а ти
откупи се! Но всички освен теб
ще прокълна!... И при това ти, драги,
не си тъй умен, колкото си честен,
защото, ако беше ме зарязал,
по-бързо би намерил друга служба.
До втори господар мнозина днеска
достигат, като стъпват на врата
на първия си. Но кажи ми честно —
аз вече се съмнявам и когато
не се съмнявам, както е сега, —
не е ли твоята любезност алчна,
любезност, но под лихва, като тази
на богаташа, който уж раздава,
но за да вземе двайсет за едно?

ФЛАВИЙ

Не, скъпи господарю! И туй ваше
неверие е много закъсняло.
Съмнението нужно е в разкоша,
не работата като стане лоша,
но поумняват нашите глави,
домът когато рухнал е, уви!
При вас аз ида, небесата знаят
единствено от обич, дълг и грижа
за вашите душевни и телесни
храна и здраве. Скъпи господарю,
повярвайте, отдал бих всяка полза —
сегашна или бъдеща, — която
ми би донесъл постът тук, за туй

да бъда след лишения и глад
платен с това да ви съзра богат!

ТИМОН

Но аз такъв съм! Виж, човече честни —
еднички на света, — от мойта бедност
изпращат ти богатство небесата!
Вземи и сбогом! И живеј в охолство!
Но при едно условие: далече
от другите! Проклинај ги! Мрази ги!
И жал към никого! Преди бедняка
от тебе милостиня да дочака,
месата му да се стопят докрай
по костите! На песа давай туй,
което на човеците отказваш!
В затвор да гният, в дългове да креят,
кръвта им зла зъл мор да изгори,
да гаснат като келяви гори!...
На добър час!

ФЛАВИЙ

Не ме пъдете! Нека
остана с вас! Утеха ще ви бъда!

ТИМОН

Додето благославям те, върви,
ако не щеш с проклетия да тръгнеш!
От днес натам живеј усамотен
и остави във самота и мен!

Излизат в различни страни.

[16] „... възглавката ще дръпне... на път да оздравее!“ — израз, свързан с някогашния обичай да се маха възглавниците на умирация, за да се облекчи смъртта му. ↑

[17] *Мизантропос* (гр.) — човекомразец. Тук е употребено като лично име. ↑

[18] „... *изпращай ги към парници и вани*“ — с тези средства „лекували“ навремето венерическите болести. ↑

[19] „... *чумата, която планетните влияния извикват...*“ — смятало се в миналото, че епидемиите са предизвиквани от зловредното разположение на планетите. ↑

[20] „... *зад решетка от коприна...*“ — по модата на XVI век неомъжените жени носели извънредно волни деколтета. ↑

[21] „... *че твое копеле е... ще ти тегли ножа...*“ (мит.) — намек, по всяка вероятност за легендарния гръцки цар Едип, който не успял да избегне предсказанието на делфийския оракул и станал убиец на баща си и съпруг на майка си. ↑

[22] „... *къдри от мъртви; от обесени...*“ — по времето на Шекспир дамските перуки често се правели от коси на мъртви и понякога на обесени. ↑

[23] „... *отровния слепок...*“ — безвредният слепок е бил смятан в миналото за отровен. ↑

[24] „... *Хиперионов пламък...*“ (мит.) — Хиперион бил баща на Хелиос, древногръцкия бог на слънцето. Хиперионов пламък — слънце. ↑

[25] „... *станеш ли еднорог... на собствения ти бяс...*“ — изглежда според средновековното вярване митичното животно Еднорог се ловяло, като ловецът, скрит зад дърво, го разярявал дотам, че то забождало рога си в ствола му и оставало пленено и беззащитно. ↑

[26] „... *станеш ли мечка, ще те убие конят...*“ — неясен пасаж, макар че в Средновековието съществувало убеждение, че мечката и конят са в особена вражда. ↑

[27] „... *прясната благочестива в Дианиния skut...*“ (мит.) — Диана е римска богиня на лова, покровителка на девствениците, често отъждествявана с луната. ↑

ПЕТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Пред пещерата на Тимон.

Влизат Поетът и Живописецът.

Тимон ги наблюдава от пещерата.

ПОЕТЪТ

Както ми разправяха, мястото му трябва да е някъде наблизо.

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Как мислите: дали са верни слуховете, че бил натъпкан със злато?

ПОЕТЪТ

Разбира се. Алкивиад го твърди. Фриния и Тимандра са получили злато от него. Дал е много и на неколцина скитащи войници. Говорят, че бил подарил на домоуправителя си огромна сума.

ПОЕТЪТ

Тогава неговото разорение е било само за проверка на приятелите му?

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Точно така. Ще видите как отново ще се извиси в Атина като палма наред с най-високите. Тъй че няма да сгрешим, като му поднесем своята вярност в мнимото му нещастие. Това ще ни издигне в очите му и е вероятно да награди намеренията ни за труда, който си даваме, стига да излезе вярна мълвата за богатството му.

ПОЕТЪТ

Вие какво ще му поднесете?

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Сега засега само своето посещение. Но ще му обеща великолепна картина.

ПОЕТЪТ

И аз мисля да постъпя така: ще му кажа, че съм замислил нещо, което възнамерявам да му посветя.

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Отлично! Обещаването, това е нещо напълно в духа на века ни. Защото събужда очаквания. А изпълняването на обещанията е най-глупавото нещо на света и напоследък — освен сред по-простите хорица — изчезнало от обръщение. Да даваш обещания, говори за изисканост и е на мода днес; напротив, едно изпълнено обещание напомня съставено завещание — от него проличава, че който го е направил, е тежко болен.

Тимон излиза от пещерата.

ТИМОН (настрани)

Превъзходни живописецо, не можеш изписа по-отблъскващ човек от себе си!

ПОЕТЪТ

Чудя се какво да му кажа, че готвя за него. Най-добре е да бъде нещо, свързано с неговия случай. Една сатирична сценка за нетрайността на благополучието, изобличаваща тълпата от ласкатели, която обкръжава разцвета и богатството.

ТИМОН (настрани)

Искаш да използваш себе си за модел на мерзавеца? Да бичуваш собствените си пороци у другите? Пиши, прави го! Имам злато за теб!

ПОЕТЪТ

Добре, да го потърсим.

„Не сграбчиш ли печалбата без страх,
към своята изгода вършиш грях!“

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Така е.

„Търси по светло своите неща,
а не когато скрие ги нощта!“
Върви със мен!

ТИМОН

Ще ви науча аз!... О, жълто злато,
какво велико божество си ти,
щом кланят ти се в този храм, по-долен
от кочина! Ти кораби строиш,
ореш вълните и у роба вдъхваш
благоговение пред господаря!
Вовеки нека бъде твойта слава
и който твой е, мор да го венчава!...
Сега ще видят те!

Излиза напред.

ПОЕТЪТ

Привет, Тимоне!

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Господарю наш!

ТИМОН

Наистина ли доживях да видя
двамина честни хора?

ПОЕТЪТ

Господарю,
изпитвали безкрайната ти щедрост
на себе си тъй често, щом узнахме,
че ти си се оттеглил, изоставен
от своите приятели, чиито

отблъскващи души — о, мерзка низост! —
без четните камшици на небето
не могат... Как? Това на тебе, който
като планета действаше на тях
със своето благородство!... Аз не мога
от възмущение да облека
чудовищната таз неблагодарност
във нищи думи!

ТИМОН

Остави я гола,
тъй хората по-ясно ще я виждат;
а вие, честните, чрез своята честност
ще я изтъквате.

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Ний двама дълго
се къпахме в дъжда на твоята щедрост
и помним го.

ТИМОН

Да, вий сте честни хора!

ЖИВОПИСЕЦЪТ

И тук дойдохме, за да ти помогнем.

ТИМОН

О, честни хора! Как да ви платя?
С вода и корени да ви почерпя?
Не — казвате?

ПОЕТЪТ и ЖИВОПИСЕЦЪТ

Каквото ти желаеш,
готови сме за теб да го направим!

ТИМОН

Да, честни хора! Чули сте навярно,

че имам злато? Зная, че сте чули.
Кажете си го като честни хора!

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Подобен слух се носи, господарю,
но не затуй дошли сме двама тук.

ТИМОН

Сврѣхчестни хора!... Ти наподобяваш
действителното по-добре от всички
атински живописци. Да, ти правиш
подобия наистина чудесни
на истината.

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Толкоз чак не са...

ТИМОН

Са! Са! Недей да скромничиш!... Ти също
тъй ловко си играеш със стиха,
че си в изкуството да си естествен
наш пръв поет. И въпреки това,
приятели естествени и честни,
вий правите и двама една грешка...
макар че тя е дребна, не си струва
труда да се поправя...

ПОЕТЪТ и ЖИВОПИСЕЦЪТ

Господарю,
кажи ни я! Бъди така добър!

ТИМОН

Не! Знам, ще се обидите.

ПОЕТЪТ и ЖИВОПИСЕЦЪТ

Напротив,
сърдечно ще ти бъдем благодарни!

ТИМОН

Наистина?

ПОЕТЪТ и ЖИВОПИСЕЦЪТ

Повярвай ни!

ТИМОН

Добре!

И ти, и ти, вий, двамата, сте дали
по на един измамник да ви влезе
под кожата.

ПОЕТЪТ и ЖИВОПИСЕЦЪТ

Така ли? Кой ще бъде?

ТИМОН

Да, да, така. И всеки вижда своя
как лъже, как двуличничи, как прави
мошеничества, но си го обича,
пои го, храни го, държи го скътан
в сърцето си, макар добре да знай,
че оня е отявлен негодяй.

ЖИВОПИСЕЦЪТ

Такъв познат аз нямам!

ПОЕТЪТ

И аз също!

ТИМОН

Послушайте! Аз много ви обичам,
но отърсете се от тези двама
негодници, с ножове ги колете,
бесете ги, давете ги във нужник,
правете — струвайте, но ги избийте
и се върнете! Злато ще ви дам

достатъчно!

ПОЕТЪТ и ЖИВОПИСЕЦЪТ

Кои са? Где са? Казвай!

ТИМОН

Ела ти тука!... Ти иди натам!...
Сега, макар и всеки да е сам,
при всеки има по един негодник!...

Към Живописеца.

Ако не искаш те да бъдат двама,
където си, недей върви към него!...

Към Поета.

Ако държиш да бъдеш там, където
един е само, бягай от тогава!...
Мерзавци! Махайте се! На ви злато!
Нали за злато сте дошли при мен!...

Към Живописеца.

Картина готвиш ми — на, дръж предплата!...

Към Поета.

А ти си алхимик — вземи това
и превърни го в злато!... Марш оттука,
негодници!

*Прогонва с бой Живописеца и Поета и пак се отдръпва в пещерата. Влизат Флавий и двама
Сенатори.*

ФЛАВИЙ

Напразно сте дошли. Тимон е тъй
затворен в себе си, че всичко друго
с човешки вид извън самия него
му вдъхва неприязън.

ПЪРВИ СЕНАТОР

Отведи ни
във пещерата му! Обет сме дали,
че ще говорим с него.

ВТОРИ СЕНАТОР

Ний меним се
със обстоятелствата. Това време,
което го ограби и направи
какъвто е, със другата ръка
възвръщайки богатството му, може
да го направи прежния човек.
Води ни, пък каквото ще да става!

ФЛАВИЙ

Хе, тука е... Дано да мине тихо!...
Почтени господарю! Господарю!
Излезте вън! Приятели ви търсят!
Атина ви приветствува чрез двама
сенатори! Поговорете с тях!

Тимон излиза от пещерата.

ТИМОН

Изпепели ги, ласкаво светило!...
Е, говорете и след туй вървете
да се обесите! За вярна дума
да ви излиза пришка на езика,
а за лъжлива — язва, та така
сами от реч да се лишите двама,
говорейки!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Достойни наш Тимоне...

ТИМОН

Едно от двете! Ваш или достоен?

ПЪРВИ СЕНАТОР

Сенатът ти изпраща своя поздрав...

ТИМОН

Благодаря. И аз му бих отвърнал
със някаква зараза, ако можех
за него да я пипна.

ПЪРВИ СЕНАТОР

Забрави

онуй, което срамно е за нас!
Сенатът ни с единен вот на обич
те моли да се върнеш във Атина,
предлагайки ти пост и чест, които
на теб един прилягат.

ВТОРИ СЕНАТОР

Той признава,
че проявил е пагубна забрава
към твоите заслуги и сега —
макар и рядко да отменя своите
решения, — усетил как му липсва
Тимоновата помощ и предчувстващ,
че чака го провал, ако самичък
забави своята помощ към Тимон,
ни праща сметките да уредим
за миналото, като ти предложим
обезщетение в размер, надхвърлящ
нанесените загуби със много:
такива купища любов и злато,
че да изтрият в теб петната черни,
които наши са, и вместо тях
да впишат цифрите на обичта ни
като навеки твои!

ТИМОН

Вие просто
ме омагьосахте! О, аз съм трогнат
до прага на плача! Да имах само
от луд сърце и от жена очи,
аз бих се просълзил при тези ваши
тъй щедри предложения!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Затуй

послушай ни и завърни се с нас
във нашата — и твоята — Атина
и поemi върховното началство
над нейните войски! Ще бъдеш срещнат
от общата признателност, облечен
със пълна власт и обкръжен със почит.
Така със теб начело ще отблъснем
нашествието на Алкивиад,
разринал с ярост на глиган мира
в страната ни...

ВТОРИ СЕНАТОР

И с грозен меч заплашващ
стените на Атина!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Затова...

ТИМОН

Разбрах ви и съгласен съм, почтени.
Съгласен съм на следното. Така:
ако Алкивиад пролее кръв
на мои сънародници, кажете
на този Алкивиад от мен, Тимон,
че мен, Тимон, това не ме засяга;
но ако дръзне той да разори
прекрасната Атина, да оскубе
брадите на почтените ни старци

и чистите ни девственици хвърли
на своята дива, зверска, потна паплач,
то аз ще съм принуден да му кажа,
че туй не ме засяга. Тъй че нека
го вземе под внимание. А вас
да не засягат техните ножове,
щом имате добри гърла, които
да ги посрещнат! Аз самият слагам
най-простото им ножче по-високо
от най-почтеното атинско гърло.
И с туй ви поверявам на небето,
тъй както на пазач се поверяват
разбойници!^[29]

ФЛАВИЙ

Вървете! Няма смисъл.

ТИМОН

Да, тръгвайте! Аз трябва да довърша
надгробния си надпис. Още утре
ще може да се види. Слава Богу,
усещам, скоро ще се излекувам
от дългото си здраве и ще встъпя
във нищото, което дава всичко.
Отивайте си и да бъде чума
Алкивиад за вас, а вий — за него!
И туй да трае!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Тръгвай! Губим време.

ТИМОН

Все пак аз любя своята родина
и не злорадствам в нейната беда,
тъй както се говори.

ПЪРВИ СЕНАТОР

Умна реч.

ТИМОН

Привет от мен на всички атиняни!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Тез думи славят устните, които
изпращат ги към нашите уши!

ВТОРИ СЕНАТОР

И влизат в тях, посрещнати със радост,
като войски през триумфални порти!

ТИМОН

Привет на тях и нека всички знаят,
че аз, желаейки да ги спася
от скърбите, от нападите вражи,
от болки, загуби, любовни мъки,
от всичките превратности, с които
се сблъсква корабчето на човека
във жизненото плаване, реших
все пак една услуга да им сторя:
ще ги науча да осусят
гнева на бесния Алкивиад.

ПЪРВИ СЕНАТОР

Харесва ми. Решил е да се върне.

ТИМОН

До пещерата ми расте дърво,
което съм решил да отсека
днес-утре. Съобщете, ще ви моля,
на моите приятели, на всички
по ред на степента им в обществото,
че ако някой иска да приключи
с теглата си, увисвайки на него,
ще трябва да побърза, докато

не съм го махнал. Поздрав на Атина!

ФЛАВИЙ

Не го дразнете! Няма да отстъпи.

ТИМОН

И втори път не идвайте! Кажете
в града си, че Тимон е изградил
последния си дом досам морето,
сред нисък залив, гдето всеки ден
ще го залива то с въртопи гневни
и пръска яростно със бяла пяна...
Уста, гответе се за сетна дума:
неправдата да я оправи чума!
Човеци, род жесток, немилосърд,
гробове сейте и жънете смърт!
На тоя свят аз нямам нищо мило.
Тимон отива си. Гасни светило!

Излиза.

ПЪРВИ СЕНАТОР

Обидата е враснала дълбоко
в душата му!

ВТОРИ СЕНАТОР

Надеждата ни рухна!
Ще трябва да се върнем и да видим
как иначе, без него, да посрещнем
опасността.

ПЪРВИ СЕНАТОР

И то със бърза крачка!

Излизат.

[29] „... ви *поверявам на небето... разбойници.*“ — т.е. да ги пази добре, докато бъде изпълнено смъртното им наказание. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Пред стените на Атина.

Влизат други двама Сенатори и Пратеник.

ТРЕТИ СЕНАТОР

Вестта ти не е весела. Нима
войските му са толкоз многобройни?

ПРАТЕНИКЪТ

И повече дори! При туй се движи
тъй бързо, че ще бъде скоро тук!

ЧЕТВЪРТИ СЕНАТОР

Ако се върнат без Тимон, Атина
е в безизходица!

ПРАТЕНИКЪТ

По пътя срещнах
един вестител на Алкивиад,
приятел стар. Макар че сме сега
противници, отдавнашната дружба
надви във нас и той ми довери,
че бързал към Тимон с писмо от своя
военачалник, във което той
се молел на Тимон да му помогне
във похода срещу Атина, който
бил предприет отчасти зарад него.

Влизат Първи и Втори сенатор.

ТРЕТИ СЕНАТОР

Ха, ето ги и нашите! Сами са!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Недейте се надява на Тимон!
Алкивиадовите барабани
се чуват вече! Търкащи ботуши
изпълват въздуха със грозен прах!
Да влезем и се готвим за отбрана!
Май ний сме падането, те — капана!

Излизат.

ТРЕТА СЦЕНА

Пред пещерата на Тимон. Надгробен камък.

Влиза Войник на Алкивиад.

ВОЙНИКЪТ

По описанието тук ще бъде...
Хей! Кой е вътре?... Никой! Туй какво е?
Изтекъл е Тимоновият век.
Живял е тука звяр, а не човек.
Това е, явно, неговият гроб.
Какво написано е, не разбирам,
но ще извадя с восък отпечатък
за моя господар Алкивиад,
на знания богат, макар и млад.
Той вече е навярно пред Атина,
готов да я превърне във руина.

Излиза.

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Пред стените на Атина.

Тръбен звук. Влиза Алкивиад, следван от Войници.

АЛКИВИАД

Тръби на тоз пъзлив и блуден град
появата ми грозна!

Тръбен сигнал за преговори. Сенаторите се появяват над стените.

До днеска вий със своя произвол
царяхте вред, а вашите прищевки
се смятаха закон. До днеска аз
и тез, които като мен мълчаха,
потиснати от силата ви, само
издъхвахме със скръстени ръце
страданието си. Но дойде време,
когато сгънатата гръбна жила
на смелия, отскочила със сила,
извиква: „Стига толкова!“ Сега
задъханата кривда ще се гуши,
от страх обзета, в мекото кресло,
а тлъстото нахалство ще търчи,
подрусвайки лойта си!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Знатни момко,
когато твоят ропот бил е още
в ума ти скрит, преди да се сдобием
със сили — ти, ний — с поводи за страх,
изпратихме ти хора със задача
беса ти със балсам да уталожат
и заличат вините ни към теб
с количества любов, които даже

ги надвишаваха.

ВТОРИ СЕНАТОР

И също тъй
опитахме да помирим с Атина
избягващия хората Тимон,
изпращайки му поздрави смирени
и щедри обещания. Не всички
виновни са, не всички заслужават
наказващия удар!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Тез стени
не са градени от онез, които
обидиха те; а и таз обида
не е тъй страшна, че високи кули,
училища и храмове да рухнат
зарад греха на някои.

ВТОРИ СЕНАТОР

При туй
тез, дето те направиха изгнаник,
не са сред живите: това, че бяха
показали тъй срамно безразсъдство,
разби сърцата им. С развято знаме
влез, млади покорителю, в града ни!
И ако ти жадуваш мъст, каквато
природата отхвърля, накажи
със подесетна казън своя град:
един на всеки десет да загине
от жителите му. И нека зарът
със черните си точки казва чий
чер ден настъпил е!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Не ще е право
да плащат тез, които днес живеят,

вината на живелите до вчера.
Грехът не преминава във наследство
като имот. Съгражданино наш,
войниците си вкарай във града ни,
но остави гнева си вън от него!
Смили се над Атина — люлка твоя,
над своите сродници, които могат
да паднат в бурята на твойта мъст
покрай виновните! Като пастир
овците заразени отлъчи,
а не коли поред!

ВТОРИ СЕНАТОР

 Което искаш,
по-лесно ще го стигнеш със усмивка,
отколкото ако си правиш път
със меча си!

ПЪРВИ СЕНАТОР

 Понатисни със крак
залостените ни врати и те
ще се разтворят, ако си предшестван
от своето сърце, което казва:
„Приятел съм!“

ВТОРИ СЕНАТОР

 Хвърли ни ръкавица
или подобна своя вещ в залог,
че със войските си ще влезеш само
за правда лична, не за гибел обща,
и нека те останат във града ни,
додето не изпълним до последно
желанията ти!

АЛКИВИАД

 Да бъде тъй!
Вземете ръкавицата ми! Дръжте!

Отваряйте вратите на града!
Ще паднат само тези врагове —
Тимонови и мои, — за които
сами ще кажете, че са такива
и заслужават казън! Никой друг!
И страховете ви за да прогоня,
така че никой да не се съмнява
във моите намерения, нареждам
войниците, напуснали частта си
или смутили градския порядък,
да бъдат съдени по ваш закон
с най-строга мярка!

СЕНАТОРИТЕ

Благородна реч!

АЛКИВИАД

Тогава изпълнете своята дума!

Сенаторите слизат от стените и отварят вратите. Влиза Войник на Алкивиад.

ВОЙНИКЪТ

Военачалнико, Тимон е мъртъв,
погребан на самия морски ръб,
под паметник, от чийто надпис аз
извадих този верен отпечатък
с мек восък, който по-добър четец е
от твоя твърд войник!

АЛКИВИАД (чете)

„Тук спи плътта ми жалка, но не и моят дух.
Човеконенавистник — с тоз прякор се прочух.
Тимон бе мойто име през земните ми дни.
Кълни ме, както искаш, но бързо се махни!“
Тоз стих издава сетните му мисли...
Ти с гняв отблъсна капките, които

скъпернически нашата природа
изцежда над покойника, но мъдро
тъй стори, че безбрежният Нептун^[30]
навеки да облива с горки сълзи
злочестия ти гроб! Тимон умря,
но ние ще си спомняме за него!...
Водете ме в града, за да венчая
маслиновата клонка с меча, тъй че
той мир да сее, тя войни да спира
и всяко от тези средства да предлага
на другото балсам и помощ блага!...
Да бият барабаните!

Излизат.

^[30] Нептун (мит.) — римски бог на моретата, съответстващ на гръцкия Посейдон. ↑

МАКБЕТ^[1]

[0] Оригина̀лното название на трагедията е „*The Tragedy Of Macbeth*“ — „Трагедия за Макбет“. Името на главния герой се произнася с ударение върху втората сричка. ↑

ДЕЙСТВАЩИ ЛИЦА

ДЪНКАН — крал на Шотландия

МАЛКОМ, ДОНАЛБЕЙН — негови синове

МАКБЕТ — шотландски военачалник; по-късно крал на Шотландия

БАНКО, МАКДЪФ, ЛЕНОКС, РОС, МЕНТИТ, АНГЪС, КЕЙТНЕС — шотландски танове

ФЛИНС — син на Банко

СИУАРД — граф Нортхъмберландски; английски военачалник

МЛАДИЯТ СИУАРД — негов син

СИТОН — офицер от свитата на Макбет

СИНЪТ НА МАКДЪФ

АНГЛИЙСКИ ЛЕКАР

ШОТЛАНДСКИ ЛЕКАР

ОФИЦЕР от шотландската войска

ВРАТАР

СТАРЕЦ

ТРИМА УБИЙЦИ

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

ПРИДВОРНА ДАМА на лейди Макбет

ХЕКАТА

ТРИ ВЕЩИЦИ

ВИДЕНИЯ

Благородници, офицери, войници, убийци, придворни, вестители.

Място на действието: Шотландия и Англия.

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Сред пустош. Гръм и светкавица.

Влизат Трите вещици.

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Кога ще се намерим пак
сред дъжд и вихър, гръм и мрак?

ВТОРА ВЕЩИЦА

Скоро, скоро! Боят щом
роди победа и разгром!

ТРЕТА ВЕЩИЦА

То ще е преди нощта.

ПЪРВА ВЕЩИЦА

А къде?

ВТОРА ВЕЩИЦА

Сред пустошта,
като стихне всичко вред.

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Кой ще ни е гост?

ТРЕТА ВЕЩИЦА

Макбет!

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Ей ме, Мър!

ВТОРА ВЕЩИЦА

Пристигам, Квак!

ТРЕТА ВЕЩИЦА

Ха, и моят^[1] дава знак!

ТРИТЕ ВЕЩИЦИ

Зло — добро, добро и зло

от едно са потекло —

между тях и ний летим.

Хайде, в смраден лъх и пъклен дим!

[1] „... Мър... Квак... моят...“ — става дума за дяволичните животни — третото неуточнено, — които придружават вещиците. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Боеен стан при Форз.

Тръбен звук. Влизат крал Дънкан, Малком, Доналбейн, Ленокс, следвани от Свита. От друга страна влиза окървавен Офицер.

ДЪНКАН

Какъв е този офицер във кърви?
По неговите рани ако съдим,
той би могъл да ни разкаже вярно
за хода на метежа.

МАЛКОМ

Аз го зная —
ако не беше мъжката му смелост,
сега да съм във плен... Здравей, храбрецо!
Кажи на краля, като я напусна,
нагде клонеше битката, как бяха
противниците?

ОФИЦЕРЪТ

Със единакъв изглед.
Като двамина капнали плувци,
които, вкопчени един във друг,
си пречат на изкуството. Макдоналд —
роден метежник, тъй като към бунта
го тласкат всички низости природни,
гъмжащи в него — хвърли срещу нас
рояк от диви келти^[2], насъбрани
от Западните острови^[3], и вече
Фортуна му раздаваше усмивки
като обозна стърва. Но напразно:
защото храбрият Макбет — достоен
за туй си прозвище, — презрял съдбата,

със меч, димящ от вража кръв, се вряза
в пълчищата му и когато стигна
до раба разбунтуван, без да встъпва
в поклони и приветствия, разпра го
от пъпа до зъбите и набучи
главата му над крепостния зид.

ДЪНКАН

Познавам братовчед си! Храбър рицар!

ОФИЦЕРЪТ

Но както често тътени и бури
се раждат във морето там, отдето
изгрява слънцето, тъй този извор,
от който радост чакахме, заля ни
с потоци от нерадост. Чувай, чувай,
кralю Шотландски! Справедливостта,
въоръжена с храброст, тъкмо беше
принудила скокливите ирландци
да плюят на петите си, и ето,
Норвежият владетел, зърнал сгода,
със пресни сили, в лъснати доспехи,
се хвърли върху нас!

ДЪНКАН

И туй изплаши
началниците ни Макбет и Банко?

ОФИЦЕРЪТ

Да, както плаши щиглецът орела
и заекът — лъва! Те, честна дума,
превърнаха се в две гърла топовни^[5]
със удвоен заряд — тъй с двойна сила
косяха неприятеля. Не зная
дали желязата да се изкъпят
в димящи кърви, или да прославят
Голгота нова, но едно такова

побоище... Слабея! Мойте рани
очакват помощ!...

ДЪНКАН

Рани и слова
ти правят чест!... Водете го при лекар!

Неколцина от Свитата извеждат Офицера.

Влизат Рос и Ангъс.

А кой е тоз?

МАЛКОМ

Достойният тан^[6] Рос!

ЛЕНОКС

Очите му блестят! Навярно носи
големи вести!

РОС

Бог да пази краля!

ДЪНКАН

Отгде пристигащ, благородни тане?

РОС

От Файф, кралю, където знамената
на ледните норвежци ни обвяха
със своя мраз. Те тръгнаха към нас
начело със самия си владетел,
подсилени от подлата измяна
на Кодорския тан. Но, обкован
във тежка броня, храбрият Макбет
излезе срещу Свено и в двубой
на меч със меч и щит със щит прегъна
надмения му дух. И тъй, кралю,
победата е наша!

ДЪНКАН

Славна вест!

РОС

Сега горкият Свено проси мир;
и да зарови своите убити,
ний позволихме му едва когато
на остров Свети Колм ни наброи
в хазната десет хиляди жълтици.

ДЪНКАН

И Кодорският тан от днес нататък
не ще изменя вече! Разгласи
да бъде тутакси обезглавен
и поздравя героя на войната
със неговия сан!

РОС

Разбрано, сър!

ДЪНКАН

За подлост този сан му е отнет —
за доблест получава го Макбет!

Излизат.

[2] *Келти* — галско племе, обитавало в древността Западна Англия. ↑

[3] „... *Западните острови*...“ — става дума за Хебридските острови в Атлантическия океан, западно от Англия. ↑

[5] „... *гърла топовни*...“ — един от честите у Шекспир анахронизми: през XI век, през който се развива действието, още не са познавали барута. ↑

[6] *Тан* — високо шотландско благородническо звание. ↑

ТРЕТА СЦЕНА

Сред пустошта.

Гръм. Влизат Трите вещици.

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Къде беше, сестро?

ВТОРА ВЕЩИЦА

Свине морих.

ТРЕТА ВЕЩИЦА

Ами ти, сестрице?

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Една женка моряшка, гледам, седнала с кестени в скута, пък като замляскала, като зажвакала! „Дай и на мен!“ — казвам й. А краставата му трътла: „Къш — вика, — вещице!“ Знам го аз мъжа й, кормчия е на „Тигър“. Плъх ще стана, в решето ще скоча, през морето ще заплавам подире му,

няма нощ и ден да мигна,
край Алепо ще го стигна —
мъчно ще се отърве
от обратни ветрове!

ВТОРА ВЕЩИЦА

Да ти дам ли една буря?

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Много мило!

ТРЕТА ВЕЩИЦА

Да ти туря
един вятър и от мене?

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Дай го — нейде ще се дене!
Във чувала ми сега са
всички хали от компаса —
мъж й сън не ще го хване,
като сено сух ще стане,
двайсет седмици ще крее,
чезне, тлее и линее;
нямам власт да го удавя,
но добре ще го оправя!...
Вижте споменчето мое!

ВТОРА ВЕЩИЦА

Покажи го пак! Какво е?

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Палец на един моряк,
не достигнал роден бряг!

Барабанен бой зад сцената.

ТРЕТА ВЕЩИЦА

Пристигат, чуй!
Макбет е туй!

ТРИТЕ ВЕЩИЦИ

Три орисници-сестри
трижди се въртим по три!
Три за тебе, три за мене,
три за нея — спри въртене!
Деветорна проклетия
ха, опитай — разплети я!

Влизат Макбет и Банко.

МАКБЕТ

Не знам друг ден — тъй лош и тъй добър!

БАНКО

Далеч ли сме от Форз?... Какви са тези набръчкани, ужасни същества?

На земни жители не ми приличат, макар че на земята са!... Кой сте?

Разбирате ли от човешки говор?

Навярно — да, понеже пръст попукан поставяте на сухите си устни.

Жени изглеждате, но тез бради ми пречат да ви считам за такива!

МАКБЕТ

Кажете, ако можете: кой сте?

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Привет, Макбет, привет Гламиски тане!

ВТОРА ВЕЩИЦА

Привет, Макбет, привет, Кодорски тане!

ТРЕТА ВЕЩИЦА

Привет, Макбет, от който крал ще стане.

БАНКО

Приятелю, защо във страх се стряскаш от толкова примамливи слова?...

Във името на правдата, какво сте:

въображение или каквото

ни казва зрението? Вие моя

достоеен спътник поздравихте тъй

със днешен сан и с бъдещи надежди,

че смаяхте го, а за мен мълчите.

Ако умееете да различите

сред семето на времето зърната,

които ще кълнат, от тез, които
са ялови, съдбата предскажете
на мене, който нито се боя
от вашата немилост, нито прося
добро от вас!

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Привет!

ВТОРА ВЕЩИЦА

Привет!

ТРЕТА ВЕЩИЦА

Привет!

ПЪРВА ВЕЩИЦА

По-малък, но по-царствен от Макбет!

ВТОРА ВЕЩИЦА

От него по-честит, макар по-клет!

ТРЕТА ВЕЩИЦА

Макар не крал, баща на кралски ред!...
Макбет и Банко, вам привет, привет!

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Привет, привет, вам, Банко и Макбет!

МАКБЕТ

Почакайте, пророчици неясни!
Недейте млъква! От смъртта на Сайнел^[7]
аз тан на Гламис съм. Но как на Кодор,
когато Кодорският тан до днес
е здрав и читав? А да стана крал,
е по-невероятно и от туй
да стана Кодор! Откъде сте взели
прокобата си и защо със нея

ни срещате сред тази гола пустош?
Заклевам ви, кажете!... Стойте! Стойте!

Вещиците изчезват.

БАНКО

Земята ражда своите мехури
като водата. Тези са от тях.
Видя ли де изчезнаха? Аз — не!

МАКБЕТ

Във въздуха. Което ни се стори
телесно, изведнъж се разтопи
подобно дъх, от вятъра отвеян!
Да бяха постоянни!

БАНКО

Но дали
ги имаше, или сме яли корен,
омайващ разума?

МАКБЕТ

От тебе щели
да тръгнат ред крале!

БАНКО

А ти пък сам
си щял да станеш крал!

МАКБЕТ

И тан на Кодор,
нали тъй беше?

БАНКО

Точно тъй!... Кой иде?

РОС

Макбет, вестта за твоята победа
зарадва краля, а когато той
узна, че сам на смърт си се изложил
във битката с метежника, у него
хвалебствия и думи на почуда
се сбориха кое да вземе връх
и ето че, преди денят да свърши,
те вижда да посрещаш в грозен бой
норвежките пълчища, без да трепнеш
пред страшните картини на смъртта,
създавани от теб! Като градушка
вестители се сипеха и всеки
изливаше пред него нови хвали
за тебе като доблестен бранител
на неговото кралство!

АНГЪС

Той по нас
ти праща кралската си благодарност,
но тук сме не за да те наградим,
а само да те призовем при него.

РОС

Все пак в залог за бъдещи награди,
той каза ми към теб да се обърна
със званието „тан на Кодор“. С него
приветствам те, защото то е твое!

БАНКО

Да казва правда дяволът?

МАКБЕТ

Как „мое“?
Та Кодорският тан е още жив —

не ме обличайте във чужди дрехи!

АНГЪС

Тоз, който беше тан, е жив, но вече
върху живота му тежи присъда.
Дали с норвежеца е бил в съюз,
или бунтаря е подкрепял тайно,
или със двамата е готвел гибел
на своята страна, това не зная,
но той в предателство е уличен,
признал го е и го очаква смърт!

МАКБЕТ (настрани)

Тан Гламиски и Кодорски!... А после
и следващото там...

Към Рос и Ангъс.

Благодаря ви.

Настрани, към Банко.

А може би и твоите деца
кrale ще станат, щом такава чест
им обещаха същите, които
предсказаха ми Кодорското танство?

БАНКО (настрани, към Макбет)

Ако повярваш им докрай, ти сам
след Кодорската титла, току-виж,
си пламнал за престол!... Все пак е чудно.
Понявга силите на тъмнината,
желаейки ни злото, ни залъгват
със дребни истини, за да ни вкарат
във гибелни последствия!... Елате,
приятели!

МАКБЕТ (настрани)

Две правди тука бяха
предсказани като примамлив пролог

към сцената, огрята с царствен блясък!...

Към Рос и Ангъс.

Благодаря!...

Настрани.

Тоз подтик свръхестествен
не може да е лош, но и не може
да е добър. Ако е лош, защо
започна с правда? Ей ме тан на Кодор!
Ако добър е пък, защо тогаз
при мисълта, която ми внушава,
косите ми настръхват и сърцето —
противно на привичките си — блъска
в ребрата ми? Действителният ужас
е нищо пред ужасните представи
на мозъка. Убийството е още
единствено в главата ми, а на,
така ме друса целия, че всичко
във мене е догадка и възможност
и за ума ми съществува само
несъществуващото!

БАНКО

Погледнете
в какъв захлас е нашият приятел!

МАКБЕТ (*настрани*)

Ако ме иска крал, съдбата може
да ме венчае, без да мръдна пръст!

БАНКО

Неловко му е в тази прясна титла.
И тя — подобно нова дреха — иска
подносване.

МАКБЕТ (*настрани*)

Каквото ще да става —

и в най-дъждовния и бурен ден
настъпва пак часът определен!

БАНКО

Очакваме те, доблестни Макбет!

МАКБЕТ

Простете ми! Замаяният мозък
се върна към отминали неща...
Приятели, услугата ви вече
съм отбелязал в книгата, която
през час прелиствам. Да вървим към краля!

Настрани, към Банко.

Мисли за случилото се! След време,
когато го претеглим, ще разкрием
сърцата си един на друг!

БАНКО

Със радост!

МАКБЕТ

А дотогава — толкоз!... Да вървим!

Излизат.

[7] Сайнел — така се наричал бащата на Макбет. ↑

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Кралският дворец във Форз.

Тръбен звук. Влизат крал Дънкан, Ленокс, Малком, Доналбейн и Свита.

ДЪНКАН

Завърнаха ли се онез, които
изпратихме оттук, за да изпълнят
присъдата над Кодорския тан?

МАЛКОМ

Не са, кралю, но чух от очевидец,
че той признал е своята измяна,
разкажал се е искрено и искал
от вашия престол да го прости.
В живота му най-хубавото нещо
бил начинът, по който го напуснал:
умрял спокойно, сякаш бил се готвил
да хвърли като евтина дрънкулка
най-скъпото си!

ДЪНКАН

Няма способ, с който
да разбереш човека по лицето.
Към този свой васал аз хранех пълно
доверие!

Влизат Макбет, Рос и Ангъс.

Достойни братовчеде,
добре дошъл! Неблагодарността
тежеше ми до днеска като грях.
Ти в своите подвизи излитна тъй,
че даже най-крилатата отплата
не може да те стигне! Ах, защо

не са по-скромни твоите заслуги,
та със признания и със награди
да мога да изляза срещу тях!
Остава ми да кажа: всичко мое
ще бъде малко, за да ти плати
голямото, което свърши ти!

МАКБЕТ

Наградата за вярната ми служба
е във самата нея. Ваше право
е да приемате онуй, което
е дълг за нас. А дълговете наши
са предани слуги и синове
на трона ви, които вършат само
обязаност, когато си заслужват
любов и чест от вас!

ДЪНКАН

Ела насам!

Като фиданка аз те посадих
и ще се трудя да израснеш бързо!...
Достойни Банко, твоята заслуга
не е по-малка и не ще остане
по-малко знайна. Дай да те притисна
до своето сърце!

БАНКО

Ако във него

и аз покълна, жътвата е ваша!

ДЪНКАН

Обилната ми радост се опитва
да скрие своята палава игра
с росата на горчивата печал...
Чеда, роднини, танове и вие
най-близки до престола ни, узнайте,
че ний решили сме подир смъртта ни

наследник наш на този царствен трон
да бъде първородникът на Малком,
когото ще зовем от днес нататък
княз Къмберландски^[8] — и не ще оставим
самотна тази чест, а много други
като звезди ще пръснем върху всички
заслужили... Към Инвернес, Макбет!
На гости в твоя замък, ще се свържем
по-тясно с теб.

МАКБЕТ

За мене е умора
почивката, неслужеща на вас!
Освободете ме, за да ви бъда
квартириер и пръв с добрата вест
ухото на жена си да възрадвам!
Прощавайте!

ДЪНКАН

Върви, достойни Кодор!

МАКБЕТ (настрани)

Тоз Къмберландски княз ще ме препъне,
ако не го прескоча! Сякаш пън е,
изпречил се сред моята пътека!
Звезди, гасете своя огън — нека
не вижда взорът ви, във мен вторачен,
пламтящия в духа ми порив мрачен!
Жуми, око, макар че тази длан е
все още чиста! Ала нека стане
онуй, което, щом добие плът,
очите ще се плашат да съзрат!

Излиза.

ДЪНКАН

Да, прав си, Банко, той е рядък рицар
и хвалите за него са за мене
най-вкусни ястия на пищен пир...
Но да вървим след неговата грижа,
избързала напред, за да ни срещне
с „добре пристигнали“ на прага свой —
най-близкият ми родственик е той!

Тръбен звук. Излизат.

[8] Княз Къмберландски — титла на престолонаследника в средновековна Шотландия. ↑

ПЕТА СЦЕНА

Замъкът на Макбет в Инвернес.

Влиза Лейди Макбет с писмо в ръка.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ (*чете*)

„... Те ме срещнаха в деня на победата и аз почувствах с положителност, че притежават знания, недостъпни за смъртните. Но когато пламнах от желание да ги разпитам по-подробно, те станаха едно с въздуха и се стопиха в него. И докато още стоях зашеметен от чудото, пристигнаха кралски пратеници, които ме назоваха «тан на Кодор», а пък преди това вещиците ме бяха приветствали със същата титла и бяха споменали, че в бъдното време от мене щяло «крал да стане». Това счетох за добре да ти съобщя, моя скъпа спътнице по величие, за да не изпуснеш своя дял от радост поради незнание на щастието, което ти е обещано. Сложи го до сърцето си и сбогом!“

Ти беше Гламис, ето те и Кодор,
ще станеш и което ти предричат.
Но страх ме е, че твоят нрав, просмукан
от млякото на топлата човечност,
едва ли ще ти позволи да тръгнеш
по пряката пътека. Ти би искал
велик да си и, знам, не си лишен
от честолюбие, но нямаш злото,
което трябва да го придружава.
Целиш високо, но желаеш всичко
да бъде чисто. Бягаш от измама,
но искаш да спечелиш и без право.
Което би желал да притежаваш,
само ти вика: „Тъй ме постигни!“
и не че ти не искаш то да стане,
а само се боиш да го извършиш.
Ела си бързо, мой велики Гламис,
за да наля в твоя слух духа си

и със език да шибна всички мисли,
издигащи преграда между теб
и оня златен обръч, с който — явно —
съдба и свръхестествена подмога
те коронясват!

Влиза Прислужник.

Казвай! Какво има?

ПРИСЛУЖНИКЪТ

Крал Дънкан тази нощ ще бъде тук!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Не си с ума си! Твоят господар
е заедно със краля и би пратил
известие да ме предупреди!

ПРИСЛУЖНИКЪТ

Простете, лейди! Той пристига сам.
Един служител го е изпреварил
и тука, полумъртъв от умора,
едва успя да изрече вестта си!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Голяма вест е — нека си отдъхне!

Прислужникът излиза.

Пресипнал е и гарванът дори,
чието кобно грачение предшества
крал Дънкан в моя замък! Духове,
слухтящи за злодейските ни мисли,
смажете пола в мене — тук, на място —
и от пети до теме ме налейте
със безсърдечност; затулете пътя
на всяко разкаяние, така че
обратни посещения на жалост
да не разклатят злия ми кроеж
или в примирие да го държат

със изпълнението; в тез гърди
вий, адски сили, дебнещи незрими
за злото в нас, наместо мляко влейте
отровна жлъч! Завий се, тъмна нощ,
във най-катранения дим на ада,
та острият ми нож да бъде сляп
за раната, която ще отвори,
и да не могат небесата горе,
съгледали го, да извикат: „Стой!“

Влиза Макбет.

О, мой Гламиски и Кодорски тане
комуто трети сан предначертан е,
писмото ти отнесе ме отвъд
незнаещото настояще; аз съм
изцяло в бъдещето!

МАКБЕТ

Скъпа моя,
таз вечер Дънкан ще пристигне тук.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Кога ще си отиде?

МАКБЕТ

Утре смята.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Туй „утре“ няма да огрей земята!
Ликът ти, тане мой, е бяла книга
със текст открит за всекиго! Хитрувай!
За да измамиш този свят, стани,
какъвто той е. С поглед, жест, език
излъхвай приветливост! Вид си давай
на мило цвете, а бъди змията,
завила се под него! Гостът трябва
да бъде нагостен: предостави ми

задачата на таз голяма нощ,
която ще даде върховна мощ
и кралска власт на теб и мен, Макбет,
през всички дни и нощи занапред!

МАКБЕТ

След туй, след туй!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Недей духа си стяга!
Единствен гузният негонен бяга.
Бъди спокоен, ведър, оживен...
а всичко друго остави на мен!

Излизат.

ШЕСТА СЦЕНА

Пред замъка на Макбет. Звук на обои. Факли.

Влизат крал Дънкан, Малком, Доналбейн, Банко, Ленокс, Макдъф, Рос, Ангъс и Свита.

ДЪНКАН

Този замък е приятно разположен
и въздухът му ласкаво посреща
успокоените ни сетива.

БАНКО

И тези лястовички острокрили,
които зидат своите гнезда
по черквите, показват, че този дом
овеян е от чист небесен полъх —
към всеки сгоден ръб, подпора, ъгъл
тез летни гостенки са залепили
удобни люлчици за своята челяд
и забелязал съм, че там, където
те стрелкат се, и въздухът е свеж.

Влиза Лейди Макбет.

ДЪНКАН

А ето и добрата ни стопанка!...
Госпожо, обичта към краля често
му дотежава, ала той приема
таз обич с благодарност. Тъй и вие
бъдете ни признателни на вид
за грижите и мъките, които
ще ви доставим.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Всичките ни грижи,
стократно умножени, пак не биха
могли да се равнят с онези щедри
дарения, с които ваша милост
удостоил е скъдния ни покрив.
За всички тях — и прежни, и най-нови —
ний молим Бога да ви награди!

ДЪНКАН

Къде е Кодорският тан? По него
препускахме, за да ни свари вече
пристигнали, но той добър ездач е,
а пък и шпорите на любовта
са му помогнали. Таз нощ, госпожо,
ще бъдем ваши гости.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Господарю,
каквото имат вашите слуги —
земи, богатства, себе си — е само
на съхранение у тях и те
готови са, по висшия ви знак,
отчет да ви дадат и да ви върнат
имуществото.

ДЪНКАН

Дайте ми ръка
и отведете ме при своя мъж!
Той наш любим е и не ще остане
и в бъдеще далеч от милостта ни.
Ще разрешите...

Излизат.

В замъка на Макбет. Звук на обои.

Влизат, прекосяват сцената и излизат Разпоредител и Слуги, които носят блюда и прибори.

Влиза Макбет.

МАКБЕТ

Ако, веднъж извършено, с туй свърши,
добре ще е да се извърши бърже.
Да можеше убийството да впримчи
последниците и да завоюва
със края си и крайния успех,
но лошото е, че от този нанос,
от туй нищожно островче живот
накрай ний всички скачаме в морето
на вечността! А в тези дела съдът
започва още тук, защото всяко
престъпно намерение, когато
превърне се във дело, се насочва
към този, в чийто ум се е родило
и ето, равноръка справедливост
поднася към устата ни стакана
с отровата, размесена от нас.
Тук той ми е двукратно поверен:
като роднина и васал аз трябва
да съм против едно такова дело —
това едно; мой дълг на домакин,
при туй, е портите си да залостя,
пред който смърт му мисли, а не сам
да стискам ножа — и това е второ.
И после Дънкан носеше тъй кротко
върховната си власт и толкоз чист
докрай опази кралския си сан,
че добродетелите му подобно
на ангели със тръбни гласове
щеzakлеймят убиеца му гневно
и състраданието като голо
новородено бебенце, като
небесен херувим, свободно яхнал
жребците на невидимия въздух,
ще духне ужасяващото дело
във хорските очи и ще удави

с плача им вихъра! Аз нямам друго,
което да пришпори мойта воля,
освен тщеславието, а пък то
прескача коня си и се изтърсва
от другата страна!...

Влиза Лейди Макбет.

Е, как е там?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Привършва със вечерята. А ти
защо излезе?

МАКБЕТ

Пита ли за мен?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Не знаеш сякаш!

МАКБЕТ

Ний ще се откажем
от тази работа. Той тези дни
обсипа ме със чест, а сред народа
аз сам си извоювах златно име,
което трябва, докато е в блясък,
да бъде носено, а не тъй бързо
захвърлено встрани!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Ти бе облякъл
една надежда или тя била е
пияна? После спала, изтрезняла
и ето я, зелено-бледа, гледа
към лудориите си. Отсега
ще знай колко струва любовта ти!
Нима страхуваш се да си на дело,
какъвто във мечтите си? Нима

би искал да блестиш отвън с онуй,
което е украса на живота,
а в себе си да знаеш, че си пъзльо,
оставил подир „ще ми се...“ да следва
„... но ме е страх“, като котака, който
хем искал риба, хем не му се щяло
да си намокри лапките!...

МАКБЕТ

Мълчи!

Способен съм на всичко, стига то
да е човешко. Който ме надмине,
не е човек.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Кой звяр тогаз те тласна
да ми разкриваш този план! Когато
ти смееше да го замислиш, беше
човек и мъж, и повече ще бъдеш
човек и мъж, когато го изпълниш!
Тогава нито време, нито място
подхождаха, но ти ги би създал;
сега сами сглобяват се, но туй
те хвърля в смут. Аз кърмила съм, зная
как сладко е детенце да погалиш,
когато суче, но — дори в тоз миг
да се усмихва — дръпнала бих бозка
от меките венчета, за да пръсна
главицата му, ако бях се врекла
да го извърша, както ти се врене
за онова!

МАКБЕТ

Ами какво ще стане,
ако пропаднем?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Ние да пропаднем?
Лъка на смелостта си изпъни
и няма да пропаднем, слушай мен!
Когато Дънкан, уморен от пътя,
захърка здраво, двамата му стражи
аз тъй ще упоя, че паметта им —
пазителка на нашия разсъдък —
ще стане дим, а мозъкът им — колба
с кълбящи пари. А когато те,
добре накуасени, като убити
заспят шопарски сън, ти как си мислиш,
не ще ли можем да извършим всичко
с безпомощния Дънкан и туй всичко
тъй трудно ли ще бъде да го хвърлим
върху насмуканите му пазачи,
така че те да понесат вината
за делото, извършено от нас?

МАКБЕТ

Мъжкарчета ми раждай! Тази твоя
безстрашна плът би трябвало да прави
момчета само! Ще се усъмнят ли,
че тези сънльовци са го убили,
ако го сторим с техните ножове
и им нацапаме ръцете с кръв?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Особено когато ние двама
със вик и жалби проглушим света?

МАКБЕТ

Решен съм и напрегнал всички сили
за страшното ни дело! Да вървим!
Със весел вид при тях да влезем ние —
лъжовен лик сърце лъжливо крие!

Излизат.

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

В двора на Макбетовия замък.

Влизат Банко и Флинс, носещ факел.

БАНКО

Как мислиш, колко е?

ФЛИНС

Не чух да бие,
но месецът залезе.

БАНКО

Той залязва
сега в дванайсет.

ФЛИНС

По е късно, татко.

БАНКО

Дръж меча ми!... Пести небето горе —
свещите му са всички угасени...
Вземи и туй!... Тежи ми тежка дрямка,
но се боя да спя. Небесни сили,
не ме оставяйте на злите мисли,
които навестяват ни насън!

Влизат Макбет и Слуга с факел.

Върни ми меча!... Кой е там?

МАКБЕТ

Приятел!

БАНКО

Че още ли си буден? Кралят вече
е във леглото. На вечеря той
се забавлява славно и бе щедър
в почерпките към твоите слуги.
Изпрати този камък на жена ти,
наричайки я рядка домакиня,
и със това приключи пиршеството
в чудесно настроение.

МАКБЕТ

Дойде той
нечакан и оскъдицата спъна
гостоприемството, което иначе
би действало свободно.

БАНКО

Всичко беше
съвсем добре... Аз миналата нощ
сънувах трите вещици. Те нещо
познаха ти.

МАКБЕТ

Съвсем ги бях забравил.
Но ако случим някой миг свободен,
не ще е зле да поговорим с тебе
по този въпрос.

БАНКО

На твоите услуги!

МАКБЕТ

Ако съвета ми послушаш, можеш
да се сдобиеш бързо с нова чест.

БАНКО

Готов съм, стига да не си изгубя
заради нея старата и чисти

сърце и дълг васалски да опазя.

МАКБЕТ

Спокойна нощ!

БАНКО

Спокойна и на теб!

Излиза, следван от Флинс.

МАКБЕТ

Кажи на госпожата си да звънне,
когато ми подготви питието.

Ти лягай си!

Слугата излиза.

Какво е туй? Кинжал?
И с дръжка към ръката ми? Ела!
Ела по-близо, да те уловя!
Не те усещам с пръсти, а те виждам!
Какво си ти: знамение съдбовно,
достъпно за окото и безплътно
за осезанието или само
кинжал-измислица, лъжлива рожба
на моя трескав мозък? Ти пред мен си
все още явен като този, който
сега измъквам! Пътя ти ми сочиш,
по който тръгнал бях, и сечивото,
което сам решил бях да използвам.
Очите ми са станали за смях
на другите ми чувства или струват
за всички тях! Я виж, по острието
и дръжката ти капе кръв — което
преди го нямаше! Не, всичко туй
не съществува! Страшното ми дело
навярно взима този облик само
във моите представления! Сега

по цялото полукълбо човекът
лежи в мъртвешки сън и зли кошмари
душат го зад завесите. Навред
магията принася гадни жертви
на бледата Хеката^[9]. С мършав лик,
убийството, дочуло в този миг
вълка среднощен да му дава с вой
сигнал на съучастник, тръгва подло
с безшумната походка на Тарквиний^[10],
озлостителя, към своята жертва.
Ти, здрава и улегнала земя,
не слушай крачките ми, да не би
да заговорят камъните твои
къде съм тръгнал и да нарушат
мълчанието, пълнещо със ужас
тоз грозен час!... Аз бърбря — той живее,
а жарът действен от слова хладее!

Звук на звънец.

Звънчето! Дългочаканият знак
подканва ме към смърт и кръв, и мрак!
Недей го чува, Дънкан, в своя сън,
че то е твойт погребален звън!

Излиза.

[9] *Хеката* (мит.) — гръцка богиня на мрака, повелителка на нощните духове. ↑

[10] *Тарквиний* — става дума за Секст Тарквиний, сина на легендарния римски цар Тарквиний Горди. Секст озлостил Лукреция, съпруга на знатния римлянин Публий Колатин, която се самоубила, заклевайки мъжа си и Юний Брут да отмъстят за нея; те удържали клетвата си, като изгонили Тарквиний и установили Римската република (около 510 г. пр.н.е.) ↑

ВТОРА СЦЕНА

В замъка на Макбет.

Влиза Лейди Макбет.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Което тях приспа, събуди мен,
което угаси ги, мен разпали...
Ш-шт! Кукумявката — ключарят, който
явява се при смъртника със своето
ужасно „лека нощ“!... Сега го върши...
Вратите зоят, а онези двама
тъй громко хъркат, сякаш се надсмиват
на службата си. Аз така омаях
напитките им, че живот и смърт
сега си ги оспорват...

МАКБЕТ (*зад сцената*)

Кой е? Кой е?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Събудил ги е, без да го е свършил!
Във опита, не в свършеното дело
е гибелта на двама ни!... Стой! Чакай!...
Кинжалите им сложих тъй на явно,
че той не би могъл да ги отмине...
Ако не беше ми се сторил толкоз
приличен на баща ми, както спеше,
самичка бих го свършила... Мъжът ми!

Влиза Макбет.

МАКБЕТ

Извърших го! Не си ли чула шум?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Чух само кукумявката и още
щурците в мрака. Ти защо извика?

МАКБЕТ

Кога?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Сега!

МАКБЕТ

Когато слизах?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Да!

МАКБЕТ

Я чуй!... Кой спи в съседство?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Доналбейн.

МАКБЕТ (*гледа ръцете си*)

Каква печална гледка е отгатак!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Говориш детски глупости! „Печална!“

МАКБЕТ

Единият в съня си се разсмя,
а другият развика се: „Убийство!“,
така че се събудиха взаимно.
Аз спрях и се ослушах, ала те
помолиха се и заспаха пак.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Да, има двама там във обща стая.

МАКБЕТ

Единът рече: „Господи, помилуй!“,
а другият — „Амин!“ — като че ли
ме виждаха със тез ръце във кръв.
Но аз самият не можах да кажа
„Амин!“ със тях!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Не се вълнувай толкоз!

МАКБЕТ

Все пак защо, кажи ми, не можах
да изрека: „Амин!“ Аз имах нужда
от Божя милост, а това „Амин!“
ми се залости в гърлото!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Не бива
да се въртим около тез неща!
Така ще полудеем!

МАКБЕТ

Сякаш чувах
да вика нечий глас: „Недейте спа!
Макбет закла съня! — съня невинен,
съня, разплитащ счепканата прежда
на грижите, съня успокоител,
съня балсам за морния ни дух,
основно наше блюдо, пръв хранител
на жизнения пир!...“

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Какво говориш?

МАКБЕТ

И пак: „Недейте спа!“ — към всички вкъщи —
„Гламис закла съня и Кодор вече
не ще заспи! Макбет не ще заспи!“

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

И чий могъл би да е този глас?
Недей отхлабва, мой безстрашни тане,
душевната си мощ с болнави мисли!
Върви и си измий с вода ръцете
от тази мръсна улика! Защо
донесъл си кинжалите им тука?
Те трябва да са там! Върни ги бърже
и с кръв нацапай хъркащите стражи!

МАКБЕТ

Не мога да се върна! Тръпна цял
при мисълта за туй, което сторих.
Не смея да го видя!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Малодушник!

Заспалият и мъртвият са нещо
като картини. Само за децата
е страшен нарисуваният дявол!
Ако трупът кърви, ще позлатя
лицата им с такова страшно злато,
че злото ще се струпа върху тях!

Излиза.

Хлопа се отвън.

МАКБЕТ

Отде се хлопа? И какво ми става,
че всеки малък шум ме хвърля в ужас?
О, тез ръце! Те само със вида си

изтръгват ми очите! Не, дори
великият Нептунов океан^[11]
не ще отмие тази кръв от тях;
по-скоро тя морята му безкрайни
в червено ще обagri и превърне
смарагда им във пурпур!

Влиза отново Лейди Макбет.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Сега ръцете ми са като твоите,
но аз се бих срамувала да бъда
и във сърцето бяла като теб!

Хлопа се отвън.

Чуй! Хлопа се на южната врата!
Да се оттеглим в спалнята. Туй дело
ще се очисти с мъничко вода
и всичко ще е лесно. Твоята твърдост
съвсем те е напуснала...

Хлопа се отвън.

Чуй пак!

Сложи халата си, та ако трябва
да се покажем, да не разберат,
че сме били на крак! Не се забравяй
във тези мрачни мисли!

МАКБЕТ

Бих желал
да се забравя, та и да не помня
какво съм сторил!

Хлопа се отвън.

Хлопай! О, да можеш
от сън да сепнеш спящия оттатък!

[11] „... *Нептунов океан*...“ (мит.) — Под „Нептунов океан“ се подразбират всички заети от вода пространства върху земното кълбо. ↑

ТРЕТА СЦЕНА

Другаде в замъка на Макбет.

Хлопа се отвън. Влиза Вратарят.

ВРАТАРЯТ

Разсипаха ме с чукане, брей! Ама ако бях вратар на ада, щеше да падне още по-голямо въртене на ключове!

Хлопа се отвън.

Чук! Чук! Чук! Кой чука, в името на Велзевула^[12]? Ха, един житар укривател, който се е обесил поради добрата жътва! Добре дошъл, житарю-печалбарю! Вземи си само повечко кърпи, че тук ще има доста да се потиш!

Хлопа се отвън.

Чук! Чук! Чук! Кой чука, в другото име на същия? Охо, един йезуит-криводушник^[13], който си е хвърлял клетвата във всяко от блюдата на везните срещу другото и сто пъти е въртял и сукал все заради Бога, но пак не е успял да надхитри небето! Влизай, двусмисленико!

Хлопа се отвън.

Чук! Чук! Чук! Кой чука? Я кой бил! Един шивач, който е кроил гащи по френски модел^[14] и крал плата по английски начин! Заповядай, шивачо! При нас има на какво да си топлиш ютията!

Хлопа се отвън.

Чук! Чук! Чук! Няма мира тук! Ти кой си?... Само че това място е хладничко за ад. Вече ми омръзна в пъкъла да зъзна! Стига съм вратарствал на дявола, макар че бях намислил да пусна по одного от всички занаяти, дето водят по цветния друм към вечния плам!

Хлопа се отвън.

Ида, ида!... И не забравяйте почерпката за вратаря!

*Отваря вратата.
Влизат Макдъф и Ленокс.*

МАКДЪФ

Тъй късно ли си легнал снощи, драги,
та толкоз късно още не си станал?

ВРАТАРЯТ

Що си е право, сър, пихме до втори петли, а пък питието, сър, е
голям причинител на три последствия.

МАКДЪФ

Кои са тези последствия, да чуем!

ВРАТАРЯТ

Ами че: ален нос, тежък сън и голяма пикня. А пък за оная
работа, сър, там питието хем ни напират, хем ни възпират. Засилват
искането и отслабват моженето. Така да се каже, сър, има двусмислено
отношение към онуй другото. Хем го разпалват, хем го провалят; хем го
насъсква, хем го отблъсква; убеждават го и го разубеждават; кара го да се
държи и да си лежи, само двусмислици и се отмята, докато ни просне
да спим на земята!

МАКДЪФ

И тебе те е проснало изглежда порядъчно!

ВРАТАРЯТ

Искаше да ме просне, ама не можа! Дълго време се борихме с
него, но аз съм силен! Преплете ми то веднъж-дваж краката, ама аз
накрая, като се напънах, и го плъснах на плочите!

МАКДЪФ

А господарят ти дали е станал?

влиза Макбет.

Събудихме го. Ето го, че иде!

ЛЕНОКС

Добро ви утро, сър!

МАКБЕТ

Добро и вам!

МАКДЪФ

Дали е буден кралят ни?

МАКБЕТ

Не още.

МАКДЪФ

Той искаше да го събудя рано.

Почти проспях часа.

МАКБЕТ

Елате с мен!

МАКДЪФ

Макар да зная, че за вас това е
приятен дълг, спестете си труда!

МАКБЕТ

Трудът не ни тежи, щом носи радост.
От този вход!

МАКДЪФ

Ще прекратя съня му.
Той сам ми заповяда да го сторя.

Излиза.

ЛЕНОКС

И значи кралят ще пътува днес?

МАКБЕТ

Да, тъй е наредил.

ЛЕНОКС

Нощта бе смутна.

Където спяхме, вятърът събори
комините; мнозина са дочули
ужасни писъци, злокобни жалби,
предричащи беди и суматохи,
които други век не е познавал;
а птицата на мрака цяла нощ
е пискала; земята също, казват,
се тресла в огън!

МАКБЕТ

Да, не беше тихо.

ЛЕНОКС

Откак се знам, не мога да си спомня
подобна нощ!

Влиза отново Макдъф.

МАКДЪФ

О, ужас! Ужас! Ум го не побира!
Език не го изрича!

МАКБЕТ и ЛЕНОКС

Какво има?

МАКДЪФ

Злодейството постигнало е своя
най-страшен връх! Кощунствени убийци
разбили са помазания храм
на кралството и грабнали от него
живота на постройката!

МАКБЕТ

Живота?
Какво говориш?

ЛЕНОКС

Чий живот? На краля?

МАКДЪФ

Сами елате и като пред нова
Горгона^[15] вкаменете се! Недейте
ме кара да говоря! Вие лично
идете там и го кажете сетне,
ако успеете! На крак! Тревога!

Макбет и Ленокс излизат.

Камбаната! Предателство! Убийство!
Тревога! Банко! Малком! Доналбейн!
Отхвърляйте съня си, този пухов
заместник на смъртта, и вижте там
самата смърт, подобие ужасно
на второто пришествие! Станете
като души от гроба — Малком! Банко! —
и допълнете ужаса! Тревога!

Звън на камбана.

Влиза Лейди Макбет.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Какво е станало, та тъй ужасна
тръба приканва спящите в тоз дом
на преговори?

МАКДЪФ

О, любезна лейди,
не е за вас вестта ни! Женски слух
не ще я издържи!

Влиза Банко.

О, Банко, Банко!
Убиха краля! Кралят ни е мъртъв!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

О, ужас! И под покрива ни!

БАНКО

Ужас —
където и да бъде! Драги Дъф,
опровергай се, моля те! Кажи,
че си сгрешил!

Влизат отново Макбет и Ленокс.

МАКБЕТ

Да бях издъхнал час преди това,
честит бих слязъл в гроба си, защото
животът ми от днес нататък вече
не притежава нищо ценно. Само
ненужни дреболии. Край на всичко!
Виното на живота се изчерпа
и сводестата изба на земята
остана да се хвали със един
тръпчив мъток!

Влизат Малком и Доналбейн.

ДОНАЛБЕЙН

С кого е станала бедата?

МАКБЕТ

С вас,
макар и да не чувствате! Прекъснат
е изворът на скъпата ви кръв,
самият неин източник!

МАКДЪФ

Баща ви
лежи убит!

МАЛКОМ

Баща ни? От кого?

ЛЕНОКС

Изглежда от самите си пазачи!
Ръцете и лицата им са цели
покрити с кръв! Кинжалите им също
лежаха неизбърсани до тях!
Очи въртяха те с безумен поглед —
не биваше да им се поверява
живот, не кралски, а какъв да е!

МАКБЕТ

Все пак разкайвам се, че ги убих
във своя гняв.

МАКДЪФ

Убил сте ги? Защо?

МАКБЕТ

Кой може едновременно да бъде
вбесен и мъдър, предан и безстрастен?
Такъв не знам! Припряната ми обич
надви спирачките на трезвостта.
Тук беше Дънкан с кожа от сребро,
извезана със златна кръв, цял в рани
от взлома на насилствената гибел
във живата природа; а пък там
убийците, обагрени в цвета
на своя занаят, с кинжали в ярки
чорапи от съсиреци! Кой, имащ
сърце за обичта и в него смелост

да я покаже, би се въздържал?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Не съм добре!

МАКДЪФ

Стопанката припада!

МАЛКОМ (*настрани, към Доналбейн*)

Защо мълчим, когато тази гибел
засяга най-отблизо теб и мен?

ДОНАЛБЕЙН (*настрани, към Малком*)

Какво да разговаряме, когато
съдбата ни от всяка цепнатинка
готова е да скочи върху нас?
Да бягаме! Сълзите ни не са
съзрели още!

МАЛКОМ (*настрани, към Доналбейн*)

Прав си. И скръбта ни
не е докрай укрепнала за дело!

БАНКО

Грижете се за нея!

Лейди Макбет бива изведена.

А сега,
прикрили първо своите снаги,
треперещи от студ, да се сберем
и по-добре разследваме това
крвопролитно дело, за да стигнем
до дъното му! Ужас и догадки
разтърсват ни! Под Божата десница
аз смело ще застана срещу всяко
домогване на подлия злодей!

МАКДЪФ

И аз!

ВСИЧКИ

И всички ние!

МАКБЕТ

Нека бързо
се облечем в мъжествени доспехи
и се сберем във залата!

ВСИЧКИ

Съгласни!

Излизат всички освен Малком и Доналбейн.

МАЛКОМ

Какво ще правиш? Да страним от тях!
Двуличниците лесно разиграват
неискрени жалейки. Аз ще диря
закрила в Англия!

ДОНАЛБЕЙН

А аз ще бягам
в Ирландия! Ще бъдем поотделно
по-сигурни. Тук в хорските усмивки
блестят ками. Най-близкият по кръв
най с кръв опръскан е!

МАЛКОМ

На кон веднага!
Стрелата на убиеца все още
свисти във въздуха и най-добре е
да сме далеч от прицела ѝ. Бързо!
И никакви сбогувания с тях!
Когато по петите смърт те гони,

простено е да тръгваш без поклони!

Излизат.

[12] *Велзевул* — едно от многобройните имена на Сатаната. ↑

[13] „... *йезуит-криводушник...*“ — нападка срещу йезуитите, които чрез извъртания се мъчели да се оправдаят в хода на процеса по „Барутния заговор“ (вж. предговора). ↑

[14] „... *гащи по френски модел*“ — т.е. тясно прилепнали към бедрата. ↑

[15] *Горгона* (мит.) — женско чудовище, тъй страшно в лицето, че превръщало в камък всеки, който го видел. ↑

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Близо до замъка на Макбет.

Влизат Рос и Старец.

СТАРЕЦЪТ

Седемдесет години паметта ми
си спомня ясно; и за тез години
съм виждал страшни часове и случки,
но пред злодейството онази нощ
те всички издребнях!

РОС

Тъй е, старче:

смутено от кръвнишкия театър
на хората, небето — виж го сам! —
заплашва сцената им. По часовник
сега е ден, а странстващата лампа
едва мъжди. Нощта ли се натрапва
или денят се дърпа в срам, та мрак
погребал е земята ни, когато
би трябвало лъч топъл да я гали?

СТАРЕЦЪТ

Против природата е всичко туй,
като извършеното. Този вторник
видели са как бухал-мишкоед
се вдигнал сред бял ден и разтерзал
един сокол, кръжащ във висините.

РОС

И кралските коне — невероятно,
но истина! — прекрасни образци
на своята порода, подивяха,

конюшните разбиха и във бяг
се впуснаха, покорството презрели,
като че ли желаеха да водят
война със хората!

СТАРЕЦЪТ

Аз чух дори,
че почнали да се ядат взаимно!

РОС

Тъй беше, със очите си видях го!

Влиза Макдъф.

Какви са новините горе, сър?

МАКДЪФ

Каквито ги познавате и вие.

РОС

Разбра ли се накрая кой е сторил
злодейството?

МАКДЪФ

Двамината, които
Макбет уби.

РОС

Но за каква облага?
Защо са го направили?

МАКДЪФ

За злато!
Децата на владетеля ни, Малком
и Доналбейн, избягали са тайно —
което хвърля сянка върху тях.

РОС

И туй срещу природата! Все тези
безумни честолюбия, които
секат самички клона си! Тогава
Макбет навярно ще ни стане крал?

МАКДЪФ

Избран бе вече и пое към Скон^[6]
за тържеството.

РОС

А прахът на Дънкан?

МАКДЪФ

Отнесен в Колмкил, гробница свещена
на неговите прадеди, велико
покоище на древните им мощи.

РОС

Ще идете ли в Скон?

МАКДЪФ

Не, аз се връщам
във своя Файф.

РОС

Аз май ще ида.

МАКДЪФ

Сбогом.

Във нова дреха стегнали снага,
дано си спомним вехтата с тъга!

РОС

Сполайти, старче!

СТАРЕЦЪТ

Сбогом, ваша милост!

Да ви помогне Бог да промените
враждата в мир и в добрина злините!

Излизат.

[6] *Скон* — град, в който по традиция бивали коронясвани шотландските крале. ↑

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Кралският дворец във Форз.

Влиза Банко.

БАНКО

Сега си всичко — Гламис, Кодор, Крал!
Което обещаха ти трите
орисници, постигна го и май че
по страшен път. Но в тяхната прокоба
се казваше, че то не ще премине
към твоето потомство, а че аз
ще бъда корен и родоначалник
на дълъг кралски ред. Ако чрез тях
говори истината, както сякаш
доказа се със теб, защо и аз
да не повярвам, че са ясновидки,
и в себе си да не стая надежда
за бъдно щастие?... Но млък! Ни дума!

*Тръбен звук. Влизат Макбет, в кралско облекло и Лейди Макбет като кралица, следвани от
Ленокс, Рос, Благородници и Свита.*

МАКБЕТ

А ето го и главния ни гост!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Ако на нашия тържествен празник
ний бяхме го забравили, таз липса
би провалила всичко.

МАКБЕТ

Драги мой,
таз вечер давам пир и ще разчитам

на твоего присъствие.

БАНКО

Кралю,
каквото заповядате, ще бъде —
към волята ви моят дълг е вързан
завинаги!

МАКБЕТ

Пътуваш ли следобед?

БАНКО

Пътувам, господарю...

МАКБЕТ

Съжалявам.
Желаех много днеска на съвета
да чуя думата ти, всеки път
разумна и полезна. Нищо, утре!
Далеч ли ще пътуваш?

БАНКО

Тъй далеч,
че цял следобед трябва да препускам
и ако конят ми се случи бавен,
не е изключено да задлъжня
със някой тъмен час и към нощта.

МАКБЕТ

Но на пира ще бъдеш с нас, нали?

БАНКО

Ще бъда, господарю!

МАКБЕТ

Ний узнахме,
че двамата ни кървави роднини

за жалост са намерили приют
в Ирландия и Англия, където,
отричайки, че са отцеубийци,
задръстили са хорските уши
с нелепи басни. Но това за утре,
когато ще ни съберат и други
държавни работи. Пътувай, Банко!
Довиждане! Със теб ли ще е Флинс?

БАНКО

Със мене, сър, и времето не чака.

МАКБЕТ

Тогаз добри коне и равен път!
Щастливо да се върнеш между нас!
Довиждане!

Банко излиза.

Останалите тук
със времето си нека разполагат,
дордето стане седем. Ние също,
за да ни бъде по-желан пирът,
до вечерта ще се уединим
със себе си. Довиждане на всички!

Излизат всички освен Макбет и един Слуга.

Ти спри за малко! Тук ли са онези?

СЛУГАТА

Да, господарю! Чакат ви отвън,
пред входа на двореца!

МАКБЕТ

Доведи ги!

Слугата излиза.

Да бъдеш нещо, още не е нищо,
ако ти липсва сигурност... Усещам:

страхът от Банко пуска корен в мен!
От него лъха царственост, която
ме пълни с опасения. Той смел е
и към безстрашния си нрав прибавя
и трезв разсъдък, тъй че действа дръзко,
но без да се излага на опасност.
От всички тук ме плаши той единствен
и моят дух пред него гасне, както
духът на Марк Антоний, казват, гаснел
пред Цезаря^[17]. Той вещиците смъмри,
задето бяха ме нарекли крал,
поиска и на него да врачуват
и те пророчески го поздравиха
като баща на бъден кралски род!
С венец безплоден мене увенчаха
и връчиха ми ялов скиптър, който
ръка от чужда кръв ще ми изтръгне,
наместо роден син да го поеме!
Зарад потомците на Банко значи
съм омърсил ума си, зарад тях
убил съм добродетелния Дънкан,
в потира на душевния си мир
отрова съм насипал! Зарад тях
най-скъпото си дяволу продал съм!
За да направя неговата челяд
кrale да бъдат! Семето на Банко
да царства! Не! Преди това, съдба,
с теб бой ще водя на живот и смърт!
Ела, излез насреща ми!... Кой чука?

Влиза отново Слугата, следван от двама Убийци.

Пази отвън, додето те повикам!

Слугата излиза.

С вас двамата говорих вчера вече.
Така ли е?

УБИЙЦИТЕ

Така е, господарю!

МАКБЕТ

Размислихте ли върху моите думи?
Той — знайте го — държеше ви във сянка,
не аз, невинният, когото вие
сте обвинявали. Това ви казах
в беседата ни вчера и разкрих ви
как точно, с какви средства ви е лъгал
и възпрепятствувал и чрез кого,
и много друго още, от което
и слабоумец би могъл да схване:
„Това е сторил Банко.“ Тъй ли беше?

ПЪРВИ УБИЕЦ

Тъй беше, господарю!

МАКБЕТ

И преминах
към другото, което е предмет
на днешната ни среща. Днес ви питам:
дотам ли търпеливи сте по нрав,
че тъй да го оставите? Дотам ли
евангелски смирени сте и кротки,
че да се молите за тоз добряк
и неговата челяд, макар той
със тежка длан да сведе вас до гроба
и да накара вашите да просят?
Какво сте вий?

ПЪРВИ УБИЕЦ

Мъже сме, господарю!

МАКБЕТ

По списъка мъже сте, то се знае.
Тъй всички хрътки, мопсове, спаниели
палаши, вълкодави се наричат

със общо име: кучета. Но ние
ги степенуваме — нали така? —
на бързи, бавни, умни, паметливи,
пазачи, гончета, според онези
способности, които им е дала
природата, и затова човекът
нарича ги с названия различни
и определя им различна стойност.
Така е и с мъжете. Ако вие
не сте на най-последното стъпало
сред хората, кажете го и аз
на вас ще поверя такова дело,
че вий чрез него ще се отървете
от своя враг и корени дълбоки
ще пуснете в сърцето ни, което,
болнаво от това, че той живее,
смъртта му чака, за да оздравее!

ВТОРИ УБИЕЦ

Мен, господарю, хората така
безжалостно ме мачкаха и плюха,
че няма да се спра пред нищо, щом е
да им направя зло!

ПЪРВИ УБИЕЦ

А мен съдбата
разсипа ме дотам, че бих заложил
живота си — или да се оправи,
или веднъж за винаги да свърши!

МАКБЕТ

И двамата вий знаете, че Банко
ви беше враг.

УБИЙЦИТЕ

Така е, господарю!

МАКБЕТ

Той враг е и за мен, и при това
така омразен, че със всеки миг
на своето съществуване пробожда
живота ми. Могъл бих и направо
да го премахна, като оправдая
извършеното с кралската си воля,
но туй ще ме лиши от обичта
на някои приятели, които
са мои, но и негови. Аз трябва
да мога да оплача тоз, когото
самичък съм премахнал; затова,
укривайки се тъй от чужди поглед,
ухажвам помощта ви.

ВТОРИ УБИЕЦ

Ще направим
каквото вий...

ПЪРВИ УБИЕЦ

Живота си дори...

МАКБЕТ

Решителност в очите ви проблясва!
След час най-много ще ви кажа где
да го причакате и ще ви свържа
с човека, който ще ви уточни
мига на действие; защото всичко
ще трябва да се свърши тази нощ
и по-далеч от нашия дворец.
Помнете, че аз трябва да изляза
напълно чист от туй. И за да няма
кърпежи в работата, син му Флинс,
чието отстраняване е важно
за мене не по-малко от това
на стария и който тази нощ
ще язди с него, трябва непременно

да сподели съдбовния му час.
Решавайте! Оставям ви сами.

УБИЙЦИТЕ

Решили сме го вече, господарю!

МАКБЕТ

Тогаз ще ви повикам подир малко.

Убийците излизат.

Решено, Банко! Стягай се за път!
Ако очакват те небесни двери,
духът ти до зори ще ги намери!

Излиза.

[17] „... духът на Марк Антоний... пред Цезаря...“ — става дума за отношенията между двама от членовете на втория римски триумвират Марк Антоний и Октавий Цезар, борбите между които — I в. пр.н.е. — довели до установяването на империята. Според Плутарх един предсказател предупредил Марк Антоний, че неговият „демон“ губи сила, щом е близо до духа на Октавий Цезар. Тази тема е използвана от Шекспир в „Антоний и Клеопатра“. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Другаде в двореца.

Влизат Лейди Макбет и Слуга.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Заминал ли е Банко?

СЛУГАТА

Да, госпожо,
но щял да се завърне тази вечер.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Върви, запитай краля дали може
за миг да ме приеме.

СЛУГАТА

Да, госпожо.

Излиза.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Успехът ни е във морето яма,
когато е добит, а радост няма.
И жертвата във гроба по-добре е
от оня, който в гузности живее!

Влиза Макбет.

Какво ти е, съпруже мой? Защо
все сам беседваш с хрумвания мрачни
и за другари си избрал все мисли,
които трябваше да са измрели
с онези, за които се отнасят?
Невъзвратимото не заслужава

към него да се връщаме.

МАКБЕТ

Ний с тебе
премазахме змията, но докрай
не я убихме. Тя ще зарасте
и, станала каквато бе, отново
ще застраши безсилната ни злоба
със прежния си зъб. Но по-добре
да се разпадне сглобът на нещата,
небето и земята да се срутят,
ако ще трябва да ядем във страх
и спим сред ужасии! Предпочитам
да бъда в гроба с оня, на когото
дарихме вечен мир, за да смирим
страстта във нас, наместо да се гърча,
разпънат върху одъра за мъки
на мислите си. Дънкан е във гроба.
След жизнената огненица той
спокойно спи. Измяната направи
най-страшното, което би могла,
и вече ни отрова, ни стомана,
ни враг отвън, ни бунт отвътре, нищо
не може го засегна!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Хайде, хайде!
Набърченото чело разглади —
радушен, весел с гостите бъди!

МАКБЕТ

Ще бъда, обич моя. И ти също
бъди любезна с тях! И главно с Банко.
Поприласкай го с поглед и език!
Не сме добре, щом трябва да си плакнем
добротото име във реки любезност
и от лицата си да правим маски,

прикриващи сърцата ни!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Е, стига!

МАКБЕТ

Умът ми е гнездо на скорпиони!
Забрави ли, че Банко и синът му
са още живи?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

И на тях животът
не им е даден с грамота за вечност.

МАКБЕТ

Утеха е, че те са уязвими.
Затуй възрадвай се! Преди във здрача
да почне ципестият прилеп своя
летеж под сводовете и преди
по воля на Хеката в тъмнината
да звънне бронзовият зов за сън
на вечерния бръмбар, тук ще бъде
извършено едно зловещо дело!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Кажи ми го!

МАКБЕТ

По-хубаво е, мила,
за него да не знаеш, докато,
извършено, не те възрадва то!...
Спусни се, нощ, и както на соколче
зашиват клепките^[18], заший и ти
окоето жалостиво на деня
и със незрими кървави ръце
накъсай този договор велик
със небесата, който ми отнима

румянеца! Светликът се сгъстява
и гарванът отлита към гората.
Заспиват, сънни, дневните неща,
а черните убийци на нощта
на лов се вдигат... Тези мои думи
учудват те, но ти недей потрепва —
роденото във зло от зло укрепва.
Ела, ела със мен!

Излизат.

[18] „... както на соколче зашиват клепките...“ — по този начин бивали временно ослепявани младите соколи при дресировката им. ↑

ТРЕТА СЦЕНА

В околностите на кралския дворец.

Влизат трима Убийци.

ПЪРВИ УБИЕЦ

А кой те прати тук?

ТРЕТИ УБИЕЦ

Макбет!

ВТОРИ УБИЕЦ

Аз мисля,
че заслужава да му се повярва:
отде би знаел инак тъй подробно
задачата ни!

ПЪРВИ УБИЕЦ

Стой тогава с нас!
Денят догаря в ивици на запад
и пътникът пришпорва кон да стигне
странноприемницата. Тоз, когото
очакваме, е близко!

ТРЕТИ УБИЕЦ

Тихо! Тропот!

БАНКО (зад сцената)

Хей! Дайте светлина!

ВТОРИ УБИЕЦ

Това е той!
Останалите гости до един
са вече сбрани!

ПЪРВИ УБИЕЦ

Пратиха конете
по околния път!

ТРЕТИ УБИЕЦ

Дотам е миля,
но той обикновено — както всички —
отива пеш оттука до двореца.

Влизат Банко и Флинс, носещ факел.

ВТОРИ УБИЕЦ

Пристигат!

ТРЕТИ УБИЕЦ

Той е!

ПЪРВИ УБИЕЦ

Дръжте се добре!

БАНКО

Май дъжд се готви.

ПЪРВИ УБИЕЦ

Дъжд, и то какъв!

Нахвърлят се върху Банко.

БАНКО

Коварство! Бягай, сине! Бягай, Флинс!

Флинс излиза.

И отмъсти за мен!... О, жалък раб!

Умира.

ТРЕТИ УБИЕЦ

Кой стъпка факела?

ПЪРВИ УБИЕЦ

Защо? Сгреших ли?

ТРЕТИ УБИЕЦ

Убихме стария — синът офейка!

ВТОРИ УБИЕЦ

Направихме я само наполовина!

ПЪРВИ УБИЕЦ

Да идем да му съобщим все пак!

Излизат.

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Зала в двореца с наредена трапеза.

Влизат Макбет, Лейди Макбет, Рос, Ленокс, Благородници и Свита.

МАКБЕТ

Да седне всеки според своя сан.
Веднъж на всички ви: добре дошли!

ВЕЛМОЖИТЕ

Благодарим, велики господарю!

МАКБЕТ

Като хазаин скромн ний ще слезем
сред гостите; а нашата кралица
на трона ще остане, но когато
му дойде времето, ще я помолим
да ви приветства.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Вместо мен, кралю,
сторете го, защото всички тук са
добре дошли за моето сърце!

Влиза Първи убиец.

МАКБЕТ

И всички ти отвързат с благодарност!...
Двете страни са равни. Тук ще седна.
Да бъдем весели и почнем с обща
наздравница!

Отива към Първи убиец.

Лицето ти е в кръв!

ПЪРВИ УБИЕЦ

Тогава е от Банко!

МАКБЕТ

По-добре
да е по теб, отколкото във него!
Премахна ли го?

ПЪРВИ УБИЕЦ

Сторих му услуга.
Заклах го, както трябва.

МАКБЕТ

Ти си бил
най-първият от всички главорези!
Но който същото е сторил с Флинс,
не е по-лош от теб. Ако си ти,
то значи равен нямаш!

ПЪРВИ УБИЕЦ

Господарю,
във тъмнината Флинс ни се изплъзна.

МАКБЕТ (*настрани*)

Тогава болестта ми се възвръща!
Да беше мъртъв той, сега бих бил
единен, цял като парче от мрамор,
непоклатим като скала, свободен
като обгръщащия всичко въздух,
а ей ме пак затворен, стегнат, взидан
в съмнения и страх!... Но туй за Банко
е сигурно, нали?

ПЪРВИ УБИЕЦ

И още как!
Осигурен е в трап със двайсет рани

по черепа му, всяка от които —
най-леката дори — е смъртоносна!

МАКБЕТ

Благодаря ви.

Настрани.

Старата змия
е смачкана, а малкото змийче —
макар че щом порасне, ще цеди
и то отрова — още е беззъбо...
Отивай си! Ще поговорим утре.

Първи убиец излиза.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Мой царствени съпруге, вие още
не сте подали знак за веселба.
Гощавката изглежда заплатена
от гостите, когато домакинът
не им показва често своята радост.
Човек се храни най-добре във къщи,
а другаде любезността е главна
подправка към храната и без нея
трапезата е гола!

МАКБЕТ

Сладък укор!...
Желая смилане добро да следва
доброто ядене, а здраве — двете!

ЛЕНОКС

Седнете, господарю!

МАКБЕТ

Драги гости,
под този покрив би била събрана

сега честта на цялата страна,
да беше с нас и Банко. Но дано
потрябва да го смърря за небрежност,
а не да го оплача за беда!

Влиза Духът на Банко и сяда на стола на Макбет.

РОС

Отсъствието му е тежък укор
към дадената дума, господарю.
Бъдете тъй добър да почетете
нас, гостите, със свойто общество!

МАКБЕТ

Но масата е пълна!

ЛЕНОКС

Туй кресло е
запазено за вас!

МАКБЕТ

Кое?

ЛЕНОКС

Това...
Какво ви развълнува, господарю?

МАКБЕТ

Кой? Кой го стори?

ВЕЛМОЖИТЕ

Но кое, кралю?

МАКБЕТ

Не можеш да докажеш, че съм аз!
Не кимай с къдри кървави към мене!

РОС

Станете! Господарят ни е зле!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Недейте се тревожи, драги гости!
Това се случва често с моя мъж
от младост още. Стойте си спокойно!
Припадъците му не траят дълго.
След миг ще се оправи. Само, моля,
не гледайте към него — туй го дразни
и удължава пристъпа му! Яжте!...
Ти мъж ли си?

МАКБЕТ

Да, мъж! И който гледа
това, от чийто лик и Сатаната
се би изплашил!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Глупости! Рисунка,
изписана от твоя собствен страх!
Като кинжала, който бил те водил
към спалнята на Дънкан! Засрами се!
Такива стряскания, без причина
за истинска уплаха, по прилягат
на стринки, бърбещи край зимен огън
за страшни случки с бабите им. Виж се!
Какво се блещиш — в крайна сметка гледаш
към празен стол!

МАКБЕТ

Не! Виж го! Гледай! Ей го!
Какво ми казваш? Мислиш, ме е страх!
Щом можеш да ми кимаш, говори!
Ако гробовете ни връщат своите
покойници, тогаз да предоставим

на лешоядите да ни погребват!

Духът изчезва.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

И докога като жена ще хленчиш?

МАКБЕТ

Видях го, както себе си!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Пфу, срам!

МАКБЕТ

Човешка кръв се лее не от вчера —
това е ставало преди законът
да омекчи с човечност обществото,
а и подир това убийства грозни
били са вършени; но досега,
щом мозъкът му пръсвал е, човекът
умирал е и свършено, а днес
убитите, със череп нарешетен
на двадесет места, се вдигат пак
и пъдят ни от нашите столове!
Това е по-ужасно от самото
крвопролитие!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Съпруже мой,
вий липсвате на ценните си гости!

МАКБЕТ

Забравих се... Приятели, недейте
да се учудвате! Отдавна страдам
от странно заболяване, с което
са свикнали околните ми. Хайде!

Да пием първо и след туй ще седна!
Налейте вино! Още! Да прелива!
Аз вдигам чашата за радостта
на всички тук присъстващи и също
за Банко, който липсва ни! Бих искал
да бъде тук!

Влиза отново Духът.

За него и за вас —
наздравница!

ВЕЛМОЖИТЕ

Наздраве, господарю!

МАКБЕТ

Махни се! Скрий се в гроба! Аз те зная,
ти имаш кръв студена, кухи кости;
очите ти, вторачени във мене,
не осъзнават нищо!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Приемете
тоз пристъп като нещо обичайно
и не търсете друго! Жалко само,
че ни смути приятната вечеря!

МАКБЕТ

Кое то мъж би дръзнал да извърши,
и аз ще го извърша! Приблѳжи се
във образ на космата руска мечка,
хиркански тигър^[19], плочест носорог;
вземи каквато искаш форма — само
не тази тук — и крепките ми жили
не ще потръпнат! Или оживей
и с меч извикай ме на бой сред пустош
и ако се уплаша, наречи ме
момиченце за кукли! Изчезни,

ужасна сянка! Махай се оттука,
безплътна подигравко!

Духът излиза.

Тъй! Изчезна,
и ето ме пак мъж! Седнете, моля!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Със странния си уплах вий, съпруже,
разстроихте смеха и веселбата
на хубавата среща!

МАКБЕТ

Нима може
такова чудо да ни връхлети
подобно летен облак и във нас
да не извика смайване? Аз вече
не си познавам нрава, щом помисля,
че вий запазвате пред тази гледка
рубина на страните си, когато
страхът варосва моите!

РОС

Каква гледка,
ваше величество?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Не! Много моля,
недейте му говори! От въпроси
припадъкът му само се влошава.
Свободни сте! Излизайте си вкупом
без спазване на сановете! Бързо!

ЛЕНОКС

Тогава лека нощ! Желаем здраве
на господаря!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Лека нощ на всички!

Рос, Ленокс и другите Благородници излизат.

МАКБЕТ

За кръв дошъл бе! Тъй е: кръв за кръв!
А камъни са мърдали; дървета
са проговаряли; и странни знаци
във полета на чавки, свраки, врани
посочвали са скритите убийци!
Как мислиш, жено, колко е часът?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Нощта е в равноборство със зората.

МАКБЕТ

Макдъф не е поискал да присъства
на кралския ни пир. Какво ще кажеш?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Ти прати ли за него?

МАКБЕТ

Ще изпратя.
Дочух за туй. Тук няма ни един,
във чийто дом да не държа доносник.
Ще ида при орисниците утре,
и то по ранина. Ще ги накарам
да ми предскажат още. Ще узная
най-страшното, каквото и да става!
Пред мойто благо ще отстъпят всички
съображения. Така далече
нагазил съм в реката кръв, че вече
обратният ми път не е по-кратък
от пътя, който чака ме нататък.

Тъй грозно дело във ума ми зрее,
че много да не мисля, по-добре е!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Балсамът сън ти липсва.

МАКБЕТ

Да, да спим!

Страхът ми е родил тоз призрак мним.
Не сме привикнали на кръв пролята —
все още сме новаци в занаята.

Излизат.

[19] „... хиркански тигър...“ — Хиркания — старо название на област близо до Каспийско море — била прочута с дивите си зверове.

↑

ПЕТА СЦЕНА

Пустош.

Гръм. Влизат Трите вещици и срещат Хеката.

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Какво ти е, Хекато, та си гневна?

ХЕКАТА

Нима ми липсват, дъртели такива,
причини да се сърдя? Или бива
по кървав път с мъгляв съвет
да направлявате Макбет,
а вашата кралица зла,
учителка по зли дела,
за всичко туй да не узнай,
в магията да няма пай?
И сте сглупили при това,
защото билки и слова
сте похабили за един
жесток и злобен майчин син,
когото тласка личен бяс,
а не че е примрял за вас!
За да поправите това,
щом утро заблести едва,
явете се пред моя трон
край извора на Ахерон^[20].
Там той ще дойде, зажаднял
да чуе бъдния си дял,
а вий донесте билки зли,
треви, вълшебства и котли.
Аз литвам. Чар със страшна мощ
ще заваря през тази нощ:
по лунния изгънат рог

се счежда капка кобен сок;
преди да се откъсне тя,
до нея аз ще долетя
и сбрала я в кърчага свой,
от нея духове безброй
ще изпаря и в миг Макбет,
от техните лъжи обзет,
ще се опълчи на борба
със разум, смърт, закон, съдба,
а ясно като две и две
е, че от всички врагове
таз мнима сигурност все пак
за смъртните е главен враг!

Музика и песен.

Ха! Чух на свойто кочияшче знака!
Възседнало гъст облак, то ме чака!

Излиза.

Песен зад сцената: „О, ела, ела!“ и т.н.

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Да бързаме! Тя скоро ще се върне!

Излизат.

[\[20\]](#) Ахерон (мит.) — река, която течала през подземното царство на мъртвите, у древните гърци. ↑

ШЕСТА СЦЕНА

Стая в двореца.

Влизат Ленокс и Благородник.

ЛЕНОКС

Не казах повече от онова,
което и вий мислите — нататък
гадайте сам! Какво ви казах всъщност?
Че „всичко се сглобява твърде точно“.
Макбет оплаква Дънкан. И как няма,
щом той е мъртъв! А храбрецът Банко
е бил убит — защо пък не? — от Флинс.
Кой бяга без вина? Едно е ясно:
пътуването нощем е опасно.
А колко грозно от страна на Малком
и Доналбейн да умъртвят баща си!
Ужасно дело! Ясно е защо
Макбет бе тъй покъртен, че закла
двамината подкупници, които
се валяха в дълбок пиянски сън!
Не беше ли туй право? Да. И мъдро!
Защото кой не би се отвратил,
ако ги чуе да отричат после?
Затуй и казвам, че сглобил е всичко
безупречно. И мисля си дори,
че ако той държеше в своя власт —
не дай си Боже! — двата кралски сина,
те щяха да почувстват как се плаща
отцеубийството! И Флинс, и той!...
Но тихо! Казват, че за волни думи
и затова, че липсвал на пира,
уреждан от насилника, Макдъф
бил във немилост. Знаете ли, сър,

къде се крие той?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Синът на Дънкан,
чието кръвно право над престола
тиранът присвои си, е подирил
закрила в Англия и бил приет
от Едуард Набожния^[21] тъй топло,
че жалката му участ ни най-малко
не накърнила почитта към него.
Макдъф, и той отишъл е да моли
светия крал да тласне своя верен
Нортхъмберланд и войнствения Сиуард^[22];
та с тяхна помощ и със Божя воля
ний пак да имаме като преди
храна на масата и сън в леглата,
гощавките ни да не крият смърт
и всеки вярно своя дълг да върши,
и почести свободно да приема —
неща, които толкоз време вече
жадуваме! Таз вест е разярила
дотам тиранина, че — казват — той
се готвел за война.

ЛЕНОКС

Дали Макдъф
е бил поканен?

БЛАГОРОДНИКЪТ

Бил е, но отвърнал
тъй рязко: „Съжалявам, но не мога!“,
че пратеникът му обърнал гръб
и ядно изсумтял, като че казвал:
„Ще съжалиш наистина!“

ЛЕНОКС

Навярно

това му е внушило предпазливост
и го е тласнало да се държи
на мъдро разстояние оттук.
Аз моля се да литне някой ангел
и, изпреварил го, да предаде
молбата му на Едуард, та скоро
благословена волност да се върне
над нашата страна, която стене
под кървав гнет!

БЛАГОРОДНИКЪТ

И аз се моля с теб!

Излизат.

[21] *Едуард Набожния* — става дума за Едуард II Изповедника, крал на Англия, царувал от 1042 до 1066 г. ↑

[22] „... *Нортхъмберланд и войнствения Сиуард*...“ — т.е. старият Сиуард и синът му, младият Сиуард. ↑

ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Пещера.

Гръм. Влизат Трите вещици.

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Трижди котка измяука!

ВТОРА ВЕЩИЦА

Трижди таралеж изписка!

ТРЕТА ВЕЩИЦА

Моят Харпир^[2] вика: „Почвай!“

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Хайде, бърже кръг сторете,
мърши всякакви хвърлете
да се смесят във котела:
първо жаба мекотела
тридесет и един ден
в сън под камъка студен
своята пъпчива гнус
пълнила с отровна слуз!

ТРИТЕ ВЕЩИЦИ

Плам, пламти! Котел, бълбукай!
Адска смес, мехури пукай!

ВТОРА ВЕЩИЦА

Рибица от блатен смок,
остро жилило на слепок,
мъх от прилеп, клюн на сова,
от усойница отрова,
кълка на дъждовник гаден,

пух от бухал кръвожаден,
рог на охлюв, кост на пес,
в общото вариво влез!

ТРИТЕ ВЕЩИЦИ

Плам, пламти! Котел, бълбукай!
Адска смес, мехури пукай!

ТРЕТА ВЕЩИЦА

Змейска люспа, вълчи зъб,
пръча жлъчка, свински пъп,
пуздра от търбух акулов,
недосмлял човешки улов,
мумия от дърта врачка,
тисов корен^[24], куча жвачка,
бран по тъмно бучиниш,
от евреин косъм риж,
турски нос, татарска устна;
и — на таз магия гнусна
сокът за да стане гъст —
тигрови черва и пръст
на детенце, в трап родено
и от майка удушено!

ТРИТЕ ВЕЩИЦИ

Плам, пламти! Котел, бълбукай!
Адска смес, мехури пукай!

ВТОРА ВЕЩИЦА

Охлади я с кръв шебешка —
щом срази, да е без грешка!

Влиза Хеката.

ХЕКАТА

Добре! Готови сте навреме

и всяка своя дял ще вземе.
Сега на феите игрите
наподобете вие трите
и всеки чар, в таз гозба смесен,
доомагьосайте със песен!

Музика и песен: „Черни духове“ и т.н.

Хеката излиза.

ВТОРА ВЕЩИЦА

Чувствам, палци ме сърбят —
значи, злото е на път!
Гост на праг —
ключалко: щрак!

Влиза Макбет.

МАКБЕТ

Сполайте, тайнствени среднощни врачки! Какво ви е събрало?

ТРИТЕ ВЕЩИЦИ

Кобно дело!

МАКБЕТ

Заклевам ви във вашето изкуство:
по който начин и да сте узнали
това, което искам да ви питам,
и ако ще, развързани от него,
да се нахвърлят вихрите във бой
с черковните стени, талази пенни
да завъртят и глътнат де що плава,
житата, още остри, да полегнат,
дървета да се къртят; ако ще
да рухват замъци, а пирамиди
надменни върхове да сгромолясват
досам основите си; да, дори

природата да смеси и размаже
зародишите си, така че даже
разрухата да се оригне сита,
отговорете ми! Макбет ви пита!

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Кажи!

ВТОРА ВЕЩИЦА

Запитвай!

ТРЕТА ВЕЩИЦА

Отговор ще имаш!

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Дали от нас желаеш да го чуеш,
или от тез, които са над нас?

МАКБЕТ

От тях! Извикайте ги, да ги видя!

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Кръв сипи от свинка, дето
си е хрупала прасето,
а във пламъка долей
лой от клупа на злодей!

ТРИТЕ ВЕЩИЦИ

Дух нищожен, дух велик,
покажи ни тайнствен лик!

Гръм. От котела се появява Първо видение: човешка глава в боен шлем.

МАКБЕТ

Отговори!...

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Въпроса то ти знай.
Ти сам мълчи и само слух му дай!

ПЪРВОТО ВИДЕНИЕ

Макбет, Макбет, макар над всички пръв,
чуй тоз съвет: пази се от Макдъф!

Потъва.

МАКБЕТ

Каквото и да си, благодаря ти!
Страху ми ти докосна... Спри! Почакай!

ПЪРВА ВЕЩИЦА

То заповед не слуша. Иде второ,
по-царствено!

Гръм. Появява се Второ видение: окървавено дете.

ВТОРОТО ВИДЕНИЕ

Макбет! Макбет! Макбет!

МАКБЕТ

Да бях триух, пак бих напрегнал слух!

ВТОРОТО ВИДЕНИЕ

Жесток бъди! От нищо се не бой!
Гази, Макбет, по трупове безброй —
неуязвим до сетния си ден
си ти за всеки от жена роден!

Потъва.

МАКБЕТ

Тогаз живеј, Макдъф! Не си ми страшен!
Не, не, все пак ще взема от съдбата
живота ти в залог, та, викнал „Лъжеш!“
на всеки страх, да хъркам преспокойно
сред гръмотевици.

Гръм. Появява се Трето видение: дете с корона на главата и клонка, в ръка.

Какво е туй
във образ на отрок от кралски род,
над чийто детски лоб сияе знакът
на висша власт?

ТРИТЕ ВЕЩИЦИ

Не говори, а слушай!

ТРЕТОТО ВИДЕНИЕ

По лъвски горд, ти грижа не бери,
че някой мътел мисли недобри —
непобедим ще е Макбет, додето
не тръгне Бърнамският лес в полето
към хълма Дънсинейн!

Потъва.

МАКБЕТ

Кога до днес,
изскубнал корени, е тръгвал лес?
Кой набори до днес е сбирал бойни
от дървеса и стволоче безбройни?
Да, радостна прокоба е това!
Така да е! Не вдигай, бунт, глава,
дорде не тръгне Бърнам, и Макбет
ще доживей, над другите въззет,
в покой и мир онуй далечно време,
когато смърт природна ще му вземе
диханието!... Но в гръдта ми бие
една тревога: знаете ли вие

дали потомците на Банко нявга
ще властват над страната ни?

ТРИТЕ ВЕЩИЦИ

Не питай!

МАКБЕТ

Отговорете! Искам да го зная!
Ако не ми отвърнете, проклети
да сте и трите! Но защо потъва
котелът ви? Какъв е този звук?

Звук на обои.

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Всички!

ВТОРА ВЕЩИЦА

Всички!

ТРЕТА ВЕЩИЦА

Всички!

ТРИТЕ ВЕЩИЦИ

Колкото сте вий на брой,
толкоз да се мъчи той!

*Появява се Четвърто видение: осем крале^[25], последният с огледало в ръка; след тях —
Духът на Банко.*

МАКБЕТ

Проваляй се! Приличаш ми на Банко!
Короната ти ми гори очите!...
И вторият, с чело златовенчано,
е с неговите къдри!... Този също,
след него който иде! Подли врачки!...

Четвъртият — и той! Не ща да гледам!
Нима ще продължава таз редица
до Праведния съд!... Ха, още!... Седми!
Очите ми изскочиха!... А ей го
и осмия! В ръката с огледало,
в което ми показва много други
и някои — със двоен кралски глобус
и троен скиптър^[26]! О, страхотна гледка!
Да, истина е! Банко ми се смее,
с коси в съсиреци, и ми ги сочи
като потомци свои!

Четвъртото видени е потъва.

Значи тъй е!

ПЪРВА ВЕЩИЦА

Да, точно тъй е. Но защо
така те помрачава то?...
Сестрици, с танца си любим
тоз крал смутен да ободрим,
така че на изпроводяк
да каже, че видял е как
услуги правим като таз,
която пожела от нас!

Музика. Вещиците танцуват и излизат.

МАКБЕТ

Изчезнаха! Тоз грозен час да бъде
беязан в календара с черен знак!...
Хей, ти отвън!

Влиза Ленокс.

ЛЕНОКС

Кажете, господарю!

МАКБЕТ

Видя ли вещиците?

ЛЕНОКС

Не, кралю!

МАКБЕТ

Край теб не минаха ли?

ЛЕНОКС

Не, не са!

МАКБЕТ

Заразен да е въздухът, на който
са отлетели! В пъкъла да иде
тоз, който вярва им!... Чух конски тропот.
Кой беше?

ЛЕНОКС

Наши хора, господарю,
със новината, че Макдъф избягал
във Англия.

МАКБЕТ

Избягал?

ЛЕНОКС

Да, кралю!

МАКБЕТ (*настрани*)

О, време, ти превари мойто дело!
Не свършва нищо бързият кроеж,
щом действието не политне с него!
От днеска първородните чеда
на моето сърце ще бъдат също
и първородни рожби на ръката!

Сега, веднага ще го потвърдя!
Без бавене към Файф! Ще завладея
Макдъфовия замък и тозчас
ще дам нареждане под нож да минат
жена му, синовете му и всички
изчадия от неговия род!
Преди да охладее, ще го свърша!
Това не са хвалби! Ще падне мърша!
И стига с тези призраци безплътни!...
Води ме при вестителите! Бързо!

Излизат.

[2] *Харпир* — третият дух, придружаващ вещиците, наред с Мър и Квак от I действие, I сцена ↑

[24] „... тисов корен...“ — тисовото дърво по време на Шекспир било в Англия свързано с гробищата, както сега у нас кипарисът. ↑

[25] „... осем крале...“ — в това видение се съдържа пряка възхвала на Яков I, тъй като Стюартите се смятали произлизащи от корена на Банко. Осмият крал е самият Яков, а тези, които той показва в огледалото си, са наследниците му (вж. предговора). ↑

[26] „... със двоен кралски глобус и троен скиптър!“ — т.е. крале на Англия и Шотландия, а освен това и на Ирландия. ↑

ВТОРА СЦЕНА

В замъка на Макдъф.

Влизат Лейди Макдъф, Синът на Макдъф и Рос.

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Какво е сторил, та така да бяга?

РОС

Бъдете търпелива, братовчедке!

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

А той защо не е бил търпелив?

Това е лудост! Този гузен страх
го обвинява без вина в измяна!

РОС

Благоразумието, братовчедке,
не значи страх. Недейте го кори!

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Благоразумието! Да остави
жена, деца, имоти там, отдето
сам бяга? Не! Не ни обича той!
Привързаност му липсва! Туй е то!
Дори най-мъничкото мушитрънче
се хвърля смело, за да защити
чедата си от бухала, а в него
страхът е надделял над любовта!
И как такова безразсъдно бягство
ще бъде знак за разум?

РОС

Братовчедке,

недейте се отдава на скръбта!
Мъжът ви е и трезв, и благороден
и знае пристъпите на века,
във който сме. Не смея да говоря,
но страшни времена са тез, в които
оказваш се предател, без да помниш
кога и как предал си; даваш вяра
на всеки слух, защото се страхуваш,
а от какво, не знаеш; и се мяташ
насам-натам като плувец сред бясно
море от не известности!... Аз тръгвам,
но скоро пак ще бъда тук. Нещата,
щом няма накъде да се влошат,
оправят се... Да те закриля Бог,
момчето ми!

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Сирак при жив баща!

РОС

Забавя ли се още малко аз,
ще бъде срам за мен и скръб за вас!
Прощавайте!

Излиза.

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Умря баща ти, сине.
Какво ще правиш? Как ще се изхранваш?

СИНЪТ

Така, като вработенцата.

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Глупаче!
С мушички и със червейчета, тъй ли?

СИНЪТ

С каквото падне — исках туй да кажа.

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Невинно птиче! Ти не би се плашил
от лепкав клей, от мрежи и от примки!

СИНЪТ

Защо пък да се плаша? Малки птички
не се ловят със тях... Аз знам, че татко
не е умрял!

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Умрял е, щом ти казвам!
Къде ще си намериш друг баща?

СИНЪТ

А ти друг мъж къде ще си намериш?

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Аз мога да си купя двайсетина
на който щеш пазар.

СИНЪТ

Тогава значи
ще бъдат много евтини мъже!

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Говориш глупости. И все пак умни
за възрастта ти.

СИНЪТ

Мамичко, кажи ми,
наистина ли татко е предател?

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Наистина.

СИНЪТ

Какво е туй „предател“?

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Предател е тоз, който се кълне
и после лъже.

СИНЪТ

Всички ли, които
тъй правят, са предатели?

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Да, всички.
И затова ги бесят.

СИНЪТ

Всички значи,
които лъжат, после ги обесват?

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Да, всички, пиленце.

СИНЪТ

А кой ги беси?

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Ами че честните.

СИНЪТ

Тогава лъжците са ужасно глупави. Те са толкоз много, могат да
надвият честните и да ги избесят!

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Маймунчето ми, Господ да те пази!
Кажи де, как ще си намериш татко?

СИНЪТ

Ами! Ако той беше умрял, ти щеше да плачеш. Щом не плачеш, значи или не е умрял, или вече си ми намерила нов.

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Какви ги дрънкаш, кречеталце мое!

Влиза Вестител.

ВЕСТИТЕЛ

Да ви закриля Бог, мадам! За вас
незнаен съм, но знам коя сте вие!
Опасност ви заплашва, и то близка!
Послушайте съвета на един
обикновен човек: не стойте тука!
Децата грабвайте и да ви няма!
Жесток съм, зная, да ви плаша тъй,
но по-жесток ще съм, ако мълча!
Не смея повече да се забавя!
Небето да ви пази!

Излиза.

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Где да бягам?

Каква злина съм сторила? О, Боже,
забравям, че живея на земята,
където за безумие се смята
добро да вършиш, а да вършиш зло
похвално толкоз често е било!
Глупачка аз, да се теша по женски
с това, че никому не съм вредила!...
Какви са тези лица?

Влизат Убийци.

УБИЕЦ

Мъжът ти где е?

ЛЕЙДИ МАКДЪФ

Надявам се, не в толкова долно място,
че хора като тебе да го срещнат!

УБИЕЦ

Той е изменник!

СИНЪТ

Лъжеш, грозен рошльо!

УБИЕЦ

Я, запъртък! Предателски хайвер!

Пробожда го.

СИНЪТ

Убиха ме! По-бързо, мамо, бягай!

Умира.

Лейди Макдъф излиза, викайки: „Убийство!“, следвана от Убийците.

ТРЕТА СЦЕНА

Англия. Пред кралския дворец.

Влизат Малком и Макдъф.

МАЛКОМ

Самотна сянка нека да подирим
и там до сетна капка да изплачем
сърцата си!

МАКДЪФ

Не, по-добре да грабнем
сразяващ меч и защитим по мъжки
родината си! Всяка нова сутрин
вдовици нови късат дрехи, нови
сираци вият, нови черни жалби
се блъскат о небето и го карат
да им отеква, сякаш чувства болка
и то като Шотландия и стене
на нейния език!

МАЛКОМ

Ще я оплача,
когато го повярвам; но аз вярвам,
когато знам. Узнай ли, ще гледам
да го поправа. Всичко туй, което
ми казвате, е може би така,
но узурпаторът, чието име
само изприщва нашите езици,
навремето минаваше за честен
и вие го обичахте. Той още
не ви е сторил нищо. Аз съм млад,
но бихте вий могъл за моя сметка
да се поставите добре пред него.

Естествено е да заколим агне,
за да смирим свирепия си бог.

МАКДЪФ

Не съм злодей!

МАЛКОМ

Макбет обаче е!

А пък и честният превива воля
пред кралска заповед... Но извинете,
каквото и да мисля аз, вий пак
ще си останете какъвто сте.
И днес са светли ангелите Божии,
макар най-светлият да е сгрешил^[27].
При все че злите винаги си слагат
добри лица, добрите също трябва
да имат облик на каквито са.

МАКДЪФ

Загубих вратата си!

МАЛКОМ

Тя навярно
е точно там, където аз намерих
съмнението си. Как тъй, кажете,
на произвол оставил сте жена си,
децата си, най-ценното в света,
дори без сбогом?... Вярвайте все пак,
че недоверието ми преследва
не вашта чест, а мойта безопасност.
Вий може да сте чист, каквото аз
и да си мисля.

МАКДЪФ

О, кърви, кърви,
злочеста моя родино! Тиранство,
пусни във нея корени! Доброто —

не се страхувай — няма да те спре!
Гордей се с кривдата си — твоите титли
са утвърдени!... Сбогом, млади момко!
Не бих извършил подлостта, която
приписваш ми, за всичките земи,
владени от насилника, със всички
съкровища на Изтока в прибавка!

МАЛКОМ

Недейте се обижда — тъй говоря
не само от неверие към вас.
Знам, нашата страна е под хомот,
кърви и плаче тя и всеки ден
й носи нова рана; и аз вярвам,
че тя ще вдигне не една десница
в защита на правата ми. А тука
английският владетел ми предлага
със хиляди бойци. Ала когато
аз стъпя на главата на тирана
или издигна я на своя меч,
приемникът му, знам, ще донесе
на нашата страна по много мъки
и бедствия от тез, които тя
изпитва днес!

МАКДЪФ

Че кой е тоз приемник?

МАЛКОМ

Говоря ви за себе си: у мене —
добре се знам — порокът присаден е
в тъй много разновидности, че щом
разтвори цвят над бедната страна,
то черният Макбет ще й се стори
по-бял от сняг, по-мил от кротко агне
пред моите зверства!

МАКДЪФ

Адските пълчища
не могат да излъчат дявол, който
по злоба да се мери със Макбет!

МАЛКОМ

Признавам, че е зъл и кръвожаден,
коварен, алчен, стръвен, сладострастен,
че де що има грях, и той го има,
но моята похотливост е бездънна —
жените ви, сестрите, дъщерите,
бавачките, слугините в дома ви
не ще запълнят лакомото гърло
на моята сласт; развратният ми дух
не ще се спре пред нищо, щом поиска
засищане! Не, по-добре Макбет,
отколкото един такъв на трона!

МАКДЪФ

Сластта необузdana е тиран
на нашата природа и била е
причина за провала на мнозина
добри крале. Но вий не се плашете
да вземете, което си е ваше.
Ще имате в обилие наслади,
запазвайки си име на въздържан,
ако затваряте добре очите
на хората. Жени у нас не липсват.
Не е възможно ястребът във вас
тъй лаком да е, та да смели всички,
които с радост биха се принесли
във жертва на величеството, щом
снизходи то към тях.

МАЛКОМ

Освен това
във мен бушува тъй ужасна алчност,

че, станал крал, от жажда за земи
аз ще изтребя своите велможи,
ще пожелаю златото на тоз,
дома на друг и всяка нова хапка
като подправка люто ще ме кара
да диря поводи, за да избивам
най-честните си поданици само
зарад имота им!

МАКДЪФ

Таз алчна корист
е с корен по-дълбок и по е вредна
от похотта, нетрайна като лято,
и тя е мечът, който е погубвал
кралете ни. Но вие не се бойте —
Шотландия богатства ще намери,
за да насити жаждата ви с туй,
което ще е ваше. Тези страсти
все пак търпят се, уравновесени
със други качества.

МАЛКОМ

Но аз ги нямам!
Добрият крал е справедлив, умерен,
любезен, честен, мъдър, милосърден,
усърден, мил, добър, набожен, храбър
а где са тези качества у мен?
От тях ни помен! А пороци имам
от всичките им видове и багри
в огромен избор! Ако пипна власт,
аз млякото на сговора ще плисна
във гърлото на ада, ще смутя
всемирния покой и ще разбъркам
единството по цялата земя!

МАКДЪФ

Горко ѝ на Шотландия!

МАЛКОМ

Такъв съм!

Е, бива ли такъв да бъде крал?

МАКДЪФ

Да бъде крал? Да бъде жив не бива!...

Народе мой злочести, жално стенещ

под кървавия скиптър на тирана,

кога ще видиш ведро утро, щом

законният наследник се отказва

от трона си и хули своя род!...

Баща ти, кралят, беше крал-светец;

кралицата, която те роди,

стоеше коленичила по-често,

отколкото на крак... Прощавай, младо!

Шотландия напуснах аз, прогонен

от същите пороци, във които

и ти се обвиняваш. О, сърце,

надеждата ти свършва тук!

МАЛКОМ

Макдъф,

тоз изблик твой на благороден гняв,

дете на честността, изтри във мене

съмненията и сдобри ума ми

със твойта вярност. Дяволът Макбет

опита толкоз пъти да ме впримчи

с подобни хитри планове, че вече

благоразумието ме предвардва

от сляпо вяръване. Но Бог, там горе,

да ни посредничи! Защото аз

от днес приемам те за свой наставник

и сам отричам се, като от нещо

на мен дълбоко чуждо, от петната,

с които току-що пред теб се черних.

Макдъф, повярвай ми: до днеска аз

жена не знам, не съм се клел лъжливо,
дори за свой имот не съм ламтял,
обет не съм потъпквал ни веднъж
и радвам се на истината, както
на туй, че дишам! Първата лъжа,
която съм изрекъл, беше тази
срещу самия мен. Какъвто съм,
принадлежа на тебе и на моя
нещастен край, към който, преди още
ти тук да дойдеш, доблестният Сиуард
със десет хиляди отбрани войни
се готвеше за поход. Пий сега
ще тръгнем едновременно със него.
Дано сполуката ни бъде равна
на правотата ни!... Защо мълчиш?

МАКДЪФ

Не е тъй лесно от скръбта да минеш
към хлуйналата радост!

Влиза Лекар.

МАЛКОМ

Ще говорим
за туй по-късно... Докторе, кажете
дали таз сутрин кралят ще излезе?

ЛЕКАРЯТ

О, да, милорд! Тълпа нещастни болни
очаква изцеление от него.
Пред болестта им нашата наука
оказа се безсилна, но небето
е надарило кралския му допир
с такава святост, че когато той
докосне ги, те мигом оздравяват!

МАЛКОМ

Благодаря ви, докторе.

Лекарят излиза.

МАКДЪФ

Каква е
таз тяхна болест?

МАЛКОМ

Тук й казват „морът“.
Над нея кралят прави чудеса,
които аз съм виждал неведнъж,
откак съм в Англия. Той само знае
с какво изпросва Божията помощ,
но истина е туй, че изцерева
безбройни болни, с буци и със язви,
извикващи отврата — безнадеждни
за медицината! — като окачва
на шията им златен медальон,
съпътстван от молитва. И говорят,
че щял да предаде таз своя дарба
и на потомците си. При това
крал Едуард се слави с ясновидство
и благодати с хиляди витаят
над трона му, доказващи, че той е
във милостта Господня...

МАКДЪФ

Някой иде!

Влиза Рос.

МАЛКОМ

Шотландец е, но аз не го познавам.

МАКДЪФ

Добре пристигнал, драги братовчеде!

МАЛКОМ

Познах го! Рос! О, Боже, премахни
по-бързо туй, направило от нас
изгнаници!

РОС

Дочул ви Господ, сър!

МАКДЪФ

Все тъй ли е Шотландия?

РОС

Уви,
все тъй, горката! Тя сама не смее
да се познае! Гробница е тя
за своите чеда, в която можеш
да зърнеш тук-таме усмивка само
по устните на лудите! Над нея
стон, жалби, писък въздуха дерат
и всеки вика и не чува никой
и ужасът е всекидневно чувство!
Там рядко някой пита за кого
звъни клисарят. Доблестните хора
са по-нетрайни даже от цветята,
красящи шапките им, и измират,
преди да заболяят!

МАКДЪФ

Боже мой,
каква ужасна, но правдива повест!

МАЛКОМ

Коя е най-последната беда?

РОС

Бедата там, щом мине час, освирква
тоз, който я разказва. Всеки миг
там ражда прясна скръб!

МАКДЪФ

Жена ми как е?

РОС

Добре.

МАКДЪФ

Децата ми?

РОС

И те — добре.

МАКДЪФ

Тиранинът не е ли нарушил
спокойствието им?

РОС

Не е, Макдъф.
Съвсем спокойни бяха, като тръгвах.

МАКДЪФ

Недей скъпи слова! Кажи по-точно!

РОС

Пътувайки насам, да съобщя
вестта, която носех тук със мъка,
слух тръгна, че мнозина храбреци
са хванали гората, и аз сам,
във потвърждение на таз мъква,
видях на крак войската на тирана.
Сега е време да им се помогне!
Един ваш поглед само ще роди

в Шотландия бойци и ще накара
жените да се бият, за да смъкнат
от себе си скръбта!

МАЛКОМ

Вестта, че идем,
за тях да е утеха! Добрината
на Англия ни даде в заем Сиуард
със десетте му хиляди бойци.
По-опитен и смел войник от него
не знае християнството!

РОС

Да можех
с тъй ведра вест и аз да ви зарадвам!
Но моите думи са от тез, които
би трябвало да се крещят в пустиня,
за да не стигнат до човешки слух!

МАКДЪФ

Кого засягат? Общото ни дело
или са горест за отделна гръд?

РОС

В тях всеки честен има част от мъка,
но главният й дял е лично твой.

МАКДЪФ

Тогава дай ми го! Какво се бавиш?

РОС

Дано слухът ти не възненавиди
езика ми, задето го е смазал
с най-злия звук, дочут, откак се помниш!

МАКДЪФ

Предчувствам!...

РОС

Твоят замък бе нападнат,
жена ти и децата ти — изклани!
Да ти опиша точно как ще значи
да хвърля върху купчината мъртви
и теб, Мақдъф!

МАЛКОМ

Небе! Човече, дръж се!
Не, шапка не нахлупвай над очи!
И не мълчи! Нещастие, което
без излаз е, разкъсва ни сърцето!

МАКДЪФ

Децата ми, и те ли?

РОС

Всичко живо
във замъка — жена, деца, прислуга.

МАКДЪФ

А аз далеч от тях! Жена ми също?

РОС

Да, казах ти го.

МАЛКОМ

Не, не падай духом!
От страшната разплата ще направим
лекарство за ужасната ти скръб!

МАКДЪФ

Той няма рожби!... Сладките ми! Всички?
Как каза? Пъклен ястреб! Всички мои?
И пиленца, и квачка — изведнъж,
с едно връхлитане от небесата?

О, кървав клюн!

МАЛКОМ

Срещни го като мъж!

МАКДЪФ

Ще го направя! Но нима мъжете
без чувства са? Как мога да забравя,
че са живели същества, които
за мен били са всичко? Всичко, всичко!
И Бог е гледал, без да се намеси?
О, грешнико Макдъф, заради теб
загинали са, бедните! Нещастник!
За твои грехове, а не за техни,
небето е изпратило към тях
тоз кървав свършек! Бог да ги прости!

МАЛКОМ

От тази болка направи точило
за своя меч! Скръбта си превърни
в убийствен гняв! Недей да притъпяваш
сърцето си, а с ярост го надъхай!

МАКДЪФ

Могъл бих да играя двойна роля:
жена с очите и херой с езика,
но, о, добро небе, по-бързо свършвай
с това протакане! Докарай този
зъл демон на Шотландия в обсега
на моя меч и ако се измъкне,
да му прости и Бог!

МАЛКОМ

Сега си мъж!

Така те искам! Да вървим при краля!
Войската е на крак и чака само
да се сбогуваме. Макбет е вече

узрял за друсане и ний сме точно
върлините на волята небесна.
Вдигни глава, Макдъф, и тръгвай с мен
не зная нощ, да не завършва с ден!

Излизат.

[27] „... макар най-светлият да е сгрешил“ — става дума за падналия ангел Луцифер. ↑

ПЕТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Стая в замъка Дънсинеин.

Влизат Лекар и Придворна дама.

ЛЕКАРЯТ

Две нощи вече будувам с вас, а още не виждам потвърждение на думите ви. Кога за последен път се е разхождала?

ПРИДВОРНАТА ДАМА

След като Негово величество замина на война. Видях я как стана от леглото, облече си домашната дреха, отключи шкафчето си, извади оттам хартия, разгъна я, написа нещо на нея, прочете го, после го запечата и се върна пак в леглото си. Всичко това в дълбок сън.

ЛЕКАРЯТ

Голямо смущение на организма — да получава благото на съня и същевременно да действа, сякаш е будна. Освен дето броди и върши тези действия, чули ли сте я да казва нещо в сънната си възбуда?

ПРИДВОРНАТА ДАМА

Да, сър, но не мога да го повторя!

ЛЕКАРЯТ

Пред мен можете и дори сте длъжна да го сторите.

ПРИДВОРНАТА ДАМА

Ни пред вас, ни пред когото и да било, докато нямам свидетел да потвърди, което казвам!

Влиза Лейди Макбет със свещ в ръка.

Ето я, иде! Също както друг път! И спи дълбоко, кълна се в живота си! Наблюдавайте я! Скрийте се тук!

ЛЕКАРЯТ

Отде е взела свещта?

ПРИДВОРНАТА ДАМА

Тя гори цяла нощ до леглото ѝ! Сама ни заповяда да я държим запалена.

ЛЕКАРЯТ

Очите ѝ са отворени, виждате ли?

ПРИДВОРНАТА ДАМА

Но зрението им е затворено!

ЛЕКАРЯТ

Какво прави? Гледайте, търка си ръцете!

ПРИДВОРНАТА ДАМА

Това ѝ е отдавна навик. Сякаш ги мие. Виждала съм я да ги търка четвърт час, без да спира.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

И тук има петно!

ЛЕКАРЯТ

Тихо! Говори! Ще си запиша какво казва, за да подкрепя паметта си.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Излизай, проклето петно! Измивай се, казвам ти!... Веднъж... Два пъти... Хайде, време е да го направим!... Адът е мрачен!... Как не те е срам, съпруже! Войник, а се плаши! Какво, че щели да узнаят, като никой не смее да подири сметка от нашата власт!... Но кой да помисли, че старикът имал в себе си толкоз кръв!

ЛЕКАРЯТ

Чухте ли?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Къде си, Макдъф? Жена ти е в кръв!... Тези ръце няма ли да се измият никога?... Престани с тези глупости! И стига си се стряскал — ще ни издадеш!

ЛЕКАРЯТ

Хайде, хайде! Узнали сте неща, които не трябваше да знаете!

ПРИДВОРНАТА ДАМА

Тя казва неща, които не трябваше да казва! Един Господ знае какво ѝ е известно!

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Още мирише на кръв! Всички благовония на Арабия не могат да убият дъха на тази малка ръчица! О! О! О!

ЛЕКАРЯТ

Каква въздишка! Сърцето ѝ едва понася товара си!

ПРИДВОРНАТА ДАМА

Не бих искала да имам това, което я мъчи отвътре, срещу всичко, което я радва отвън!

ЛЕКАРЯТ

Добре, добре!...

ПРИДВОРНАТА ДАМА

Дай Боже да свърши добре, сър!

ЛЕКАРЯТ

Тази болест надхвърля границите на моя опит. Но виждал съм някои, които са бродили насън, да умират все пак благочестиво в леглата си.

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Измий си ръцете! Облечи си халата! И стига си бледнял! Колко пъти ще ти казвам: Банко е в гроба и не може да излезе от него!

ЛЕКАРЯТ

А, и това ли?

ЛЕЙДИ МАКБЕТ

Бързо в леглото! Хлопат на вратата! Хайде, хайде, дай ръка!
Стореното — сторено! Не можем го върна. В леглото, в леглото!

Излиза.

ЛЕКАРЯТ

Ще си легне ли?

ПРИДВОРНАТА ДАМА

Веднага.

ЛЕКАРЯТ

Наоколо се носят зли мълви.
Такива неестествени разстройства
са плод на неестествени дела —
измъчваните умове разкриват
на глухите възглавки своите тайни.
Тук нужен е не лекар, а духовник.
Прости ни, Боже! Бдете върху нея!
И дръжте я далеч от всяко нещо,
с което може да си навреди!
Умът ми в страх е, взорът ми смутен е,
ала каква догадка никне в мене,
не смея да изкажа. Лека нощ!

ПРИДВОРНАТА ДАМА

До утре, докторе!

Излизат.

ВТОРА СЦЕНА

В полето край замъка Дънсинеин.

Влизат, с барабани и знамена, Ментит, Кейтнес, Ангъс, Ленокс и Войници.

МЕНТИТ

Не е далеч английската войска
начело с Малком, неговия чичо —
нетрепващия Сиуард, и Макдъф.
Мъстта гори във тях, защото имат
причини лични, чийто огнен зов
и мъртвите би вдигнал за разплата!

АНГЪС

По всяка вероятност ще ги срещнем
край Бърнамския лес. Натам отиват.

КЕЙТНЕС

А Доналбейн, дали и той е с брат си?

ЛЕНОКС

Не е със него. Имам точен списък
на всички благородници. Сред тях са
синът на Сиуард и мнозина млади,
дошли, за да докажат в бой с врага,
че са мъже.

МЕНТИТ

Тиранът какво прави?

КЕЙТНЕС

Усилено подготвя за обсада
могъщия си Дънсинеин. Мълви се,
че бил обезумял, а според други —

по-малко мразещи го, — че горял
от бясна храброст. Но едно се знае:
че трудно своето разплуто дело
ще стегне със колана на властта.

АНГЪС

Сега той чувства скритите убийства
да лепнат по ръцете му! Сега
въстания ту тук — ту там му спомнят
прегазената клетва; и които
все още слушат го, го слушат само
от страх, а не от обич! Сега той
препъва се в широката си титла
като джудже, откраднало халата
на великан!

МЕНТИТ

И кой ще го упрекне,
че стряскал се, когато всичко в него
въстава срещу себе си!

КЕЙТНЕС

Така е,
но да вървим, за да предложим вярност,
комуто тя полага се. Да срещнем
лекарството за болния ни край
и до последна капка да се влеем
във неговата сила!

ЛЕНОКС

И кръвта ни
добрия кралски цвят да съживи
и да удави вредните треви!
Напред към Бърнам!

Изличат.

ТРЕТА СЦЕНА

Зала в замъка Дънсинеин.

Влизат Макбет, Лекарят и Свита.

МАКБЕТ

Не искам други вести! Нека бягат!
Додето Бърнамският лес не тръгне
към Дънсинеин, не ме е страх от нищо!
Какво е толкоз този мухльо Малком?
Или не го е майка му родила?
На мене духове, които знаят
човешките съдби, ми предвещаха:
„Не може никой, от жена роден,
да ти направи зло. Не се страхувай!“
Велможи подли, бягайте, дружете
със своите изнежени британци!
Не ще усетя никога пред тях
в ума съмнение, в сърцето страх!...

Влиза Слуга.

Да те направи дяволът на въглен,
страхливецо белосан! Откъде
взе този цвят на гъска?

СЛУГАТА

Господарю...
там има... десет хиляди...

МАКБЕТ

Гъсоци?

СЛУГАТА

Войници, сър!

МАКБЕТ

Набоцкай си страните,
да зачервиш уплахата си, пъзльо!
Какви войници, а, брашнен палячо?
На мен ли страх ще вдъхваш с туй лице
от ленено платно? Какви войници,
а, мутро с цвят на цвик?

СЛУГАТА

Английски, сър!

МАКБЕТ

Изчезвай!

Слугата излиза.

Ситон!... Нещо тук ме стяга,
когато гледам... Ситон!... Тази битка
ще ме издигне или ще ме свърши!
Живях достатъчно и моят друм
навлиза в сухата и жълта шума,
а всичко туй, което облекчава
нерадостната старост — обич, почит,
признателност, другарски кръг — туй всичко
ми е отказано. Наместо него
аз чувам клетви, тихи, но дълбоки,
и хладно раболепно шумолене
на устните, нетоплецо за мене,
което плахото сърце със радост
ми би отказало, но се бои...
Хей, Ситон!

Влиза Ситон.

СИТОН

Господарю?

МАКБЕТ

Нещо ново?

СИТОН

Известията са напълно верни.

МАКБЕТ

Ще вода бой, дордето ми накълцат
последните мяса по тези кости!
Дай бронята ми!

СИТОН

Има време, сър.

МАКБЕТ

Ще я надяна още отсега.
Кажи да пратят конници навън,
страната да кръстосват и да бесят,
когото заловят, че сее страх!
Дай бронята!... А твойта болна как е,
а, докторе?

ЛЕКАРЯТ

По-малко болна, сър,
отколкото преследвана безспирно
от зли кошмари, пъдещи съня й.

МАКБЕТ

Лекувай я от тях! Навярно знаеш
на болен разум да предписваш цяр,
от памет лоши мисли да изскубваш
и със целебна противоотрова
гърдта да облекчаваш от онуй,
което стяга я.

ЛЕКАРЯТ

При тез недъзи

болникът трябва сам да си е лекар!

МАКБЕТ

Тогава кучета да ти ядат
аптеката! Не искам цяр от теб!...
Я помогни ми да си я нахлузя!
Подайте жезъла ми!... Ситон, казах —
прати разезди!... Моите велможи
разбягаха се, докторе... По-бързо!...
Да можеш да изследваш пикочта
на таз страна и да й върнеш някак
загубеното здраве, аз на тебе
бих ръкопляскал тъй, че ековете
да се откликнат с плясък!... Не, махни я!...
Какъв рицин, какъв разслабващ ревен
ще облекчи страната ми от тези
английски гости? Чул ли си за тях?

ЛЕКАРЯТ

Да, господарю. Чувствам близостта им
във вашата военна подготовка.

МАКБЕТ

Махни я! Аз от смърт съм защитен!
Напълно безразлично е за мен
дали ще тръгна с броня, или без,
дорде не тръгне Бърнамският лес
към Дънсинейн!

ЛЕКАРЯТ (настрани)

От Дънсинейн пък аз,
да бих могъл, побягнал бих завчас!

Излизат.

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

На полето близо до Бърнамския лес.

Влизат, с барабани и знамена, Малком, Сиуард, Макдъф, Младият Сиуард, Ментит, Кейтнес, Ангъс, Ленокс, Рос и Войници.

МАЛКОМ

Приятели, не е далеч денят,
когато стаите, в които спим,
не ще таят опасност!

МЕНТИТ

Той наставя!

СИУАРД

Кой лес е този?

МЕНТИТ

Бърнамският, сър.

МАЛКОМ

Войници, всеки да отреже клон
и тръгне, скрит зад неговата шума!
Така врагът по-трудно ще узнае
кои и колко сме.

ВОЙНИЦИ

Разбрано, сър.

СИУАРД

Тиранинът е тъй самонадеян,
че, както съгледвачите ни казват,
спокойно чакал да го обсадим
във Дънсинеин.

МАЛКОМ

Понеже няма избор.
При първа сгода малки и големи
го изоставят. Само по принуда
му служат някои, но и при тях
сърцата пък отсъстват.

МАКДЪФ

Да оставим
успеха да реши дали е тъй,
а ний да вложим ревност и изкуство
във битката!

СИУАРД

Да, близък е часът,
когато сигурно ще се узнае
кое в ръка е и кое мечта е.
Догадките са израз на надежда,
а с бъдещето боят разпорежда.
Към него да вървим!

Излизат с походен марш.

ПЕТА СЦЕНА

Зала в Замъка Дънсинеин.

Влизат, с барабани и знамена, Макбет, Ситон и Войници.

МАКБЕТ

Развейте знамената по стените!

И нека викат: „Идат!“ Дънсинеин
не се бои от ничия обсада!

Ще киснат вълн, дорде изпукат всички
от глад и треска! Ако с тях не бяха
тез, дето трябваше да бъдат с мен,
ний щяхме да ги срещнем в дързък излаз,
брада срещу брада, и да ги върнем,
отдето са дошли!

Женски писък зад сцената.

Кой вика там?

СИТОН

Изглежда женски писък, господарю.

Излиза.

МАКБЕТ

Забравил съм какво е страх. Не помня
дори вкуса му. А пък беше време,
когато крясъкът на нощна птица
ми смръзваше кръвта и като жива
косата ми настръхваше при всеки
по-страшен разказ. Вече съм преял
от страхотии. Ужасът — придружник
на всички мои кръвожадни мисли —
не ми въздейства вече.

Влиза отново Ситон.

Говори!
Какъв бе този писък?

СИТОН

Господарю,
кралицата е мъртва!

МАКБЕТ

Могла би да умре и по-нататък;
бих имал време за такава вест...
Туй наше вечно „утре“, „утре“, „утре“
пълзи от ден на ден с крачета ситни,
дорде изгризе сетната частица
на срока ни. А всички наши „вчера“
са светели по пътя на глупци
към мухъла на гроба. Фу, угасвай,
свещице кратка! Този живот е само
една нещастна движеща се сянка,
актьор бездарен, който се явява,
измъчва и изпъчва своя час
на сцената и след това изчезва.
История, разказана от луд,
със много шум и бяс, в която няма
ни капка смисъл...

Влиза Вестител.

Е? Дошъл си тук
да упражниш езика си. Започвай!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Мой дълг е, господарю, да го кажа,
защото го видях, но как да почна,
като не знам...

МАКБЕТ

Ще кажеш ли най-сетне?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Като стоях на пост, погледнах, сър,
към Бърнамския лес и изведнъж
той сякаш тръгна!

МАКБЕТ

Лъжеш, долен раб!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Да ме срази гневът ви, ако лъжа!
Най-много на три мили!... Вие сам
ще видите как иде той насам!
Гора, а пък върви!

МАКБЕТ

Ако ме мамиш,
на първия й клон ще виснеш жив,
дорде от глад изсъхнеш; ако не,
не ме е грижа няма ли ти с мене
да сториш същото! Ах, губя твърдост!
Съмнявам се във Сатаната, който
с двусмислици ни лъже, като казва
уж истини: „Макбет, не се страхувай,
додето Бърнамският лес не тръгне
към Дънсинейн!“ И ето че е тръгнал
към Дънсинейн! Звънете за тревога!
На крак! На излаз! Ако този тук
не лъже със известието свое,
да бягам или чакам все едно е!
Започна слънцето да ми дотяга
и ако би могла, сега, веднага,
да рухне сградата на този свят,
аз бих се радвал!... Удряйте в набат!
Вий, ветре! Смей се, гибел! Идвай, смърт!
Макбет, във броня, ще те срещне твърд!

Излизат.

ШЕСТА СЦЕНА

В полето пред замъка Дънсинейн.

С барабани и знамена влизат Малком, Сиуард, Макдъф и Войници.

МАЛКОМ

Наблизо сме. Хвърлете на земята
закритията си от свежа шума
и покажете се каквито сте!
Достойни чичо, вий и братовчед ни,
високоблагородният ви син,
ще поведете първата редица,
а пък Макдъф и ний ще се нагърбим
с останалото според плана.

СИУАРД

Сбогом!
Врага ще срещнем, пък да ни разбие,
ако не знаем да го смажем ние!

МАКДЪФ

Тръбачи, с пълен дъх надуйте първи
тръби — вестителки на смърт и кърви!

Излизат. Шум на битка.

СЕДМА СЦЕНА

Другаде в полето.

Влиза Макбет.

МАКБЕТ

За кол съм вързан. Няма де да бягам
и трябва като мечка да се браня
от тази песя глутница^[28]! Кой тук е
нераждан от жена? Единствен той
опасен е за мене!

Влиза Младият Сиуард.

МЛАДИЯТ СИУАРД

Кой си ти?

МАКБЕТ

Ще побледнееш, щом го чуеш!

МЛАДИЯТ СИУАРД

Няма,

дори да имаш име по-страхотно
от Велзевула!

МАКБЕТ

Казвам се Макбет!

МЛАДИЯТ СИУАРД

Да, адът няма титла по-омразна
за моя слух!

МАКБЕТ

И по-ужасна също!

МЛАДИЯТ СИУАРД

Тук лъжеш, отвратителен тиранин!
И моят меч сега ще ти докаже,
че си лъжец!

Бият се. Младият Сиуард пада.

МАКБЕТ

Жена те е родила!
Разсмива ме с безсилната си злоба
роденият от майчина утроба!

Излиза.

Шум на битка. Влиза Макдъф.

МАКДЪФ

Натам ще е! Тиранино, яви се,
защото, ако друг те прати в ада,
жената и децата ми ще викат:
„Неотмъстени сме!“ Далеч от мен
тез келти, заплатени да се бият!
Със тебе само, изверго Макбет,
или ще върна ненащърбен този
свой меч във ножницата!... Там ще бъде!
Голямото звънтене ми подсказва,
че който там се бие, е голям!
Фортуно, само дай ми го насам
и друго не ти искам!

Излиза. Шум на битка.

Влизат Малком и Сиуард.

СИУАРД

Милорд, елате! Крепостта отвори
без бой врати, а вражите войници
са във разгром. Шотландските велможи
се биха доблестно. След малко боят
ще бъде окончателно спечелен.

МАЛКОМ

Да, повечето негови бойци
замахваха, за да не ни ударят.

СИУАРД

Тъй беше. Но да влезем в крепостта!

Излизат. Шум на битка.

[28] „... за кол съм вързан... от тази песя глутница!“ — образ, чест у Шекспир, основан върху борбата на мечки и кучета — грубо народно забавление, много популярно в Англия през XVI век. ↑

ОСМА СЦЕНА

Другаде в полето.

Влиза Макбет.

МАКБЕТ

Не ми допада ролята на тези
глупаци римски, дето се нанизват
на мечовете си^[29]. Дордето имам
насреца живи, раните по тях
ми по харесват!

Влиза Макдъф.

МАКДЪФ

Спри се, адско куче!

МАКБЕТ

От всички тук единствен теб избягвах!
Махни се! На душата ми тежи
премного твоя кръв!

МАКДЪФ

Аз нямам реч!

Мой глас е този меч, о, пес по-кървав,
отколкото със думи се изказва!

Сражават се. Шум на битка.

МАКБЕТ

Хабиш напразно труд! Еднакво лесно
е да раниш невидимия въздух
и да накараш мен да лея кръв!

Размахвай меч над уязвими брони —
животът ми е пазен от вълшебство,
което никой, раждан от жена,
не може да надвие!

МАКДЪФ

Щом е тъй,
на своето вълшебство не разчитай!
Тоз демон, на когото служиш, питай
да ти разкаже, че Макдъф е бил
не раждан, а от майчина утроба
изрязан преждевременно!

МАКБЕТ

Проклет да е езикът ти, изрекъл
тез черни думи, от които в миг
омекна цялото ми мъжество!
И никой да не вярва на тез адски
словоиграчи, дето ни подмятат
двусмислици, така че хем не лъжат,
хем лъжат ни! Не влизам в бой със теб!

МАКДЪФ

Предавай се тогава, страхопъзльо,
и остани за чудо на века!
Ще те затворим в клетка под върлина
с портрета ти и панаирски надпис:
„Тук може да се види жив тиран!“

МАКБЕТ

Кой? Аз да се предам? Праха да ближа
под шпорите на Малком? Да търпя
тълпата да се гаври с мене? Не!
Макар и Бърнамският лес да тръгна
към Дънсинейн и да стоиш пред мен
ти, който от жена не си роден,
ела насам, Макдъф, на смъртен бой!

И срам, за който пръв извика: „Стой!“

Излизат, сражавайки се. Шум на битка. Отбой.

Тръбен звук. Влизат, с барабани и знамена, Малком, Сиуард, Рос, Благородници и Войници.

МАЛКОМ

Дано отсъстващите да са живи!

СИУАРД

Ще има и убити. Но по тези,
които виждам тука, аз бих казал,
че евтино сме купили успеха.

МАЛКОМ

Макдъф го няма. И сина ви също.

РОС

Синът ви, сър, плати дълга си боен.
Живял бе сякаш, за да стане мъж,
и щом, удържайки напора вражи,
доказа го, загина с мъжка смърт!

СИУАРД

Убит синът ми?

РОС

Тялото му беше
изнесено от бойното поле.
Не бива да скърбите съразмерно
на храбростта му, иначе скръбта ви
ще е без край!

СИУАРД

Отпред ли е ранен?

РОС

Да, в челото.

СИУАРД

Тогава нека бъде
Господен воин! Ако имах сто
такива синове, за ни един
не бих поискал друга смърт. Това е.
Бог дал — Бог взел!

МАЛКОМ

Синът ви заслужава
жалейка по-дълбока, бедни чичо,
и аз ще му я дам!

СИУАРД

Не, сър, не бива.
Умрял е храбро — туй е смърт щастлива.
Дано го Бог приеме на небето,
а моята утеха иде, ето!

Влиза Макдъф, носещ главата на Макбет.

МАКДЪФ

Привет, кралю! Защото вече крал си!
Погледай сам проклетата глава
на узурпатора! Светът въздъхва
със облекчение и аз те виждам
монарх-брилянт, когото обкръжава
най-ценното от нашата държава!
То вече те възславя в мисълта си,
а подир миг и с думи звънкогласи
ще те възслави тука и навред:
„Шотландски повелителю, привет!“

Тръбен звук.

МАЛКОМ

Ний няма да оставим дни да минат,
преди да наградим със кралска щедрост
проявите на преданост към нас.
Роднини, танове, от този ден
сте графове — сан, днес за пръв път даван
в Шотландия. Останалите мерки
във връзка със голямата промяна —
като възвръщането от чужбина
на нашите приятели, които
избягали са там, за да не паднат
в тиранските засади; а тъй също
и примерният съд над зверовете,
обслужвали убития касапин
и неговата дяволска кралица,
която, казват, си била отнела
сама живота пъклен — туй и всичко
останало, което надлежи
да се извърши, сторено ще бъде
от нас, когато, както и където
е редно и желано от небето.
Признателни към мало и голямо,
последно нещо искаме ви само:
да видим всички вас край своя трон,
когато бъдем увенчани в Скон!

Тръбен звук. Излизат.

[29] „... глупаци римски... на мечовете си“ — намек за Марк Брут (вж. „Юлий Цезар“) или Марк Антоний (вж. „Антоний и Клеопатра“) и изобщо за древните римляни, които предпочитали самоубийството пред падането в плен или смъртта в бой. ↑

АНТОНИЙ И КЛЕОПАТРА^[1]

[0] Оригина̀лното название на трагедията е „*The Tragedy Of Antony and Cleopatra*“ — „Трагедия за Антоний и Клеопатра“. ↑

ДЕЙСТВАЩИ ЛИЦА

МАРК АНТОНИЙ, ОКТАВИЙ ЦЕЗАР, МАРК ЕМИЛИЙ ЛЕПИД, СЕКСТ ПОМПЕЙ — триумвири
ДОМИЦИЙ ЕНОБАРЪ, ВЕНТИДИЙ, ЕРОС, СКАР, ДЕРЦЕТ, ДЕМЕТРИЙ, ФИЛОН, — привърженици на Антоний
КАНИДИЙ — главнокомандващ на Антоний
СИЛИЙ — началник от войската на Вентидий
МЕЦЕНАТ, АГРИПА, ДОЛАБЕЛА, ПРОКУЛЕЙ, ТИРЕЙ,
ГАЛ — привърженици на Цезар
ТАВЪР — главнокомандващ на Цезар
МЕНАС, МЕНЕКРАТ, ВАРИЙ — привърженици на Помпей
ВЕТЕРАН от войската на Антоний
ЕВФРОНТИЙ — посланик на Антоний до Цезар
АЛЕКСАС, МАРДИАН, СЕЛЕВК, ДИОМЕД, Г__АДАТЕЛ__,
СЕЛЯК — от свитата на Клеопатра
КЛЕОПАТРА — царица на Египет
ОКТАВИЯ — сестра на Цезар и съпруга на Антоний
ХАРМИАНА, ИРА — придружнички на Клеопатра

Военачалници, войници, вестители, придворни, прислужници.

Място на действието: разни части на Римската империя.

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Александрия. В двореца на Клеопатра.

Влизат Деметрий и Филон.

ФИЛОН

Не, лудостта на нашия началник
прелива мярата! Този поглед, с който
преди пламтеше като Марс във броня
пред бойните редици, днес покорно
се свежда и обслужва едно смугло
египетско челце! Това сърце,
което в грохота на грозни битки
му пръскаше нагръдника, сега е
ветрилце, мехче, чийто дъх разпалва
страстта на една циганка^[1]!...

Тръбен звук. Влизат Антоний и Клеопатра, следвани от Свита и Евнуси с ветрила.

Пристигат!

Понаблюдавай го! Ще видиш как
могъщият триножник, върху който
лежи Вселената^[2], се е превърнал
във фарфалак на курва. Само гледай!

КЛЕОПАТРА

А колко е — тогава — любовта ти?

АНТОНИЙ

Щом има мяра, тя ще е беднячка!

КЛЕОПАТРА

Но граница аз трябва да й сложа!

АНТОНИЙ

Търси тогаз друг свод и друга твърд!

Влиза Придворен.

ПРИДВОРНИЯТ

Велики господарю, вест от Рим!

АНТОНИЙ

Досадно! Същината!

КЛЕОПАТРА

Не, Антоний,
изслушай сам вестителите! Може
да е сърдита Фулвия^[3] или
да праща голобрадият ви Цезар
могъщата си заповед до теб:
„Това прави! Недей прави онуй!
Туй царство завладей! Онуй — недей!
Че иначе мисли му!“

АНТОНИЙ

Скъпа моя!...

КЛЕОПАТРА

Не „може“ ами сигурно! Предчувствам,
нареждане е туй, с което Цезар
те връща в Рим. Изслушай го, Антоний,
и стягай се за път!... Къде е туй
писмо на Фулвия... прости, на Цезар...
във същност и на двамата, нали?
Викни вестителите! Ха, червиш се?
Таз кръв е знак, че си васал на Цезар
или че срам те е да чуем как
пискливата ти Фулвия те хока.
Това е вярно, както туй, че съм
царица на Египет!... Нека влязат!

АНТОНИЙ

Във Тибъра да се размие Рим!
Да се събори арката обширна
на римската държава! Ти си мойто
пространство необятно! Всички царства
са кална глина, смрад на тор, която
еднакво храни хора и животни.

Прегръща я.

Човешкото величие е в туй,
щом вършим го ний с тебе, една двойка
така съзвучна, толкоз превъзходна,
че заповядвам цялата Вселена
под страх от наказание да каже:
„Да, несравними са!“

КЛЕОПАТРА

Чудесен лъжльо!

Защо за Фулвия се е оженил,
ако не я е любил? Ще се правя
на глупава, а той ще си остане
Антоний...

АНТОНИЙ

... Но пленен от Клеопатра!

О, скъпа моя, нека от любов
към любовта и нейните забави
в хапливи разговори не хабим
минутите си! Ни една от тях
не бива да увехне без наслада!
Каква желаеш тя да бъде днес?

КЛЕОПАТРА

Изслушай вестите от Рим!

АНТОНИЙ

Ах ти,
неотстъпчивко царствена! Но всичко —
плач, яд и смях — приляга ти! Във тебе
очарователен е всеки порив!
Не, теб единствена ще слушам аз,
вестителко на радостта! Таз нощ
сами из улиците двама с тебе
ще бродим, наблюдавайки живота
на простия народ. Ела, царице!
Ти снощи го поиска!...

Към Свитата.

Нито дума!

Излизат всички освен Деметрий и Филон.

ДЕМЕТРИЙ

Не мислех, че тъй малко тачи Цезар!

ФИЛОН

Забрави ли се, често го напускат
онези качества, които правят
Антония Антоний.

ДЕМЕТРИЙ

Съжалявам,
че потвърждава лошата мълва,
която носи се във Рим за него.
Дано го видя утре друг! Прощавай!

Излизат.

[1] „... страстта на една циганка!“ — по Шекспирово време смятали, че циганите произхождат от Египет, откъдето и названието им „gipsies“. ↑

[2] „... могъщият триножник, върху който лежи Вселената...“ — тъй като Антоний бил член на триумвирата, който владеел целия

познат тогава свят. В оригинала изразът е „Triple pillar“ — троен стълб.

↑

[3] *Фулвия* — първата жена на Антоний. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Александрия. Другаде в двореца на Клеопатра.

Влизат Хармиана, Ира, Алексас и Гадателят.

ХАРМИАНА

Велики Алексас, свръхсладки Алексас, най-всякакви Алексас, най-най-свръхсъвършени Алексас, къде е гадателят, когото толкоз разхвали пред царицата? О, да знам кой ще е този, чиито рога ще окича с цветя!

АЛЕКСАС

Гадателю!

ГАДАТЕЛЯТ

На твоите услуги!

ХАРМИАНА

Този ли е? Ти ли си, който знаел туй-онуй?

ГАДАТЕЛЯТ

Във книгата на вечната Природа
успявам някой знак да разчета.

АЛЕКСАС

Покажи му ръката си!

Влиза Енобарб, следван от Прислужник.

ЕНОБАРБ

По-бързо плодовете и виното! Ще пием за здравето на Клеопатра!

ХАРМИАНА

Дай ми добра съдба, добри човече!

ГАДАТЕЛЯТ

Съдби не давам. Аз гадая само.

ХАРМИАНА

Тогава погадай ми!

ГАДАТЕЛЯТ

Чар имаш ти и ще прибавиш още.

ХАРМИАНА

Иска да каже на тегло.

ИРА

Не, че ще се мажеш повече, като остарееш.

ХАРМИАНА

Далеч от мене бръчките!

АЛЕКСАС

Не пречете на предсказанието! Тихо!

ХАРМИАНА

С-с-ст!

ГАДАТЕЛЯТ

Ще любиш много, ще те любят малко.

ХАРМИАНА

Тогава по-добре да си сгрявам сърцето с вино.

АЛЕКСАС

Стига, не го прекъсвай!

ХАРМИАНА

Хайде, миличък! Искам едно голямо щастие! Да се омъжа в един и същи ден за трима царе и три пъти да овдовея! И да родя на петдесет години такова сладурче, че и Ирод Юдейски^[4] да му се поклони! И прочети ми тук да се омъжа за Октавий Цезар и да се изравня с господарката си!

ГАДАТЕЛЯТ

Ще надживееш, на която служиш.

ХАРМИАНА

О, чудесно! Предпочитам дългия живот дори пред другите дълги неща!

ГАДАТЕЛЯТ

Съдбата ти до днеска е била по-весела от тази, която иде!

ХАРМИАНА

Значи децата ми няма да носят бащините си имена! Кажи ми: колко момчета и момичета ще имам?

ГАДАТЕЛЯТ

Един милион, ако за всяко свое желание би имала утроба!

ХАРМИАНА

Махай се, глупако! Съдът те оправдава — не си никакъв магьосник!^[5]

АЛЕКСАС

Мислиш, че само завивките ти са посветени в твоите желания.

ХАРМИАНА

Не, ела! Познай сега на Ира!

АЛЕКСАС

Всички искаме да узнаем съдбата си.

ЕНОБАРБ

Моята — пък и на някои от вас — най-близка съдба е: пиян като дърво в леглото!

ИРА

Ето ти една длан, която предвещава ако не друго, целомъдрен живот.

ХАРМИАНА

Колкото разливането на Нил предвещава глад.

ИРА

Мълчи, лудетино, ти ще ми пророкуваш!

ХАРМИАНА

Защо? Кой не знае, че влажната ръчичка е знак за плодовитост!... Моля ти се, предскажи й една най-нищожна съдбица!

ГАДАТЕЛЯТ

На двете ви съдбата е еднаква.

ИРА

Каква, каква? Кажи ни я подробно!

ГАДАТЕЛЯТ

Аз казах.

ИРА

Нима няма да ми дадеш поне два пръста щастие повече от нея?

ХАРМИАНА

Е, и да ти ги даде, къде ще си ги прибавиш?

ИРА

Не на носа на мъжа си!

ХАРМИАНА

Опазило ме небето от лоши мисли! Алексас, хайде! На него, на него! Всеблага Изидо^[6], направи го да се ожени за куца и саката, умолявам те! И нека тя да умре и след нея му дай по-грозна и по-зла и изпращай му така все по-лоши и по-лоши, додето най-лошата изпрати него, стократен рогач, до гроба му със смях и танци! Добричка ми Изидо, откажи ми всичко друго, само това ми изпълни, богиньо милосърдна!

ИРА

Владетелко небесна, чуй женските молитви! Защото както е жива мъка да гледаш хубав мъж, женен за хойкаща женичка, така е и черно страдание да видиш грозен негодник, ненакичен с рога! Миличка Изидо, бъди справедлива и му дай съдба, каквато заслужава!

ХАРМИАНА

Дано те чуе!

АЛЕКСАС

Гледай ги само! Готови са курви да станат, за да направят мен рогоносец, ако от тях зависеше!

ЕНОБАРЪ

Антоний иде! Тихо!

ХАРМИАНА

Не е той!

Царицата е!

Влиза Клеопатра.

КЛЕОПАТРА

Моят повелител
не е ли бил насам?

ЕНОБАРЪ

Не е, царице.

КЛЕОПАТРА

Не сте го виждали?

ХАРМИАНА

Не сме, госпожо.

КЛЕОПАТРА

Бе весел, но внезапна римска мисъл
набърчи челото му... Енобарбе!

ЕНОБАРБ

Госпожо?

КЛЕОПАТРА

Потърси го незабавно
и доведи ми го!... Алексас где е?

АЛЕКСАС

На вашите услуги... Той пристига!

Влиза Антоний, следван от Вестител и Свита.

КЛЕОПАТРА

Не искам да го видя. Подир мен!

Излизат всички освен Антоний, Вестителя и Свитата.

ВЕСТИТЕЛЯТ

Жена ти Фулвия започна първа.

АНТОНИЙ

Война със брат ми Луций?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Да, със него.
Но те се помириха твърде скоро,
за да се справят с Цезар. Той обаче
в единствено сражение успя
да ги разбие и да ги прогони
извън Италия.

АНТОНИЙ

По-мрачни вести?

ВЕСТИТЕЛЯТ

От мрачни вести често се смрачава
над приносителя им.

АНТОНИЙ

Щом ги слуша
глупец или страхливец. Говори!
За станало не плача. Този, който
ми казва правда, даже тя да крие
и смърт за мен, аз слушам го тъй, както
изслушва се ласкател.

ВЕСТИТЕЛЯТ

Лабиен^[7] —

горчива вест! — с войската си от парти
нахлу във Азия отвъд Ефрат;
от Сирия до Йония премина
победното му знаме, докато...

АНТОНИЙ

Защо замлъкна? „Докато Антоний...“

ВЕСТИТЕЛЯТ

О, господарю мой!

АНТОНИЙ

Недей смекчава,

което на устата е на всички!
Наричай Клеопатра, както в Рим
наричат я! Ругай ме със словата
на Фулвия! Осмивай моите грешки
с таз пълна волност, със която само
правдивостта и злобата говорят.
Човекът буренясва, щом не го
продухват ветрове, а плодоноси
под лемежа на упреците. Тръгвай!

ВЕСТИТЕЛЯТ

На вашите услуги, господарю!

Излиза.

АНТОНИЙ

Да чуем вестите от Сикион^[8]!

ПЪРВИ ОТ СВИТАТА

Вестителят от Сикион! Къде е?

ВТОРИ ОТ СВИТАТА

Очаква заповед.

АНТОНИЙ

Да се яви!...

Аз тез египетски окови трябва
да ги разчупя, инак ще загина
в любовна лудост!

Влиза Втори вестител.

ВТОРИ ВЕСТИТЕЛ

Умря жена ти Фулвия!

АНТОНИЙ

Къде?

ВТОРИ ВЕСТИТЕЛ

Във Сикион.

Подава му писмо.

Това ще ти разкаже
за болестта ѝ и за всичко друго,
което те засяга.

АНТОНИЙ

Напусни!

Вторият вестител излиза.

Отиде си един възвишен дух!
А исках го. Нерядко туй, което
с презрение отритнали сме, после
желаем го. Върти се колелото
и щастието днешно се превръща
във свойто опако. Смъртта направи
добра отново Фулвия. Ръката,
отблъснала я вчера тъй сурово,
към нея днес протяга се отново.
Не, трябва да се отърва от тази
царица-чародейка! Мойта леност
ще ми излюпи хиляди беди,
по-страшни от онез, които зная.
Хей, Енобарбе!

Влиза отново Енобарб.

ЕНОБАРБ

Слушам, господарю.

АНТОНИЙ

Ще трябва да заминем незабавно!

ЕНОБАРБ

Това значи да убием всичките си жени. Знаем си ги как примират, като ги притиснем грубичко. Речем ли да ги напуснем — смъртта не им мърда.

АНТОНИЙ

Аз трябва да замина.

ЕНОБАРБ

Ако е толкова необходимо да ги свършим — добре! Все пак не бива да ги жертваме за нищо, макар че не трябва и да ги смятаме за нещо, когато имаме важна причина на другото блюдо. Клеопатра, ако дочуе само, ще умре на място. Виждал съм я двайсет пъти да умира по много по-дребен повод. Скелетът с косата^[9] трябва да си го бива за оная работа, щом тя показва такава готовност да мре.

АНТОНИЙ

По хитрините си тя няма равна!

ЕНОБАРБ

Тук се лъжеш, господарю! Страстите ѝ са само от най-тънките съставки на чистата любов. За нейните сълзи и въздишки не стигат думи като „дъжд“ и „вятър“ — това са порои и бури, каквито не са описани в годишниците! Те не могат да бъдат хитрост. Иначе би значело, че тя заповядва на стихии не по-зле от Юпитер!

АНТОНИЙ

Да не бях я виждал!

ЕНОБАРБ

Тогава, господарю, щеше да си пропуснал едно чудесно произведение на природата, без чието очарование цялото ти пътешествие щеше да загуби цената си.

АНТОНИЙ

Фулвия е умряла.

ЕНОБАРБ

Какво?

АНТОНИЙ

Фулвия е умряла.

ЕНОБАРБ

Фулвия?...

АНТОНИЙ

... е умряла.

ЕНОБАРБ

Тогава, господарю, принасяй благодарствена жертва на боговете! Знае се, че те кроят и прекрояват света, както си искат; тъй че, когато им бъде угодно да вземат жената на някого, той може да се утешава с това, че щом старата дреха се е износила, има майстори, които ще му я прекроят наново. Ако нямаше на този свят други жени освен Фулвия, би имал защо да плачеш, но твоята скръб е увенчана с утеха: вехтата пола ще ти роди нова фустичка, а само в главите на лука могат да се намерят сълзи за оросяване на такава загуба.

АНТОНИЙ

Тез работи, които тя заплете
в Италия, налагат да съм там!

ЕНОБАРБ

А тези работи, които ти заплете в Египет, налагат да си тук. Особено работата на Клеопатра, която съвсем не може без твоето присъствие.

АНТОНИЙ

Достатъчно с войнишките шегии!
Оповести на всички командири
решението ни! На Клеопатра
аз сам ще обясня какво налага

туй спешно тръгване и ще ѝ взема
съгласието, щом узнае, че
освен смъртта на Фулвия ни тласкат
и други основания: мнозина
привърженици наши в Рим ни пишат
да се завърнем бързо. Секст Помпей,
въстанал срещу Цезар, е безспорен
владелец над моретата. Народът —
чиято променлива обич пламва
със закъснение, прехвърля всички
заслуги на Великия Помпей^[10]
върху сина му, който с мощ и име
и двойно повече със дух и дързост,
израства като първи пълководец,
така че, ако тъй върви, заплашва
строежа на света. Неща се готвят,
които като конски косъм вече
се гърчат във водата, ала нямат
все още змийско зъбче^[11]. Съобщи
на тез, които трябва да се стягат
за незабавно тръгване!

ЕНОБАРБ

Разбрано!

Излизат.

[4] *Ирод Юдейски* (библ.) — юдейският цар Ирод бил за Средновековието синоним на кръвожадност. ↑

[5] „... *Съдът те оправдава — не си магьосник!*“ — думи, свързани с процесите срещу вещиците и магьосниците, чести по времето на Шекспир. ↑

[6] *Изида* (мит.) — върховно божество на древните египтяни — богинята на луната и непорочността. ↑

[7] *Лабие* — Квинт Лабие (I в. пр.н.е.) — римски пълководец, който изменил на Рим и в съюз с партите — народ, населявал

североизточната част на днешното Иранско плато — водил войни срещу него. ↑

[8] *Сикион* — древен град в Пелопонес. ↑

[9] „... *Скелетът с косата...*“ — става дума за Смъртта, изобразявана в Средновековието като скелет, косящ смъртните. ↑

[10] „... *Великия Помпей...*“ — Кней Помпей Велики (107–48 пр.н.е.) — прочут римски пълководец, баща на действащия в трагедията Секст Помпей; участвал заедно с Цезар в първия триумвират, а след това водил дълги борби за власт срещу него, които завършили с поражението му при Фарсала. Той бил убит в Египет по заповед на царстващия там Птолемей XII, брат и съпруг на Клеопатра. ↑

[11] „... *като конски косъм... змийско зъбче.*“ — по Шекспирово време съществувало поверие, че конският косъм, оставен във вода, можел да се превърне в змия. ↑

ТРЕТА СЦЕНА

Александрия. Другаде в двореца на Клеопатра.

Влизат Клеопатра, Хармиана, Ира и Алексас.

КЛЕОПАТРА

Къде е той?

ХАРМИАНА

Не зная, господарко.

КЛЕОПАТРА (*към Алексас*)

Виж де е, със кого е, какво прави!

Не съм те прасчала. Ако е тъжен,

кажи: танцува; ако пък е весел,

кажи: не е добре. И бързо тук!

Алексас излиза.

ХАРМИАНА

Аз мисля, господарко, че ако

обичаш го наистина, не тъй

ще го накараш да ти отговори

със същото.

КЛЕОПАТРА

Защо? Какво да правя?

ХАРМИАНА

Угаждай му, не го стеснявай в нищо!

КЛЕОПАТРА

Глупачка! Точно тъй ще го загубя!

ХАРМИАНА

Не пренасилвай пръчката: със време,
което плаши ни, ни става бремe!...

Влиза Антоний.

Той иде!

КЛЕОПАТРА

Аз съм вкисната и болна.

АНТОНИЙ

Скъря, че трябва да те изненадам
с внезапна вест...

КЛЕОПАТРА

Припадам, Хармиано!
Подай ръка и изведи ме! О,
това ще свърши скоро! Мойта крехкост
не ще изтрае дълго!

АНТОНИЙ

Чуй, царице...

КЛЕОПАТРА

Не ме докосвай!

АНТОНИЙ

Но какво ти има?

КЛЕОПАТРА

Чета добрите вести в твоя поглед.
Законната навярно те зове?
Не трябваше изобщо да те пуска!
Върви! Не ща да мисли, че те спирам!
Аз нямам власт над тебе! Ти си неин!

АНТОНИЙ

Небето вижда!...

КЛЕОПАТРА

Никога царица
не е била излъгвана тъй грозно!
Но аз отрано виждах семената
на твоята измама!

АНТОНИЙ

Клеопатра!...

КЛЕОПАТРА

Как бих могла — макар и да тресеше
със обещания престола Зевсов —
да вярвам в тебе, който бе неверен
към Фулвия? Безумство е да хлътваш
по мъжки клетви, стъпквани, преди
да са били изречени!

АНТОНИЙ

Царице!...

КЛЕОПАТРА

Не, моля ти се, не търси предлози
за тръгването си. Кажи ми „сбогом“
и дай ми гръб! За речи беше време,
когато молеше ме да останеш,
ала тогаз не ставаше и дума
за тръгване! Тогава вечността
бе в моите устни, висшето блаженство
във изгъва на веждите ми; всичко
във мене беше част от небесата!
То и сега е част от тях или
най-първият боец в света е бил
най-пръв лъжец!

АНТОНИЙ

Царице, аз те моля!...

КЛЕОПАТРА

Да имах твоите мишци, би почувствал
сърцето на Египет!

АНТОНИЙ

Чуй, царице:

железният закон на времената
налага да сме другаде за кратко,
но моето сърце остава тук
при теб една! Италия блести
от мечове на братя. Секст Помпей
заплашва морските врати на Рим
и равновесието между двете
враждебни сили ражда във града
враждебни партии. Сдобил се с мощ,
доскоро мразеният се сдобива
и със любов; Помпей, изгнаник вчера,
богат с влиянието на баща си,
пролазва във сърцата на онез,
които се усещат оцетени
във нещо от властта. А те са много
и дългият покой жадува вече
да изцери застойната си болест
чрез кръвопускане. А мене лично
зове ме — нещо важно и за теб —
смъртта на Фулвия.

КЛЕОПАТРА

Макар че възрастта ми не успява
да ме спаси от лудории, тя
ме пази от наивности. Нима
жена ти е способна да умре?

АНТОНИЙ

Умряла е, царице! Туй писмо
описва всичките неразбории,
забъркани от нея, и накрая
едничкото добро: кога и где
умряла е.

КЛЕОПАТРА

Това сте вий, мъжете!
Къде са стъкленичките, които
би трябвало да си напълнил с плач^[12]?
В смъртта на Фулвия аз виждам, виждам
как някой ден и мойта ще посрещнеш!

АНТОНИЙ

Не ме гълчи, а замислите чуй,
с които заминавам! Ти реши
дали да ги изпълня! Клетва давам
във слънцето, пораждащо живота
от тинята на Нил, аз воин твой съм,
готов да сторя онова, което
ти кажеш...

КЛЕОПАТРА

Разкопчай ме, Хармиано!
Не, няма нужда! Мина. Болестта ми
расте и спада като любовта
у този мъж!

АНТОНИЙ

Недей така, царице!
Сама ти знаеш колко той е искрен
във любовта!

КЛЕОПАТРА

По Фулвия личи!
Защо се бавиш? Извърни лице
и поплачи за нея, а след туй

прости се с мене и кажи: „Тез сълзи
по теб проливам!“ Хайде, разиграй
една фалшива сценка под наслов
„мъчителна раздяла“!

АНТОНИЙ

Стига толкоз!
Не хвърляй жар в кръвта ми!

КЛЕОПАТРА

Не е лошо!
Но би могъл...

АНТОНИЙ

Кълна се в този меч!

КЛЕОПАТРА

„... и в този щит!“... Напредваш. И все пак
ти липсва нещо... Гледай, Хармиано,
как майсторски гневи се тоз потомък
на Херкулес^[13]!

АНТОНИЙ

Оставям ви, госпожо!

КЛЕОПАТРА

Любезни господарю, една дума!
Разделяме се... не, не беше туй!...
Обичахме се... не, и туй не беше!
Туй ти добре го знаеш... Исках нещо
да кажа, но какво? О, мойта памет —
досущ като Антоний — ме оставя
и аз забравих всичко!

АНТОНИЙ

О, царице,
ако не беше също и царица

на лекомислието, аз бих казал,
че си едно със него!

КЛЕОПАТРА

Не е лесно
да бъдеш лекомислена, когато
са тежки мислите ти! Но прости ми,
защото, ако нравът ми ти пречи,
за мене той е смърт! Честта зове те,
към нея тръгвай, затули слуха си
за мойто непожалено безумство!
Небето да е с теб! На твоя меч
победата да кацне с клон от лавър,
а лесният успех цветя да стеле
в нозете ти!

АНТОНИЙ

Аз тръгвам. Изпрати ме!
Така сме станали едно ний двама,
че аз, макар на север, ще съм тук,
а ти ще си при мен, макар на юг!
На път!

Излизат.

[12] „... стъкленичките, които... с плач“ — в древноримските гробници били поставяни стъкленички — „лакримарии“, — съдържащи сълзите на оплаквачите. ↑

[13] „... потомък на Херкулес.“ — Твърдяло се, че Антоний произлиза от прочутия древногръцки херой, на чиито статуи приличал в лицето. ↑

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Рим. В дома на Цезар.

Влизат Цезар, четящ писмо, Лепид и Свита.

ЦЕЗАР

Сега, Лепиде, ще се увериш,
че не от злост вродена Цезар храни
съмнения във своя стар събрат.
Писмата от Александрия казват,
че пиел, ловял риба и хабял
светилници за нощни пиршества.
Бил станал — казват — не по-малко женствен
от Клеопатра, тя пък — не по-малко
мъжествена от него. С труд изслушал
посланиците ни и не обелил
и зъб дори, че с нас дели властта си.
Ще видиш в него каталог на всички
човешки недостатъци!

ЛЕПИД

Аз мисля,
че всички недостатъци в света
не могат заличи доброто в него.
Пороците му са — като звездите —
по-явни в мрак; по-скоро наследен,
отколкото добити, и по-скоро
упорстващи, отколкото желани.

ЦЕЗАР

Премного му прощаваш. Да приемем,
че няма нищо лошо в туй да мачка
постелята на Птолемей^[14], да плаща
с царства за духовитости, да вдига

наздравии в компания на роби,
пиян-залян по пладне да се люшка
насред града, в юмручен бой да влиза
със низка сган, миришеща на пот;
да кажем, че туй всичко му подхожда
(макар че рядко хора оцеляват
със чисто име при такъв живот),
но леките постъпки на Антоний
тежат на нас. Във друго, празно време
да си заплаща сластния характер
с изгнил гръбнак; но той прахосва дни,
когато общите ни интереси
зоват го със тревожен барабан —
за туй си заслужава да го смърим
като хлапе, което пренебрегва
поуките и тича по забави
срещу добрия разум!

Влиза Вестител.

ЛЕПИД

Нови вести!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Изпълнена е волята ти, Цезар:
през час ще имаш новини за всичко
извън Италия. Помпей владее
моретата и явно е обичан
от тез, които само страх е свързвал
със Цезар. Недоволните се стичат
към пристаните и навред за него
говори се, че бил онеправдан.

ЦЕЗАР

Така и трябваше да предполагам:
откак държава има, е известно,

че всеки властвущ е бил желан,
додето идел е на власт, и всеки,
свален от власт, е бивал пак обикван,
макар и с нищо не заслужил обич.
Народът, като късче тръст в морето
напред-назад блуждае, раболепен
към прилив и към отлив, докато
разложи се от плакнене!

ВЕСТИТЕЛЯТ

И още:

разбойниците Менекрат и Менас,
безспорни властелини над морето,
го порят с килове неизброими
от всеки вид и яростно нападат
Италия. При мисълта за тях
брегът бледнее, а румянец гневен
залива бузите на младежта.
Не може лодка нос да подаде
и да не бъде хваната, защото
Помпеевото име поражява
по-силно от войските му!

ЦЕЗАР

Антоний,

прекъсвай блудните си пиршества!
При Мутина^[15], когато бе подгонен
от Хирций и от Панса, макар те
самите да загинаха във боя,
гладът те погна по петите — помниш?
но ти (макар израснал във излишък)
го изтърпя достойно, както даже
дивак не би могъл. Тогава ти
пи лигав жабуняк и конска пикоч,
които даже звярът би повърнал;
небцето ти тогава не презря
плода горчив на дивите трънаци;

като елен, когато снеговете
покрият пасбищата, гриза ти
кората на дърветата и, казват,
че в Алпите си ял животни гнъсни,
от чийто вид призлявало на други;
и всичко туй — сега е срам за тебе
да ти го казвам! — не направи твоите
страни да хлътнат!

ЛЕПИД

Жалко за човека!

ЦЕЗАР

Дано срамът го върне скоро в Рим!
А ние трябва да подтегнем вече
войските си. Съвет военен — утре!
Бавежът ни е в полза на Помпей.

ЛЕПИД

До утре, Цезар, аз ще разбера
със колко кораби и legionи
ще мога да участвам във войната.

ЦЕЗАР

И аз ще сторя същото. Прощавай!

ЛЕПИД

Прощавай и споделяй, ще те моля,
със брат си вестите, които стигат
до теб отвън!

ЦЕЗАР

Не се съмнявай, драги.
Това е дълг за мен!

Излизат.

[14] *Птолемей* — Птолемеите са династия, властвала над Египет през III, II и I в. пр.н.е. В случая става дума за Птолемей XII, наречен Дионисий — по-малък брат на Клеопатра и женен за нея, — който царствал заедно със сестра си малко преди времето, в което се развива трагедията. ↑

[15] *Мутина* — древно име на днешния град Модена — Северна Италия. През 43 година пр.н.е. Антоний обсадил в този град един от сподвижниците на Брут и Касий. Сенатът изпратил в помощ на обсадените свои войски под командата на двама консули — Кай Видий Панса и Авл Хирций, — които разбили Антоний и го принудили да бяга. ↑

ПЕТА СЦЕНА

Александрия. Дворецът на Клеопатра.

Влизат Клеопатра, Хармиана, Ира и Мардиан.

КЛЕОПАТРА

Ей, Хармиано!

ХАРМИАНА

Господарко?

КЛЕОПАТРА (*прозява се*)

Дай ми
да пия мандрагора^[16]!

ХАРМИАНА

Но защо?

КЛЕОПАТРА

За да проспя тоз празен промеждутък
от време без Антоний.

ХАРМИАНА

Не мисли
за него толкоз много, господарко!

КЛЕОПАТРА

О, той ме е оставил!

ХАРМИАНА

Не, госпожо,
заклевам ти се!

КЛЕОПАТРА

Мардиан, ела!

МАРДИАН

Какво желае нашата царица?

КЛЕОПАТРА

Не песните ти! Не желая нищо,
което би могъл един евнух
да ми даде. Блазе ти, че понеже
безполов си, най-жарките ти мисли
не бягат към чужбина! Я кажи ми:
ти можеш ли да любиш?

МАРДИАН

Да, госпожо.

КЛЕОПАТРА

Наистина?

МАРДИАН

Наистина не мога.
Защото неспособен съм за нещо
нецеломъдрено. Но страсти имам
и често мисля си за туй, което
Марс вършил е с Венера^[17].

КЛЕОПАТРА

Хармиано,
как мислиш ти, къде ли е сега?
Дали стои, или върви, или
е седнал? Или може би на кон е?
Блазе на коня, който носи толкоз
богат товар! Щастливец-кон, гордей се,
че язди те тоз нов полу-Атлант^[18],
ръка и шлем на цялата земя!
Сега навярно заповеди дава
или си шепне сам: „Къде си, мое

египетско змийче?“ (защото тъй нарича ме). Но аз сама си вливам най-сладката отрова! О, помни ме, макар да съм нащипана до черно от влюбения Феб^[19] и вече с бръчки от времето!... Широколоби Юлий^[20], когато тъпчеше със крак земята, ти в мен намери мръвка за монарси; а и Помпей^[21], преди да дойдеш ти, не снемаше очи от моя образ и искаше да хвърли в него котва и да издъхне тъй!

Влиза Алексас.

АЛЕКСАС

Привет на теб,
царице на Египет!

КЛЕОПАТРА

Как различен
си ти от Марк Антоний, ала той
със своя еликсир те е превърнал
във злато^[22]! Как е славният Антоний?

АЛЕКСАС

Последното, което той направи,
бе — след като обсипа със целувки
тоз едър бисер — да излъхне думи,
които са в сърцето ми!

КЛЕОПАТРА

Веднага
измъквай ги и дай ги на слуха ми!

АЛЕКСАС

„Приятелю — той рече ми, — кажи й,
че любещият римлянин изпраща
за дивната царица на Египет
това съкровище на бедна мида,
но после ще прибави сто царства
в нозете й! Цял Изток — тъй кажи й —
ще бъде неин!“ Кимна ми и яхна
спокойно бойния си кон, чието
високо цвилене не ме остави
да му изкажа своята благодарност.

КЛЕОПАТРА

Как беше? Тъжен? Весел?

АЛЕКСАС

Като ден
в междинните годишни времена:
не тъжен и не весел.

КЛЕОПАТРА

О, какво
душевно равновесие! Но друг
не би могъл да бъде! Виж го само!
Не, виж го само, скъпа Хармиано:
не е бил тъжен — за да не посърнат
онез, които се менят по него;
но не и весел — за да им покаже,
че с мисълта си е в Египет, тук,
при своето щастие! О, дивна смес,
какъвто и да бъдеш — весел, тъжен, —
на теб и крайностите ти прилягат
като на никой друг!... Не си ли срещнал
по пътя писмоносците ми?

АЛЕКСАС

Срещнах
най-малко двадесет. Защо ги пращаш

така начесто?

КЛЕОПАТРА

Да умрат бедняци
родените в деня, във който аз
ще съм оставила без вест Антоний!
Хартия^[23] и мастило, Хармиано!...
Добре завърнал се, Алексас!... Казвай,
нима обичала съм толкоз Цезар?

ХАРМИАНА

О, дивният ни Цезар!

КЛЕОПАТРА

Повтори го,
дано хвалбата ти да те задави!
Кажи веднага: „Дивният Антоний!“

ХАРМИАНА

Безупречният Цезар!

КЛЕОПАТРА

О, Изидо,
заклевам ти се, ще строша зъбите
на тази тук, ако сравни със Цезар
най-първия сред първите!

ХАРМИАНА

Царице,
аз пея само прежния ти припев!

КЛЕОПАТРА

Тогава съм била сукалче още,
студенокръвна и зелена, щом
могла съм тъй да казвам! Бягай бързо!
Мастило и хартия! Всеки ден
ще пращам писмоносци, докато

обезлюдя страната си!

Излизат.

[16] *Мандрагора* — сокът на това екзотично растение бил използван в древността като силно сънотворно средство. ↑

[17] „... *Марс вършил е с Венера.*“ (мит.) — Марс имал според преданието любовна връзка с Венера, която била съпруга на куция Вулкан. ↑

[18] „... *полуатлант...*“ (мит.) — Атлант — или Атлас — е името на един титан, който след бунта на титаните срещу Олимп бил наказан от Зевс да поддържа на плещите си небосвода. Антоний е наречен „полуатлант“, защото заедно с Цезар владее целия свят. (Третият триумвир, Лепид, явно не влизал в сметката.) ↑

[19] „... *нащипана до черно... Феб...*“ (мит.) — Феб е другото име на Аполон, едно от главните божества на гръцката митология — бог на слънцето и на изкуствата. „Нащипана...“ и т.н. — чернокожа от слънцето. ↑

[20] „... *Юлий... мръвка за монарси*“ — Юлий Цезар водил през 48 — 47 г. пр.н.е. война в Египет и бил любовник на Клеопатра. Роденият от тяхната връзка Цезарион бил по-късно провъзгласен от Антоний за цар на Египет под името Птолемей XV, а още по-късно — убит по заповед на Октавий Цезар. ↑

[21] „... *Помпей... да издъхне тъй.*“ — след поражението си при Фарсала Кней Помпей, единият от двамата синове на Помпей Велики, се оказал в Египет и попаднал също под чаровете на Клеопатра. ↑

[22] „... *еликсир... във злато*“ — образ, взет от практиката на алхимията, развила се много векове след времето, за което се говори в трагедията. ↑

[23] „... *хартия...*“ — още един Шекспиров анахронизъм. ↑

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Месина. В дома на Помпей.

Влизат — в бойно снаряжение — Помпей, Менекрат и Менас.

ПОМПЕЙ

Ако всевишните са справедливи,
те трябва да помогнат на този, който
е с правдата!

МЕНЕКРАТ

Не бой се — те забавят,
но не забравят, доблестни Помпей!

ПОМПЕЙ

Додето им се молим, туй, което
очакваме, повяхва!

МЕНЕКРАТ

Често ние
ги молим против себе си и те
отказват ни от добрина към нас.
Така че, губейки в молитви, всъщност
излизаме с печалба.

ПОМПЕЙ

Ще успея!
Народът е със мен, морето — мое,
моцта ми, като младата луна
нараства и надежда-ясновидка
предрича ми, че скоро тя ще стигне
до пълна власт. Антоний във Египет
не ще напусне пиршества и спални
за други битки. Цезар трупа злато,

отблъсквайки сърца. Лепид ласкае
и двамата и те му се отплашат
с ласкателства, но нито той им вярва,
ни те го бръснат.

МЕНАС

Цезар и Лепид
с големи сили идели насам.

ПОМПЕЙ

Измислици! Отде го чу?

МЕНАС

От Силвий.

ПОМПЕЙ

Сънувал е! Те чакат в Рим Антоний.
Дано с любовните си чародейства,
о, сладна Клеопатро, съживиш
немладите си устни! В тънка мрежа
от страст, вълшебства, хубост омотай
развратника; ума му замъгли
във празненства; глада му дръж изострен
с епикурейски ястия, така че
пресищането да приспи дълга му
във летаргичен сън!...

Влиза Варий.

Разказвай, Варий!

ВАРИЙ

Узнах, че в Рим очакват всеки миг
Антоний от Египет. Тъй отдавна
е тръгнал, че би трябвало от дни
да е пристигнал вече.

ПОМПЕЙ

По-охотно

бих дал ухо на друга вест. Не вярвах,
че за такава мъничка война
ще сложи шлема си. Като войник
той струва двойно другите двамина,
но ний растем във своите очи
с това, че сме успели да отскубнем
от фустата на нилската вдовица
един тъй жаден блудник!

МЕНАС

Аз не вярвам
в съюза между Цезар и Антоний.
Жената на Антоний стори доста
вреди на Цезар; брат му би се с него,
макар Антоний според мен да няма
пръст в тази работа.

ПОМПЕЙ

Не зная, Менас,
дали враждите малки ще отстъпят
пред по-големите. Ако не бяхме
излезли ние срещу всички тях,
те непременно щяха да се счепкат,
защото имат поводи обилни
за свади помежду си; ала може
страхът от нас да ги обедини,
замазвайки различия и дразги...
Да бъде, както горе са решили,
а ний, тук долу, да напругнем сили!
Последвайте ме!

Излизат.

ВТОРА СЦЕНА

Рим. В дома на Лепид.

Влизат Енобарб и Лепид.

ЛЕПИД

Добро ще сториш, драги Енобарбе,
ако измолиш от Антоний малко
миролюбивост...

ЕНОБАРБ

Аз ще му измоля
да пази името си! Ако Цезар
го разядоса, нека вдигне чело
и му отвърне гръмко като Марс!
Кълна се в Юпитер, да беше моя
брадата на Антоний, аз не бих я
подстригвал днеска!^[24]

ЛЕПИД

Времето не е
за лични дразги.

ЕНОБАРБ

Всяко време служи
за туй, което се роди във него!

ЛЕПИД

Но дребното пред едрото отстъпва.

ЕНОБАРБ

Когато дребното не е по-важно!

ЛЕПИД

Възбуден си. Не духай във жарта!...
Антоний се задава!

Влиза Антоний в разговор с Вентидий.

ЕНОБАРБ

Цезар също!

Влиза — от друга страна — Цезар е разговор с Меценат и Агрипа.

АНТОНИЙ

Постигнем ли съгласие, веднага
към Партия! Вентидий...

ЦЕЗАР

... Аз не знам.

Агрипа, обясни на Меценат...

ЛЕПИД

Добри приятели, големи цели
сплотиха ни; не бива дреболии
да ни разцепват! Нека търпеливо
се чуем един друг! Тоз, който вика
във препирни за нищо, умъртвява,
церейки раната. Затуй ви моля:
докосвайте най-болните места
с най-меки думи! Да не усложним
с обиди спора!

АНТОНИЙ

Правилен съвет!

И пред сражение да бяхме, пак
го бих последвал!

Прегръща Цезар. Тръбен звук.

ЦЕЗАР

Добре дошъл във Рим!

АНТОНИЙ

Добре заварил!

ЦЕЗАР

Седни!

АНТОНИЙ

Не, не, ти първи!

ЦЕЗАР

Както искаш

Сядат.

АНТОНИЙ

Узнах, че си се сърдил за неща
не лоши или лоши, но които
не те засягат.

ЦЕЗАР

Щях да бъда смешен,
ако за нищо или дребно нещо
се бях ядосвал, при това на теб;
дваж смешен — ако бях те споменава,
когато твоите действия не са ме
засягали отблизо.

АНТОНИЙ

А с какво те
засягаше, че съм стоял в Египет?

ЦЕЗАР

Със нищо, както с нищо теб в Египет
не трябваше да те засяга мойто
стоене в Рим! Но ако ти оттам
кроил си нещо против мене, твоят
престой в Египет би могъл да бъде
и мой въпрос.

АНТОНИЙ

Какво „кроил“? Да чуем!

ЦЕЗАР

Отговори си сам, като си спомниш,
че бях принуден да воювам тук
с жена ти и със брат ти. Ти стоеше
зад техните претенции! „Антоний“
бе бойният им вик!

АНТОНИЙ

Не, тук се лъжеш!
Воювайки със тебе, моят брат
не е използвал името ми. Знам го
от хора честни, били се за теб.
И нещо повече: не е ли ясно,
че той, нападайки те, е засегнал
и мойта власт и е воювал значи
и срещу мен, понеже ние с тебе
сме свързани в едно от общи цели?
Но по това ти писах. Ако искаш
да скърпиш повод за кавга, недей
започва с тоз — могъл би да намериш
по-убедителни!

ЦЕЗАР

Ти търсиш кърпки
във моите доводи, но всъщност сам си
кърпач на оправдания!

АНТОНИЙ

Не, не!

Уверен съм, че ти — признай — не можеш
да отречеш необоримостта
на мисъл като таз, че аз — твой брат
във делото, против което той
опълчи се — не бих могъл да гледам
с добро око войната му, във същност
насочена и срещу моя мир.
А колкото до Фулвия, дано
жена да случиш с нейния характер —
едната трета на света ще можеш
да управляваш, ала нея — не!

ЕНОБАРЬ

Ех, да бяха всички жени такива, че да воюваме с тях и денем, и
нощем!

АНТОНИЙ

Каквато е неукротима, тя —
в това съм убеден — ти е създала
със своята избухливост, нелишена
при туй от женска хитрост, много грижи;
но ще признаеш, че не бих могъл
да ти помогна с нищо.

ЦЕЗАР

Аз ти писах,
но ти, пирувайки в Александрия,
си мушнал в джоб писмото и прогонил
носителя му с присмех.

АНТОНИЙ

Той се втурна
при мене без покана. Току-що
бях дал на трима източни царе
гощавки и се чувствах не какъвто

бях сутринта. На следващия ден
му обясних туй всичко — нещо, равно
на извинение. Ако ще спорим,
недей намесва дребни писмоноски
във спора ни!

ЦЕЗАР

Ти стъпка своята клетва,
а мен в подобен грях не ще посмееш
да обвиниш!...

ЛЕПИД

Спри, Цезар!

АНТОНИЙ

Не, Лепиде,
не го прекъсвай! Липсата на чест,
която той вменява ми във грях
е главното за мен, ако е тъй!...
„Ти стъпка своята клетва...“ После, Цезар?

ЦЕЗАР

... да ми изпратиш помощ и войски,
когато ми потрябват. Две неща,
които ти отказа ми!

АНТОНИЙ

По-скоро,
които аз пропуснах да ти пратя,
и то защото бях със ум, разсеян
от пиршества; и за това пред теб
най-искрено се кая, като знам,
че моето величие не страда
от тази искреност и даже тъкмо
чрез нея се доказва. Не отричам,
че с цел да ме изтръгне от Египет,
жена ми Фулвия води войни

със тебе, и — невинен причинител —
ти искам извинение за тях,
доколкото честта ми позволява
в подобен случай.

ЛЕПИД

Благородни думи!

МЕЦЕНАТ

Недейте се увлича в стари дразги!
Ще ги забравите напълно, щом
си спомните как времето зове ни
към сговор!

ЛЕПИД

Мъдри думи, Меценате!

ЕНОБАРБ

Или дайте си един на друг приятелствата в заем, пък после, като
не остане и помен от Помпей, може да си ги върнете обратно и да се
карате на воля, щом си нямате друга работа!

АНТОНИЙ

Ти гледай си войната и мълчи!

ЕНОБАРБ

Бях забравил, че истината трябва да си затваря устата!

АНТОНИЙ

Досаждаш, казах. Стига си говорил!

ЕНОБАРБ

От днес натам „ваш истукан“!

ЦЕЗАР

Което казва той, е справедливо,
макар и грубо казано. Не вярвам

във дълга дружба на двамина, толкоз
различни като нас; но ако знаех,
че има нейде обръч да ни стегне
един към друг, земята бих пребродил
да го намеря!

АГРИПА

Цезар, позволи ми!...

ЦЕЗАР

Кажы, Агрипа!

АГРИПА

Хубостта на твойта
сестра Октавия е всеизвестна,
а Марк Антоний е сега вдовец...

ЦЕЗАР

Мълчи, Агрипа! Ако Клеопатра
те чуеше, заслужено би бил
упрекнат в дързост!

АНТОНИЙ

Аз не съм венчан.
Не го прекъсвай, Цезар!

АГРИПА

За да живеете във трайна дружба
и свържете сърца във братски възел,
Антоний нека вземе за съпруга
оназ, чиято дивна красота
не бива да получи мъж по-лош
от най-прекрасния на този свят:
Октавия, чиито редки дарби
не се описват с думи! Този брак
ще изпари безследно всички ваши
съмнения, пораждани от страх,

и страхове, засеяни с опасност.
Във злото, взимано на вяра днес,
тогаз, и да е вярно, вий пак няма
да вярвате; и нейната любов
към брат и към съпруг ще се превърне
в любов помежду двама ви, а сетне —
в любов към вас отвред! Простете туй,
което казвам ви, защото то е
не хрумване, а мисъл, от дълга ми
преживяна отдавна!

АНТОНИЙ

Дали Цезар
ще каже нещо?

ЦЕЗАР

Не преди да чуе
какви са чувствата, с които среща
тез думи Марк Антоний.

АНТОНИЙ

С каква власт
да действува облечен е Агрипа,
ако река: „Съгласен съм“?

ЦЕЗАР

С властта ми
на Цезар и на брат.

АНТОНИЙ

Нима могъл бих
дори насън прегради да поставям
пред тъй прекрасно средство за такава
висока цел? Десницата ти, Цезар!
От днеска братска обич да владее
сърцата ни, насочени към общи
велики замисли!

ЦЕЗАР

Вземи я! Нивга
не е обичал брат сестра тъй, както
обичам аз Октавия, а ето
дарявам ти я! Нека тя споява
царствата и сърцата ни, та нивга
да не настъпва хладина отново
помежду тях!

ЛЕПИД

Хвала на боговете!

АНТОНИЙ

Не предполагах, че ще вадя меч
срещу Помпей, защото неотдавна
услуга ми направи той голяма
и неочаквана. Аз трябва първо
да му благодаря, за да не кажат,
че имам лоша памет, и след туй
ще тръгна против него.

ЛЕПИД

Няма време!
Ако не го подирим ний, той сам
ще ни намери!

АНТОНИЙ

Где е разположен?

ЦЕЗАР

В полето край Мизенум^[25].

АНТОНИЙ

С каква войска на суша?

ЦЕЗАР

Голяма и растяща. А в морето
е пълен господар.

АНТОНИЙ

Да, тъй говорят.
По-рано ако бяхме се разбрали...
Все пак, преди да облечем доспехи,
да свършим онова, което беше
решено току-що.

ЦЕЗАР

С голяма радост!
Ела веднага да те запозная
с Октавия!

АНТОНИЙ

Лепиде, и ти също
ще дойдеш с нас, нали?

ЛЕПИД

И тежка болест
не би ме спряла, доблестни Антоний!

Тръбен звук. Излизат всички освен Енобарб, Агрипа и Меценат.

МЕЦЕНАТ

Добре дошъл от Египет, Енобарбе!

ЕНОБАРБ

Достойни Меценате, първи помощнико на Цезар! Почтени
приятелю Агрипа!

АГРИПА

Драги Енобарбе!

МЕЦЕНАТ

Има защо да се радваме, че работите се развива благополучно.
Но вие славно сте си прекарали в Египет, а?

ЕНОБАРЪ

И още как! Денем хъркахме, нощем къркахме, докато объркахме
кое е нощ, кое — ден!

МЕЦЕНАТ

Осем печени глигана на закуска за дванайсет души — вярно ли
е?

ЕНОБАРЪ

Това е като муха пред слон в сравнение с други чудовищни
гощавки, които наистина си заслужават да бъдат описани!

МЕЦЕНАТ

Ако е вярно това, което се говори, тя е невероятна прелъстителка.

ЕНОБАРЪ

Още на първата среща с Марк Антоний му сгребя сърцето. Това
беше на реката Кидн^[26].

АГРИПА

Да, там била прекрасна или моят осведомител съчинява.

ЕНОБАРЪ

Ще ви разкажа всичко. Още виждам
как ладията ѝ гореше ярко
като престол от пламък над реката.
Кормилната ѝ част бе чисто злато,
платната — пурпур, напоен тъй щедро
с благоухания, че ветровете
замираха от нея. Под звука
на сладки флейти сребърни весла
така гальовно биеха водата,
че тя ги сякаш гонеше в копнеж
да я ударят пак. А Клеопатра

превръщаше във просяк всеки опит
за описание. Под сърмен сенник
лежеше тя във образ на Венера,
каквата нашата мечта за хубост
рисува я, но още по-красива.
От двете ѝ страни момченца малки,
представящи усмихнати амури,
разхлаждаха я с пъстри ветрила,
но чийто полъх бе като че ли
сам враг на себе си, защото сякаш
раздухваше пленителната жар
на бузите ѝ.

АГРИПА

Гледка за Антоний!

ЕНОБАРЬ

Придворните ѝ дами в облекло
на nereidi^[27], в погледа ѝ взрени,
ѝ служеха, превръщайки във танц
движенията си. Една сирена
стоеше на кормилото и всяко
копринено въже в послушен трепет
набъбваше под опитната хватка
на лилийните пръстчета... И ето,
невидима вълна от аромати
погали бреговете и градът
изля във миг тълпите си към кея,
оставяйки Антоний да подсвирква,
учуден в своя трон наред площада,
обиколен от въздух само; който,
ако природата търпеше празно,
би хлуйнал също към брега, и той
да види Клеопатра!

АГРИПА

Виж я ти!

ЕНОБАРЪ

Щом гостенката стъпна на брега,
Антоний я покани на вечеря,
но тя му отговори, че е редно
да ѝ гостува той, и го замоли
да не отказва. Нашият Антоний,
чието „не“ жена не е дочула,
от бръснене страните си одра
и ето го на пир, за да плати
с едно сърце това, което ял бе
с очите само.

АГРИПА

Дивна дяволица!
И Юлий тя накара своя меч
да сложи в ложето ѝ. Той ора я
и тя му даде плод.

ЕНОБАРЪ

Веднъж видях я:
като дете четирсестина крачки
проскача на куц крак посред града,
задъха се и като заговори,
недъга си превърна в съвършенство
и слабостта си — в сила!

МЕЦЕНАТ

Сега Антоний трябва безвъзвратно
да скъса с нея!

ЕНОБАРЪ

С нея? Невъзможно!
Пред вечната ѝ младост възрастта
предава се; привычката не може
да вземе връх над нейната безкрайна
разнообразност. Другите жени,

задоволявайки глада, насищат,
а тя, насищайки, поражда глад;
най-долното при нея става висше
дотам, че и жреците благославят
разгулната ѝ похот!

МЕЦЕНАТ

Ако хубост,
разумност, кротост могат да привържат
сърцето на Антоний, то за него
Октавия е дар от небесата!

АГРИПА

Да тръгваме! Достойни Енобарбе,
бъди ми гост, додето си във Рим!

ЕНОБАРБ

Благодаря ти от сърце, Агрипа!

Излизат.

[24] „... да беше моя брадата... подстригвал днеска!“ — вероятно тълкуване: „не бих оказал на Цезар никакво уважение“. ↑

[25] Мизенум — става дума за Мизенския нос, близо до Неапол.
↑

[26] Кидн — древното име на река в Мала Азия. ↑

[27] Нерейди (мит.) — морски нимфи, дъщери на морския бог Нерей. ↑

ТРЕТА СЦЕНА

Рим. В дома на Цезар.

Влизат Антоний, Цезар и Октавия.

АНТОНИЙ

Великият ми дълг ще ме отделя
понявга от гръдта ти.

ОКТАВИЯ

Всеки път,
когато туй се случи, коленете
на твоята съпруга ще се молят
за здравето ти!

АНТОНИЙ

Лека нощ, мой братко!
Октавия, за моите недъзи
не давай слух на светската мълга.
Да, криввал съм, но отсега нататък
ще се държа във правилния път.
Спокойна нощ.

ОКТАВИЯ

Спокойна нощ, съпруге!

ЦЕЗАР

Спокойна нощ, Антоний!

Излиза заедно с Октавия.

Влиза Гадателят.

АНТОНИЙ

Е, драги, би ли искал да се върнеш
в Египет, а?

ГАДАТЕЛЯТ

Сгрешихме, господарю,
аз — тук че дойдох, ти — че дойде там!

АНТОНИЙ

Защо например?

ГАДАТЕЛЯТ

Не мога да ти кажа, но го чувствам.
Побързай към Египет!

АНТОНИЙ

Кажи ми, чие щастие изгрява —
на Цезар или моето?

ГАДАТЕЛЯТ

На Цезар.
Духът небесен, който бди над тебе,
е храбър, твърд, висок, непобедим,
ако не е до гения на Цезар;
но редом с него свива се като
по-слаб пред по-могъщ. Затуй оставяй
пространство между двама ви!

АНТОНИЙ

Мълчи!
И никому ни дума за това!

ГАДАТЕЛЯТ

На теб единствен и пред никой друг!
Играеш ли със него, той печели
на всякоя игра, дори у тебе
да са козове. Щом свети той,
помръква твоят блясък. Запомни:

духът ти гасне, щом е той наблизо;
далеч ли си от него, крепне пак!

АНТОНИЙ

Върви си! И повикай ми Вентидий!

Гадателят излиза.

Ще пратя него в Партия, а аз...
Случайност или знания, но този
гадател каза истината. Нему
дори и заровете са послушни;
във всяка надпревара той се смее
със своято щастие над моята ловкост;
щом теглим жребий, той ще го извади;
петлите му надвиват моите, даже
когато са по-слаби; пъдпъдъкът,
на който той заложи, непременно
излиза победител^[28]... Към Египет!
За своя мир аз сключих този брак,
но моята радост е на изток пак!

Влиза Вентидий.

Вентидий, заминаваш незабавно
за Партия! Писмата са готови —
ела да ти ги връча!

Излизат.

[28] „... пъдпъдъкът... победител...“ — в древен Рим боят между пъдпъдъци бил популярна забава. ↑

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Улица в Рим.

Влизат Лепид, Меценат и Агрипа.

ЛЕПИД

Не ме изпращайте, а догонете
началниците си!

АГРИПА

На Марк Антоний
му трябва само миг, за да целуне
Октавия, и сме на път!

ЛЕПИД

Тогава
до оня час, когато ще ви видя
в блестящи ризници, които — зная —
ще ви стоят отлично!

МЕЦЕНАТ

Ний в Мизенум —
като сравнявам пътя на войските —
ще стигнем преди тебе.

ЛЕПИД

Да, аз трябва
да тръгна по околен път. Навярно
ще бъда там два дена подир вас.

АГРИПА и МЕЦЕНАТ

Добър успех!

ЛЕПИД

Добър успех и вам!

Излизат.

ПЕТА СЦЕНА

Александрия. В двореца на Клеопатра.

Влизат Клеопатра, Хармиана, Ира, Мардиан и Алексас.

КЛЕОПАТРА

Ах, искам музика! Слухът ми чака
въздушната храна на тез, чието
занятие нарича се любов!

ВСИЧКИ

Свирачи, хей!

КЛЕОПАТРА

Отказвам се. Не искам.
Къде са кеглите ни, Хармиано?
Върви след мене!

ХАРМИАНА

Пръстът ме боли.
Да ме замести Мардиан!

КЛЕОПАТРА

Е, да,
евнух или жена е все едно
в коя да е игра! Е, Мардиан,
ще поиграем ли?

МАРДИАН

Готов, макар че
съм слаб в играта.

КЛЕОПАТРА

Щом се е старал,

актьорът заслужава прошка даже
когато главното не му достига...
Не, не, не искам! Въдиците де са?
Ще идем на реката! Там ще ловя
шарани яркопери под звука на
далечни арфи. Хищната ми кука
в небцето им ще впива остър връх
и аз ще ги измъквам и на всеки
ще викам: „Улових ли те, Антоний?“

ХАРМИАНА

А как бе весело, когато двама
се надпреварвахте във риболов
и той измъкна чироза, надянат
за него от гмуркача ти!

КЛЕОПАТРА

Тоз ден
от моя смях загуби той покой,
от моя смях получи си го той
обратно през нощта, а със зората
опих го аз до сън и го облякох
във своята роба, а сама препасах
филипския^[29] му меч!...

Влиза Вестител.

От Рим! Излей ми
плодящите си новини в ушите,
от толкоз време ялови!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Царице!...

КЛЕОПАТРА

Убит е? Негодяй, ако го кажеш,
убиваш мен! Но ако съобщиш ми,
че той добре е, ето ти тук злато

и, за целувка, жилките лазурни
на таз ръка, която царски устни
докосвали са с трепет!

ВЕСТИТЕЛЯТ

О, царице,
щом питаш тъй, Антоний е добре...

КЛЕОПАТРА

Дръж още злато!... Чакай, ние често
„добре е“ казваме и за мъртвеца.
Ако така „добре“ е, това злато
ще го стопя и ще ти го наля
в проклетия гръклян!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Царице, чуй ме!

КЛЕОПАТРА

Добре, разказвай! Но ако Антоний
е жив, на свобода, нима ще слагаш
таз мрачна маска, за да протръбиш
тъй светла вест? Ако пък има нещо,
би трябвало да те съгледам в образ
на фурия^[30] с венец от пепелянки,
а не в човешки вид!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Добра царице,
дали би искала да ме изслушаш?

КЛЕОПАТРА

Бих искала до кръв да те нашибам,
преди да те изслушам; но ако
ми кажеш, че Антоний е добре,
приятел с Цезар, не във негов плен,
ще пръсна върху тебе дъжд от злато

и град от бисери!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Царице, той е
добре със здравето...

КЛЕОПАТРА

О, слава Богу!

ВЕСТИТЕЛЯТ

... и с Цезар са приятели...

КЛЕОПАТРА

Отлично!

ВЕСТИТЕЛЯТ

... по-близки от когато да било...

КЛЕОПАТРА

На, богатей!

ВЕСТИТЕЛЯТ

... но...

КЛЕОПАТРА

Ах, не ми харесва
туй твое „но“! Едничко „но“ и всичко
разваля се! Махни туй „но“ — ключар,
зад чийто гръб сега ще се покаже
лицето на злодея! Изтърси
в ушите ми чувала си от вести,
добри и зли! Ти каза ми, че бил
приятел с Цезар, здрав, свободен също...

ВЕСТИТЕЛЯТ

„Свободен“ не съм казал. Той е свързан
с Октавия.

КЛЕОПАТРА

С Октавия? Какво пък
го свързва с нея?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Ложето, царице.

КЛЕОПАТРА

Слабея, Хармиано! Помогни ми!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Той се венча за нея, господарко.

КЛЕОПАТРА

Дано те тръшне чумата, проклетник!

Поваля го на земята.

ВЕСТИТЕЛЯТ

Царице, успокой се!

КЛЕОПАТРА

И говориш?

Бие го.

Вън, негодяй, или ще ти изрита
очите като топчета! До косъм
ще ти оскубя темето!

Разтърсва го.

Ще кажа
да те нашибат с нажежена тел,
да те сварят в казан с оцет и сол
на бавен огън!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Господарко, аз
вестител съм, не съм му бил сватовник!

КЛЕОПАТРА

Кажи, че не е тъй и цяла област
ще ти даря! С отнесения бой
ще си платил, задето ме ядоса,
но ще ти дам, каквото твойта дързост
поиска ми!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Царице милостива,
Антоний се ожени.

КЛЕОПАТРА

Куче, дълго
живял си на тоз свят!

Измъква кинжал.

ВЕСТИТЕЛЯТ (настрани)

Тогаз ще бягам!...
Царице, милост! Аз не съм виновен!

Излиза.

ХАРМИАНА

Не бива тъй! Царице, овладей се!
Човекът няма никаква вина!

КЛЕОПАТРА

Гърмът сразява и невинни често!
Египет цял да се размие в Нил
и всички безобидни земни твари
да станат на змии! Викни го тук!
Макар и бясна, обещавам, няма

да го ухапя!

ХАРМИАНА

Страх го е да дойде.

КЛЕОПАТРА

Да дойде, казах!

Хармиана излиза.

Липсва благородство
на тез ръце, щом могат да ударят
един слуга, когато аз сама съм
виновна за гнева си.

Влизат отново Хармиана и Вестителят.

Пристъпи!

Да съобщаваш за беди, е честно,
но и опасно. Щом вестта добра е,
снабдявай я със армия езици,
но щом е лоша, нека съобщава
за себе си сама!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Но моят дълг...

КЛЕОПАТРА

Оженил ли се е? Не бих могла
да те намразя повече, така че
ако е „да“, кажи го!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Да, царице.

КЛЕОПАТРА

Проклет да си! Държиш на свойто значи?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Нима би искала да те излъжа?

КЛЕОПАТРА

Бих искала лъжа да си ми казал,
пък даже половината Египет,
залян от Нил, да станеше развѣдник
за крокодили! Вън! Дори да беше
Нарцис^[31] в лице, за мене би бил гаден!
Оженил ли се е?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Прости, царице!

КЛЕОПАТРА

Оженил ли се е?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Не се гневи,
че ме е страх да те гневя, но ти
ми искаш нещо, а след туй ме биеш,
задето съм го сторил! Марк Антоний
се свърза в брак с Октавия.

КЛЕОПАТРА

И ти
се мислиш честен, носейки вестта
за туй безчестие? Веднага вън!
Не ми харесват римските ти стоки,
задръж си ги, дано у теб мухлясат,
търговецо!

Вестителят излиза.

ХАРМИАНА

Царице, успокой се!

КЛЕОПАТРА

И как очернях Цезар зарад него!

ХАРМИАНА

Да, доста пъти!

КЛЕОПАТРА

Нека сега плащам...

Слабея! Изведете ме навън!

О, Ира! Хармиано!... Попремина!

Алексас, настигни го и поискай

да ти опише как изглежда тази

Октавия! Очи, характер, възраст!

Цвят на косата — също! И върни се
веднага тука!

Алексас излиза.

Нека си върви!

Не, няма да го пусна, Хармиано!

Макар, оттам видян, да е изписан
като чудовище, оттук е Бог!

Към Мардиан.

Стигни Алексас! Нека да узнае
и ръста й!...

Към Хармиана.

Води ме в моята спалня!

И съжали ме, но недей говори!

Излизат.

[29] „... филипския му меч...“ — тоест меч, с който се сражавал в битката при Филипи, древна Македония (42 г. пр.н.е.), срещу войските на Брут и Касий. За тази битка се говори в „Юлий Цезар“. ↑

[30] Фурия (мит.) — фурните били римски божества на отмъщението. ↑

[31] Нарцис (мит.) — прекрасен юноша, който, като видял отражението си в една река, се влюбил в себе си, за което бил

превърнат от боговете в цветето със същото име. [↑](#)

ШЕСТА СЦЕНА

Край нос Мизенум.

Тръбен звук. С тръби и барабани, следвани от Войници, влизат от една страна, Помпей и Менас; от друга — Цезар, Антоний, Лепид, Енобарб, Меценат и Агрипа.

ПОМПЕЙ

Сега аз имам вашите, вий — моите
заложници. Преди да се преборим,
да поговорим!

ЦЕЗАР

Именно затуй
изпратихме ти своето писмо
със предложения. Отговори ни,
ако размислил си над тях, дали
те могат да обвържат твоя меч
и върнат във Сицилия тъй много
младеж, която иначе ще погине
из тез места?

ПОМПЕЙ

Аз питам вас, о, трима
властители над този ширен свят
и пълномощници на боговете,
нима баща ми трябва да остане
неотмъстен при живи син и близки,
щом Юлий Цезар, който при Филипи
се появи на Брут^[32], видя ви в боя
така да се стараете за него?
Какво подтикна бледия Кай Касий
да заговорничи? Какво накара
почитания, доблестния Брут
и волнолюбците му да опръска

със кръви Капитолия^[33]? Не туй ли,
че не желаеха един човек
да става бог? Затуй и аз подтегнах
тоз мощен флот, чието бреме кара
морето да се пени и със който
аз ще накажа гордия ви Рим
заради злата му неблагодарност
към моя скъп родител!

ЦЕЗАР

По-полека!

АНТОНИЙ

Не ни плаши със флота си, Помпей!
Ще поговорим с теб и по море,
а сушата владеем, сам го знаеш!

ПОМПЕЙ

Да, сам го знам — нали си завладял
семеиния ми дом! Но стой си в него —
щом кукувицата гнездо не вие, —
додето щеш!

ЛЕПИД

Кажи, Помпей, как гледаш
(понеже туй са спорове странични)
на точките от нашето писмо?

ЦЕЗАР

Да, туй кажи!

АНТОНИЙ

И никой не те моли.
Претегляй сам каква изгода имаш,
ако приемеш ги!

ЦЕЗАР

И ако не —
възможните последствия!

ПОМПЕЙ

Аз трябва
морето да очистя от пирати
и да снабдявам със пшеница Рим,
срещу която вий ще ми дадете
да властвам над Сицилия и над
Сардиния. Разбрали се така,
ще можем да се разотидем, без да
ударим меч о щит.

ЦЕЗАР, АНТОНИЙ и ЛЕПИД

Такива са
условията ни.

ПОМПЕЙ

Тогаз узнайте,
че дойдох тук, решен да ги приема,
ала търпението ме напусна,
когато чух Антоний.

Към Антоний.

Знам, заслуга,
изтъкнем ли я, губи стойността си,
но ще ти кажа, че когато Цезар
се сблъска с брат ти, майка ти избяга
при мен в Сицилия и аз ѝ дадох
радушен прием.

АНТОНИЙ

Чух за туй, Помпей,
и търсех как да ти се отплатя
за стореното.

ПОМПЕЙ

Дай ръка, Антоний!
Съвсем не исках да те видя тук!

АНТОНИЙ

Александрийските легла са меки.
Благодаря ти, че заради теб
по-рано ги напуснах и с това
спечелих много!

ЦЕЗАР

Доста променен си,
откак не сме се виждали.

ПОМПЕЙ

Не знам
какво е рязал тежкият ми жребий
по работа на моето лице,
но знам, че никога не ще зароби
сърцето ми!

ЛЕПИД

Таз среща на добро е!

ПОМПЕЙ

Дано, Лепиде!... Значи се разбрахме.
Остава да напишем и скрепим
с печати договора.

ЦЕЗАР

Незабавно!

ПОМПЕЙ

А после всеки да даде гощавка
на другите. Да теглим жребий кой
да бъде пръв!

АНТОНИЙ

Не, нека бъда аз!

ПОМПЕЙ

Не, не! По жребий! Рано или късно,
египетските ти готвачи, знаем,
ще се прославят. Чух, че Юлий Цезар
бил затлъстял в Египет!

АНТОНИЙ

Чул си много!

ПОМПЕЙ

Не казах нищо лошо.

АНТОНИЙ

И аз също
с добро ти отговорих.

ПОМПЕЙ

Щом е тъй,
дочух и друго: че Аполодор
пренесъл...

ЕНОБАРЪ

Стига! Вярно е.

ПОМПЕЙ

Кое?

ЕНОБАРЪ

Че е пренесъл в спалнята на Юлий
царица някаква, увита в черга.

ПОМПЕЙ

Познах те кой си! Как върви, войнико?

ЕНОБАРЪ

Добре и по-добре ще бъда скоро,
защото виждам четири гощавки
пред себе си.

ПОМПЕЙ

Така е. Дай ръка!
Не съм те мразил никога, а в боя
съм ти завиждал често.

ЕНОБАРБ

А пък аз
не съм те никога обичал много,
но съм те хвалил, щом си заслужавал,
пет пъти повече от туй, което
съм ти признавал.

ПОМПЕЙ

Тази прямота
ти отговаря!... Каня всички тук
на борда на галерата^[34] си. Моля,
пред мен!

ЦЕЗАР, АНТОНИЙ и ЛЕПИД

Не, ти води!

ПОМПЕЙ

Така да бъде!

Излизат всички освен Енобарб и Менас.

МЕНАС (настрани)

Твоят баща, Помпей, никога не би сключил такъв договор!... Ние
сме се срещали, приятелю.

ЕНОБАРБ

По море, струва ми се.

МЕНАС

Улучи.

ЕНОБАРЪ

Потръгна ти на теб по море.

МЕНАС

А на теб по суша.

ЕНОБАРЪ

Хвала на който ме хвали! Макар че никой не може да отрече
моите подвизи на суша!

МЕНАС

Нито моите по море!

ЕНОБАРЪ

Ако ти е скъпа кожата, сам ще трябва да отречеш някои от тях: ти
си голям морски грабител!

МЕНАС

А ти — голям сухоземен!

ЕНОБАРЪ

От това пък аз се отричам. Дай ръка, Менас! Ако очите ни бяха
нощен патрул, можеха сега да хванат две крадли, които се прегръщат.

МЕНАС

Кой гледа ръцете! А няма крадлив мъж, да не е с чисто лице.

ЕНОБАРЪ

Както няма красива жена, да не е с нацапано.

МЕНАС

На тях им е простено — те крадат сърца.

ЕНОБАРЬ

Ние дойдохме да се бием с вас.

МЕНАС

Мене ако питаш, съжалявам, че вместо да се бием, ще пием с вас.
Днеска Помпей със смях си прогонва щастието.

ЕНОБАРЬ

Ако е тъй, и с плач няма да си го върне.

МЕНАС

Чиста правда. Не очаквахме да срещнем тук Марк Антоний.
Вярно ли е, че се е оженил за Клеопатра?

ЕНОБАРЬ

Сестрата на Цезар се казва Октавия.

МЕНАС

Знам. Тя беше жена на Кай Марпел.

ЕНОБАРЬ

А сега е жена на Марк Антоний.

МЕНАС

Какво говориш?

ЕНОБАРЬ

Каквото чуваш.

МЕНАС

Тогава Цезар и той са свързани навеки!

ЕНОБАРЬ

Ако трябваше да гадая за този брак, не бих предрекъл такова нещо.

МЕНАС

Мисля, че при него сметката е имала повече пръст от любовта.

ЕНОБАРБ

И аз така мисля, но помни ми думата — тази връзка, вместо да съедини двете страни, ще удуши приятелството им: Октавия е свята, хладна, с тихо държание.

МЕНАС

Че кой не иска жена му да е такава!

ЕНОБАРБ

Който сам не е такъв. Като Марк Антоний. Той ще се върне към египетското си лакомство и тогава въздишките на Октавия ще раздухат огъня на Цезар и, пак ти казвам, това, което скрепява дружбата им, ще се превърне в клин между тях. Антоний ще бъде там, където е любовта му, а в Рим е женен само за изгодата си.

МЕНАС

Може би си прав. Но хайде с мен на борда! Запазил съм един кърчаг за нас двамца.

ЕНОБАРБ

Няма да ти откажа — гърлата ни са привикнали от Египет!

МЕНАС

Да вървим тогава!

Излизат.

[32] „... при Филипи се появи на Брут...“ — според Плутарх преди битката при Филипи, в която Марк Антоний и Октавий Цезар разгромили войските на тираноубийците Брут и Касий, духът на убития Цезар се явил на Брут в неговата палатка и го предупредил за очакващия го разгром. ↑

[33] „... да опръскат със кърви Капитолия“ — на Капитолийския хълм в Рим се издигала сградата на Сената, в която Брут, Касий и сподвижниците им убили Юлий Цезар. ↑

[34] *Галера* — старинен кораб, движещ се с гребла и платна. [↑](#)

СЕДМА СЦЕНА

На борда на Помпеевата галера, край нос Мизенум.

Музика. Влизат двама-трима Прислужници с вино и сладкиши.

ПЪРВИ ПРИСЛУЖНИК

Всеки миг ще дойдат. На някои от тях вече корените така слабо държат, че и най-лекият ветреца ще ги свали.

ВТОРИ ПРИСЛУЖНИК

Лепид е червен като рак.

ПЪРВИ ПРИСЛУЖНИК

Като го караха да пие все до дъно!

ВТОРИ ПРИСЛУЖНИК

Щом другите се спречат помежду си, той вика: „Стига!“ и сдобрява тях един с друг, а себе си — с чашата.

ПЪРВИ ПРИСЛУЖНИК

И все повече се скарва с разума си.

ВТОРИ ПРИСЛУЖНИК

Така е, като се мушкаш между големците. Според мен е едно и също — да имаш куха тръст, която не служи в боя, или тежко копие, което не можеш да вдигнеш.

ПЪРВИ ПРИСЛУЖНИК

Да те направят звезда във висша сфера, а да не умееш да се движиш в орбитата си, е като да имаш орбити без очи в тях — само да ти грозят лицето!

Тръбен звук. Влизат Цезар, Антоний, Помпей, Лепид, Агрипа, Меценат, Енобарб, Мена и други Военачалници.

АНТОНИЙ

... Равнището на Нил те определят
чрез стълбици, изсечени нарочно
по пирамидите. И според туй
дали е то високо, или ниско
предвиждат щедър добив или глад.
Щом Нил се дръпне, селянинът хвърля
зърното в тинята и много скоро
събира жътва.

ЛЕПИД

Там имате особени змии, знам аз!

АНТОНИЙ

Прав си, Лепиде!

ЛЕПИД

Тези ваши египетски змии се излюпват от египетската ви тиня
благодарение на египетското ви слънце. Например вашият крокодил.

АНТОНИЙ

Точно така.

ПОМПЕЙ

Сядай и пий!... За здравето на Лепид!

ЛЕПИД

Не се чувствавам чак толкоз здрав, колкото би трябвало, но ще се
държа докрай!

ЕНОБАРЪ

Дръж се докрай, но за масата, че да не те намерим под нея!

ЛЕПИД

И освен това аз съм чувал, че тези пирамиди на Птолемидите били
порядъчно високи... Няма да ми противоречиш, чувал съм го!...

МЕНАС (*настрани, към Помпей*)
Помпей, две думи!

ПОМПЕЙ (*настрани, към Менас*)
Прошепни ги! Слушам.

МЕНАС (*настрани, към Помпей*)
Не, не, стани от масата и чуй ме!
За важно нещо е!

ПОМПЕЙ (*настрани, към Менас*)
Добре. След малко.

Менас шепне на ухото му.

Наздраве, за Лепид!

ЛЕПИД
А какъв е на вид този ваш крокодил?

АНТОНИЙ

На вид е като себе си и е на дължина — от главата до опашката — колкото е дълъг; на ширина е също почти колкото е широк и се движи с помощта на двигателните си органи. Храни се с това, което яде, а като умре, същината му се преселва в друго същество.

ЛЕПИД
А на цвят какъв е?

АНТОНИЙ

И цветът му е неговият си.

ЛЕПИД
Странна гадина!

АНТОНИЙ

Много! И сълзите му са мокри.

ЦЕЗАР

Дали ще го задоволи твоето описание?

АНТОНИЙ

След толкоз чаши, които Помпей му наля! Инак значи на нищо не вярва!

ПОМПЕЙ (*настрани, към Менас*)

Върви да се обесиш! Я го виж ти
какви ги дрънка! Махай се, ти казвам!...
Къде е чашата, която исках?

МЕНАС (*настрани, към Помпей*)

Ако заслужил съм да бъда чут,
стани за малко!

ПОМПЕЙ (*настрани, към Менас*)

Ти си луд!...

Става и отива — заедно с Менас — встрани.

Е? Казвай!

МЕНАС

Аз винаги — ти знаеш — съм бил предан
на твоята звезда!

ПОМПЕЙ

Това е вярно.

Нататък!... Забавлявайте се, моля!

АНТОНИЙ

Лепиде, дръж се! Ще затънеш в тези
подвижни пясъци!

МЕНАС

Желаеш ли да властваш над света?

ПОМПЕЙ

Какво, какво?

МЕНАС

Желаеш ли да властваш
над този свят? За втори път те питам!

ПОМПЕЙ

И как ще стане то?

МЕНАС

Кажи: „Желая!“
и аз, макар да ти изглеждам просяк,
ще ти даря цял свят!

ПОМПЕЙ

А колко пи?

МЕНАС

Ни капка! Ако дръзнеш, ти могъл би
да станеш земен Юпитер! Каквото
небето включва, океанът мие,
ще бъде твое царство!

ПОМПЕЙ

По кой начин?

МЕНАС

Във този миг съдбата е събрала
на твоя кораб тримата велики
съпритежатели на тоя свят.
Ако ми кажеш, аз ще отсека
въжетата и щом като потеглим —
за гушите! — и всичко туй е твое.

ПОМПЕЙ

Туй всичко трябваше да го направиш,
а не разправиш. Аз да го приема,
било би подлост; ти да бе го сторил —
добра услуга. Знай, че в мен честта
е над изгодата, а не обратно.
Кълни езика си, че е издал
ръката ти! Ако го бе извършил,
без аз да зная, щях да одобря
постъпката ти, но сега съм длъжен
да я осъдя. Забрави и пий!

МЕНАС (*настрани*)

Заради този отказ вече няма
да следвам гаснещата ти звезда!
Тоз, който своята мечта не сграбчи
при първата възможност, си остава
със празна длан!

ПОМПЕЙ

За нашия Лепид!

АНТОНИЙ

Откарайте го на брега! Помпей,
ще го заместя аз!

ЕНОБАРБ

Наздраве, Менас!

МЕНАС

Наздраве, Енобарбе!

ПОМПЕЙ

До ръба!

Един Прислужник изнася Лепид.

ЕНОБАРЪ

Видя ли, Менас? Туй се казва сила!

МЕНАС

Защо?

ЕНОБАРЪ

Защото носи на гърба си —
виж сам — едната трета от света!

МЕНАС

И то натряскана! Да беше цял
светът така пиан, та да го видя
как люшка се!

ЕНОБАРЪ

Напий се сам и той
веднага ще се люшне!

МЕНАС

Прав си. Хайде!

ПОМПЕЙ

Все пак не е александрийски пир!

АНТОНИЙ

Не е далеч. Пробийте нова бъчва!
Това за Цезар!

ЦЕЗАР

По-добре без него.
Тоз мозък! Ти го плакнеш, а той става
по-мръсен!

АНТОНИЙ

Покори се на мига!

ЦЕЗАР

Аз казвам: „Овладей го!“ По-добре
пет дена пост, отколкото пет кани
в единствен ден!

ЕНОБАРБ

Началнико, сега
е времето да осветим пира
със вакханален танц^[35], като в Египет!

ПОМПЕЙ

Войнико, почвай!

АНТОНИЙ

Всички — за ръце,
преди всепобеждаващото вино
да потопи ума ни във покоя
на ласкавата Лета^[36]!

ЕНОБАРБ

Хайде, в кръг!
Свирачите да блъснат с гръмки звуци
ушите ни! Това момче ще пее,
а всеки припева — вий тук... вий там! —
да рева в хор, додето има въздух
във гръдния му кош!

Музика. Енобарб нарежда останалите в кръг, хванати ръка за ръка.

ПЕСЕН

„Тлъсти Бакхусе, наш Бог
на опиващия сок,
с гроздове ни увенчай,
чаши във ръка ни дай,
да удавим в твойта бъчва
туй, което ни измъчва!

Сипвай, сипвай, сипвай ти —
всичко да се завърти!“

ЦЕЗАР

Е, стига толкоз! Лека нощ, Помпей!
Антоний, хайде! Мисля, че е време.
Дългът поглежда с укор на туй наше
безгрижие. Страните ни горят
и даже плещестият Енобарб
е победен от виното, пък аз
преплитам думите. Туй диво буйство
ще ни превърне всички във смешила...
Не, стига толкоз. Лека нощ! Антоний,
дай, дай ръка!

ПОМПЕЙ

Ще продължим на суша.

АНТОНИЙ

Съгласен! Дай ръката си!

ПОМПЕЙ

Антоний,
ти притежаваш моя бащин дом...
Но дружбата е дружба! Хайде, слизай
във лодката!

Излизат всички освен Енобарб и Менас.

ЕНОБАРБ

Хей, да не падне някой!...
Аз няма да се върна на брега.

МЕНАС

Ще спиш в кабината ми... Барабани!
Тромпети! Флейти! Засвирете тъй, че

Нептун да чуе гръмкото ни сбогом
към тези първи люде на земята!
Свирете, дявол взел ви, и вървете
да се обесите!

Тръбен звук и барабанен бой.

ЕНОБАРЪ

Размахвай шапки!

Охо!

МЕНАС

Охо!... Върви след мен, войнико!

Излизат.

[35] „Вакханален танц“ — Вакханалии се наричали буйните празненства в чест на древния бог на виното и на плодородието Вакх (Дионисий). ↑

[36] *Лета* (мит.) — река на забравата, която течала в царството на мъртвите: който пийнел от нея, преставал да помни за земята и земния живот. ↑

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Равнина в Сирия.

Влизат — следващи в тържествен марш тялото на убития Пакор^[37] — Вентидий и Силий, придружени от Военачалници и Войници.

ВЕНТИДИЙ

Докрай разбих ви, парти-стрелометци!
Фортуна мен избра да отмъстя
за гибелта на доблестния Крас^[38]!
Ороде, твоят син плати за него...
Да минат пред строените войски
със тялото му!

СИЛИЙ

Доблестни Вентидий,
додето мечът ти е още топъл
от вража кръв, преследвай бегълците
през Междуречието, изгони ги
от Мидия, в която ще потърсят
убежище! Туй сториш ли, Антоний
ще увенчае гордото ти чело
с венеца на триумфа!

ВЕНТИДИЙ

Силий, Силий,
достатъчно направих. Запомни,
че престараването е опасно
за подчинения, защото, знай,
че да не сториш нещо, по-добро е,
отколкото да се прославиш много,
щом този, при когото си на служба,
е другаде. И Цезар, и Антоний
са жънали победите си главно

чрез своите помощници, но Сосий,
от моя ранг, заместник на Антоний
във Сирия, изпъкна твърде много
и е в немилост. На война тоз, който
по̀ може от началника си, става
почти началник негов; а пък ние,
военните, сме всички честолюбци —
нас дай ни загуба, но не победа,
която ни засенчва! Аз могъл бих
да сторя за Антоний много още,
но с туй ще го засегна и зачеркна
успехите си сам.

СИЛИЙ

Ти имаш, виждам,
онуй, което отличава воина
от меча му. Ще пратиш ли писмо
на Марк Антоний?

ВЕНТИДИЙ

Да, ще му докладвам
за туй, което с неговото име —
наистина магичен боен вик! —
сме сторили; как с неговото знаме
и със платените от него войни
подгонили сме като овче стадо
незнаещата бягство конна мощ
на партите!

СИЛИЙ

А той сега къде е?

ВЕНТИДИЙ

На път е към Атина, за където
ний трябва също тъй да се отправим
със скоростта, която позволява
огромната ни плячка... Преминавай!

[37] *Пакор* — син на Ород I, владетел на партите, царувал от 56 до 36 година пр.н.е. и водил дълги войни с Рим. ↑

[38] *Крас* — Марк Лициний Крас (ок. 115–53 г. пр.н.е.) — член на първия триумвират заедно с Помпей Велики и Юлий Цезар. Убит от Ород I по време на преговори. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Рим. В дома на Цезар.

Влизат — от различни страни — Агрипа и Енобарб.

АГРИПА

Е, разделиха ли се големците?

ЕНОБАРБ

С Помпей приключиха. Той вече тръгна.
Останалите трима подпечатват
спогодбата. Октавия е в сълзи,
че заминава. Цезар е печален.
А след пира Лепид бил — казва Менас —
зелен на цвят!

АГРИПА

О, милият Лепид!

ЕНОБАРБ

Какво сърце! И как обича Цезар!

АГРИПА

И колко обожаваш Марк Антоний!

ЕНОБАРБ

„Кой, Цезар ли? Та той е земен Зевс!“

АГРИПА

„Антоний? Той е повече от Зевса!“

ЕНОБАРБ

„О, Цезар няма равен на земята!“

АГРИПА

„Антоний е единствен, като феникс^[39]!“

ЕНОБАРБ

„Самото име Цезар е възхвала!“

АГРИПА

Да, той и двамата ги възхвалява
порядъчно!

ЕНОБАРБ

Но предпочита Цезар...

Макар че и Антоний му е скъп!
Оратор, бард, художник, астроном
не могат преброи, възпя, изписа,
изрече обичта му към Антоний!...
Но стане ли въпрос за Цезар — падай
на колене, чуди се и се май!

АГРИПА

И двамата са му еднакво мили!

ЕНОБАРБ

Как няма — без такива две крила
къде ще литне бръмбар като него!...

Тръбен звук.

Тръбят за сбор. Довиждане, Агрипа!

АГРИПА

Желая ти успехи, храбри друже!

Влизат Цезар, Антоний, Лепид и Октавия.

АНТОНИЙ

Дотука стига, братко мой!

ЦЕЗАР

Антоний,
със себе си ти вземаш част от мен;
почитай мене в нея! А ти, сестро,
бъди съпругата, която виждам
във своите надежди и която
със две ръце подписвам, че ще бъдеш!
Добри Антоний, нека не превърнем
тоз стълб на дружбата ни в стенобойна
грета, способна да я разруши!
Защото, ако тази спойка няма
на двете ни страни да бъде скъпа,
без нея нашият съюз би бил
по-сигурен.

АНТОНИЙ

Обиждаш ме!

ЦЕЗАР

Аз казах.

АНТОНИЙ

Със свещ да търсиш, няма да откриеш
най-малък повод за подобен страх!
Небето да те пази и сърцата
на римския народ да бъдат с теб!
Е, време е!

ЦЕЗАР

Прощавай, скъпа сестро!
Стихиите да бъдат приветливи
към теб из пътя и да утешат
сърцето ти! Прощавай!

ОКТАВИЯ

Скъпи братко!

АНТОНИЙ

Април е във очите й; тоз дъжд
е пролетен предвестник!... Ободри се!

ОКТАВИЯ

Наглеждай къщата на моя мъж!... И...

ЦЕЗАР

Какво, сестрице?

ОКТАВИЯ

На ухото само...

АНТОНИЙ

Езикът й върви срещу сърцето,
а то само не знае какво иска —
тя цяла е като перце от лебед,
което приливът, минаващ в отлив,
ту всмуква, ту отблъсква!

ЕНОБАРБ (*настрани, към Агрипа*)

Цезар в сълзи?

АГРИПА (*настрани, към Енобарб*)

Не още, но челото му е в облак.

ЕНОБАРБ (*настрани, към Агрипа*)

Лош кон би бил със тази своя склонност,
а и човек...

АГРИПА (*настрани, към Енобарб*)

И твоят Марк Антоний
рева пред тялото на Юлий Цезар,
а после, при Филипи, също плака
пред тялото на Брут!

ЕНОБАРБ (*настрани, към Агрипа*)

През таз година
той беше заболял от очна хрема:
така оплакваше онез, които
бе сам погубил, че — кълна се в Зевса! —
и аз ревах!

ЦЕЗАР

Октавия, недей!
От брат ти няма да ти липсват вести.
Раздялата не ще успее в мене
да надживее мисълта за теб!

АНТОНИЙ

Не бой се, Цезар, моята любов
по сила ще съперничи със твойта!
Така, с прегръдка, на небето висше
оставям те!

ЦЕЗАР

Бъди щастлив! Прощавай!

ЛЕПИД

Дано високия ти път огряват
добри планети!

ЦЕЗАР

Сбогом! Сбогом!

Целува Октавия.

АНТОНИЙ

Сбогом!

Тръбен звук. Излизат в разни страни.

[39] *Феникс* (мит.) — приказна птица, съществуваща „в единствен екземпляр“, която, щом бивала заплашена от смъртта, се самоизгаряла и възкръсвала от пепелта си. ↑

ТРЕТА СЦЕНА

*Александрия. В двореца на Клеопатра.
Влизат Клеопатра, Хармиана, Ира и Алексас.*

КЛЕОПАТРА

Къде е оня?

АЛЕКСАС

Страх го е да влезе.

КЛЕОПАТРА

Е, хайде, хайде!

Влиза уплашен Вестителят.

Приближи насам!

АЛЕКСАС

Царице, даже Ирод, цар юдейски,
към тебе дръзва взор да вдигне, само
когато се усмихваш!

КЛЕОПАТРА

Аз ще имам
главата на тоз Ирод! Ала как?
Не е при мен Антоний да му кажа:
„Дари ми я!“... Ела насам, ти казах!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Владетелко...

КЛЕОПАТРА

С очите си видя ли
Октавия?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Видях я с тез очи,
царице страшна!

КЛЕОПАТРА

Где?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Във Рим, отблизо:
вървеше между брат си и Антоний!

КЛЕОПАТРА

Висока ли е като мен?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Не е!
Съвсем не е, владичице, къде ти!

КЛЕОПАТРА

А чу ли й гласа? Какъв е той —
писклив ли или плътен?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Плътен, чух го!

КЛЕОПАТРА

Това не е добре. Все пак не вярвам,
че би могъл да я обича дълго!

ХАРМИАНА

Да я обича? Майчице Изидо!
Не е възможно!

КЛЕОПАТРА

Тъй и аз си мисля!
Пресипнала пигмейка!... А съзря ли

величие в походката й, а?
Спомни си, може би си виждал нейде
величие!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Тя лази, господарко!
Върви скована, сякаш няма дух.
Студена статуя, не жив човек!

КЛЕОПАТРА

Наистина?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Или не знам да гледам!

ХАРМИАНА

Във цял Египет няма трима души
със неговия поглед!

КЛЕОПАТРА

Да, личи си.
Дотука нищо страшно. Тоз приятел
разбира от красиво.

ХАРМИАНА

Познавач е!

КЛЕОПАТРА

А според теб на колко е?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Не зная,
но тъй като веднъж е овдовяла...

КЛЕОПАТРА

Какво, какво? Разбра ли, Хармиано?
Била вдовица!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Да, и бих й дал
към трийсет.

КЛЕОПАТРА

А лицето й какво е —
продълговато или кръгло?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Кръгло
до втръсване!

КЛЕОПАТРА

Ха, тези кръглолики
са винаги глупачки!... А косата?
Каква й е косата?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Кестенява.
А челото, царице, толкоз ниско,
че и да иска повече, не може!

КЛЕОПАТРА

На, дръж! И забрави за резкостта ми!
Отново ще те пратя. Ти изглеждаш
пригоден за целта. Върви, стегни се!
Писмата са готови.

Вестителят излиза.

ХАРМИАНА

Славен момък!

КЛЕОПАТРА

Да, бива го. Разкайвам се, задето

го стреснах тъй. Е, ако слушам него,
таз римлянка — как мислиш — май не е
кой знай какво?

ХАРМИАНА

Направо ще е нищо!

КЛЕОПАТРА

А той — как мислиш ти — навярно знае
какво е туй величие?

ХАРМИАНА

„Навярно“?

Изидо, чуй я! Като от години
е в двора ти!

КЛЕОПАТРА

Ах, мила Хармиано,
забравих да го питам още нещо!...
Не, след това! Отивам да довърша
писмата си. Да дойде там! Кой знае,
а може всичко да се уреди?

ХАРМИАНА

Не „може“, ами „сигурно“, царице!

Излизат.

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Атина. В дома на Антоний.

Влизат Антоний и Октавия.

АНТОНИЙ

Не, не, Октавия, не е туй само!
Туй би било простимо. Туй и още
хиляда от тоз вид! Но той пак почна
война против Помпей и даде гласност
на свойто завещание във полза
на простолюдието, а за мен
говори пестеливо; дето бил е
принуден да ме хвали, е отпускарал
по две отмерени, студени думи;
при най-удобен повод той или
ще премълчи, или през зъби нещо
ще процеди едва!

ОКТАВИЯ

Съпруже мой,
не вярвай всичко или ако трябва
да му повярваш, то недей го взима
навътре всичко! Ако между вас
раздор настъпи, друга като мен
нешастица светът не ще познава
със моите две молитви: боговете
ще ми се смеят, щом едва изрекла:
„Благословете моя мъж!“, изтрия
таз първа просба с друга, не по-малко
отчаяна: „Благословете брат ми!“
И — брат ли, мъж ли — който да надвие,
с една молба ще съм сразила друга,
а среден път не виждам между тези

две крайности!

АНТОНИЙ

Октавия любезна,
съветвам те: насочвай любовта си,
така че по-добре да се опази.
Без чест, аз ставам нищо. По-добре е
да ме загубиш, вместо да ме имаш
с окастрен лавър. Но бъди, щом искаш
посредница помежду нас! В туй време
аз ще се готвя за война, с която
да смажа твоя брат. Така че, драга,
побързай, ако искаш да успееш!

ОКТАВИЯ

Благодаря ти, господарю мой!
Дано поиска Юпитер могъщи
чрез мен — тъй слаба! — да ви помири,
защото от раздора ви ще зейне
насред земята процеп, който с мъртви
ще трябва да се пълни!

АНТОНИЙ

И сърди се,
на който ти се види по виновен,
защото нашите вини не могат
да са тъй равни, че да разделят
и твоята любов на равни части.
Готви се да отплаваш! Подбери
самичка свитата си и купувай,
не гледайки цената, всичко нужно!

Излизат.

ПЕТА СЦЕНА

Атина. Другаде в дома на Антоний.

Влизат, от противоположни страни, Енобарб и Ерос.

ЕНОБАРБ

Нещо ново, драги Ерос?

ЕРОС

Много ново, Енобарбе!

ЕНОБАРБ

Казвай! Казвай!

ЕРОС

Цезар и Лепид са подновили войната с Помпей.

ЕНОБАРБ

Стара новост. Ти кажи: кой е победил?

ЕРОС

Цезар, с помощта на Лепид; но сега не го признавал за равен на себе си, не искал да дели с него славата от победата и, това не стига, но използвайки негови стари писма до Помпей, го обвинил в тайни връзки с неприятеля и дал заповед да го задържат. Така че горката третина на света ще стои постеснена, докато смъртта не я пусне на свобода.

ЕНОБАРБ

От днеска, свят, ти вече имаш само
две челюсти и колкото храна
и да им хвърляш, те ще чаткат пак
една о друга!... Где е Марк Антоний?

ЕРОС

Върви из парка, рита съчки, вика:
„Глупак с глупак!“ за клетия Лепид
и се заканва да заколи оня
от офицерите му, който е
убил Помпей!

ЕНОБАРЪ

И флотът ни се готви да отплава!

ЕРОС

Към Цезар във Италия... Антоний
желае бързо да говори с теб!
Аз трябваше да почна със това.

ЕНОБАРЪ

Ще бъде нещо дребно, но води ме,
началството щом иска!

ЕРОС

Тръгвай с мен!

Излизат.

ШЕСТА СЦЕНА

Рим. В дома на Цезар.

Влизат Цезар, Агрипа и Меценат.

ЦЕЗАР

... Показвайки презрение към Рим,
направил туй и друго. Тук ми пишат,
че той и Клеопатра се явили
сред главната стъгда в Александрия
върху нарочна сребърна площадка
на тронове от злато пред народа.
В нозете им седял Цезарион,
представян там за рожба на баща ми,
и с него незаконното потомство
на двойната им похот^[40]. Той на нея
дарил Египет и върховна власт
над Палестина, Либия и Кипър.

МЕЦЕНАТ

Пред всички?

ЦЕЗАР

На стъгдата за борби!
Провъзгласил децата си „царе
над другите царе“. На Александър
дал Партия, Армения и Мидия,
а Сирия, Киликия, Финикия —
на Птолемей. А тя се появила
във одеянието на Изида,
богинята им! И така в двореца
приемала нередко, както пишат!

МЕЦЕНАТ

Рим трябва да узнае всичко туй!

АГРИПА

И както и без туй се е наострил
от дързостта му, ще оттегли своята
привързаност към него!

ЦЕЗАР

Той го знае
и даже е получил от Антоний
писмо със обвинения.

АГРИПА

Какви
и към кого отправени?

ЦЕЗАР

Към Цезар.
Сицилия сме взели от Помпей,
а нему — нищо! Някакви галери
ни бил заел преди и си ги иска.
Освен това се сърди, че Лепид
е бил изхвърлен от триумвирата,
като при туй на него не сме дали
от доходите му.

АГРИПА

Това изисква
достоеен отговор!

ЦЕЗАР

Изпратен вече.
Написах му, че във последно време
Лепид бе станал твърде безсърдечен
и прекаляваше със своята власт,
така че се наложи да го махнем.
Изказах му готовност да му дам

дела му от Сицилия, но само
ако и той със мене раздели
Армения и другите царства,
които завоювал е на Изток.

МЕЦЕНАТ

Той няма да отстъпи.

ЦЕЗАР

Ние — също!

Влиза Октавия със Свитата си.

ОКТАВИЯ

Поклон на Цезаря! Привет на брат ми!

ЦЕЗАР

„Парясница“ да кажа на сестра си?

ОКТАВИЯ

Не си го казал, нито имаш повод!

ЦЕЗАР

Защо тогаз пристигнала си тук
тъй тихомълком не като сестра
на Цезар? Пред жената на Антоний
би трябвало да шествува войска
и конско цвилене да възвестява
за нея отдалеч! Където мине,
дърветата би трябвало да са
родили хора; да примира всичко
от нетърпение! Прахът, повдигнат
от маршируващата нейна стража,
би трябвало да гони небесата!
А ти, пристигайки като девойче,
дошло от село на пазар, не даде,

да ти излеем любовта, която,
не бъде ли излята, често гасне.
Да беше инак, по море и суша
ний щяхме да те срещаме с нарастващ
възторг сред всеки преход!

ОКТАВИЯ

Скъпи братко,
по своя воля аз пътувах тъй,
а не по принуждение. Антоний
опечали слуха ми със слуха,
че ти се готвиш за война, и аз
поисках разрешение от него
да дойда тук.

ЦЕЗАР

И го получи бързо,
за да не си препънка между него
и неговата похот!

ОКТАВИЯ

Господарю,
не говори така!

ЦЕЗАР

Очи аз имам
във двора му, по вятъра узнавам
за всичко там. Къде е той сега?

ОКТАВИЯ

В Атина, господарю.

ЦЕЗАР

Не, о, моя
измамена сестрице! Клеопатра
е кимнала и царството си той
е дал на една стърва. Против нас

те сбрали са царете на земята:
Бокх, цар на Либия; Адал, владетел
на Тракия; арабския цар Малх;
цар Ирод от Юдея; Филадельф
Пафлагонийски; Митридат, царуващ
над Комаген; владетеля на Понт;
Аминтас Ликаонски; Архелай
Кападокийски; Полемон — властител
над Мидия; и много други скиптри.

ОКТАВИЯ

О, аз, разкъсвана от тази разпра
между роднини, във която всеки
очерня другия!

ЦЕЗАР

Ела! Ела!

Писмата ти отлагаха разрива,
додето не разбрахме колко ти
си мамена, а ние — застрашени
от своето нехайство. Ободри се,
срещни така необходимостта,
че тя покоя ти да не разстройва,
и остави без плач да се изпълни
предначертаното! Добре дошла,
безценна моя! С теб се надругаха,
но мен и тез, които те обичат,
небето е избрало да платим
на твоя оскърбител. Ободри се!
Добре дошла!

АГРИПА

Добре дошла, госпожо!

МЕЦЕНАТ

Добре дошла, любезна! Няма в Рим
сърце, което да не те обича

и съжалява. Само Марк Антоний,
заклет прелюбодеец, те отблъсна
и даде жезъла си на една
продажница, която вири нос
срещу властта на Рим!

ОКТАВИЯ

Нима е тъй!

ЦЕЗАР

За жалост, да. Но ти не падай духом!
Ела! Търпение, сестрице моя!

Излизат.

[40] „... незаконното потомство на двойната им похот.“ — от връзката на Антоний с Клеопатра се родили двама синове — Александър и Птолемей — и една дъщеря, която впоследствие била осиновена от Октавия. ↑

СЕДМА СЦЕНА

Брегът край нос Акциум^[41]. В лагера на Антоний.

Влизат Клеопатра и Енобарб.

КЛЕОПАТРА

Аз теб ще те науча, само чакай!

ЕНОБАРБ

Защо, защо, защо?

КЛЕОПАТРА

Затуй, защото
си казал, че понеже съм жена,
не бива да се месея във войната!

ЕНОБАРБ

А бива ли? А? Бива ли? Кажи де!

КЛЕОПАТРА

На мене лично тя е обявена —
защо да не участвам в нея лично?

ЕНОБАРБ (настрани)

Аз бих ти казал, че ако във боя
използвахме кобили и жребци,
жеребците нямаше да са полезни:
те заедно с ездачите си биха
били върху кобилите!

КЛЕОПАТРА

Какво?

ЕНОБАРБ

От твоето присъствие Антоний
ще се разсейва. Ти ще му отнемеш
ум, време, дух — неща, които в боя
са крайно нужни. В Рим и без това
го считат лекомислен и говорят,
че таз война у нас се ръководи
от твоите слугини и евнуси!

КЛЕОПАТРА

Дано тоз Рим потъне вдън морето,
та да изгният всичките езици,
плющящи против нас! Аз хвърлям средства
във таз война, глава съм на Египет,
и ще участвам в боя като мъж!
Не ми пречи — аз няма да се върна!

ЕНОБАРЬ

Аз своето казах го... Антоний иде!

Влизат Антоний и Канидий.

АНТОНИЙ

Не е ли удивително, Канидий,
че от Брундизиум^[42] и от Тарент
е прекосил Йонийското море
и стигнал до Торин тъй бързо?...Мил
ти чу ли тази новост?

КЛЕОПАТРА

Бързината
най-силно смайва бавния.

АНТОНИЙ

Ха-ха!
Упрекване, достойно за устата
на най-добрия мъж! Канидий, ние

ще се сразим със него по море.

КЛЕОПАТРА

Разбира се! Как иначе?

КАНИДИЙ

А защо
решил си тъй, велики господарю?

АНТОНИЙ

Защото той ни предизвиква тъй.

ЕНОБАРЪ

И ти го предизвика на двубой!

КАНИДИЙ

А след това — на битка при Фарсала,
където Юлий Цезар би Помпея;
но твоите предложения не му
изнасяха и той не ги прие.
Последвай примера му!

ЕНОБАРЪ

Твоят флот
е управляван от магаретари
и земеделци — паплач, насъбрана
надве-натри; а неговите хора
са опитни от битките с Помпей.
Той има бързи кораби, ти — бавни.
Не е позорно, ако, по-подготвен
за сушата, откажеш да се мериш
с врага във морски бой.

АНТОНИЙ

Не, в морски, в морски!

ЕНОБАРЪ

Достойни господарю, тъй ти сам
отказваш се от своето безспорно
предимство по земя; разкъсваш своята
войска от пехотинци-ветерани;
не искаш да използваш своя опит
на рядък пълководец; изоставяш
единствения верен път, по който
очаква те успех, и се предаваш,
отхвърлил питомното, във ръцете
на дивото!

АНТОНИЙ

Ще водим морски бой!

КЛЕОПАТРА

Аз разполагам със шейсет галери,
добри като на Цезар.

АНТОНИЙ

Ще запалим
излишните си кораби и с флот,
въоръжен до зъби, ще отхвърлим
врага си пред нос Аксиум. Във случай
на неуспех ще му дадем повторно
сражение по суша.

Влиза Вестител.

Казвай бързо!

ВЕСТИТЕЛ

Вестта е вярна, господарю — Цезар
е взел Торин! Видели са го наши!

АНТОНИЙ

Възможно ли е лично да е бил?
Не вярвам. Вече чудно е това, че
войската му е там. Канидий, ти

поемаш армията във състав
от деветнайсет тежки легиона
и над дванайсет хиляди ездача.
Аз качвам се на кораба... Напред,
Тетидо^[43] моя!...

Влиза Ветеран.

Говори, войнико!

ВЕТЕРАНЪТ

Военачалнико, недей избира
войната по море! Не се осланяй
на гнили талпи! Или се съмняваш
във тоз мой меч и в тези мои рани?
Египтяни и финикийци нека
да цопат из водата като гъски —
ний свикнали сме да ковим победи
с два крака на земята!

АНТОНИЙ

Чух. Върви си!

Излиза заедно с Клеопатра и Енобарб.

ВЕТЕРАНЪТ

Заклевам се във Херкулес, аз мисля,
че имам право!

КАНИДИЙ

Имаш, ветеране,
но неговите действия се дърпат
отдругаде. Водачът ни е воден
и всички сме войници на жена!

ВЕТЕРАНЪТ

Не си ли ти началник на войската
по суша — пехотинци и ездачи?

КАНИДИЙ

Да. Марк Октавий, Целий, Марк Юстей,
Публикола командват по море,
а аз на суша. Цезар маневрира
с невероятна скорост.

ВЕТЕРАНЪТ

Той придвижи,
оставайки сам в Рим, на малки части
войската си и със това излъга
разузнавачите ни.

КАНИДИЙ

Кой е негов
главнокомандващ да си чул?

ВЕТЕРАНЪТ

Чух. Тавър —
така се казвал.

КАНИДИЙ

Зная го добре.

Влиза Вестител.

ВЕСТИТЕЛЯТ

Канидий, Марк Антоний те желае
при себе си!

КАНИДИЙ

Със новости туй време
е бременно и ражда по една
на всеки миг!

Излизат.

[41] *Нос Акциум* — нос при входа на Амбракийския залив в Гърция. ↑

[42] *Брундизиум, Тарент, Торин* — първите две са стари названия на днешните Бриндизи и Таранто — пристанища на Южна Италия; третото е старо име на град в Епир. ↑

[43] *Тетида* (мит.) — морска нимфа — nereida — майка на гръцкия херой Ахил. ↑

ОСМА СЦЕНА

Равнина край Акциум.

Влизат Цезар и Тавър начело на Войската си в поход.

ЦЕЗАР

Сега внимавай, Тавре!

ТАВЪР

Слушам, Цезар!

ЦЕЗАР

Преди да свърши боят по море
ти няма да нападаш. Стой спокойно,
не предизвиквай бой! И не надхвърляй
предписаното в този свитък! Днес
решават се съдбите ни.

Излизат.

ДЕВЕТА СЦЕНА

Другаде в равнината край Акциум.

Влизат Антоний и Енобарб.

АНТОНИЙ

Строй ескадроните ни там по склона
пред фронта на противника! От него
ще виждаш корабите и ще можеш
да действаш съответно!

Излизат.

ДЕСЕТА СЦЕНА

Другаде в равнината край Акциум.

Влизат с Войските си: от една страна — Канидий; от друга — Тавър. Те пресичат сцената и излизат, след което се чува шум на морска битка. Тръбен звук. Влиза Енобарб.

ЕНОБАРБ

Провал! Провал! Не мога да ги гледам!
„Антониада“ — водещият кораб
на Клеопатра с другите шейсет
египетски платна обръщат нос
и бягат! О, очите ми се пръскат!

Влиза Скар.

СКАР

О, богове! Богини! Висш събор
на всички божества!

ЕНОБАРБ

Защо ги викаш?

СКАР

Изпуснахме две трети от света
по чиста глупост! Толкова царства
да процелува!

ЕНОБАРБ

Как изглежда боят?

СКАР

А как изглежда чумавият малко
преди смъртта си? Тази породиста,
разгонила се циганска кобила —

проказа да я хване! — още бяха
еднакви изгледите за победа
като близнаци в същи час родени —
и нашият дори по-пръв бих казал! —
таз курва, като крава пощръкляла,
изду платна и драсна!

ЕНОБАРЪ

Туй видях
и от позора тези две очи
така ме заболяха, че не смогнах
да гледам по-нататък!

СКАР

Щом тя духна,
Антоний, раб на нейните магии,
с платна изпляска като див гъсок
след женската си и посред разгара
на битката политна подир нея!
За пръв път виждам толкоз срамна гледка!
Чест, опитност, безстрашие не са се
проваляли така!

ЕНОБАРЪ

Уви! Уви!

Влиза Канидий.

КАНИДИЙ

Задъхала се, морската ни гордост
потъва най-печално! Ако беше
той прежният Антоний, този бой
би свършил иначе! О, той ни даде
най-срамен пример с бягството си!

ЕНОБАРЪ

А?

Дотам ли я докарахте? Е, хайде,
добър ви път тогава!

КАНИДИЙ

Тя и той
отплаваха със курс Пелопонес.

СКАР

Не е далеч до него. Ще отида
и ще изчакам там да се развият
събитията.

КАНИДИЙ

Аз ще се предам
с войската си на Цезар. Преди мен
шестима царя дадоха ми пример!

ЕНОБАРБ

Пък аз ще следвам гаснещия жребий
на Марк Антоний, па макар умът ми
да духа срещу мен!

Излизат.

ЕДИНАДЕСЕТА СЦЕНА

Александрия. В двореца на Клеопатра.

Влиза Антоний със Свитата си.

АНТОНИЙ

Не, чувайте! Земята сякаш вече,
засрамена, не иска да ме носи!
Елате! Аз съм толкоз закъснял
по друма на света, че се загубих
в нощта завинаги. Една галера
с товар от злато чака ви на кея.
Вървете, разделете го и с Цезар
склучете мир!

ВСИЧКИ

Да бягаме? Не ние!

АНТОНИЙ

Аз сам побягнах и научих всички
страхливци да си плюят на петите.
Приятели, вървете! Аз избрал съм
посока, във която нямам нужда
от никого. Вървете! Долу чака
хазната ми. Вземете я! Червя се
в очите да погледна таз, която
последвах в боя! Темето ми, вижте,
е сякаш в разпра: белите му косми
осъждат черните за безразсъдство,
а те пък — белите, за страх и глупост!
Вървете, казах! Ще ви дам писма
до някои приятели, които
ще ви проправят пътя. Без сълзи!
И не упорствайте, а приемерте

тоз изход, който мойта безизходност
предлага ви! Да бъде изоставен
тоз, който изоставил се е сам!
Към кея! Ще ви дам хазната лично,
но, моля ви, за миг ме оставете!
Да, моля ви! Аз вече нямам право
да заповядвам и затуй ви моля
да ме оставите. След миг ще дойда.

Сяда.

Влиза Клеопатра, подкрепяна от Хармиана, Ира и Ерос.

ЕРОС

Иди и утеши го, господарко!

ИРА

Стори го, господарко! Не, не спирай!

ХАРМИАНА

Това остава само. Направи го!

КЛЕОПАТРА

Да седна! О, Юнона^[44]!

АНТОНИЙ

Не, не, не!

ЕРОС

Видя ли кой дошъл е, господарю?

АНТОНИЙ

О, срам, срам, срам!

ХАРМИАНА

Госпожо!

ИРА

О, царице!

ЕРОС

О, господарю!

АНТОНИЙ

При Филипи той,
като танцър изобщо не измъкна
от ножницата меча си, когато
аз, аз разбивах мършавия Касий,
аз слагах край на Брутовата лудост!
На думи той, чрез своите подчинени,
се биеше, не беше помирисал
безстрашните редици на войската!...
А пък сега!... Но все едно!...

КЛЕОПАТРА

Припадам!

ЕРОС

Царицата! О, скъпи господарю,
царицата е тука!

ИРА

Господарко,
стани и утеши го! Той не е
на себе си от срам!

КЛЕОПАТРА

Добре, крепи ме!

ЕРОС

Стани, о, благородни господарю!
Царицата към теб пристъпва! Виж я!
Главата ѝ е клюмнала. Не я ли
спасиш с утеха, смърт ще я срази!

АНТОНИЙ

Аз благородството си опетних
с нечувана постъпка!

ЕРОС

Господарю,
царицата!

АНТОНИЙ

Царице на Египет,
догде докара ме! Виж как отвеждам
от теб посрамен взор, за да го вперя
назад към туй, което натопил съм
в безчестие!

КЛЕОПАТРА

О, господарю мой,
прости ми за плашливите платна!
Не знаех, че ще тръгнеш подир мен.

АНТОНИЙ

Египтянко, ти знаела си, да,
че, вързано за твоето кормило,
сърцето ми след тебе ще потегли!
Ти знаела си, че си пълновластна
над моя дух, че бях готов тогава
да стъпча волята на боговете,
ако ми беше кимнала!

КЛЕОПАТРА

Прости ми!

АНТОНИЙ

Сега ще трябва на един хлапак
да пращам унижителни молби,
да прося, да извъртам! Аз! Аз, който

играл съм с половината земя,
градейки и разтуряйки съдби!
Да, ти си знаела, че съм ти раб,
че моят меч, омекнал от любов,
те слуша винаги!

КЛЕОПАТРА

О, прошка, прошка!

АНТОНИЙ

Не, сълзи не рони! В една от тях
печалби, загуби се стапят мигом!
Дай устни и не искам друго! Пратих
наставника на нашите деца
с послание. Дали се е завърнал?
Усещам се оловен... Вино! Гозби!
Най-дръзко срещаме Съдбата ние,
когато тя най-яростно ни бие!

Излизат.

[44] Юнона (мит.) — римска богиня, съответстваща на гръцката Хера. ↑

ДВАНАДЕСЕТА СЦЕНА

Египет. В лагера на Цезар.

Влизат Цезар, Агрипа, Долабела, Тирей и други.

ЦЕЗАР

Да влезе пратеникът на Антоний!
Познава ли го някой?

ДОЛАБЕЛА

Аз го зная:
учител някакъв! Добре оскубан
е нашият Антоний, щом ни праща
такова незначително перце
от своето крило; той, който вчера
не знаеше с кой цар да си послужи
за пратеник!

Влиза Евфроний.

ЦЕЗАР

Ела насам и казвай!

ЕВФРОНИЙ

Какъвто съм, съм пратен от Антоний.
До днес за целите му бях, каквото
е за морето капката роса
по миртовия лист!

ЦЕЗАР

Добре! Нататък!

ЕВФРОНИЙ

Той в тебе поздравява господаря
на своята участ и жадува само
възможност да живее във Египет,
като — при отказ — свежда своята просба
до туй като обикновен човек
да диша под небето на Атина.
За него толкоз. Второ: Клеопатра,
признавайки мощта ти, се прекланя
пред твоето величие и проси
за своите наследници, чиято
съдба е във ръцете ти, венеца
на Птолемиите.

ЦЕЗАР

Аз — Цезар — нямам
ухо за искането на Антоний.
Царицата ще бъде благосклонно
изслушана, ако изгони своя
опозорен приятел от Египет
или накара да го умъртвят.
Направи ли го, просбите й няма
да са нахалост. Толкова за тях.

ЕВФРОНТИЙ

Фортуна да е с тебе!

ЦЕЗАР

Изведете
посланика от лагера!

Евфроний излиза.

Към Тирей.

Сега
ще видим сладкодумството ти. Тръгвай
и гледай да откъснеш Клеопатра
от Марк Антоний. Обещавай щедро,
каквото иска, и прибавяй още

по свое хрумване от мое име!
Жените и в охолство са си слаби,
а в нужда и най-чистата весталка^[45]
не устоява. Действуй, Тирей!
Употреби ума си и ще имаш,
каквото пожелаеш!

ТИРЕЙ

Тръгвам, Цезар!

ЦЕЗАР

И наблюдавай как Антоний носи
провала си. Влез в неговите мисли,
разнищвайки най-малката подробност
в държанието му!

ТИРЕЙ

Разбрано, Цезар!

^[45] *Весталка* — така били наричани девствените жрици на Веста, римската богиня на домашното огнище. ↑

ТРИНАДЕСЕТА СЦЕНА

*Александрия. В двореца на Клеопатра.
Влизат Клеопатра, Енобарб, Хармиана и Ира.*

КЛЕОПАТРА

Сега какво ще правим, Енобарбе?

ЕНОБАРБ

Ще си умрем от мъка!

КЛЕОПАТРА

Кой — как мислиш —
виновен е, Антоний или аз?

ЕНОБАРБ

Антоний само, тъй като допусна
страстта да заповядва на ума му.
Какво, че ти побягнала си в страх
пред грозната картина на войната,
в която два противника ужасни
се плашат един други? Той защо
последва те? Любовният сърбеж
не биваше да победи дълга му,
когато двете части на света
се сблъскваха, и то заради него!
По-срамен от разгрома бе мигът,
когато той, извил кърма, побягна
след бягащите твои знамена
пред зяпналия флот!

КЛЕОПАТРА

Мълчи! Той иде!

АНТОНИЙ

Така ли ти отвърна?

ЕВФРОНТИЙ

Да, така.

АНТОНИЙ

Че тя при него ще намери милост,
ако ме предаде?

ЕВФРОНТИЙ

Тъй каза той.

АНТОНИЙ

Кажи й го!... На юношата Цезар
прати, царице моя, тази вече
сивееща глава и ще препълни
той чашата на твоите прищевки
с владения!

КЛЕОПАТРА

Нима за таз глава
говориш, скъпи мой!

АНТОНИЙ

Назад към него!
Кажи му, че цветът на младостта,
със който той окичен е, изисква
от него личен подвиг. Легиони,
пари, галери би могъл да има
и някой пъзльо; и едно детенце
могло би да надвива чрез добри
военачалници. И затова
аз предизвиквам го да се откаже
от своите предимства и излезе

със мен, залязващия, на двубой!...
Не, по-добре е писмено! Ела!

Излиза, следван от Евфроний.

ЕНОБАРЪ

Да, много вероятно! На върха
на своята сила Цезар ще заложи
победата си в цирково двуборство
на гладиатори! Сега разбирам,
че нашият разсъдък е във връзка
със битието ни и че когато
отвън нещата ни вървят надолу,
отпада с тях и вътрешната мощ.
Да мисли, че преливащият Цезар
двубоя ще приеме с него, който
опразнен е от всичко! Цезар, ти
сразил си и ума му!

Влиза Прислужник.

ПРИСЛУЖНИКЪТ

Вест от Рим!

КЛЕОПАТРА

Без други церемонии? Девойки,
погледайте, пред вехнешката роза
как стискат нос тез, дето на колене
се влачеха пред пъпката!... Да влезе!

Прислужникът излиза.

ЕНОБАРЪ (настрани)

Във мен се борят преданост и ум.
Да бъдеш верен на един безумец,

е жива лудост; ала верността
към падналия господар надвива
надвилият го и с това остава
в историята.

Влиза Тирей.

КЛЕОПАТРА

Волята на Цезар?

ТИРЕЙ

Изслушай я на четири очи!

КЛЕОПАТРА

Приказвай смело! Тук са само свои.

ТИРЕЙ

Чии? И на Антоний може би?

ЕНОБАРБ

Приятели са нужни на Антоний,
тъй както и на Цезар. Ако Цезар
поиска, господарят ни ще бъде
приятел с него; и тогава ние
ще бъдем с този, със когото той е —
и значи с Цезар!

ТИРЕЙ

Щом е тъй, царице,
знай: Цезар моли в тежкия си час
да взимаш под внимание това,
че той е Цезар.

КЛЕОПАТРА

Царствен жест. Нататък.

ТИРЕЙ

Той знае, че от страх, а не от обич
прегърнала си Марк Антоний...

КЛЕОПАТРА

О!

ТИРЕЙ

... и счита, че честта ти е била
насила опетнена; за което
скърби със тебе.

КЛЕОПАТРА

Той е бог и вижда
самата правда. Мойта обич беше
не доброволно дадена, а взета
със принуждение!

ЕНОБАРЬ (настрани)

По тоз въпрос
попитал бих Антоний! Господарю,
щом даже и най-близката ти бяга,
ти, явно, тъй издънен си, че трябва
да те оставим да потъваш сам!

Излиза.

ТИРЕЙ

Ще мога ли, царице, да предам
на Цезар твоята молба към него?
Защото той почти те умолява
да му поискаш нещо и, повярвай,
ще бъде искрено щастлив да види
как правиш от победата му стълба
за себе си, особено ако
би чул, че ти, оставила Антоний,

поставяш бъдещата си съдба
под неговия жезъл на световен
домовладелец.

КЛЕОПАТРА

Как е твойто име?

ТИРЕЙ

Тирей, царице.

КЛЕОПАТРА

Пратенико драги,
кажи на Цезар, че целувам с трепет
ръката му; че коленопреклонно
в нозете му поставям своя скиптър;
че съм готова от гласа, пред който
прекланя се земята, да изслушам
присъдата си!

ТИРЕЙ

Благороден избор!
Когато, срещайки съдба враждебна,
разсъдъкът ни се задоволява
със постижимото, не може нищо
да му препречи пътя. Разреши ми
да сложа на ръката ти този дълг
на мойто уважение!

КЛЕОПАТРА (*поднася му ръка за целувка*)

Бащата
на твоя Цезар често, след като
обмислял бе кои царства да срине,
обичаше да гали и целува
тез недостойни пръстчета.

Влизат Антоний и Енобарб.

АНТОНИЙ

Милувки,
кълна се в Юпитера Гръмовержец!
Ти кой си, рабе?

ТИРЕЙ

Само изпълняващ
повелята на земния владика,
на най-достойния да бъде слушан
на тоя свят!

ЕНОБАРЬ (настрани)

И боят не ти мърда!

АНТОНИЙ

Слуги!... Сто дявола! Ах, ястреб!... Где сте,
негодници?... Властта ми изветря!
Доскоро, като викнех: „Хей!“, царе
се блъскаха като деца със вик:
„Какво да сторим?“... Глухи ли сте всички
Аз още съм Антоний!

Влизат неколцина Прислужници.

Този шут
да се нашиба, както подобава!

ЕНОБАРЬ (настрани)

По-лесно се играе с младо лъвче,
отколкото с лъв, дряхъл и умиращ!

АНТОНИЙ

Нашибайте го, казах! Който дръзне —
дори и да е първият от всички,
които са съюзници на Цезар! —
да пипне тази... как да я наричам,
откак престана да е Клеопатра?...

Нашибайте го здраво! Докато
устенца изкриви като хлапе
и заскимти за милост!

ТИРЕЙ

Марк Антоний!...

АНТОНИЙ

Нашибайте го и го доведете
отново тука! Този шут самичък
ще отнесе едно писмо от мен
на господаря си!

Прислужниците излизат, извеждайки Тирей.

Когато те видях, ти беше вече
полуувехнала! Нима оставих
без гънчица постелята си в Рим,
чеда не пожелах от брак законен
с една светица, за да бъда мамен
от някаква, която се заглежда
в слугите ми?

КЛЕОПАТРА

Добри ми господарю!...

АНТОНИЙ

Ти винаги била си леконравна,
ала когато ний закоравеем
в пороците си, боговете мъдри
зашиват клепките ни, задушават
ума ни в собствената наша смрад,
подучват ни да славим свойта грешка
и смеят ни се, гледайки как гордо
вървим към пропастта!

КЛЕОПАТРА

Дотам ли стигна!

АНТОНИЙ

Заварих те като студена мръвка
във блюдото на Цезар!... Туй да беше!
И Цезар те е взел, огризка вече,
от Кней Помпей!... И нека не говорим
за тез-онез горещи часове,
които често зобала си скришом
от хорската мълга! Защото ти,
макар да подозираш какво значи
„умереност“, уверен съм, не знаеш
какво е тя!

КЛЕОПАТРА

Защо е всичко туй?

АНТОНИЙ

Да позволяваш на един от тези,
които длан протягат за почерпка
с „Да ви поживи Бог!“, да си играе
с ръката ти — печат недосегаем,
светиня за сърцата на царе!
Да бяхме на Базанските полета,
бих надмучал рогатото им стадо^[46],
защото да беснея имам повод
и кротко да говоря би било
като от гърло в примка да излизат
слова на благодарност към палача!

Влиза Прислужник, следван от Тирей.

Добре ли го нашибахте?

ПРИСЛУЖНИКЪТ

Добре.

АНТОНИЙ

Пищя ли? Милост иска ли?

ПРИСЛУЖНИКЪТ

Поиска
пощада, господарю.

АНТОНИЙ

Ако твоят
баща е жив, да плаче, че добил е
син вместо дъщеря! А ти без радост
да следваш своя Цезар при триумфа,
защото за това, че си го следвал,
си бил нашибан! И от днес, щом зърнеш
ръчица бяла, треска да те друса
и в пот избива! Разкажи на Цезар
как бил си тук приет и нека помни,
че почва да ме дразни с това свое
презрително натъртване на туй
какво съм днес, забравящо какво
съм бил преди! А аз избухвам лесно
сега, когато моите звезди
напуснаха високите си сфери,
за да захвърлят своите огньове
във бездните на ада. Ако нему
това, което казах и извърших,
не се понрави, в негови ръце е
един освободенец мой — Хипарх, —
над него може с клещи, бич, бесило
да ми плати! Ти сам му го поискай!
И махай от очите ми тоз свой
нашарен гръб!

Тирей излиза.

КЛЕОПАТРА

Дали ще свършиш скоро?

АНТОНИЙ

Уви, луната земна на Антоний
е в затъмнение и му вещае
невесел край!

КЛЕОПАТРА

Аз трябва да го чакам!

АНТОНИЙ

Нима за да ласкаеш Цезар, смигаш
на роба му?

КЛЕОПАТРА

Не ме ли знаеш още?

АНТОНИЙ

Нима сърцето ти е лед към мен?

КЛЕОПАТРА

Ако е тъй, от него охладено
небето с град отровен да удари
по таз земя и първият му камък
да разтопи живота ми, преди
да се е сам стопил! Със втори удар
да умъртви Цезарион и смаже
един след други спомените кръвни
на моята утроба, а след тях
и целия египетски народ,
та дълго непогребан, с леш да храни
мухите и комарите на Нил!...

АНТОНИЙ

Спри! Аз ти вярвам! Цезар приближава
Александрия. Тука в бой ще срещна
съдбата му! Войската ни се би
добре на суша; пръснатият флот
се сбра отново и внушава страх.

Къде си бил, мой дух? Повярвай, скъпа,
ако се върна, за да те целуна,
ще съм обагрен в кърви! Летописци
ще споменават мен и моя меч!
Не всичко е загубено!

КЛЕОПАТРА

Отново
усещам храбрия си господар!

АНТОНИЙ

Ще бъда тройно силен, ловък, смел!
И без пощада! Пленниците нявга
спасявах се със една шега —
днес, зъби стиснал, ще изпращам всеки,
изпречил ми се, в мрака! Дай ръка!
И нека се нарадваме на още
една безгрижна нощ! Извикай моите
невесели другари и налей
отново в чашите! Да заглушим
среднощната камбана! Хайде!

КЛЕОПАТРА

Днес е
рожденият ми ден и аз си мислех,
че той ще мине тъжно, ала щом
Антоний пак Антоний е, и аз
ще бъда Клеопатра!

АНТОНИЙ

Да, нещата
ще се оправят!

КЛЕОПАТРА

Да се съобщи
на всичките началници да дойдат
при господаря ни!

АНТОНИЙ

Ще им говоря
и ще накарам виното да цвъркне
през белезите им! В мен има сок!
Във бъдещия бой дори Смъртта
ще ми завиди, че кося по-славно
от чумата ѝ!

Излизат всички освен Енобарб.

ЕНОБАРБ

Сега и мълнията той би срещнал
с отворени очи! Но тази храброст
е често плод на прекомерен страх.
Тъй гълъбът, останал без надежда,
напада ястреба. У Марк Антоний
отслабващият мозък дава сила
на смелостта, а щом духът расте
за сметка на ума, той сам изяжда
оръжието си. Ще гледам някак
да го напусна.

Излиза.

[46] „... Базанските полета... рогатото им стадо...“ — намек за „рогата“ на Антоний; образът е взет от Давидовите псалми: областта Базан в Мала Азия се славела със своя рогат добитък. ↑

ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

В лагера на Цезар пред Александрия.

Влизат Цезар, Агрипа и Меценат с Войската си. Цезар чете писмо.

ЦЕЗАР

Нарича ме „хлапе“ и ме заплашва,
че щял да ме изхвърли от Египет!
Набил е моя пратеник и иска
да сме се срещнали в открит двубой.
Антоний срещу Цезар!... Съобщете
на стария крамолник, че когато
реша да мра, ще си намеря други,
по-умни начини, а дотогава
надсмивам се на призива му!

МЕЦЕНАТ

Звярът
е капнал от гонитбата, щом вече
извърща се да хапе. Удряй здраво!
Не го оставяй да си вземе дъх!
Гневът се брани зле!

ЦЕЗАР

Предизвестете
началниците ми, че боят утре
ще е последен. Стигат ни и тези,
които се прехвърлиха към нас
от неговия лагер, за да можем
да го пленим. Таз вечер пир за всички!
Запаси имаме дори в излишък,
а пък войниците си заслужават
добра почерпка. Бедният Антоний!

Иэлиза.

ВТОРА СЦЕНА

Александрия. В двореца на Клеопатра.

Влизат Антоний, Клеопатра, Енобарб, Хармиана, Ира, Алексас и други.

АНТОНИЙ

Отказва да ме срещне във двубой?

ЕНОБАРБ

Така е.

АНТОНИЙ

А защо?

ЕНОБАРБ

Защото той
е двайсет пъти по-щастлив от теб
и тоз двубой би бил двубой на двайсет
срещу един.

АНТОНИЙ

Тогава още утре
сражение по суша и море!
Едно от двете: или ще се върна
от него жив, или ще съживя
умиращата своя чест във баня
от топла кръв! А тебе, Енобарбе,
привлича ли те битката?

ЕНОБАРБ

Жадувам
да скоча в нея с вик: „Или-или!“

АНТОНИЙ

Войнишка реч!... Извикайте слугите!
Желая днес да бъда на вечеря
великодушен с тях!

Влизат неколцина Прислужници.

Ти! Дай ръка!
За честната ти служба!... И за твойта!...
И ти!... И ти!... Навремето царе
надварваха се с вас да ме обслужват!

КЛЕОПАТРА (*настрани, към Енобарб*)
Какви са тези чудатости?

ЕНОБАРБ (*настрани, към Клеопатра*)
Каквито
поникват във ума ни от скръбта!

АНТОНИЙ
Ти също беше честен! О, да можем
да си сменим местата: аз да стана
тълпа слуги, а вий — един Антоний,
та с честна служба да ви заплатя
за верността!

ВСИЧКИ
Опазило небето!

АНТОНИЙ
Добре, добре! Довечера, тогава
пълнете чашата ми до ръба
и ме обслужвайте тъй, както нявга,
когато половината земя
прислужница ми беше като вас!

КЛЕОПАТРА (*настрани, към Енобарб*)
Какво цели с това?

ЕНОБАРЬ (*настрани, към Клеопатра*)
Да ги разплаче.

АНТОНИЙ

Таз вечер само! Може би със нея
ще свърши службата ви и вий вече
не ще ме видите или ако
ме видите, ще бъда куца сянка
от себе си. Кой знае, може утре
да служите на други господар.
Не, аз ви гледам със прощален взор,
но никой не ви гони, честни мои,
напротив, аз, привързал се към вас,
държа ви, както казва се, „до смърт“
Два часа тази вечер! Само толкоз,
и Зевс да ви закриля!

ЕНОБАРЬ

Господарю,
защо ти трябва да ги натъжа ваш?
Виж, плачат всички. А и аз, глупакът,
като че имам не очи, а две
сълзливи глави лук! О, срам за нас!
Не ни превръщай във жени!

АНТОНИЙ

Ха-ха!

Проклет да съм, ако целял съм туй!
Сълзите ви са чисти и от всяка
пониква цветето на милостта!
Не, вярвайте, вий зле сте ме разбрали
в печален смисъл. Аз желях само
да ви приканя с Бакхусови факли
да изгорим нощта. Аз твърдо вярвам,
че утрешният ден ни обещава
не смърт достойна, а живот с победа!
Елате с мен във вино да удавим

невеселите мисли!

Излизат.

ТРЕТА СЦЕНА

Александрия. Пред двореца на Клеопатра.

Влизат двама Войници.

ПЪРВИ ВОЙНИК

Е, лека нощ, че утре бой ни чака.

ВТОРИ ВОЙНИК

И то решаващ. Лека нощ. Не чу ли да се говори нещо из града?

ПЪРВИ ВОЙНИК

Не, нищо. Какво има?

ВТОРИ ВОЙНИК

Слух навярно.

Е, хайде лека!

ПЪРВИ ВОЙНИК

Лека и на тебе!

Влизат други двама Войници.

ВТОРИ ВОЙНИК

Братлета, днес очи, уши нащрек!

ТРЕТИ ВОЙНИК

Не се страхувайте! Спокоен отдих!

ЧЕТВЪРТИ ВОЙНИК

Ти там, аз тук!

Трети и Четвърти войник застават на пост, Първи и Втори войник се отдалечават.

И утре, стига флотът
да удържи, главата си залагам,
че нашата пехота ще надвие!

ТРЕТИ ВОЙНИК

Да, тя е опитна и с бодър дух!

Звук на обои изпод земята.

ЧЕТВЪРТИ ВОЙНИК

Какъв е този звук?

ПЪРВИ ВОЙНИК

Я, чувай!

ВТОРИ ВОЙНИК

Тихо!

ПЪРВИ ВОЙНИК

Звучи във въздуха!

ТРЕТИ ВОЙНИК

Изпод земята!

ЧЕТВЪРТИ ВОЙНИК

Дали е на добро?

ТРЕТИ ВОЙНИК

Не е!

ПЪРВИ ВОЙНИК

Мълчи!

Какво ли значи туй?

ВТОРИ ВОЙНИК

Бог Херкулес,

безсмъртният закрилник на Антоний
го изоставя!

ПЪРВИ ВОЙНИК

Я ела да видим
дали и другите от караула
го чуват като нас.

ВТОРИ ВОЙНИК

Ей, вие там!
Не чувате ли?

ВСИЧКИ (*говорейки в надпревара*)

Чуваме, как не!...
На, ето!... Чудна работа!... Чуй!... Чувай!

ПЪРВИ ВОЙНИК

Магьосничество!

ТРЕТИ ВОЙНИК

Чуйте, чуйте! Ей го!

ПЪРВИ ВОЙНИК

Да го последваме, додето можем!
Вървете с мен! Да видим где ще стихне!

ВСИЧКИ

Добре!... Невероятно!... Чудеса!

Излизат.

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Александрия. В двореца на Клеопатра.

Влизат Антоний и Клеопатра, следвани от Хармиана и други от Свитата.

АНТОНИЙ

Доспехите ми, Ерос!

КЛЕОПАТРА

Има време.

Ела, поспи!

АНТОНИЙ

Не, гълъбче! Хей, Ерос!

Доспехите ми, казах!

Влиза Ерос, носейки доспехи.

Закови ме

във своето желязо, верни друже!

Ако съдбата днес не бъде с нас,

това ще е, защото й се смея!

Започвай!

КЛЕОПАТРА

И аз искам да помогна.

Това къде е?

АНТОНИЙ

Остави, недей!

Ти обкова сърцето ми във броня,

но тука... Не!... Това!... Това!...

КЛЕОПАТРА

Почакай!

Ще ти помогна... Трябва да е туй.

АНТОНИЙ

Така! Сега победата е моя!...
Видя ли я, приятелю? Побързай,
върви да сложиш ризница и ти!

ЕРОС

Минутка, господарю!

КЛЕОПАТРА

Е, признай,
добре ли съм я стегнала!

АНТОНИЙ

Отлично,
и някой дръзне ли да я отхлаби,
преди да го направя сам след боя,
ще види мълнии! Ей, Ерос, Ерос,
какво се маеш? Нашата царица
те изпревари, гледай! О, любов,
да можеше да бъдеш с мене в боя
и да разбираше от царски труд^[47],
днес би могла да видиш един майстор
на работа!

Влиза готов за бой Войник.

Добрутро, храбри друже!
Ти, виждам, знаеш бойния си дълг!
Човек от призори се хваща с туй,
което му е присърце!

ВОЙНИКЪТ

Пред входа,
макар и да е рано, господарю,
те чакат в ризници хиляда войни!

*Викове. Тръбен звук.
Влизат Военачалници и Войници.*

КАПИТАН

Прекрасен ден! Началнико, здравей!

ВСИЧКИ

Здравей, началнико!

АНТОНИЙ

Здравейте, всички!

Тоз ден разцъфва рано, като дух
на юноша, определен за слава!...
Ха, тъй! Подай това! Така те искам!
Каквото и да става, дай една
целувка по войнишки! Бих заслужил
позорен укор, ако се разсипех
в учтивости контешки. Не, със тебе
ще се простя като железен мъж.
Които искат бой, да дойдат с мен
и аз ще им го дам!... Прощавай, скъпа!

Излизат всички освен Клеопатра и Хармиана.

ХАРМИАНА

Царице, прибери се в своята спалня!

КЛЕОПАТРА

Да, да, води ме! Как безстрашно тръгна!
О, ако Цезар бе приел двубоя...
тогава може би... но тъй... Ела!

Излизат.

[47] „... царски труд...” — става дума за войната, единствения „труд“ на царете. ↑

ПЕТА СЦЕНА

Александрия. В лагера на Антоний.

Тръбен звук. Влизат Антоний и Ерос. Ветеранът ги посреща.

ВЕТЕРАНЪТ

Щастлив да е тоз ден за Марк Антоний!

АНТОНИЙ

Да бях послушал теб и твоите рани
при Акциум и водил бой на суша!...

ВЕТЕРАНЪТ

Ако го бе направил, днес царете,
които те оставиха, и всички
войници, минали към Цезар, щяха
да бъдат с теб!

АНТОНИЙ

Кой липсва тази сутрин?

ВЕТЕРАНЪТ

Извикай: „Енобарб!“ и тишината
ще ти отвърне кой; или ще чуеш
от лагера на Цезар глас да вика:
„Не съм от твоите!“

АНТОНИЙ

Какво говориш?

ВЕТЕРАНЪТ

Преминал е към Цезар.

ЕРОС

Господарю,
сандъците му до един са тук.

АНТОНИЙ

Избягал е, говориш?

ВЕТЕРАНЪТ

Точно тъй.

АНТОНИЙ

Кажи тогава, Ерос, да му пратят
сандъците във лагера на Цезар!
И нищо да не липсва! Напиши му
писмо с привети. Аз ще го подпиша.
Кажи му, че Антоний му желае
да няма вече тъй добра причина
да сменя господаря си. О, мойто
нещастие поквари честни хора!
Побързай!... Кой би казал? Енобарб!

Излизат.

ШЕСТА СЦЕНА

Александрия. В лагера на Цезар.

Тръбен звук. Влизат Цезар и Агрипа заедно с Енобарб, Долабела и други.

ЦЕЗАР

Агрипа, почвай боя! Разгласи,
че волята на Цезар е Антоний
да бъде хванат жив!

АГРИПА

Ще бъде, Цезар!

Излиза.

ЦЕЗАР

Не е далече времето, когато
навред ще бъде мир. Ако денят
ни се усмихне, с клонка от маслина
ще свържем трите части на света^[48]!

Влиза Вестител.

ВЕСТИТЕЛЯТ

Войската на Антоний се разгърна!

ЦЕЗАР

Агрипа да постави бегълците
от стана на Антоний в първи ред,
та да изглежда, че гнева си той
излива върху себе си!

Излизат всички освен Енобарб.

ЕНОБАРБ

Алексас се отметна от Антоний.
Изпратен със послание в Юдея,
той убеди цар Ирод да премине
към Цезар, а пък Цезар заповяда
в награда за това да го разпънат.
Канидий и останалите също,
макар да са на служба, не се ползват
с доверие и чест. Постъпих подло
и тъй се кая, че от тоя свят
не чакам капка радост!

Влиза Войник.

ВОЙНИКЪТ

Енобарбе,
Антоний ти изпраща по човек
имуществото ти и щедър дар
от себе си. Аз пуснах го да мине
и той катърите си разтоварва
пред твоята палатка!

ЕНОБАРБ

Взимай всичко!

ВОЙНИКЪТ

Не се шегувай, Енобарбе! Туй е
самата истина. Ти по-добре
върви да изпроводиш преносвача!
Аз бих го сторил сам, но съм на пост...
А твоят господар все още има
ръка на Юпитер!

Излиза.

ЕНОБАРЬ

На тоя свят
от мен по-мерзък няма и го чувствам
по-силно от когато да било!
О, Марк Антоний, руднико на щедрост,
как би ме наградил за вярна служба,
щом тъй обсипваш моята измяна
със златен дъжд? Сърцето ми се къса!
Ако не ме убие мъката, то аз
друг начин ще намеря! Ала тя
ще смогне, чувствам. Да се бия с него?
Не, тръгвам да потърся някой ров
за своята смърт; и колкото по-смаден,
по-точно ще подхожда той за моя
опозорен живот!

Излиза.

[48] „... *трите части на света!*“ — тоест трите познати тогава континента: Европа, Африка и Азия. ↑

СЕДМА СЦЕНА

Полето между двата лагера край Александрия.

Шум от битка. Тръбен звук и барабанен бой. Влиза Агрипа, следван от Войници.

АГРИПА

Опасно сме се врязали! Назад!
Сам Цезар с труд се справя, а пък ние
не сме очаквали подобен натиск.

Излиза заедно с Войниците си. Барабанен бой.

Влизат Антоний и раненият Скар.

СКАР

Това се казва битка, господарю!
Да бяхме почнали така, отдавна
да сме ги върнали по домовете
с превързани глави!

АНТОНИЙ

Но ти кървиш!

СКАР

Две резки имах като „Х“; сега
получих едно „О“, така че стана
от „Х“ на „ОХ“!

Далечен сигнал за оттегляне.

АНТОНИЙ

Оттеглят се!

СКАР

Командвай!
Да ги заврем в отходните им ями!
За още седем рани имам място!

Влиза Ерос.

ЕРОС

Отстъпват, господарю! Можем вече
да считаме победата добита!

СКАР

Не, не! След тях, след тях! Да ги подгоним
като на лов за зайци! Ех, че радост
да трепеш бягащи!

АНТОНИЙ

Добре, добре!
Като завършим, ще те наградя
веднъж за весел дух и дважд за храброст!
Ще дойдеш ли?

СКАР

И куцайки, със теб съм!

ОСМА СЦЕНА

Пред стените на Александрия.

Тръбен звук. Влизат с победна крачка Антоний, Скар и Войници.

АНТОНИЙ

Прогонихме го в стана му. Един
да съобщи на нашата царица
за славния ни подвиг! Утре рано,
преди да зазори, ще сме пролели
кръвта, която днеска ни убегна.
Благодаря на всички ви за туй,
че храбри сте и че се бихте смело
за мойто дело, сякаш беше дело
на всекиго от вас! Не съм видял
тъй много Хекторовци^[49] наведнъж!
Жени и близки ви очакват вкъщи,
вървете, прегърнете ги и с гордост
разказвайте им своите дела,
додето те със радостни сълзи
отмиват спечената кръв по вас
и със целувки правят да зараснат
херойските ви рани!

Влиза Клеопатра.

Към Скар.

Дай десница!

На нашата велика чародейка
ще те представя, за да награди
делата ти със своята благодарност!...
О, земно слънце, обгърни с ръце
железообкованата ми шия
и както си във царствени одежди,
до мене притисни се и яхни

през бронята галопа триумфален
на моето сърце!

КЛЕОПАТРА

О, господарю
на господарите, храбрецо дивни,

нима с усмивка връщаш се, спасил се
от примката огромна на съдбата?

АНТОНИЙ

До дупка гонихме ги, славей мой!
Момиченце, под тези сиви косми
все още има мозък, който може
да спори с младостта! Удостои
напуканите устни на тогова
със милостта на нежните си пръсти!
Войнико, целуни ги!... В боя той
приличаше на бог, възненавидил
човечеството цяло!

КЛЕОПАТРА

Ще ти дам,
приятелю безстрашни, златна броня,
красила гръд на цар!

АНТОНИЙ

И тя ще бъде
заслужена, дори да е в рубини
като сияйната кола на Феб!
Подай ръка и весело да минем
във шествие победно през града!...
Да вдигне всеки своя щит, накълцан
като самия него! Ако беше
дворецът ни способен да приеме
това безчетно войнство, всички ние
седели бихме на една трапеза

и вдигали със звън наздравни чаши
за утрешния бой, от чийто изход
зависи скиптърът на тоя свят!
Тръбачи, оглушете с тръбен звук
ушите на града ни! Барабани,
смесете с него своя гръм, така че
небето и земята да приветстват
завръщането ни!

[49] „... *тъй много хекторовци...*“ (мит.) — Хектор е един от главните герои на Троянската война, син на цар Приам и Хекуба; главен защитник на Троя. Тук „хекторовци“ е употребено в смисъл на „смелчаци, велики бойци“. ↑

ДЕВЕТА СЦЕНА

В лагера на Цезар.

Влизат Началник на стража и двама Стражи.

НАЧАЛНИКЪТ

Ако през този час не дойде никой
да ни смени, сами ще се завърнем
във караулното. Нощта е светла,
а казват, че сме щели да настъпим
във два часа.

ПЪРВИ СТРАЖ

Денят бе лош за нас.

Влиза Енобарб.

ЕНОБАРБ

О, нощ, свидетелствай!...

ВТОРИ СТРАЖ

Какъв е този?

ПЪРВИ СТРАЖ

Мълчи да чуем!

ЕНОБАРБ

О, луна, и ти
свидетелка бъди ми всеки път,
когато с гняв човечеството спомня
предателите си, че Енобарб
накрай се е разкажал!

НАЧАЛНИКЪТ

Енобарб?

ВТОРИ СТРАЖ

С-с-с-т! Тихо!

ЕНОБАРБ

О, богиньо на скръбта,
от своята бледа гъба изцеди
над мен отровните си нощни влаги,
та тоз възненавиден мой живот
от мен да се откърти! Удари
сърцето ми о кремъчната твърдост
на моята вина, та изсушено
от мъката, да стане то на прах
веднъж завинаги! О, господарю,
във своето благородство по-безмерен,
отколкото съм аз във своята подлост,
ти само ми прости, а пък светът
да ме запише в списъка на своите
изменници и бегълци... Антоний!...

Умира.

ПЪРВИ СТРАЖ

Да го извикаме ли?

НАЧАЛНИКЪТ

Не, почакай!
Възможно е да каже нещо важно
за Цезар.

ВТОРИ СТРАЖ

Как ще каже, като спи!

НАЧАЛНИКЪТ

В несвяст е сигурно. С такваз молитва
не се заспива.

ПЪРВИ СТРАЖ

Я да проверим!

ВТОРИ СТРАЖ

Стани, приятелю!

ПЪРВИ СТРАЖ

Хей, чу ли? Ставай!

НАЧАЛНИКЪТ

Ръката на Смъртта го е отнесла!

Далечен барабанен бой.

Я, чуйте! Полковите барабани
събуждат спящите с негръмък бой!
Часът изтече. Този човек е знатен —
добре ще е да отнесем трупа му
във караулното.

ВТОРИ СТРАЖ

Така е. Вдигай!

Не е изключено да оживее!

Излизат, носейки трупа.

ДЕСЕТА СЦЕНА

Полето между двата лагера.

Влизат Антоний, Скар и Войници.

АНТОНИЙ

Не им допаднахме по суша. Днеска
ни готвят бой в морето.

СКАР

И на суша!

АНТОНИЙ

Бих искал да се готвят освен туй
във въздуха и в огъня^[50], та вредом
да ги сразим! Пехотата ще бъде
със нас по хълмовете на града.
Аз дадох заповед и флотът вече
напуска пристана. Върви със мен!
Ще идем, хе там, горе, откъдето
ще можем да следим като на длан
движенията му!

Излизат.

^[50] „... във въздуха и в огъня...“ — земя, вода, въздух и огън са четирите стихии (елементи), от които се смятал изграден светът. ↑

ЕДИНАДЕСЕТА СЦЕНА

Другаде между двата лагера.

Влиза Цезар, следван от Войници.

ЦЕЗАР

По суша ще изчакаме врага,
а той не вярвам да започне бой,
понеже най-добрите му войници
са на галерите. След мен, да вземем
добри позиции във долината!

Излизат.

ДВАНАДЕСЕТА СЦЕНА

Пред стените на Александрия.

Влизат Антоний и Скар.

АНТОНИЙ

Не са се още сблъскали. Ще ида
до оня бор и като видя ясно
картината на боя, ще ти кажа
нагде клонят нещата.

Излиза.

Тръбен звук и шум на морски бой.

СКАР

Чух да казват,
че лястовици си били лепили
гнезда по Клеопатрините мачти.
Авгурите^[51] се мръщят и мълчат:
не знаели как трябва да тълкуват
поличбата. Антоний ту е бодър,
ту паднал духом: пъстрият му жребий
го прави да се мята от страха
за туй, което има, във мечтата
за туй, което няма!

Влиза отново Антоний.

АНТОНИЙ

Край! Провал!
Загубено е всичко! Тази подла
египтянка ми измени и моят

прекрасен флот премина към врага:
видях ги — хвърлят шапки към небето
и вече чукат чаши като стари
приятели! Трикратна стърво, ти,
да, ти продаде ме на тоз новак
и моето сърце воюва вече
със тебе само!... Разпусни войските,
защото, отмъстя ли си на тази
магьосница, за мен войната свършва.
Кажи им да се пръскат! Тръгвай, казах!

Скар излиза.

О, слънце, твоя изгрев вече няма
да видя аз! Антоний се разделя
със щастieto си. Във този миг
те дават си ръка за сетно сбогом.
Дотам да стигне! Всичките, които
ми близаха краката като псета
и на които давах всичко, днес
лигавят със хвалбите си цъфтежа
на Цезар, а пък царственият бор,
стърчащ над тях, умира, изоставен,
с обелена кора! Ах, таз фалшива
египетска душица! Невъзможно!
Чаровницата, в чийто нежен поглед
четях дали да тръгвам на война,
или да сключвам мир, чиято ласка
за мен бе висша цел в живота, в миг
по цигански с измама панаирска
да ми опразни джоба?... Ерос! Ерос!

Влиза Клеопатра.

Назад, магьоснице!

КЛЕОПАТРА

Защо си гневен
към своята любов, о, господарю!

АНТОНИЙ

Изчезвай бързо или ще ти дам
заслуженото и оставя Цезар
със помрачен триумф! Не, нека той
те отведе във Рим, за да те гледат
ревящите плебеи как се влачиш
след колесницата му като черно
петно на своя пол; да те показва
във клетка като циркаджийски урод
пред паплач малоумна; да остави
Октавия да издере със нокти
лицето ти!

Клеопатра излиза.

Добре че се измъкна,
ако да бъдеш жива, е добре;
но да те бях убил във яростта си,
май щеше да е по-добре, защото
осутил бих със едничка смърт
безбройни други!... Ерос, где си, Ерос!
Кентавровата риза ме гори^[52]!
Херакле, научи на своята ярост
потомъка си, та да метне Лихас
до рога на луната, и с ръцете,
въртели тежкия кривак, смаже
добротото в мен! Тя трябва да умре!
Продаде ме таз вещица на своя
хлапак от Рим и ето ме, загивам
във клопката ѝ; ала тя за нея
ще ми плати с живота си!... Хей, Ерос!

Излиза.

[51] Авгури — жреци в древния Рим, които гадаели за волята на боговете по вътрешностите на жертвените животни и полета на птиците. ↑

[52] „... *Кентавровата риза... тежкия кривак...*“ (мит.) — кентавърът Нес измамил жената на Херкулес, Деянира, и тя изпратила по роба Лихас една риза, напоена с кръвта на кентавъра, на своя съпруг, която трябвало да го привлече към нея, но всъщност била отровна и причинила мъчителната смърт на хероя; огромният кривак е оръжието, с което Херкулес е представян в живописа и скулптурата. ↑

ТРИНАДЕСЕТА СЦЕНА

Александрия. В двореца на Клеопатра.

Влизат Клеопатра, Хармиана, Ира и Мардиан.

КЛЕОПАТРА

Спасете ме, жени! Той луд е както
Аякс, лишен от щита на Ахила^[53]!
Не е бил Тесалийският глиган^[54]
тъй яростен!

ХАРМИАНА

Към гробницата! В нея
ще се заключиш и ще разгласим,
че си умряла. За една царица
по-лесно е да се прости с живота,
отколкото с величието.

КЛЕОПАТРА

Да!

Към гробницата! Мардиан, върви
и съобщи му, че съм се убила
със неговото име на уста!
Бъди печален! И ела след туй
да ми разкажеш как го е приел!
Към гробницата!

Излизат.

^[53] „... Аякс, лишен от щита на Ахила!“ (мит.) — гръцкият херой от Троянската война Аякс изпаднал в ужасен пристъп на ярост, когато оръжието на загиналия Ахил било дадено не нему, а на Одисей.

↑

[54] *Тесалийският глиган* (мит.) — звяр, който върлувал в древногръцкото царство Калидония и бил убит от сина на неговия владетел Мелеагр. ↑

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА СЦЕНА

Александрия. Другаде в двореца на Клеопатра.

Влизат Антоний и Ерос.

АНТОНИЙ

Кажи ми, Ерос, виждаш ли ме още?

ЕРОС

Да, господарю!

АНТОНИЙ

Често някой облак
добива вид на змей, а друг на мечка,
на лъв, на замък със зъбати кули,
на остров странен или синкав рид,
по който дървесата се люлеят
с трептенето на въздуха. Навярно
си виждал тез измамливи декори
на вечерта.

ЕРОС

И даже много пъти.

АНТОНИЙ

Кое току-що било е кон,
се слива със променливите пари,
като вода с вода, и в миг изчезва.

ЕРОС

Така е, господарю.

АНТОНИЙ

И така е

и с господаря ти, мой малки Ерос.
Виж, още съм Антоний, но със мъка
опазвам тази видимост. Воювах
зарад владетелката на Египет
със мисълта, че нейното сърце
е мое, както нейно беше мойто
и с него хиляди, които то
привлякло бе към себе си (сега
загубени!), а тя, а тя, о, Ерос,
на Цезар сече картите така,
че козовете му да бият мойте
един след друг!... Не, Ерос, не плачи!
Не свърших друго, но ще знам да свърша
със себе си!

Влиза Мардиан.

Ах, твойта господарка
открадна меча ми!

МАРДИАН

Не, не, Антоний!
Тя любеше те и до края свърза
съдбата си със твойта!

АНТОНИЙ

Вън оттук,
скопецо нагъл! Тя ми измени
и ще плати с живота си!

МАРДИАН

С живот
човек не може два пъти да плаща.
Което ти се каниш да й сториш,
тя стори си го вече. „О, Антоний!
О, храбри мой Антоний!“ — това беше
последната й реч и стон възпря
между сърце и устни твойто име,

така че то погребано остана
във тялото ѝ!

АНТОНИЙ

И умря?

МАРДИАН

Умря!

АНТОНИЙ

Снеми доспехите ми, Ерос! Вече
трудът на дългия ми ден завърши
и време е за сън.

Към Мардиан.

А ти върви!

Това, че жив те пускам, ти заплаща
богато за усилието.

Мардиан излиза.

Смъквай!

И седмокътният Аяков щит
не би опазил от подобен удар
сърцето ми! Разпуквай се, о, гръд!
Сърце, веднъж поне бъди по-силно
от клетката си! Сваляй, Ерос! Вече
не съм войник. Нагръдник измачкан,
със чест те носих — сбогом!... Остави ме!

Ерос излиза.

О, аз ще те догоня, Клеопатро,
и ще изпрося прошката ти с плач!
Да, трябва да го сторя! Вече всяка
отсрочка е мъчение. Когато
угаснал е светилникът ти, лягай!
Защо да бродиш в тъмното? Безцелна
е всяка стъпка, всеки гърч затяга
по-плътно примката. Печат и край!

Хей, Ерос!... Ида, скъпа!... Ерос! Ерос!...
Царице, чакай ме! О, там, където
душите се разхождат сред цветя,
ръка в ръка, пий с теб ще се явим
и всички, възхитени, ще се струпат
около нас, оставили без свита
Дидона и Еней^[55]!... Хей, Ерос, Ерос!

Влиза отново Ерос.

ЕРОС

На твоите заповеди, господарю!

АНТОНИЙ

Откак е мъртва Клеопатра, аз
живея в срам такъв, че боговете
ме гледат със погнуса! Аз, аз, който
света разрязвах с меч и застроявах
смарагдните Нептунови пространства
със градове от кораби, отстъпих
по смелост на една жена, която
със своята смърт на Цезар сякаш каза:
„А аз надвих пък себе си!“ Ти, Ерос,
ми се закле, че ако видя нявга
потеря от безчестия и мъка
да ме преследва неизбежна, ти
по моя заповед ще ме убиеш.
Часът дошъл е. Хайде, Ерос, удряй!
Не мене ще понижиш ти, а Цезар
в сърцето на триумфа му. Върни
кръвта във бузите си!

ЕРОС

Господарю,
ти искаш туй от мене, пред което
и партските стрели, макар враждебни,

във смут се отклоняваха!

АНТОНИЙ

А ти

нима би искал от прозорец в Рим
да видиш господаря си завързан,
привел покорно врат, с лице, което
дори не спомня прежната му гордост,
да крачи след подвижния престол
на тържествуващия Цезар, шибан
от неговия смях?

ЕРОС

Не, туй не искам!

АНТОНИЙ

Тогава удряй! Ударът в сърцето
сега е цял за мен. Измъквай меча,
послужил толкова добре на твойто
отечество!

ЕРОС

Смили се, господарю!

АНТОНИЙ

Когато аз дарих ти свободата,
обет ми даде ти, че ще го сториш,
щом кажа ти. Измъквай меча, хайде,
или услугите ти досега
били са само рожби на случайност!
Измъквай го, ти казвам!

ЕРОС

Но тогава

от мене отвърни лика си, който
цял свят боготвори!

АНТОНИЙ

Съгласен. Ето!

Извърща лице.

ЕРОС

Измъкнах го.

АНТОНИЙ

Тогава какво чакаш,
та не замахваш с него?

ЕРОС

Господарю,
преди да съм замахнал, нека първо
си кажем „Сбогом!“

АНТОНИЙ

Ти го каза вече.
Аз връщам ти го: „Сбогом!“

ЕРОС

Сбогом, мой
велики, несравними господарю!
Веднага ли?

АНТОНИЙ

Веднага, верни Ерос!

ЕРОС

Добре тогава! Тъй не ще скърбя
по мъртвия Антоний!

Пробожда се.

АНТОНИЙ

Храбри Ерос,
ти, три пъти по-доблестен от мен,
ми даваш пример. Двама с мойта скъпа
вий надсияхте ме по благородство
пред летописците. Но аз в смъртта си
ще бъда като млад жених, забързан
към брачното легло! Мой меч, изскачай!
О, Ерос, твоят господар е в туй
твой ученик: това от теб го зная!...

Хвърля се върху меча си.

Нима съм жив?... Не мога да умра?...
Хей, стражи! Довършете ме!

Влизат Дерцет и неколцина Стражи.

ПЪРВИ СТРАЖ

Кой вика?

АНТОНИЙ

Приятели, оказах се неловък!
Свършете вий, което аз започнах!

ВТОРИ СТРАЖ

Звездата падна!

ПЪРВИ СТРАЖ

Времето се спря!

ВСИЧКИ

Уви! Уви!

АНТОНИЙ

О, кой ще ме довърши?

ПЪРВИ СТРАЖ

Аз не!

ВТОРИ СТРАЖ

И аз не мога!

ТРЕТИ СТРАЖ

И аз също!

Стражите излизат.

ДЕРЦЕТ

Ти сам със своята смърт ни заповядваш
да бягаме. Този меч ще препоръча
Дерцет пред Цезар!

Взема меча на Антоний.

Влиза Диомед.

ДИОМЕД

Де е Марк Антоний?

ДЕРЦЕТ

Хе, там е!

ДИОМЕД

Жив ли е? Защо мълчиш?

Дерцет излиза.

АНТОНИЙ

О, Диомеде, меча си измъквай
и мушкай ме, додето не ме видиш
безжизнен труп!

ДИОМЕД

Върховни господарю,

царицата ме прати...

АНТОНИЙ

Кой те пратил?
Кога това?

ДИОМЕД

Сега!

АНТОНИЙ

Къде е тя?

ДИОМЕД

Във своята гробница. Като разбра,
че ти я подозираш в сговор с Цезар
(в какъвто няма тя да встъпи нивга!)
и че не може да смири гнева ти,
тя заповяда да ти съобщят,
че е умряла, но след туй, обзета
от страх какво ще стане, прати мен
да ти разкрия правдата, която,
боя се, иде късно.

АНТОНИЙ

Твърде късно,
добри ми Диомеде! Ще те моля,
повикай стражите ми!

ДИОМЕД

Стражи, хей!
Къде е стражата на господаря?
Да дойдат всички тука!

Влизат неколцина Стражи.

АНТОНИЙ

Верни мои,
ще ви помоля да ме отнесете
при Клеопатра. И с това приключва
дългът ви спрямо мен.

ПЪРВИ СТРАЖ

О, господарю,
скърбим, че не можа да надживееш
най-верните си!

ВСИЧКИ

О, печален ден!

АНТОНИЙ

Приятели, не радвайте Съдбата
със своя плач. Макар да ни наказва,
да я посрещнем със „Добре дошла!“
и със това да я накажем ний!
Аз водил съм ви неведнъж — ваш ред е
вий мене да поносите! Така!

Всички излизат, носейки Антоний.

[55] *Дидона и Еней* — герои на поемата „Енеида“ от римския поет Виргилий. Дидона била картагенска царица, която се влюбила в избягалия от опожарената Троя Еней. Когато той я изоставил на път за Италия, Дидона се хвърлила в горяща клада и загинала. Тук двамата са споменати като прочута любовна двойка. ↑

ПЕТНАДЕСЕТА СЦЕНА

Александрия. Гробницата на египетските царе.

Влиза^[56] Клеопатра, придружена от Хармиана, Ира и Прислужнички.

КЛЕОПАТРА

Не, Хармиано! Няма да изляза
оттука никога!

ХАРМИАНА

Не, не, царице!
Не бива! Утеши се!

КЛЕОПАТРА

Не желая!
Добре дошли, беди и злополуки,
ала утехите — далеч от мен!
Скръбта ми трябва да е съразмерна
с огромността на своята причина!...

Влиза Диомед.

Умрял ли е? Кажи!

ДИОМЕД

Смъртта витае
над челото му, но е още жив.
Донесоха го стражите му тук.
Хвърли навънка взор и ще го видиш!

Влизат Стражи те, носейки Антоний.

КЛЕОПАТРА

О, слънчево светило, овъгли

прозрачната си сфера^[57]! Да помръкне
менливото гъмжило на света!
О, мой Антоний! Скъпи ми Антоний!
Антоний мой! О, Хармиано, Ира,
теглете с мен! Приятели, отдолу
помагайте да го издигнем!

АНТОНИЙ

Тихо!

Антоний е надвит, но не от Цезар.
Той сам над себе си възтържествува!

КЛЕОПАТРА

Тъй трябваше да бъде: да не смогне
да победи Антония друг някой
освен Антоний сам. Но, о, беда!

АНТОНИЙ

Царице, аз умирам. Туй е краят.
Умирам и измолвам от смъртта си
една целувка бедна и последна
сред хилядите!...

КЛЕОПАТРА

Страх ме е, мой скъпи!
Прости ми, но не искам да ме хванат!
Щастливият триумф на Цезар няма
да се закичи с мен! Додето имат
кинжалите, отровите, змиите
връх, действие и жило, твойта кротка
Октавия не ще спечели чест,
осъждайки ме с опрощаващ поглед!
Но ти ела, Антоний мой! Девойки,
да го издърпаме догоре! Хайде,
приятели!

АНТОНИЙ

Побързайте! Умирам...

КЛЕОПАТРА

О, как тежиш сега, любими мой!
Предишната ти мощ се е изцяло
превърнала в тегло! Да бях Юнона,
бих пратила крилатия Меркурий^[58]
да те издигне и постави редом
със Юпитер! Ела! Глупците само
говорят празни приказки! Ела!

Антоний бива издигнат в гробницата.

Ела при мен! Ела при мен! Умри
тук, дето си живял, и оживей
от моите целувки! О, да можех
с тез устни да ти дам живот, аз бих
ги изхабила, ето тъй!

ВСИЧКИ

О, скръб!

АНТОНИЙ

Царице, аз умирам. Дай ми вино
и остави ме да ти кажа...

КЛЕОПАТРА

Не!

Ти мене остави да обругая
таз блудница Фортуна, тъй че тя
да си строши чекръка^[59] от обида!

АНТОНИЙ

Не, чуй, царице! Измоли от Цезар
да ти даде закрила и достойнство!

КЛЕОПАТРА

Те мъчно вървят заедно.

АНТОНИЙ

Не вярвай
на никого от хората на Цезар
освен на Прокулей!

КЛЕОПАТРА

Ще вярвам само
на тез ръце и нито на един
от хората на Цезар!

АНТОНИЙ

Недей оплаква горестния край
на моя жизнен път, а облекчи
тъгата си със радостния спомен
за прежното ми щастие! Аз бях
най-благородният и най-велик
владетел на света, а и сега
умирам с чест, шлем свалям без позор
пред сънародник, като син на Рим,
надвит от син на Рим... Не мога вече...
Животът ме напуска...

КЛЕОПАТРА

О, най-дивни,
най-драгоценни на света, нима
наистина умираш? И не мислиш
за мен, оставаща на този свят,
без теб по-лош от кочина? О, вижте,
короната на таз земя се стапя!

Антоний умира.

О, господарю мой! Увехна лаврът
на воинската слава! Рухна стълбът
на храбростта! Мъжете се снизиха
по смелост до момите и децата!
Изчезна единичното и равен,

невзрачен свят ще се простира вечер
под хладната луна!

Припада.

ХАРМИАНА

Недей, царице!

ИРА

Умря и тя!

ХАРМИАНА

О, господарко! Чуй!

ИРА

Царице!

ХАРМИАНА

Господарко! Господарко!

ИРА

Властителко! Царице на Египет!
Императрице!

ХАРМИАНА

Тихо, тихо, Ира!

КЛЕОПАТРА

Сега жена като коя да е
и в плен на същата нещастна страст,
измъчваща най-долната доячка
или слугиня. Скиптър а си аз
бих хвърлила на злите богове,
за да им кажа, че тоз свят бе равен
на техния, преди да ми откраднат
най-скъпия му накит! А сега?

Без ропот да търпиш, е долно скотство,
а да беснееш — болест, подходяща
за кучета! Защо тогаз човек,
ако Смъртта се бави, да не влезе
неканен във потайния ѝ дом?...
Момичета, какво ви стана? Стига!
Недей унива! Хайде, Хармиано!
Девойки мои, вижте го! О, вижте,
светилникът ни догоря, угасна!
Но ние ще го погребем и сетне,
по римски, ще накараме Смъртта
да се гордее с нас! Елате, хайде!
О, колко станал е студен съсъдът
на жаркия му дух! Жени, елате!
Сами сме, без приятели, освен
духа ни твърд и края мигновен!

[56] „... *влиза...*“ — повечето от ремарките на Шекспировите пиеси не са от самия автор, а са прибавени по-късно. Така на това място мнозина редактори прибавят забележката „горе“, за да уточнят, че сцените в гробницата на Клеопатра според тях се играели на така наречената „горна сцена“ в елисаветинския театър — нещо твърде невероятно поради нейните малки размери. ↑

[57] „... *О, слънчево светило... сфера...*“ — съгласно Птолемеевата система всички планети, към които било причислявано и Слънцето, се движели около Земята и били закрепени в прозрачни сфери. ↑

[58] *Меркурий* (мит.) — римски бог на търговците и крадците; съответстващ на гръцкия Хермес. ↑

[59] *Фортуна* (мит.) — богиня на щастието у древните римляни, изобразявана обикновено стъпила върху въртящо се колело. ↑

ПЕТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Александрия. В лагера на Цезар.

Влизат Цезар, Агрипа, Долабела, Меценат, Гал, Прокулей и други.

ЦЕЗАР

Върви и убеди го, Долабела,
да се предава. Той е разгромен
и всички тези негови отсрочки
са смехотворни!

ДОЛАБЕЛА

Тръгвам, господарю!

Излиза.

Влиза Дерцет, носещ меч на Антоний.

ЦЕЗАР

Какво е туй? И кой си ти, явил се
така пред Цезар?

ДЕРЦЕТ

Казвам се Дерцет
и служих на Антоний, който беше
достоеен повече от всеки друг
за вярно служене. Докато той
стоеше и говореше, бях с него
срещу противниците му. Сега,
ако ме искаш, негов както бях,
от днес ще бъда твой; ако ли не,
вземи живота ми!

ЦЕЗАР

Какво ми носиш?

ДЕРЦЕТ

Смъртта на Марк Антоний.

ЦЕЗАР

Невъзможно!

Провалът на един подобен колос
би произвел по-страшен трус. Той би
захвърлил лъвовете в градовете,
а хората — във лъвските бърлоги!
Смъртта на Марк Антоний не е смърт
каква да е — в туй име се съдържа
едната половина на света!

ДЕРЦЕТ

Повтарям, Цезар, той умря. Но не
от меча на съдебния палач
и не от нож наемен. Със ръката,
записала честта му в толкоз битки,
сърцето му прободеше само.
Това е мечът, с който той го стори.
Откраднах го от раната му. Виж го,
обагрен с благородната му кръв!

ЦЕЗАР

Приатели, и вий сте скръбни, виждам.
Небето ме упреква, но това
е вест, която може да оплакне
и царски взор!

АГРИПА

Човек е чудно нещо
и често се разкайва, щом постигне
желаните си цели.

МЕЦЕНАТ

У Антоний
добро и зло се смесваха по равно.

АГРИПА

Човек с тъй рядък дух не съм видял,
но за да бъдем хора, боговете
даряват ни пороци... Цезар плаче!

МЕЦЕНАТ

Когато тъй голямо огледало
е сложено пред него, ще не ще,
съглежда себе си!

ЦЕЗАР

О, Марк Антоний,
аз тласнах те към туй. Но много язви
церят се с нож и щях да ти покажа
аз залеза си, ако своя ти
не беше ми показал. Този свят
бе тесен за нас двамата. Но днес,
мой братко и съюзнико във всички
велики начинания, мой друже
във управлението на света,
другарю бойни мой, десницо моя,
сърце, в което моето сърце
изливаше се цяло, аз бих искал
през сълзи да ти кажа как скърбя,
че двете ни звезди се разделиха,
разкъсвайки великия ни сговор!
Приятели...

Влиза Египтянин.

Но да отложим туй!
По външността на тоз човек отгатвам
какво го е довело... Кой си ти?

ЕГИПТЯНИНЪТ

Един злочест египтянин, изпратен
с послание от своята царица.
Във гробницата си — имот последен —
тя чака да узнае твойта воля,
та своевременно да се стесни
във отредения за нея жребий.

ЦЕЗАР

Кажи ѝ да не се страхува. Скоро
доверен наш човек ще я зарадва
с най-почетни решения за нея.
Великодушието е за Цезар
природен дар.

ЕГИПТЯНИНЪТ

Небето да те пази!

Излиза.

ЦЕЗАР

По-бързо, Прокулей! Върви, кажи ѝ,
че Рим не иска да я позори!
Не ѝ отказвай ни една утеха,
която мъката ѝ би желала,
за да не би във царската си гордост,
убивайки се, да убие смъртно
триумфа ни; защото, жива в Рим,
тя него ще направи вековечен.
Върви и се върни да ми докладваш
какво е казала и как изглежда!

ПРОКУЛЕЙ

Отивам, Цезар!

ЦЕЗАР

Гал, върви със него!

Къде е Долабела? Нека иде
и той да му помогне!

ВСИЧКИ

Долабела!

ЦЕЗАР

Не, спомних си къде го бях изпратил.
Ще се завърне скоро. Вий елате
да ви покажа в моята палатка
писмата си и да ви убедя,
че съм показал сдържаност и бил съм
против желанието си въввлечен
във таз война. Ще видите! Елате!

Излизат.

ВТОРА СЦЕНА

Александрия. Гробницата.

Влизат Клеопатра, Хармиана, Ира и Мардиан.

КЛЕОПАТРА

От отчаяние ми стана леко.
Какво е да си Цезар? Глупост! Нищо!
Нали не си Съдба? А щом не си,
то значи си прислужник, изпълнител
на волята ѝ. Истински велико
е да извършиш делото, което
приключва в миг със другите дела,
и, оковал преврати и обрати,
навеки да заспиш, за да не вкусваш
от тази смрад на тор, която храни
царе и просяци!

Влиза Прокулей.

ПРОКУЛЕЙ

Царице на Египет, приеми
приветите на Цезар, който чака
да чуе твойто искане към него!

КЛЕОПАТРА

А как се казваш?

ПРОКУЛЕЙ

Прокулей.

КЛЕОПАТРА

Антоний

ми каза да ти вярвам, ала аз
не се страхувам от лъжа, защото
не чакам вече нищо. Ако Цезар
държи една царица да протяга
ръка за милостиня, нека знае,
че за честта на своя сан тя може
да проси само царство, нищо друго.
Ако дари Египет на сина ми,
пред трона му ще падна, благодарна
за моето, което ми е дал.

ПРОКУЛЕЙ

Бъди спокойна! Твоята съдба
е в царствена десница. Довери се
на моя господар, чиято милост
е толкоз изобилна, че прелива
към всички искащи я. Позволи ми
да му изкажа твоето покорство
и ти ще имаш победител, който,
преди да коленичиш за пощада,
ще те повдигне с просба да приемеш
услугите му!

КЛЕОПАТРА

Моля те, кажи му,
че се признавам негова васалка,
че му предавам цялата си власт
и, учейки духа си на смиреност,
жадувам да застана час по-скоро
пред неговия лик!

ПРОКУЛЕЙ

Ще му го кажа.
Но отсега, царице, знай от мене,
че причинителят на твоите мъки
сам горко ги оплаква.

Зад Клеопатра влиза Гал, следван от Войници.

ГАЛ

Видяхте ли как лесно ще я пипнем!
Пазете я, додето дойде Цезар!

Излиза.

ИРА

О, господарко!

ХАРМИАНА

Ти си в плен, царице!

КЛЕОПАТРА

Ръце, побързайте!

Измъква кинжал.

ПРОКУЛЕЙ

Не, не, царице!
Вреда не си нанасяй! Аз не те
предадох, а спасих!

КЛЕОПАТРА

И от смъртта ли?
От тази, със която и на псето
спестяваме ний мъките?

ПРОКУЛЕЙ

Царице,
посягайки на себе си, ти плащаш
със черна непризнателност на Цезар.
С дела той иска да докаже своето
великодушие, а твойта смърт
му би попречила да го извърши!

КЛЕОПАТРА

О, где си, Смърт? Ела! Ела! Зове те
царица, струваща безброй деца
и просяци!

ПРОКУЛЕЙ

Не бива тъй!

КЛЕОПАТРА

Аз няма
да ям, да пия — и щом думи трябват —
да спя дори, но ще разтуря този
свой тленен дом, каквото ще да прави
изпратилият те! И запомни,
че няма, окована, да се дам
да ме наказва погледът безгрешен
на постната Октавия! Какво?
По римските стъгди да ме показват
на кряскащата паплач? По-добре
една смърдяща яма във Египет
да стане гроб за мене! По-добре
в калта на Нил да ме захвърлят гола,
додето се подуя безобразно
от речните комари! По-добре
да ме разпънат на самия връх
на най-високата ни пирамида
под слънчевия бич!

ПРОКУЛЕЙ

Страха си ти
до ужаси простираш, за каквито
не ще помисли Цезар.

Влиза Долабела.

ДОЛАБЕЛА

Прокулей,
на Цезар е известно туй, което
извършил си. Той прати ме за теб.
Пленената царица ще остане
под мой надзор.

ПРОКУЛЕЙ

Отлично, Долабела!
Бъди любезен с нея!

Към Клеопатра.

Може би
желая да предам на Цезар нещо?

КЛЕОПАТРА

Предай му, че желая да умра!

Прокулей излиза, следван от Войниците си.

ДОЛАБЕЛА

Не си ли чувала за мен, царице?

КЛЕОПАТРА

Не знам.

ДОЛАБЕЛА

Не е възможно да не помниш!

КЛЕОПАТРА

Дали съм чувала, дали си спомням —
какво е туй? Ти сигурно се смееш,
когато своите сънища разказват
жени или деца?

ДОЛАБЕЛА

Защо ме питаш?

КЛЕОПАТРА

Сънувах, че е имало владетел
на име Марк Антоний. О, да можех
да видя пак подобен сън и в него
подобен мъж!

ДОЛАБЕЛА

Царице, позволи ми...

КЛЕОПАТРА

Ликът му беше като небосвода,
от който слънце и луна огряват
таз малка буква „о“, която ние
зовем „земя“!

ДОЛАБЕЛА

Върховна господарко...

КЛЕОПАТРА

Обхващаше гигантският му разкрач
моретата. Десницата му в броня
сияеше над герба на света.
Гласът му бе към своите мелодичен
като звука на сферите небесни,
но щом рече да сгълчи земята,
бе гръм и трясък. Неговата щедрост
не знаеше какво е зима, беше
безкрайна есен, зрееща по-пищно
със всеки ден. В насладите си той
изскачаше като делфин нагоре,
изгънал гръб над своята стихия.
Царе, князе му служеха със радост
и той пилееше като монети
царства и острови!

ДОЛАБЕЛА

Но, Клеопатра!...

КЛЕОПАТРА

Как мислиш, дали имало е нявга
и може ли да има мъж подобен
на този от съня ми?

ДОЛАБЕЛА

Не, царице!

КЛЕОПАТРА

Ти лъжеш пред небето! Ако той
не беше съществувал, моят сън
не би могъл такъв да го измисли!
Природата безсилна е да спори
в създаването на прекрасни форми
с въображението, но в Антоний
постигнала е своя връх, пред който
бледнеят всички блянове!

ДОЛАБЕЛА

Царице,
велика твойта загуба е, както
си ти сама, и начинът, по който
я носиш, съответствува ѝ. Нека
до смърт не преуспея, ако мойто
сърце на твойто в отзвук не изпитва
дълбока скръб!

КЛЕОПАТРА

Благодаря. Кажы ми:
как смята Цезар да постъпи с мен?

ДОЛАБЕЛА

Не смея да ти кажа туй, което
би трябвало да чуеш!

КЛЕОПАТРА

Аз те моля!

ДОЛАБЕЛА

Макар и честен... той...

КЛЕОПАТРА

Ще ме покаже
в триумфа си?

ДОЛАБЕЛА

Така възнамерява.

Тръбен звук. Влизат Цезар, Прокулей, Гал, Меценат и Свита.

ВСИЧКИ

Сторете път на Цезар! Път на Цезар!

ЦЕЗАР

Коя е тук царицата?

ДОЛАБЕЛА (към Клеопатра)

Сам Цезар!

Клеопатра коленичи.

ЦЕЗАР

Стани! Владетелката на Египет
не бива да стои на колене.
Вдигни се!

КЛЕОПАТРА

Боговете са решили
да бъде тъй и аз се подчинявам
на своя господар и повелител!

ЦЕЗАР

Недей унива! Раните от тебе,
макар и врязани в плътта ни, Цезар
ще сметне за случайности. Стани!

КЛЕОПАТРА

Върховни господарю на света,
не мога да се защита тъй ловко,
че да остана без вина. Признавам,
показах слабости, които често
са позорили пола ни!

ЦЕЗАР

Царице,
ний склонни сме по-скоро да смалим
вината ти, отколкото нарочно
да я раздуваме. Ако се включиш
във замислите ни, които, вярвай,
са ласкави към теб, ще имаш полза;
ала решиш ли, следвайки Антоний,
да хвърлиш сянката на безсърдечност
върху успеха ни, ще обречеш
сама, лишила се от милостта ни,
децата си на участ, от която
ги би спасила иначе. Аз тръгвам!

КЛЕОПАТРА

И можеш да проществаш тоя свят
до края му, защото той е твой,
а ние, живите трофеи твои,
ще сме готови да се появим,
където ни изложиш... Заповядай!

Връчва му свитък.

ЦЕЗАР

По всичко, свързано със Клеопатра,
до теб ще се допитвам най-напред.

КЛЕОПАТРА

Това е списъкът на всичко мое —
в пари, съсъди, накити, — подробен
до сетна дреболия... Хей, Селевк!

Влиза Селевк.

СЕЛЕВК

Царице!

КЛЕОПАТРА

Господарю, тоз човек е
пазителят на моята хазна.
Под клетва той ще заяви пред тебе
укрила ли съм нещо... Говори!

СЕЛЕВК

Царице, аз по-скоро бих зашил
устата си, отколкото да кажа
лъжа под клетва.

КЛЕОПАТРА

Колко съм укрила?

СЕЛЕВК

Достатъчно, за да откупиш туй,
което си признала.

ЦЕЗАР

О, царице,
недей поруменява! Ний ценим
разумността на твоята постъпка.

КЛЕОПАТРА

Властта привлича, Цезар! Моите хора
сега са твои, а сменим ли утре
съдбите си, ще бъдат мои твоите.
Но този непризнателен подлец
ще ме вбеси! Ах, мръсен раб, продажен
като любов на уличница! Бягаш?
Ще бягаш, то се знае! Но аз тези
оченца твои ще ги стигна, даже
да са с криле! Ах, пес! Ах, кучи син!
Ах, низка гад!

ЦЕЗАР

Царице, позволи ми...

КЛЕОПАТРА

О, Цезар, ако знаеше как само
изгаря ме срамът: сега, когато
благоволил си да ме посетиш,
оказвайки така висока чест
на мен, тъй низката, един мой раб
да вземе да притури към безброя
на моите беди и своята злоба!
Дори и да съм скътала пет-шест
нищожни дреболийки за отсрамка
пред този-онзи или пък да кажем,
че съм запазила и нещо ценно
за твойта Ливия^[60] и за сестра ти
Октавия, та в Рим да ми помогнат,
ако дотрябва — бива ли, кажи ми,
да ме разобличи един слуга,
когото съм отхранила? Кълна се,
това ме хвърля в бездна, по-дълбока
от таз, в която съм!... Махни се, гад,
че, току-виж, почувствах как духът ми
е още въглен, жив под пепелта
на униженията! Мъж да беше,

би се смилил над мен!

ЦЕЗАР

Селевк, излез!

Селевк излиза.

КЛЕОПАТРА

На нас, великите, дорде на власт сме,
приписват злото, сторено от тези,
които са под нас, и затова
тежко ни, като паднем — ние само
виновни сме за всичко!

ЦЕЗАР

Клеопатра,
ни туй, което вписано е тук,
ни другото ще ти отнемем ние
във правото си на военна плячка.
Задръж си го и разполагай с него
тъй, както щеш, запомнила, че Цезар
не е търговец да се пазари
със теб за туй, което от търговци
добива се. И тъй, не се заключвай
в затвор от страхове и ободри се!
Ний с тебе ще постъпим, както ти
сама ни посъветваш. Спи и яж!
До милостта ни ти си толкоз близка,
че трябва да ни чувстваш свой приятел.
Прощавай!

КЛЕОПАТРА

Мой велики господарю
и повелителю!

ЦЕЗАР

Не, не!... Прощавай!

Тръбен звук. Излиза, следван от Свитата си.

КЛЕОПАТРА

Залъгва ме, момичета, залъгва,
за да не се покажа благородна
пред себе си... Но чуй!

Шепне на Хармиана.

ИРА

Царице, бързай!
Сияйният ни ден завършва вече.
За мрака да се стягаме!

КЛЕОПАТРА

Отивай!
Аз всичко уредила съм, но ти
кажи им да побързат!

ХАРМИАНА

Да, царице!

Влиза Долабела.

ДОЛАБЕЛА

Царицата ви?

ХАРМИАНА

Ей я!

Излиза.

КЛЕОПАТРА

Долабела?

ДОЛАБЕЛА

Госпожо, любовта ми тачи твойта
повеля като воля на Небето!
Знай, Цезар вече стяга се за път
през Сирия и теб с децата смята
най-късно след три дена да изпрати
пред себе си. Използвай тази вест,
тъй както ще намериш за добре.
Аз своето обещание и твойто
желание изпълних.

КЛЕОПАТРА

Долабела,
ще ти остана винаги длъжница!

ДОЛАБЕЛА

Аз — винаги слуга! Но Цезар чака.
Прости, царице!

КЛЕОПАТРА

Сбогом, Долабела!
Благодаря ти!

Долабела излиза.

Чу ли всичко, Ира?
И тебе като кукла ще те возят
във някаква египетска картина
с мен заедно край римските прозорци
Занаятчийи със престилки мазни,
мистрии и тесли ще ни издигат
над хорските очи и задушават
със своя дъх, вонящ на лоши гозби!

ИРА

Опазили ни боговете!

КЛЕОПАТРА

Няма
да ни опазят! Ликтори^[61] безсрамни
ще ни раздърпат като проститутки;
площадни стихоплетци ще римуват
цинични песнички по наш адрес
и циркови смешници ще представят
александрийските ни пиршества,
в които Марк Антоний ще се люшка
пиян-залян, и някое пискливо
актьорче ще представя Клеопатра^[62]
със кълчене на курва!

ИРА

О, небе!

КЛЕОПАТРА

Ще видиш, тъй ще е!

ИРА

Не ще го видя,
защото тези нокти са по-твърди
от тези две очи!

КЛЕОПАТРА

Така е, Ира,
по този начин ще ги надхитрим
и ще осмеем плитките им сметки!

Влиза отново Хармиана.

По-бързо, Хармиано! Верни мои,
царицата си облечете, както
подхожда на царица! Тук по-бързо
най-скъпите ми накити и дрехи!
Това е Кидн и аз отплавам пак

за среща с Марк Антоний. Ира, бързо!
Услуга сетна, скъпа Хармиано,
и ще те пусна да се веселиш
до края на света!... Недей забравя
корона, скиптър, всичко!

Ира излиза.

Шум отвън.

Кой шуми?

Влиза Страж.

СТРАЖЪТ

Един селяк със кошница смокини
упорства да те види, господарко.

КЛЕОПАТРА

Пуснете го да влезе!

Стражът излиза.

Колко низши
оръдия понякога ни служат
за висши действия! Един селяк
ми носи жажданата свобода.
Решено е! Жената в мен изчезна!
Аз цяла, от главата до петите,
съм къс от мрамор и не ми е вече
планета променливата луна!

Влиза отново Стражът, следван от Селяк с кошница.

СТРАЖЪТ

Това е той.

КЛЕОПАТРА

Да дойде! Ти излез!

Стражът излиза.

Донесе ли ми милото змийче,
убиващо без болка?

СТРАЖЪТ

Донесох го, как не! Но мен ако питаш, не те съветвам да го милваш много. Защото, мило-немило, ама отровата му е смъртокосна. Тези, дето са умрели от нея, никога или много рядко са оздравявали.

КЛЕОПАТРА

Да помниш някого, умрял от нея?

СТРАЖЪТ

Колкото щеш мъже и дори жени! Снощи ми казаха за една. Много честна жена, само дето често послъгваше, а това не е добро, освен когато е за доброто на честта ѝ. Та за нея ми разказаха как умряла своевременно от ухапването и какво усетила след това. Изобщо много отлично се изказала за змийчето. Макар че който вярва напълно на това, което жените казват, не узнава и наполовина онова, което правят. Но едно е несъмнено: змийчето си е змийче чиста работа!

КЛЕОПАТРА

Върви си! Сбогом!

СТРАЖЪТ

Да ти донесе радост гадинката ми!

Оставя кошницата.

КЛЕОПАТРА

Отивай си!

СТРАЖЪТ

Само помни, че то не си играе. Такъв си му е змийският темперамент.

КЛЕОПАТРА

Да, сбогом, сбогом!

СТРАЖЪТ

И внимавай да не го оставиш в неопитни ръце, че то змия ли е, не ми я хвали!

КЛЕОПАТРА

Не бой се, ще го пазим, както трябва.

СТРАЖЪТ

Ти себе си пази, а не него! И не му давай да яде. Такава злоба храна не заслужава.

КЛЕОПАТРА

Мен би ли ме ухапало?

СТРАЖЪТ

Толкоз прост ли ме смяташ, та да не знам, че и дяволът не смее да ухапе жена. Жената, що си е право, е гозба за боговете, само че дяволът я посолява за пещта и боговете си имат много разпавии с него, защото от десет жени, които направят, тези кучи синове, дяволите, им развалят пет най-минимално!

КЛЕОПАТРА

Добре, отивай си! На добър час!

СТРАЖЪТ

И на теб добър с гадинката!

Излиза.

Влиза отново Ира, носейки мантия, корона и др.

КЛЕОПАТРА

Подай ми мантията! Увенчай ме с короната ми! Вечността зове ме,

усещам я. Лозата на Египет
не ще накваси вече тези устни
с пенливия си сок. По-бързо, Ира!
Дочувам как Антоний ме зове!
Той става — виждам го — да ме похвали
за храброто ми дело. Аз го чувам
как смее се над Цезар и над всички
успехи възгордяващи, които
небето праща ни, за да ни смачка
с гнева си след това... Съпруже, ида!...
И нека храбростта даде ми право
на тази титла! Въздух съм и огън —
останалите си съставки връщам
на този низък свят!... Готови? Хайде
вземете, двете, сетния топлик
на устните ми! Сбогом, мила Ира!
За дълго сбогом, сладка Хармиано!

Целува ги. Ира пада мъртва.

Как? Падаш? Нима устните ми имат
отрова на змия? Щом тъй спокойно
напускаш своята плът, смъртта е нещо
като оципването на любовник —
болезнено, но сладко. Нито дума?
Щом тъй си тръгваш, значи този свят
не заслужава даже едно „сбогом“!

ХАРМИАНА

Гъст облак, в дъжд излей се, та да кажа:
и боговете плачат!

КЛЕОПАТРА

Ти посрами
със примера си своята господарка!...
Ако Антоний срещне нея първа,
ще грабне тя целувката, която
жадувам като рай!... Ела, ела,

глупаче смъртоносно!

Поставя една змия върху гръдта си.

Прегризи
заплетения възел на живота
със остроото си зъбче! Какво чакаш?
Ядосай се и впий го! Ах, защо
реч нямаш, та да чуя как ще кажеш,
че царственият Цезар е едно
магаре във политиката!

ХАРМИАНА

О,
зорнице лъчезарна!

КЛЕОПАТРА

Тихо, тихо!
Нима не виждаш върху мойта гръд
това кърмаче ласкаво, което
приспива дойката си!

ХАРМИАНА

Спри, сърце!

КЛЕОПАТРА

О, сладостен балсам! О, лек зефир!
О, ведрост неизпитвана! Антоний!...
Добре, ела и ти!

Поставя втора змия върху ръката си.

Защо се бавя...

Умира.

ХАРМИАНА

... в тоз грозен свят? На добър час, царице!
Гордей се, Смърт, за пръв път обладаваш

такава несравнима красота!
Спуснете се полека, меки клепки,
та нивга слънцето да не погледнат
тъй царствени очи!... Ще ти оправя
короната и после — както каза —
ще се повеселя...

Влизат, запъхтени, неколцина Стражи.

ПЪРВИ СТРАЖ

Къде е господарката ви?

ХАРМИАНА

Тихо,
не я бъдете!

ПЪРВИ СТРАЖ

Цезар ни изпрати...

ХАРМИАНА

... със малко закъснение.

Поставя си една змия.

По-бързо!
Едва те чувствам! Действай!

ПЪРВИ СТРАЖ

Хей! Насам!
Тук има нещо! Цезар е подведен!

ВТОРИ СТРАЖ

Извикай Долабела! Цезар прати
и него тук!

ПЪРВИ СТРАЖ

Какво е туй, девойко?
Добро ли е, достойно ли е, а?

ХАРМИАНА

Съвсем добро, единствено достойно
за истинска царица и потомка
на дълъг ред владетели... Войнико...

Умира.

Влиза Долабела.

ДОЛАБЕЛА

Какво се случва тука?

ВТОРИ СТРАЖ

Всички мъртви!

ДОЛАБЕЛА

О, Цезар, твоят страх не бе напразен!
Сега пристигащ, за да видиш тука
извършено онуй, което тъй
стара се да избегнеш!

Влиза Цезар със Свитата си.

ВСИЧКИ

Път на Цезар!

ДОЛАБЕЛА

О, господарю, ти се прояви
като добър предвиден — туй, което
те плашеше, се сбъдна!

ЦЕЗАР

Храбра в края,
тя, намеренията ни разбрала,
пое свой царствен път. Но как, с какво
извършили са го? Не виждам нийде

пролята кръв!

ДОЛАБЕЛА

Кой бе последен с нея?

ПЪРВИ СТРАЖ

Един селяк. Донесе й смокини.
Ей в тази кошница.

ЦЕЗАР

Отрова, ясно!

ПЪРВИ СТРАЖ

О, Цезар, таз девойка — Хармиана, —
когато влязохме, бе още жива:
стоеше и говореше; оправи
короната на своята господарка,
но после изведнъж се разтрепера
и падна мъртва.

ЦЕЗАР

Благородна крехкост!
Но ако пили са отрова, щяха
да са подути, а пък тя лежи
тъй дивна, сякаш иска да вплете
втор Марк Антоний в сладката си мрежа!

ДОЛАБЕЛА

Я, вижте на гръдта й! Капка кръв
с подутинка! И на ръката — също!

ПЪРВИ СТРАЖ

Следа от змийски зъб! А пък по тези
смокинови листа проблясва слиз,
каквато край брега на Нил оставят
влечугите!

ЦЕЗАР

Да, много е възможно
змия да е причина за смъртта ѝ:
от лекаря ѝ чух, че тя усърдно
е търсила със опити различни
лек способ за умирање... Вдигнете
легло̀то ѝ и изнесете също
придружничките ѝ! Ще я положим
до нейния Антоний, тъй че нивга
да не заключи гроб на таз земя
по-царствена и по-прочута двойка!
Събития с такъв обхват покъртват
и своите причинители. Тез двама
светът ще жали, докогато слави
тоз, който тъй злочести ги направи!
Под твое ръководство, Долабела,
с войската си, орлите римски свела,
на любовта им почест ще дарим.
А след това, без бавене, към Рим!

Излизат.

[60] *Ливия* — Ливия Друзила била третата жена на Октавий Цезар. ↑

[61] *Ликтори* — пазители на реда в древния Рим, носещи символа на властта — сноп от пръчки с втъкната в него секира. ↑

[62] „... пискливо актьорче ще представя Клеопатра...“ — в древния и в елисаветинския театър женските роли се играели от момчета с още немутирали гласове. ↑

КОРИОЛАН^[1]

[0] Оригина́лното название на трагедията е: „*The Tragedy of Coriolanus*“ — „Трагедия за Кориолан“. ↑

ДЕЙСТВАЩИ ЛИЦА

КАЙ МАРЦИЙ, после **КОРИОЛАН** — римски патриций
ТИТ ЛАРЦИЙ, КОМИНИЙ — римски военачалник
МЕНЕНИЙ АГРИПА — приятел на Кориолан
СИЦИНИЙ ВЕЛУТ, ЮНИЙ БРУТ — народни трибуни
МАЛКИЯТ МАРЦИЙ — син на Кориолан
РИМСКИ ГЛАШАТАЙ
РИМЛЯНИН на име *Никанор*
ТУЛ АВФИДИЙ — военачалник на волсците
ВОЕНАЧАЛНИК на Авфидий
ВОЛСК на име *Адриан*
ДВАМА ЧАСОВИ от страна на волсците
ВОЛУМНИЯ — майка на Кориолан
ВИРГИЛИЯ — жена на Кориолан
ВАЛЕРИЯ — приятелка на Виргилия
ПРИСЛУЖНИЦА на Виргилия

Римски сенатори, патриции, едили; старейшини на волсците, съзаклятници от страна на Авфидий; граждани, войници, вестители, слуги — от двете страни.

Място на действието: Рим и околностите му; Кориоли и околностите му; Анциум.

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Улица в Рим.

Влиза тълпа от Граждани, въоръжени с тояги, прътове и друго оръжие.

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Чуйте ме, преди да продължим!

ВСИЧКИ

Говори! Говори!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Решени ли сте всички по-скоро да умрете, отколкото да гладувате?

ВСИЧКИ

Решени! Решени!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Тогава знайте, че Кай Марций е главният враг на народа!

ВСИЧКИ

Знаем го! Знаем го!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Да го убием и ще имаме жито на цена, каквато ние кажем!
Решено ли е?

ВСИЧКИ

Стига сме го повтаряли! Да го направим! Напред! Напред!

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Една дума, добри граждани!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Нас ни смятат за лоши граждани. Патрициите са добри! Това, дето им е в излишък на властниците, би ни стигнало да преживеем. Да ни даваха само огризките си, преди да са се развалили, пак бихме си рекли, че ни помагат от човештина. Но ние и тъй им се виждаме скъпи. Нашата мършавост, дрипавите ни дрехи им служат за мерило, по което отчитат своето охолство. Нашето страдание е за тях печалба. Да им отмъстим с тоягите си, преди да сме изсъхнали като тояги сами! Боговете виждат, че говоря от глад за хляб, а не от жажда за мъст!

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

И искате да почнете тъкмо с Кай Марций?

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

С него най-напред — той е бясно куче за простия народ!

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

А държите ли сметка за заслугите му към страната?

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Държим и на драго сърце бихме го хвалили за тях, ако той не си плащаше сам с гордеене.

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Не, сега говориш от злоба!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Казвам ти, че всичко славно, което е направил, направил го е все за това. Може някои благодушни да повтарят, че било от обич към отечеството, но истината е, че го е направил главно за да угоди на майка си и малко, за да се хвали с него, защото е колкото храбър, толкоз и горделив.

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Ти му приписваш като порок нещо, което му е в природата и няма как да се промени. А и не можеш да кажеш, че е алчен!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

И да не мога, това не значи, че са ми пресъхнали обвиненията. Той има толкоз недостатъци, че ще ми се умори устата, преди да ги изброя всичките!

Викове зад сцената.

Какви са тези викове? Другата страна на града се е вдигнала, а ние сме седнали да дърдорим? Към Капитолия^[1]!

ВСИЧКИ

Тръгвайте! Напред!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Стойте! Кой иде?

Влиза Менений Агрипа.

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Достойният Менений Агрипа. Един, който винаги е обичал народа.

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Да, той е честен човек. Да бяха и другите като него!

МЕНЕНИЙ

Съграждани, с какво сте се заели?

Къде сте тръгнали със тези сопи?

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Къде сме тръгнали, не е тайна за Сената. Отпреди две седмици там трябва да са подушили какво смятаме да правим, а сега ние ще им го покажем на дело. Те викат: „Дребен просяк — силен дъх“ — сега ще усетят, че и ръцете са ни силни!

МЕНЕНИЙ

Съграждани, приятели, съседи,
това ще ви съсипе!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Невъзможно —
отдавна сме съсипани, почтени!

МЕНЕНИЙ

Приятели, повярвайте, за вас
патрициите грижат се неспирно.
А пък да вдигате зарад глада
тояги срещу римската държава,
е както с тях да удряте небето,
защото Рим ще счупи сто препънки,
по-здрави от оназ, която вие
ще му поставите. От боговете —
не от патрициите — е гладът;
и коленете ви — а не ръцете —
ще ви спасят единствени от него.
Но вий от бедствието заслепени,
сте тръгнали по път, осеян само
със нови бедствия, далеч по-страшни,
и хулите държавните кормчии
като врази, когато те се грижат
като отци за вас!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Грижат се! Хубаво се грижат! Никога досега не са се погрижвали
за нас! Оставят ни да пукаме от глад, а хамбарите им пращят от жито!
Издават укази срещу лихварството в полза на лихварите! Ден не
минава да не отменят някой стар полезен закон срещу богатшите и да
не въведат някоя нова наредба против нас, бедните, та по-яко да ни
стиснат за гърлото! Ако войната не ни глътне, те ще го направят —
толкова им е обичта към нас!

МЕНЕНИЙ

Или ще се признаете за слепи
от озлобление, или сте луди!
Бих искал да ви кажа една басня.

Позната ви е може би, но толкоз
подхожда за целта ми, че ще дръзна
със още малко да я състаря.

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Добре, готови сме да я чуем. Само не си представяй, че ще ни
подсладиш мъката с приказчици. Но щом толкова искаш, карай!

МЕНЕНИЙ

В едно човешко тяло всички части
веднъж въстанали срещу стомаха
и обвинили го, че само зее
в средата им, бездействен и ленив,
и гостба получава, без да дава
ни капка труд, докато те се движат,
усещат, виждат, чуват, размишляват
и тъй в задружна работа обслужват
различните желания и нужди
на цялото. Стомахът им отвърнал...

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Е, как отвърнал, искаме да чуем!

МЕНЕНИЙ

Ще чуеш, драги... С нещо като смях —
но който не от дробовете идем,
а тъй: хъ-хъ! (Стомахът в моите басни,
вий виждате, не само разговаря,
но и се смее!) — той така отвърнал
на частите на Тялото, които
били му завидели с толкоз право,
със колкото зловиди се на вас,
че нашите сенатори не са
подобни вам...

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Какво отвърнал, казвай!

Щом мозъкът ни — крал, ръката — воин,
съветникът — сърце, кракът — жребец,
окото — страж, езикът — сигналист,
и другите подпорки в тази наша
телесна сграда...

МЕНЕНИЙ

Е? „Щом те“ — какво?...
О, как говори!... Е, какво „щом те“?

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Щом те са притеснени от стомаха,
от тази лакома помийна яма
на организма...

МЕНЕНИЙ

Хубаво! И после?

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

И после, ако те се разбунтуват,
какво могъл би да им отговори
тоз твой стомах?

МЕНЕНИЙ

Нали това разправям?...
Зрънце търпение ми дайте само
(макар да нямате от него много!)
и слушайте какво им рекъл той...

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Премного го усукваш!

МЕНЕНИЙ

Друже мой,
забележи: стомахът бил разумен,
а не припрян като онез, които
го обвинявали. Той рекъл тъй:

„Наистина, сътрудници по тяло,
аз първи получавам туй, което
изхранва всички ви. И тъй е редно,
защото съм на общото ни тяло
и склад, и работилница; но аз —
ако си спомняте, изпращам тази
храна по пътищата на кръвта
до двора на сърцето и престола
на мозъка и пак от мен по разни
потайни домакински коридори
добивате, което ви се пада,
вий всички тук, от мускулите мощни
до вените най-тънички. Тук всеки...“
Но всичко туй, приятели, помнете,
са думи на стомаха!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Помним, казвай!

МЕНЕНИЙ

„... Тук всеки — казал — няма как да знае
какво съм дал на другите, но аз
ще ви докажа, ако трябва, с цифри,
че винаги делеял съм тъй мливото:
на мене триците — на вас брашното!“...
Какво ще кажеш?

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Че е отговорил.

Но как го свързваш с нашия въпрос?

МЕНЕНИЙ

Сенатът е стомахът благодетел,
а вий сте членовете недоволни.
Защото, ако трезво прецените
разпределението на богатата,
ще видите, че всички придобивки,

от вас получени, не са заслуга
на вас самите, а че всички те
отгоре идат ви. Какво ще кажеш
пред таз тълпа ти, палец на крака й?

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Аз — палец на крака й? А защо пък?

МЕНЕНИЙ

Затуй, защото ти, макар да си
най-низкият, най-долният от този
тъй мъдър бунт, все пак вървиш най-първи.
Ти, шугав пес, по-слаб на бяг от всички,
повел си хайката от глад за плячка!...
Добре, вървете с тези свои сопи!
Нападнали са плъховете Рим
и някой, както виждам, ще си пати,
и то добре!

Влиза Кай Марций.

Привет, достойни Марций!

МАРЦИЙ

Благодаря... А вий, крамолна паплач,
отново ли бунтовната си краста
ще дръгнете, дорде ви цъфнат язви?

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

За нас ти пазил си все мили думи!

МАРЦИЙ

На тебе мила дума който каже,
ще бъде отвратителен ласкател!
Какво пак искате вий, долни псета,
роптаещи във мир и във война,
пъзливи в боя, а след него дръзки?
Тоз, който довери ви се, ще има,

където лъвов е му трябват, зайци;
и гъски — дето чакал е лисици!
Вий по-непостоянни сте във всичко
от въглен върху лед и град на слънце.
На вас ви дай да славите тоз, който
престъпил е реда, и да корите
законите, които го наказват.
Тоз, който си заслужава чест, заслужава
от вас омраза. Вашите прищевки
са като тез на болен, за когото
най-вкусно е, което най-вреди му.
На вас да се осланяш, все едно е
да плуваш във море с оловен плавник
и дъбове да сваляш със тръстика.
Да се обесите! На вас да вярвам,
които се мените всеки миг
и днес „почтен“ зовете тоз, когото
сте хулили до снощи, и „безчестен“ —
когото сте разхвалвали? Да чуем:
защо, изпълнили стъгдите, вие
ругаете достойния Сенат,
когато, ако той — напътстван свише —
не ви държеше в страх, взаимно щяхте
да се ядете като вълци зиме?...
Какво желаят?

МЕНЕНИЙ

Жито на цени,
които те да определят. Казват,
че имало във складовете много.

МАРЦИЙ

Да се обесят! „Казвали!“ Седят си
край огъня и знаят какво става
във Капитолия, кому потръгва
и кой в упадък е, поддържат групи,
уреждат бракове и величават

таз партия, а другата пък стъпкват
под своите закърпени подметки.
Та жито имало? Да бе Сенатът
не толкоз мек и да ми позволише
да поразмахам меч, аз бих издигнал
от рабските им трупове грамада,
висока хвърлей копие!

МЕНЕНИЙ

Тез тука
мирясаха без много труд, защото
макар умът обилно да им липсва,
пъзливи са порядъчно. Но как е
тълпата от оназ страна?

МАРЦИЙ

Стопи се.
Да се обесят! Кряскаха, скимтяха,
че страдали от глад, на всяка дума
помагайки си с куп от поговорки:
глад зид разбивал; мрял от пост и песът;
небето хляба давало за всички;
била храната, за да се яде —
с такива дрипи даваха те израз
на свойте искания и когато
едно от тях — тъй нагло, че от него
на благородството ще му призлее,
властта ще пребледнее! — бе прието
да бе видял как кряскаха в превара
и шапките им мазни как летяха
към рога на луната, дявол взел ги!...

МЕНЕНИЙ

Какво бе то?

МАРЦИЙ

Да имат пред Сената

застъпници-трибуни по свой избор —
на брой петима^[2] — Юний Брут, Сициний...
как беше там... Велут; и разни други.
По дявола! На таз сган аз даже
до тухла да разтуреха града ни,
не бих отстъпил толкоз! Бунтът утре,
навирил нос, от тези придобивки,
ще вземе повод, за да иска още!

МЕНЕНИЙ

Невероятно!

МАРЦИЙ

Махайте се! Марш!
Отломки долни!

Влиза забързан Вестител.

ВЕСТИТЕЛ

Тук ли е Кай Марций?

МАРЦИЙ

Стои пред теб. Какво ще съобщиш?

ВЕСТИТЕЛ

Че волсците^[3] се готвят за война!

МАРЦИЙ

Това ме радва. Тъй ще се очистим
от тоз излишък!... Идат първенците!

Влизат Коминий, Тит Ларций и други Сенатори; заедно с тях — ний Брут и Сициний Велут.

ПЪРВИ СЕНАТОР

Достойни Марций, твоите слова
се потвърдиха: волсците настъпват.

МАРЦИЙ

И Тул Авфидий, който ги предвожда,
ще ви накара да се изпотите.

Завиждам на военната му доблест
и да не бях тоз, който съм, бих искал
да бъда Тул Авфидий, никой друг!

КОМИНИЙ

Да, ти и той се сблъскахте преди.

МАРЦИЙ

Да бе светът от два враждебни стана
и Тул във моя, станал бих изменник,
за да се бия с него! Горд ме прави
ловът на лъв, опасен като него!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Тогаз, достойни Марций, придружи
Коминий в предстоящата война!

КОМИНИЙ

Ти вече обеща ми.

МАРЦИЙ

И държа
на обещаното. Тит Ларций, ти
ще видиш пак как Марций ще се сблъска
със стария си враг!... Стоиш вдървен?
Оставаш настрани?

ЛАРЦИЙ

Кой? Аз? Кай Марций,
със патерици даже, на едната
ще се облягам, с другата ще трепя,
но пак ще бъда с вас!

МЕНЕНИЙ

О, древна кръв!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Да идем в Капитолия, където
най-първите от нашите ни чакат!

ЛАРЦИЙ (*към Коминий*)

Върви пред нас!

Към Марций.

Ти, Марций, пръв след него!
Заслужил си го!

ЛАРЦИЙ

С мен, безстрашни Марций!

ПЪРВИ СЕНАТОР (*към гражданите*)

Вий, марш дома!

МАРЦИЙ

Не, нека ни последват.
Хамбарите на волсците са пълни —
да пуснем своите плъхове във тях!...
Почтени недоволници, вий тука
покажете голяма смелост — моля,
елате с нас!

Гражданите се разбягват. Излизат всички освен Брут и Сициний.

СИЦИНИЙ

Видял ли си подобен горделивец?

БРУТ

Не, той в надменността си няма равен!

СИЦИНИЙ

Когато ни избраха за трибуни...

БРУТ

Видя ли устните му и очите?

СИЦИНИЙ

Не ги видях, но гаврите му чух.

БРУТ

В гнева си той осмял би боговете!

СИЦИНИЙ

Срамливата луна би взел на подбив!

БРУТ

Дано войната грабне го! Премного
надул се е със тази своя доблест!

СИЦИНИЙ

Такъв човек, при слънце във зенита,
презира сянката, която тъпче,
и чудно как търпи да го командва
един Коминий!

БРУТ

Славата, която
той вече е добил и още търси,
по-лесно се опазва и натрупва,
ако човек умее да остане
под Първия. При всеки неуспех
Главнокомандващият е виновен;
и може той да е направил всичко
в човешките възможности, мълвата
ще каже пак за Марций: „Ех, да беше
начело той!“

СИЦИНИЙ

А при сполука нему
предубеждението ще припише
заслугата!

БРУТ

И значи: при успех
честта наполовина е за Марций;
при неуспех позорът е изцяло
Коминиев и чест за Марций пак —
без той да е заслужил ни в един
от двата случая.

СИЦИНИЙ

Върви, да видим
как той за този поход ще се готви
и ще надскочи себе си във своите
невиждани чудачества!

БРУТ

Със теб съм!

Излизат.

[1] *Капитолий* — един от хълмовете на Рим, върху който се издигали в древността главните обществени сгради и преди всичко храмът на Юпитер и Сенатът. ↑

[2] „... застъпници — трибуни... на брой петима...” — в драмата обаче участват само двама. ↑

[3] *Волси* — племе, населявало Южен Лациум — област в Централна Италия; воювало срещу Рим и покорено от него през 388 г. пр.н.е.; По-коректното название на този древен италиейски етнос е „волски“. — Бел. NomaD. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Кориоли. В съвета на волците.

Влизат Тул Авфидий и Старейшини.

ПЪРВИ СТАРЕЙШИНА

Та значи замислите ни, Авфидий,
са според теб известни вече в Рим,
така ли мислиш ти?

АВФИДИЙ

А вие как?

Кога могли сме да осъществим
план някой свой, преди да са узнали
във Рим за него? Днес четвърти ден е,
откак ми писаха... как беше точно?...
Писмото е у мен... да, ей го... чуйте:
„Тук готвят поход, но не е известно
в коя посока. Във града е глад.
Народът се бунтува. Има слух,
че възглавяват похода Коминий,
Кай Марций (твоят вечен неприятел,
но който по-омразен е на Рим,
отколкото на тебе) и Тит Ларций,
прочут храбрец. Нагдето и да тръгнат,
целта си ти по всяка вероятност.
Бъди нащрек!“

ПЪРВИ СТАРЕЙШИНА

И ние сме нащрек.

Не смятахме, че Рим ще закъснее
да ни даде отпор.

АВФИДИЙ

Но също тъй
не смятахте за лудост да държите
във тайна плана си. Но Рим, изглежда,
разкрил го е, преди да се излюпи,
и тъй осуетява нашта цел
да му превземем много градове,
преди да е разбрал, че е нападнат.

ВТОРИ СЕНАТОР

Безтрепетни Авфидий, незабавно
вземи командването на войските.
Върви при тях и остави нас тука
да браним Кориоли от врага.
Ако ни обсадят, върни се с тях,
за да разкъсаш обръча. Все пак
аз мисля, че се готвят не за нас.

АВФИДИЙ

На туй не се надявайте! Говоря
по точни сведения. Знам дори,
че части от войските им са вече
на път насам. Прощавайте! Във случай
че срещна Марций, с него сме се клели
да водим битка на живот и смърт!

ВСИЧКИ

Да те закрилят боговете висши!

АВФИДИЙ

И вас да пазят!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Сбогом!

ВТОРИ СЕНАТОР

Сбогом!

ВСИЧКИ

Сбогом!

Излизат.

ТРЕТА СЦЕНА

Рим. В дома на Марций.

Влизат Волумния и Виргилия, сядат на столчета и шият.

ВОЛУМНИЯ

Моля ти се, дъще, изпей нещо или бъди по-весела. Ако моят син ми бе съпруг, отсъствието му от къщи, с което си печели чест, би ме радвало повече от прегръдките му в ложето, с които би ми доказал най-горещата си любов. Още когато беше крехко момче и единствен плод на утробата ми; когато юношеската му прелест береше като цветя всички погледи наоколо; във възрастта, в която една майка цар да я моли цял ден, не би дала единствен час от близостта на детето си — чувствайки как славното име ще приляга на левент като него и как той би останал само красива картина на стената, ако знаменитостта не го оживеше, — с радост го пуснах да търси опасностите там, където се добива славата. Изпратих го на жестока война и той се завърна от нея увенчан с дъбови клонки. Повярвай ми, дъще, сърцето ми не подскочи толкоз, когато чух, че е момче, колкото когато видях, че е мъж.

ВИРГИЛИЯ

Ами ако беше загинал в боя, майко?

ВОЛУМНИЯ

Тогава за син щеше да ми бъде неговата слава. В нея щях да намеря потомството си. Слушай какво ще ти кажа съвсем искрено: да имам двайсет синове и всеки да ми беше скъп като твоя и моя Марций, бих предпочела единайсет от тях да паднат достойно за страната си пред това един-единствен да тъне в наслади далеч от битките.

Влиза Прислужница.

ПРИСЛУЖНИЦАТА

Госпожо, благородната Валерия желае да ви посети.

ВИРГИЛИЯ

Разрешете ми да се оттегля!

ВОЛУМНИЯ

Не, стой със нас! Аз чувам барабана
на твоя мъж и виждам как той хваща
Авфидий за косата и как хукват
пред него волците като деца,
видели мечка. Ей го, тропва с крак
и гръмко вика: „Пъзльовци, след мен!
Във Рим родени сте, ала във страх
заченати!“ — и чело, кръв струящо,
с ръка желязообкована бърше
и втурва се като жътвар, наел се,
докрай ако не свърши, да остане
без надница!

ВИРГИЛИЯ

Как „чело кръв, струящо“?
О, Юпитере! Не! Без кръв! Без кръв!

ВОЛУМНИЯ

Глупачко, млък! Кръвта краси мъжете
по-истински от златните трофеи.
Гърдите на кърмящата Хекуба^[4]
не са били тъй дивни, както после
било е челото на Хектор^[5], в кръв,
но вдигнато пред гърците!... Върви
и покани Валерия да влезе!

Прислужницата излиза.

ВИРГИЛИЯ

Закриляйте, могъщи небеса,

съпруга ми от страшния Авфидий!

ВОЛУМНИЯ

Главата на Авфидий той ще смачка
с петата си!

Влиза Валерия, следвана от Прислужницата и Придружител.

ВАЛЕРИЯ

Добър ден, драги госпожи!

ВОЛУМНИЯ

Здравейте, моя мила!

ВИРГИЛИЯ

Радвам се, че те виждам, уважаема Валерия!

ВАЛЕРИЯ

Какво правите? Наистина примерни домоседки! Какво работите там? Ах, прелестна шевица! Как е малкият ти?

ВИРГИЛИЯ

Благодаря, добре е.

ВОЛУМНИЯ

По го влече да гледа мечове и слуша барабани, отколкото да внимава в урока.

ВАЛЕРИЯ

Значи бащичко! Ужасно е сладък! Вярвайте, миналата сряда половин час стоях да го гледам, като си играеше. Един такъв решителен! Гледах го как се затича подир една златна пеперудка: улови я и я пусна. И пак подир нея! Гони я, гони я, че като се спъна, като се търкулна презглава! Но пак стана и — подир нея. Не се отказва. И накрая я хвана. И на падането ли се беше ядосал, на друго ли, но като

стисна зъбки — така — и я разкъса! Да бяхте го видели как само я късаше!

ВОЛУМНИЯ

Татковите му избухвания.

ВАЛЕРИЯ

Личи си благородникът!

ВИРГИЛИЯ

Пакостниче!

ВАЛЕРИЯ

Остави работата и да се поразходим! Този подиробед ще помързелуваш малко с мен.

ВИРГИЛИЯ

Съжалявам, госпожо, но няма да излизам.

ВАЛЕРИЯ

Няма да излизаш?

ВОЛУМНИЯ

Ще излезе, ще излезе!

ВИРГИЛИЯ

Не, с ваше разрешение, майко, наистина не искам. Няма да прекрача прага, докато мъжът ми не се върне от войната.

ВАЛЕРИЯ

Фу, съвсем не е умно да се затваряш така! Хайде, трябва да отидем при съседката, която тези дни ще ражда.

ВИРГИЛИЯ

Ще ѝ пожелаая леко раждане и ще я посещавам с молитвите си, но не мога да ида при нея.

ВОЛУМНИЯ

Но защо все пак?

ВИРГИЛИЯ

Не от леност и не че не я обичам.

ВАЛЕРИЯ

Искаш да бъдеш втора Пенелопа^[6], но казват, че вълната, която тя била изпрела, докато чакала Одисея, само напълнила Итака с молци. Хайде с мен! Да беше батистата ти чувствителна като пръстите, та поне от жал да престанеш да я бодеш! Хайде, трябва да дойдеш с нас!

ВИРГИЛИЯ

Не, мила госпожо, моля за извинение, но не мога.

ВАЛЕРИЯ

Ела и ще ти кажа чудесни новини за твоя съпруг.

ВИРГИЛИЯ

О, госпожо, още е рано за новини.

ВАЛЕРИЯ

Наистина! Не се шегувам! Снощи са пристигнали вести от него.

ВИРГИЛИЯ

Вярно ли?

ВАЛЕРИЯ

Чиста истина, сериозно ти говоря! Чух един сенатор да казва, че волците събрали войска и тръгнали срещу нас. Нашият главнокомандващ Коминий излязъл насреща им с една част от римските полкове. Твоят съпруг и Тит Ларций обсадили техния град Кориоли. Те били уверени, че ще победят и че войната ще бъде кратка. Честна дума, всичко е истина. А сега, моля те, тръгвай с нас!

ВИРГИЛИЯ

Не се сърди, уважаема Валерия, друг път ще те слушам във всичко.

ВОЛУМНИЯ

Остави я, драга! В такова настроение само би ни развалила удоволствието.

ВАЛЕРИЯ

И аз така мисля... Прощавай тогава!... Да вървим, мила!... За последен път, Виргилия, изпъди това свое тържествено решение и тръгвай с нас!

ВИРГИЛИЯ

Не, не, уважаема госпожо. Наистина не бива. Желая ви добро забавление.

ВАЛЕРИЯ

Добре, сбогом тогава!

Излизат.

[4] *Хекуба* — царица на Троя, съпруга на Приам и майка на Хектор. ↑

[5] *Хектор* — Хектор е един от главните герои на Троянската война, син на цар Приам и Хекуба; главен защитник на Троя. ↑

[6] *Пенелопа* — съпруга на гръцкия герой Одисей, чакала го да се завърне от дългите си странствания, като упорито отблъсквала предложенията за женитба на многобройни кандидати. Под техния натиск обещала да направи своя избор, след като изтъче платното си, но нощем разтъкавала изработеното през деня, за да отложи съгласието си. Името ѝ е станало синоним на съпружеска вярност. ↑

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Пред стените на Кориали.

Влизат с барабанен бой и знамена, Марций, Тит Ларций, Военачалници и Войници; към тях се приближава Вестител.

МАРЦИЙ

Вестител! Почнали са, бас държа!

ЛАРЦИЙ

Не са! Залагам коня си за твоя!

МАРЦИЙ

Съгласен!

ЛАРЦИЙ

Сключено!

МАРЦИЙ

Кажи веднага:
завърза ли началникът ни боя
с противника?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Войските са строени,
но още не е даден знак за битка.

ЛАРЦИЙ

Жребецът ти е мой!

МАРЦИЙ

Ще го откупя!

ЛАРЦИЙ

Не го продавам, нито подарявам,
но петдесет години го язди!...
Тръбете на града да се предава!

МАРЦИЙ

Далеч ли са от нас двете войски?

ВЕСТИТЕЛЯТ

На миля-две най-много.

МАРЦИЙ

Щом е тъй,
те нас ще чуват, а пък ние — тях.
Помагай, Марс, да вземем тук града,
та с мечове димящи да помогнем
на своите в битката!... Тръби, тръбачо!

Тръбен звук за преговори.

Върху стените на града се появяват двама Старейшини.

Зад вашите стени ли е Авфидий?

ПЪРВИ СТАРЕЙШИНА

Не е зад тях ни той, ни друг от нас! —
Ти страх ни вдъхваш, колкото на него,
което значи никак!

Далечен барабанен бой.

Барабанът
събира младежта ни. Ний по-скоро
стените си ще срутим, ала няма
да се тълпим зад тях като в кошара.
С тръстики сме подпрели тез врати,
които тъй залостени изглеждат,
и те сами ще зейнат!

Далечен тръбен звук.

Чувай там!
Това е Тул Авфидий, който жъне

разбитите ви полкове!

МАРЦИЙ

Там почна!

ЛАРЦИЙ

Шумът им нека бъде знак за нас!

Хей, стълбите!

Появяват се Войските на волците.

МАРЦИЙ

Те нямат страх от нас.

Отвориха вратите и излизат!

Със щитове сърцата си закрийте,

но в боя те да бъдат по-надеждни

от щитовете ви! Напред, мой Тит!

Показват ни презрение вразите

и, чувствам, пот избива ме от ярост!

Напред, войници! Който гръб обърне,

за мен ще бъде волск и ще опита

стоманата във моята ръка!

Тръбен звук. Римските войници биват изтласкани до окопите им.

Дано ви чума тръшне, срам за Рим!

Пъзливо стадо! С циреи и язви

да се покриете, та всичко живо

преди да ви съзре, да бяга в ужас,

и против вятъра на цяла миля

да заразявате! Душици гъши

в човешки вид, побягнаха пред роби,

по-слаби от маймунки! Ад и пъкъл!

От раните червени все в гърба,

а маларично бледи във лицата!

Назад! И оздравявайте, че инак,

кълна се, ще оставя враговете

и ще подхвана вас! Назад ни крачка!

Сега удръжте и ще ги прогоним
до техните женички, както те
ни гониха дотук! Напред! След мен!

Нов тръбен звук. Марций преследва волците към крепостните врати.

Вратите зоят! Бързо подир мен!
Фортуна^[7] ги отваря за ловците,
а не за зайците! След мен! След мен!

Марций преминава — след Волците — вратите, които се затварят зад него.

ПЪРВИ ВОЙНИК

Не ми се мре!

ВТОРИ ВОЙНИК

И мен!

ПЪРВИ ВОЙНИК

Попадна в клопка!

ВСИЧКИ

Това е то — изпя си песента!

Влиза Тит Ларций.

ЛАРЦИЙ

Какво се случи с Марций? Где е той?

ВСИЧКИ

Навярно е убит! Убит е сигур!

ПЪРВИ ВОЙНИК

Преследвайки безстрашно беглеците,
той влезе с тях в града, но те зад него
залостиха вратите. Той е вътре
самичък срещу целия им град!

ЛАРЦИЙ

О, благородни римлянино, ти,
дарен със чувства, бе по-здрав от своя
безчувствен меч — той гдето се огъна,
ти устоя докрай. Прощавай, Марций!
Да имаше брилянт със твоя ръст,
не щеше да е ценен като теб.
Ти беше образецът за войник,
рисуван от Катон^[8] — преди да пуснеш
във действие ужасния си удар,
ти караше с лика си буреносен
и с гръмотевицата на гласа си
от ужас да треперят враговете,
като че ли светът бе цял раздрусван
от блатна треска!

Влиза отново Марций, в кръв, нападан от Волци.

ПЪРВИ ВОЙНИК

Гледайте!

ЛАРЦИЙ

Ха! Марций —
да го спасим или загинем с него!

Сражавайки се, всички влизат в града.

[7] *Фортуна* (мит.) — богиня на щастието у древните римляни, изобразявана обикновено стъпила върху въртящо се колело. ↑

[8] *Катон* — Марк Порций Катон — римски държавник и оратор (95–46 година пр.н.е.), образец на душевна твърдост. Самоубил се в Утика след смъртта на Помпей, чийто привърженик бил. Плутарх съобщава, че той изисквал от воина не само сила и храброст, но още гръмък глас и страшен вид. Споменаването на Катон тук е анахронизъм: той е живял три века след времето на Кориолан. ↑

ПЕТА СЦЕНА

Улица в Кориоли.

Влизат римски Войници с плячка.

ПЪРВИ ВОЙНИК

Това ще си го занеса в Рим!

ВТОРИ ВОЙНИК

А аз това!

ТРЕТИ ВОЙНИК

Чума да го хване! Взех го за сребро!

Излизат.

Далечен тръбен звук. Влизат Марций и Ларций, следвани от Тръбач.

МАРЦИЙ

Виж как се трудят за пробита драхма
негодниците! Боят още трае,
а вече мъкнат стари железа,
възглавници, оловени лъжици,
неща без стойност, дрипели, които
палачът би заровил във земята
с тоз, който ги е носил^[9]!... Да се хванат!...
Чуй, чуй шума на битката оттатък!
Ненавистният ми Авфидий там
избива римляни! Мой смели Тите,
вземи войници, колкото ти трябват,
за да държиш града, пък аз със тези,
които имат дух, ще полетя
в подкрепа на Коминий!

ЛАРЦИЙ

Храбри друже,
ти губиш кръв и ратният ти труд
бе твърде тежък, за да продължиш!

МАРЦИЙ

Не ме хвали! Не съм се даже сгрял,
а кръвопускането е целебно
за хора като мен. Прощавай, друже!
Тъй в кръви, ще изляза пред Авфидий
на смъртен бой!

ЛАРЦИЙ

Дано се влюби в тебе
прекрасната Фортуна, та с вълшебства
да отклонява мечовете вражи
и да ти прати за слуга Успеха,
храбрецо знатни!

МАРЦИЙ

И към тебе също
да бъде благосклонна тя! Прощавай!

ЛАРЦИЙ

О, свръхдостойни Марций!

Марций излиза.

Ти, тръбачо,
върви и извести наред площада
на първенците да се съберат,
за да узнаят волята ни! Тръгвай!

Излизат.

[9] „... палачът... с тоз, който ги е носил...“ — по Шекспирово време дрехите на езекутирания ставали собственост на палача. ↑

ШЕСТА СЦЕНА

Близо до стана на Коминий.

Влиза, оттегляйки се, Коминий с Войниците си.

КОМИНИЙ

Сега, приятели, поотдъхнете!
Напуснахме полето със достойнство,
по римски: без ненужна упоритост
и без позорно бягство. Но врагът —
повярвайте — ще ни нападне скоро.
Докато биехме се, на вълни,
долиташе със вятъра викът
на нашите отвъд... На тях и нас
вий, римски богове, успех дарете,
та две войски в усмихнати редици
да се сберат и да ви почетат
със жертва благодарствена!...

Влиза Вестител.

Докладвай!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Войската на града извърши излаз
и даде бой на Ларций и на Марций.
Когато тръгнах, нашите се бяха
оттеглили в окопите.

КОМИНИЙ

Макар

да казваш истина, не ми харесват
словата ти. Кога се случи туй?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Преди около час.

КОМИНИЙ

Дотам е миля,
дори по-малко — чухме ги оттук.
Защо цял час си се мотал за миля
и идеш толкоз късно?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Съгледвачи
на волците видяха ме и аз
принуден бях да избикалям. Инак
отдавна да съм тук.

Влиза Марций.

КОМИНИЙ

Ха! Кой е този
като с одрана кожа? Небеса,
прилича ми на Марций! Не за пръв път
такъв го виждам!

МАРЦИЙ

Късно ли пристигам?

КОМИНИЙ

Овчар не различава гръм от хлопка,
тъй както аз — гласа гръмлив на Марций
от всички други!

МАРЦИЙ

Късно ли пристигам?

КОМИНИЙ

Да, ако туй по теб е твоя кръв,
не вражеска!

МАРЦИЙ

О, дай да те прегърна
горещо, както някога жена си,
когато я ухажвах; с радост както
в мига след сватбения пир, когато
поведоха ни свещите нагоре
към ложето!

КОМИНИЙ

О, цвят на храбростта!
Тит Ларций какво прави?

МАРЦИЙ

Управлява:
издава разпоредби и осъжда
едни на смърт, а други на прокуда,
тогоз помилва, другиго посплашва —
държи Кориоли в името на Рим
завързан като хрът, въртящ опашка —
дано го пуснат!

КОМИНИЙ

Где е робът, който
ми каза, че врагът ви бил отхвърлил?
Докарайте го тук!

МАРЦИЙ

Не го наказвай!
Неистина той казал ти е само
за знатните ни: реднишката паплач...
дано я чума тръшне! И трибуни
им дават на такива!... Даже мишки
от котката не бягат, както те
побягнаха пред сган от негодяи,
по-долни и от тях!

КОМИНИЙ

А как надвихте?

МАРЦИЙ

Часът не е за разговори. Друг път.
Врагът къде е? Пръснат ли е вече
и ако не, защо е стихнал боят?

КОМИНИЙ

Със загуби отстъпихме, о, Марций,
за да спечелим в следващия пристъп.

МАРЦИЙ

А как са разположени? Къде са
най-тежките им части?

КОМИНИЙ

Предполагам,
че сложили са в авангарда тези
от Анциум^[10] начело със Авфидий,
най-главната им сила.

МАРЦИЙ

О, Коминий,
във името на общите ни битки,
на кървите, които в тях сме лели,
на клетвата за дружба помежду ни,
прати ме, моля те, срещу Авфидий
и анциатите! И нека в миг
със мечове и копия сгъстим
тоз въздух над главите ни и смело
опитаме часа!

КОМИНИЙ

Макар че искам
в целебна баня да те видя, гдето
да ти обмажат раните с балсами,

молбата ти не мога да отхвърля.
Кои ще вземеш като най-полезни
във битката?

МАРЦИЙ

Които най-горещо
поискат да се бият... Ако има —
макар че грешно е да се съмнявам! —
сред вас такъв, комуто да се нрави
червилото, с което съм нашарен;
комуто името да е по-мило
от кожата му; който да поставя
добрата смърт над лошия живот,
а родната страна над всичко друго;
то нека той — и ако има други
да мислят като него, — нека те
издигнат меч във знак, че са готови
да следват Марций!

*Всички войници викат, размахват мечове, хвърлят шапки във въздуха и вдигат на ръце
Марций.*

Казах „меч“ не „мен“!
Ако това не е за външност само,
кой тук не струва четирима волсци?
Да, всеки би могъл да блъсне щит
о щита на Авфидий! Но за жалост,
на всички благодарен, аз не мога
да взема всички. Другите ще влязат
във работа по-късно... Да вървим!...
Четирма души нека подберат
сред най-настойчивите!

КОМИНИЙ

Храбри войни,
добре се представете в този изпит
и равни с нас ще бъдете във всичко.
На добър час!

[10] *Анциум* — град на волсите, пристанище на Лациум. ↑

СЕДМА СЦЕНА

Пред вратите на Кориоли. С барабанен бой и знамена, отиващ на помощ на Коминий и Марций, влиза Тит Ларций, придружен от един Военачалник, Войници и Водач.

ЛАРЦИЙ

Помни дълга си! Стража на вратите!
Прати центуриите^[11], щом ти пиша.
Без тях донякъде ще се държиш,
а бъдем ли разбити на полето,
и със града е свършено.

НАЧАЛНИКЪТ

Разбрано!

ЛАРЦИЙ

Затваряй бързо! Ти пред мен, водачо!
Към стана на Коминий ни води!

Излизат.

^[11] *Центурия* — римска войскава част, съставена от сто войници. ↑

ОСМА СЦЕНА

На бойното поле.

Тръбен звук. Влизат — от различни страни — Марций и Авфидий.

МАРЦИЙ

Теб само търсех! Повече те мразя
от клетвонарушител!

АВФИДИЙ

И аз — теб!

Змиите в Африка не са за мене
омразни като славата ти! Дръж се!

МАРЦИЙ

Тоз, който мръдне, роб да е до гроб
на другия, а после боговете
да го накажат!

АВФИДИЙ

Хукна ли пред тебе,
дюдюкай подир мен като по заек!

МАРЦИЙ

Преди три часа, Тул, във Кориоли
аз бих се сам и доста нещо свърших.
Не с моя кръв обагрен съм — за мъст
напрягай мощ!

АВФИДИЙ

И Хектор да си, първи
от вашите разхвалвани предци,
не би ми се изплъзнал!...

Сражават се. Неколцина Волсци се притичват в помощ на Авфидий.

Страхливци услужливи, само срам
донесе ми проклетата ви помощ!

Излизат, сражавайки се.

ДЕВЕТА СЦЕНА

В стана на римляните.

Тръбен звук за отбой. Влизат от една страна Коминий; от друга Марций, с ръка в превръзка.

КОМИНИЙ

Ако ти бях разказал за делата,
извършени от теб, не би повярвал!
Но аз ще ги докладвам там, където
сенаторите ще примесват радост
към сълзите; патрициите горди
ще слушат, свиват рамене и ахкат;
матроните — макар и в тръпен страх —
ще дават слух; а тъпите трибуни
на миризливата плебейска сган,
които ненавиждат твойта слава,
ще викат щат не щат: „Блазя на Рим,
че има такъв воин!“ А при туй
на пиршеството ни ти дойде късно,
наситил се преди това!

Влиза — завръщащ се от преследване на врага — Тит Ларций, придружен от Войниците си.

ЛАРЦИЙ

Наш вожде,
ний сбруята сме само — той е конят!
Да бе видял...

МАРЦИЙ

Не, моля ви се, стига!
И майка ми, която — като майка —
е с грамота да слави свойто чедо,
ми носи скръб, щом почне да ме хвали.

Направих — като вас, — което беше
по силите ми, тласкан — като вас —
от обич към родината. Тоз, който
направил е, каквото е желаел,
надминал ме е с много!

КОМИНИЙ

Не, ти няма
да станеш гроб на своите заслуги!
Рим трябва да узнае стойността
на синовете си. Ний грях по-страшен
от кражбата, грях равен с клеветата
ще сторим, ако скрием твоя подвиг
и премълчим това, което, даже
разхвалвано по най-нескромен начин,
ще бъде скромно. Затова те моля —
за туй, което си, а не в отплата
за стореното — тука, пред войските,
изслушай ме!

МАРЦИЙ

Аз имам две-три рани,
които ме смъдят, когато биват
припомняни.

КОМИНИЙ

Забравим ли ги, те
от нашата неблагодарност бърже
ще заберат и причинят смъртта ти!...
От всичките коне — а те са много
и хубави — и всичките богатства,
иззети в битката и във града,
една десета даваме ти ние
преди обикновената подялба,
по твой си вкус!

МАРЦИЙ

Благодаря ти, вожде,
но нямам как да убедя сърцето
да вземе подкуп, за да заплати
на меча ми. Отказвам твоя дар.
Приемам само равен дял със всички,
участвали във боя!

Дълъг тръбен звук. Всички викат: „Марций! Марций!“, размахват копия и хвърлят шапките си във въздуха; Коминий и Марций свалят своите.

Да онемееят тез тръби, които
скверните тъй! Щом музиката бойна
угодничи, дворци и градове
ще са докрай притворство и лъжа!
Ако омекват броните, да правим
от свилата на търтеите къщни
доспехите си! Стига! Затова ли,
че от носа ми рукнала кръвчица
или че погнах няколко слабака —
което тук са сторили мнозина,
без някой да ги хвали! — затова ли
ме превъзнасяте до небесата,
като че ли съм искал да гоя
нищожеството си с похвални гостби,
подправени с лъжи?

КОМИНИЙ

Свърхскромни Марций,
жесток си ти към своето добро име
и непризнателен към нас, които
заслужено венчаем те със него.
Щом буйстваш срещу себе си, то ние
ще ти поставим белезници — както
се прави с лудите, — та безопасно
със теб да разговаряме... И тъй,
да знаят всички, както знаем ние,
че в тази война венеца взе Кай Марций,
и в знак на туй дарявам му със радост
жребеца си прочут в безценна сбруя;

а за победата му над Кориоли
ви каня гръмко да го назовем
„Кай Марций Кориолан“!... Носи достойно
туй славно прозвище, додето жив си!

Тръбен звук и барабанен бой.

ВСИЧКИ

Кай Марций Кориолан!

КОРИОЛАН

Като измия
лицето си, ще видите дали
поруменял съм. Както и да е.
Благодаря ви. Яхнал твоя кон,
ще сторя всичко новата си титла
да подкрепя със подвизи.

КОМИНИЙ

И тъй,
към шатрите, където — първо дело
ще бъде да напишем в Рим доклад
за нашата победа! Ти, Тит Ларций,
върни се в Кориоли и прати ни
най-първите им граждани, с които
да сключим мир добър за нас и тях!

ЛАРЦИЙ

Ще го направя, вожде!

КОРИОЛАН

Боговете
си правят смях със мен. Не щях да взема
тъй царска плячка и сега ще трябва
да прося от началника си!

КОМИНИЙ

Казвай
и твое е, каквото и да бъде!

КОРИОЛАН

Навремето живеех в Кориоли
в дома на беден волск. Добър човек.
Сега извика ме и го видях
откарган в плен, но в този миг се мярна
пред мен Авфидий и гневът взе връх
над милостта. Освободи, Коминий,
хазаина ми!

КОМИНИЙ

Просиш за добро.
Да бе палач на моя син пак бих го
освободил! Да се изпълни, Тит!

ЛАРЦИЙ

Но как се казва?

КОРИОЛАН

Юпитер! Как беше?
Забравих го! Умората от боя
го е изтрила! Нямаме ли вино?

КОМИНИЙ

Кръвта по образа ти се е спекла.
Да идем в шатрите да те превържат!
Върви със мен!

Излизат.

ДЕСЕТА СЦЕНА

В стана на волците.

Тръбен звук. Влиза, окървавен, Тул Авфидий, следван от двама-трима Войници.

АВФИДИЙ

Градът е взет!

ПЪРВИ ВОЙНИК

Ще ни го върнат при добри условия.

АВФИДИЙ

Условия!

Бих искал да съм римлянин, щом нямам
възможност като волск да бъда туй,
което съм! Добри условия!

Какво добро могла би да открие
в един военен договор страната
на колене? Пет пъти вече, Марций,
воювам с теб — пет пъти ме разбиваш
и тъй ще бъде, зная, всеки път,
дори и да се сблъскваме по-често,
отколкото се храним! Клетва давам,
ако се срещнем пак лице с лице,
един ще падне!... Моята омраза
не знае вече чест и благородство:
ако до днес мечтаех да го смажа
в открит двубой, сега го бих наръгал
и във гърба! Със сила или с хитрост,
готов съм всякак!

ПЪРВИ ВОЙНИК

Той е същи дявол!

АВФИДИЙ

По-смел дори, макар не толкоз хитър!
И с тази смелост ме поквари той:
засенчена от нея, мойта доблест
ще измени на себе си! Какъвто
и да го сваря — болен, безоръжен,
спящ, молец се, пред жертвеник, във храм,
на capitoлия им, — тези всички
ограничения за яростта
не ще възпрат със разните си вехти
права и обичаи мойта злоба
към Марция! Дори да се окаже
във моя дом, от брата ми закрилян,
и там, гостоприемството престъпил,
ръката си жестока ще измия
в сърцето му! Върви в града и виж
какво там става и кои ще бъдат
заложници!

ПЪРВИ ВОЙНИК

А ти къде отиваш?

АВФИДИЙ

Във кипарисовия гъсталак,
при мелниците на града, където
ме чакат моите хора. Там прати ми
известие за всичко, за да зная
нагде да се насочвам.

ПЪРВИ ВОЙНИК

Ще го сторя!

Излизат.

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Площад в Рим.

Влизат Менений, Сициний и Брут.

МЕНЕНИЙ

Авгурът^[12] ми каза, че довечера ще получим известие.

БРУТ

Добро или лошо?

МЕНЕНИЙ

Не в съгласие с молитвите на народа, понеже той не обича Марций.

СИЦИНИЙ

Природата учи и зверовете да обичат, който им е приятел.

МЕНЕНИЙ

Кого тогава обича вълкът?

СИЦИНИЙ

Агнето.

МЕНЕНИЙ

Да, за да го изяде. И точно това гладните плебеи искат да направят с благородния Марций.

БРУТ

Добро агне е той, само дето блее като мечка.

МЕНЕНИЙ

Точно така: той е мечок, който живее като агне. Вие двамата сте възрастни хора — ще ви задам една задача.

БРУТ и СИЦИНИЙ

Хайде!

МЕНЕНИЙ

Посочете ми един от пороците, липсващи у Марций, който у вас да не е в изобилие!

БРУТ

Той няма липсващи пороци. Добре е запасен с всички.

СИЦИНИЙ

Особено с надменност.

БРУТ

И си няма равен по самохвалство.

МЕНЕНИЙ

Я виж ти! А знаете ли вие двамата какво е мнението за вас в града — искам да кажа, на хората от десницата^[13]? А? Знаете ли?

БРУТ и СИЦИНИЙ

Да чуем! Какво е?

МЕНЕНИЙ

Понеже заговорихме за надменност... само че да не се разгневите!

БРУТ и СИЦИНИЙ

Няма, няма. Продължавай!

МЕНЕНИЙ

Пък и да се разгневите — голяма работа! На вас дори най-дребният крадец от шайката на поводите може да ви ограби целия склад от търпение. Пуснете юздите на нрава си и се гневете колкото ви душа желае... ако душите ви това желаят. Та значи вие обвинявате Марций в надменност?

БРУТ

Не сме сами в това, уважаеми!

МЕНЕНИЙ

Знам, вие в нищо и никога не сте сами. Каквито са невръстни способностите ви, ако не ви помагаха много хора наоколо, щяхте да свършите твърде малко. И вие ще говорите за надменност! Да можехте да си извъртите очите в посока към тила, та да обозрете драгоценните си мозъци! О, да можехте!

БРУТ и СИЦИНИЙ

И какво щеше да стане?

МЕНЕНИЙ

Ами щяхте да откриете един чифт негодни, надменни, избухливи и твърдоглави трибуни — сиреч глупаци, — които си нямат равни в Рим!

СИЦИНИЙ

Менений и ти си добре известен!

МЕНЕНИЙ

Известен съм като чудака-патриций, който обича чашката си подгрято вино без добавки от Тибъра^[14]. Осъждат ме, че съм се бил разтапял от първата сълза на просител и пламвал като прахан по най-дребен повод; че съм се знаел по-малко с челото на зората, отколкото със задните части на нощта. Каквото ми е на ума, това ми е на езика и колкото злоба имам, излъхвам я в думи. Като срещна двама държавници като вас — чак Ликурговци^[15] не сте! — ако напитката, с която ме черпите, дразни небцето ми, то личи по лицето ми. И не мога да похваля речите ви, когато, слушайки цветистия ви слог, виждам не само цветята по слога, но и магарето, което пасе край него; и макар че трябва да търпя тези, които твърдят, че сте хора солидни и заслужаващи уважение все пак, който казва, че имате добри лица, лъже като разпран! Но ако вие четете всички тези мои черти по картата на микрокосмоса ми^[16], следва ли, че, както казвате, и аз съм добре

известен? И какво толкова лошо успяват да видят вашите късогледни далновидности в моя характер, дори и да е добре известен?

БРУТ

Хайде, хайде, знаем те ние тебе!

МЕНЕНИЙ

Вие не знаете нито мене, нито себе си, нито каквото и да било! На вас дай ви само дрипльовците да ви свалят шапка и подгъват коляно! Вие сте готови да пропилиете цял полезен предиобед, за да разгледате иска от петдесет стотинки на една продавачка на портокали срещу един майстор на чепове за бъчви и да отложите делото за следния ден. Пък ако се случи да ви присвие коликата наред заседанието, Нравите неми мутри като коледни маски и най-сетне надават бойния си рев: „Нощното ми гърне!“ и оставят спора заплетен, отколкото е бил преди намесата ви. В това ви се състои правораздаването: да раздадете и на двете страни титлата „Мошеници!“. Бива си ви вас двамата!

БРУТ

Добре, добре! Всички знаем, че си по-добър за шеги на маса, отколкото за съвет в Капитолия.

МЕНЕНИЙ

И жрец да си, ще те избие на шеги, щом срещнеш две смешни създания като вас. Най-мъдрата мисъл, която можете да изречете, не си заслужава мърдането на брадите ви при изричането, при все че и те не са достойни да напълнят не дюшек на кърпач, ами и самар на магаре. И вие сте седнали да ми разправяте, че Марций бил надменен! Марций, който, по най-скромна преценка, струва колкото всичките ви прадеди от Девкалион^[17] насам, макар че може някой от тях случайно да е стигнал поста наследствен палач. Лека вечер на ваши милости! Повече вземане-даване с вас може да ме зарази със шап в мозъка — нали сте пастири на плебейското стадо. Дръзвам да си взема сбогом!

Брут и Сициний се оттеглят.

Влизат Волумния, Виргилия и Валерия.

Какво има, колкото благородни, толкоз и хубави госпожи — а по-благородна не би била и самата Луна, ако беше земна! — и накъде тъй бързо следвате с нозе погледа си?

ВОЛУМНИЯ

Почтени Менений, син ми Марций е наблизил. Заклевам те в Юнона^[18], не ни бави!

МЕНЕНИЙ

А? Марций се връща?

ВОЛУМНИЯ

Да, достойни Менений, и с най-високи признания.

МЕНЕНИЙ

Приеми шапката ми, Юпитере^[19]! Благодаря ти! Ха! Марций си иде! Но наистина ли?

ВИРГИЛИЯ и ВАЛЕРИЯ

Наистина!

ВОЛУМНИЯ

Виж, това писмо е от него. И Сенатът е получил. Жена му също. И мисля, че и теб те чака едно у дома ти.

МЕНЕНИЙ

Ще накарам довечера самата ми къща да се натряска! Писмо за мен?

ВИРГИЛИЯ

Да. Аз го видях с очите си.

МЕНЕНИЙ

Писмо за мен? То ми дава писмена гаранция за седем години здраве! През цялото това време ще се плезя на лекаря. Пред този еликсир и най-великата рецепта на Гален^[20] е чисто шарлатанство или конско очистително! Ранен ли е? Винаги се е връщал с рани!

ВИРГИЛИЯ

О, не, не, не!

ВОЛУМНИЯ

Ранен е, ранен! Благодаря на боговете за това!

МЕНЕНИЙ

И аз, ако не е тежко! Раните му стоят добре. Носи ли победата в джоба си?

ВОЛУМНИЯ

На челото, Менений! За трети път се връща от бой с дъбовия венец.

МЕНЕНИЙ

И натрил ли е добре муцуната на Авфидий?

ВОЛУМНИЯ

Тит Ларций пише, че са се сражавали, но Авфидий се измъкнал.

МЕНЕНИЙ

И добре е направил, мога да го уверя. Ако не е бил побягнал, нашият Марций е щял да го направи само на Авфидиевци — не бих искал да бъда на негово място за всичкото злато в сандъците на Кориоли! В Сената знаят ли?

ВОЛУМНИЯ

Да вървим, драги мои!... Да, да, да! Сенатът е получил писмо от Коминий, в което той отдава на сина ми главната заслуга за победата. Бил надминал в тази война всичките си досегашни подвизи!

ВАЛЕРИЯ

За него наистина разказват невероятни неща.

МЕНЕНИЙ

Но верни, мога да гарантирам! И честно заплатени!

ВИРГИЛИЯ

Дано боговете го потвърдят!

ВОЛУМНИЯ

Да го потвърждават? Хе!

МЕНЕНИЙ

Кълна се, че са честно платени! Къде е ранен?

Към Брут и Сициний.

Боговете да утешат ваши милости! Марций се завръща и с нови основания да бъде надменен!... Къде е ранен?

ВОЛУМНИЯ

В рамото и лявата ръка. Ще може да покаже на народа пресни белези, когато се яви пред него за поста си. Той получи при изгонването на Тарквиний^[21] седем рани по тялото.

МЕНЕНИЙ

Освен това една в шията и две в бедрото — всичко девет, мисля.

ВОЛУМНИЯ

Преди сегашния поход имаше дваисет и пет белега.

МЕНЕНИЙ

А сега ще бъдат дваисет и седем и всеки от тях е един вражи гроб!...

Викове и тръбен звук.

ВИРГИЛИЯ

Чуйте! Тръбят!

ВОЛУМНИЯ

Сигналът му! Това е син ми, знам,
тук носещ радост, плач оставил там:

Смъртта лети след моя син-войник —
той вдига меч и тя се спуска в миг!

*Тържествен тръбен звук. Влизат Коминий и Тит Ларций, водещи Кориолан, увенчан с венец
от дъбови клонки. Следват Военачалници, Войници и Глашатай.*

ГЛАШАТАЯТ

Знай, Рим, че Марций сам се би с вразите
в стените на Кориоли и с това
спечели си честта и трето име
към Кай и Марций. Отсега след тях
ще следва почетното Кориолан.
Добре дошъл, достойни Кориолане!

Тръбен звук.

ВСИЧКИ

Добре дошъл, достойни Кориолане!

КОРИОЛАН

Достатъчно! Това ме огорчава!
Не, стига, моля!

КОМИНИЙ

Майка ти, Кай Марций.

КОРИОЛАН

О, зная кой е молил боговете
за моята победа!

Коленичи.

ВОЛУМНИЯ

Не, стани,
храбрецо мой, мой благородни Марций,

мой храбри Кай, мой току-що наречен
заслужено... как беше?... Кориолан!...
Така ли да ти викам?... Виж жена си!

КОРИОЛАН

Привет, о, моя мълчалива прелест!
Нима ме би посрещнала със смях,
да бях в ковчег, та върнал се в триумф,
ме срещаш с плач? Очи такива имат
жените без мъже и синове
във Кориоли!

МЕНЕНИЙ

Да те венчаят всички богове!

КОРИОЛАН

Ти още ли си жив?

Към Валерия.

Прощавай, драга!

ВОЛУМНИЯ

Не зная накъде да се обърна...
Добре дошли!... Добре дошъл във Рим
главнокомандващи!... И вие всички!

МЕНЕНИЙ

Сто хиляди „добре дошли“! Бих искал
да плача с глас и да се смея! Странно,
хем тежко ми е, хем се чувствам лек!
Добре дошъл! От корен да изсъхне
тоз, който не се радва, че те вижда!
По трима ви Рим трябва да лудее,
но имаме си пънове-диваци —
не е да липсват! — дето не желаят
присаждане!... Добре дошли, герои!...
Ний драката наричаме я „драка“

и „глупости“ — делата на глупака!

КОМИНИЙ

Все остър!

КОРИОЛАН

Неизменният Менений!

ГЛАШАТАЯТ

Към Капитолия! Сторете път!

КОРИОЛАН (*към Волумния и Виргилия*)

Прощавайте!... Ръката ви!... И твойта!

Преди глава да подслоня във къщи,
аз длъжен съм да посетя добрите
патриции, които ме дариха
с приветствия и титли.

ВОЛУМНИЯ

Доживях

да видя сбъдването на мечтите,
градени от сърцето ми! Остава
едничко нещо, ала Рим — аз зная —
не ще ти го откаже.

КОРИОЛАН

Знайте, майко,

че предпочитам да съм им слуга
посвоему, отколкото управник
по тяхному.

КОМИНИЙ

Към Капитолия!

Тръбен звук. Всички излизат в същия ред. Само Брут и Сициний идват напред.

БРУТ

Езиците, където се обърнеш,
говорят все за него! Очила
си слага полуслепият, та белким
го види с тях! Бъбривата кърмачка
оставя бебето си да реве
до скъсване, клюкарствайки за него,
а мърлата от кухнята забражда
с най-скъпата си кърпа мазна мутра,
катерейки се по зида да зърне
пак него, него! Лавки и прозорци
чернеят от глави; най-пъстър свят,
възседнал покривите, е единен
в таз обща мисъл: да го види! Даже
жреците се натискат със пуфтене
сред простолюдието; а, свалили
булата си, красавиците градски
допускат бузките им, по които
воюват вечно розово и бяло,
с целувки жарки да плячкосва Феб^[22]!
И глъчка — сякаш някой бог във него
се е вселил и дал му е способност
да ги привлича!

СИЦИНИЙ

Скоро ще е консул!

БРУТ

А стане ли, на нас ще ни остане
да дремем само!

СИЦИНИЙ

Той не е способен
да трупа постепенно чест и спре,
където трябва. Скоро ще загуби
печалбата си, слушай мен!

БРУТ

В това е
утехата за двама ни.

СИЦИНИЙ

И знай,
че простолюдието, на което
застъпници сме ний, ще замени
при първи повод новата му слава
със старата си злоба; а че повод
ще има то от Марций, се съмнявам
аз толкоз малко, колкото той много
ще се гордее с туй, че го е дал!

БРУТ

Веднъж го чух да се кълне, че ако
решел да става консул, то за нищо
не щял да се яви наред площада
в смирената одежда, нито щял
да вади своите белези от битки
на показ пред народа, за да проси
смердливия му глас!

СИЦИНИЙ

Добре!

БРУТ

Тъй каза!
О, той би предпочел да се откаже
от консулството, щом не е то само
по воля на Сената.

СИЦИНИЙ

И дано
изпълни туй, в което се е врекъл,
и продължи така!

БРУТ

Ще го направи!

СИЦИНИЙ

И туй ще е провалът му, за който
ний първи ще се радваме!

БРУТ

Понеже

без тоз провал проваляме се ние
и нашето влияние. Затуй
ще трябва да подскажем на народа,
че Марций винаги го е презирал
и грабне ли властта, ще го превърне
във стадо мулета, ще задуши
гласа на вождовете му и стъпче
последните му свободи, защото
за него бедните по своето право
да съществуват на света са равни
с обозните камили, на които
се плаща с тръне тежести да носят,
и със тояги, паднат ли под тях!

СИЦИНИЙ

И тези мисли, казани в момент,
когато Марциевата надменност
раздразнила е хората — което
е толкоз лесно да се предизвика,
като да пуснеш куче на овце! —
ще хвърлят искра в сухата им слама
и огънят ѝ ще очерни Марций
завинаги!

Влиза Вестител.

БРУТ

Какво ни носиш? Казвай!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Изпратен съм при вас да ви поканя
във Капитолия. Изглежда Марций
ще стане консул. Зърнах глухонеми
да се тълпят, за да го видят; слепи —
за да го чуят. Своите ръкавици
матроните му хвърляха, а кърпи —
жените и девойките. Пред него
видях като пред статуя на бог
да се покланят знатни, а народът
със шапки и със рев наподобява
пороен дъжд със тътени. За пръв път
такова чудо виждам!

БРУТ

Да вървим
към Капитолия, очи, уши
отдали на момента, а сърца
на следствията му!

СИЦИНИЙ

Докрай със теб!

Излизат.

[12] *Авгури* — жреци в древния Рим, които гадаели за волята на боговете по вътрешностите на жертвените животни и полета на птиците. ↑

[13] „... *на хората от десницата*“ — знатните римляни заемали в боя десния фланг на войската. ↑

[14] „... *подгрято вино без подправки от Тибъра*.“ — всъщност не древните римляни, а англичаните от Шекспирово време пиели виното затоплено. ↑

[15] *Ликурговци* — Ликург е легендарният основател и законодател на Спарта — живял около 820 г. пр.н.е. ↑

[16] „... по картата на микрокосмоса ми...” — тоест по лицето ми. Според средновековната философия в човека — микрокосмос — се намирили всички съставки на Вселената — макрокосмоса; а лицето на човека отразявало неговата същина, т.е. било неговата карта. ↑

[17] *Девкалион* (мит.) — царят на Фтия, Девкалион, и жена му Пира били смятани в древността за родоначалници на човечеството, защото единствени се били спасили от потоп, изпратен от Зевс, като се изкачили на планината Парнас. ↑

[18] *Юнона* (мит.) — римска богиня, съответстваща на гръцката Хера. ↑

[19] *Юпитер* (мит.) — върховен бог на римляните, съответстващ на гръцкия Зевс; цар и баща на боговете и хората. ↑

[20] *Гален* — Клавдий Гален — прочут лекар — грък, живял главно в Рим през II век. ↑

[21] *Тарквиний* — легендарен римски цар — Тарквиний Горди. ↑

[22] *Феб* е другото име на Аполон, едно от главните божества на гръцката митология — бог на слънцето и на изкуствата. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Сенатът в Рим.

Влизат двама Слуги с възглавници за скамейките.

ПЪРВИ СЛУГА

Бързо, бързо! Всеки миг ще пристигнат! Колко души са кандидати за консулството?

ВТОРИ СЛУГА

Казват, трима: но всички смятат, че ще го получи Кориолан.

ПЪРВИ СЛУГА

Бива си го като войник, само че е страшно горделив и гледа отвисоко на простия народ.

ВТОРИ СЛУГА

Много големци са гъделичкали народа, без той да ги е обиквал. Пък други е обиквал, без сам да знае защо. Така че той, ако обича без причини, то и мрази без основания. Това, че на Кориолан явно му е все едно дали народът го обича, или напротив, показва, че добре му знае нрава и че от благородна небрежност не се и опитва да скрие това от него.

ПЪРВИ СЛУГА

Ако му беше все едно дали народът го обича, или не го обича, той щеше да се колебае по средата и нямаше да му прави ни добро, ни зло. А той така усилено си навлича народната ненавист, че народът не смогва да му възнагради усилията докрай; просто не пропуска да направи нещо, с което отново да докаже на простите хора, че им е заклет враг. А пък това, че си търси явно неодобрението и омразата им, никак не е по-добро от това, което го отвращава: да им се подмазва, за да печели обичта им.

ВТОРИ СЛУГА

Той има големи заслуги към отечеството. Възходът му нагоре не стана по леки стъпала, като на тези, дето, мазни и любезни, без да извършат нищо истински полезно за народа, си печелят неговото уважение със шапкосваляне; той така запечата своите дела в хорските очи и получените признания — в хорските сърца, че ако езиците останеха неми, без да ги потвърдят, това би било черна неблагодарност; а пък ако биха се опитали да ги отричат, би било проява на злоба, която, опровергавайки се сама, би пожънала упрек и отпор от всяко честно ухо.

ПЪРВИ СЛУГА

Хайде стига за него! Достоен човек е. Бягай, че идат!

Продължителен тръбен звук. Предхождани от Ликтори^[23] влизат Патриции, Кориолан, Менений, Коминий, Сициний, Брут. Всички — трибуните отделно — заемат местата си.

МЕНЕНИЙ

Приключили въпроса за мира
със волсците и пратили да викнат
Тит Ларций в Рим, като основна точка
на заседанието ни остава
да наградим блестящите заслуги
на този, който защити тъй храбро
родината. Сенатори почтени,
поискайте от днешния ни консул
и бивш военачалник в таз победно
завършила война да ни разкаже
делата на Кай Марций Кориолан,
присъстващ тук, за да го възмездим
с признателност и почест, съответни
на храбростта му!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Говори, Коминий!
С подробности, та да усетим липса

на средства за награда, не на воля
да наградим!... Трибуни на народа,
ще ви помолим да дадете слух
и после да въздействате със слово
на простолюдието, да приеме
решението ни.

СИЦИНИЙ

С добра задача
е нашето събрание и ние
сме склонни да възславим и издигнем
виновника му.

БРУТ

Въпреки че бихме
го сторили със по-голяма радост,
ако и той зачиташе народа
със педя повече.

МЕНЕНИЙ

Не е уместно!
Да бе мълчал! Желаш ли да чуеш
доклада на Коминий?

БРУТ

Добре с радост,
но моят укор беше по-уместен
от твойто скастриане.

МЕНЕНИЙ

Народа той
обича, но не искайте да спи
в едно легло със него!^[24]... Говори,
достойни наш Коминий!

Кориолан става, за да излезе.

Не, стой тук!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Кориолане, няма срам за теб,
да слушаме за твоите дела,
когато са достойни.

КОРИОЛАН

Ваша чест,
бих предпочел да имам нови рани
за излекуване пред туй да трябва
за старите да слушам!

БРУТ

Вярвам, Марций,
че не от мойта дума тъй побягваш!

КОРИОЛАН

Не. Вярно е, че дето съм се втурвал
към ударите, бягал съм от думи;
но своята не ме рани, понеже
не бе ласкателна. А пък народа
обичам толкоз, колкото той сам
заслужил си е...

МЕНЕНИЙ

Моля те, седни си!

КОРИОЛАН

По-скоро бих оставил да ми чешат
тила на припек след сигнал за бой,
отколкото да слушам как надуват
нищожните ми действия!

Излиза.

МЕНЕНИЙ

Трибуни,
как искате такъв да се подмазва
на вашия плодящ се жабуурняк —
във който един само на хиляда
се ядва! — като, вижте го, готов е
ръце, нозе да отдаде за слава,
но не — едно ухо, за да я чуе!...
Коминий, говори!

КОМИНИЙ

Гласът ми слаб е
за гръмките дела на Кориолан!
Ако е вярно туй, че храбростта е
основна добродетел за човека,
то този, за когото ви говоря,
не знае себеравен. Още само
шестнадесетгодишен, той се би
срещу Тарквиний, тръгнал против Рим.
Тогавашният ни диктатор — нека
възславя паметта му! — забеляза
как още със страни на амазонка^[25]
тъй гонеше четинести мъжаги
и как, разкрачен над един ранен
от нашите, пред консулския поглед
посече три противника. Дори
Тарквиний сам под удара му рухна
на колене. Така във дни, когато
могъл би да играе женски роли^[26]
той в боя се показва първи мъж
и беше увенчан с венеца дъбов.
Тъй в юношеска възраст възмъжал,
израсна той като море и в жара
на седемнайсет битки оттогава
успя да развенчае всички други
прочути мечове. А пък за боя
във Кориоли и край него нямам
достойни думи! Той успя да спре

страхливците и с личния си пример
превърна ужаса им във забава!
Подобно водораслите под кила
на кораб в пълен ход, вразите в страх
полягаха и падаха пред него
и мечът му печаташе със смърт,
където спуснеше се! Цял във кърви,
напомняше той грозен механизъм —
тъй всеки негов мах бе отбелязван
от смъртен вик! Преминал сам-самичък
през гибелните порти, сам отново
излезе вън и, въглавил нов удар,
като планета порази града^[27]
и свършено!... В тоз миг далечен шум
проправи си в слуха му път и мигом
духът му удвоен замести всичко,
което уморено бе в плътта,
и аз видях го да се връща в боя,
за да се носи с меч, димящ над него,
като че ли би искал да е вечно
крвопролитие. И додето
поле и град не бяха наши, той
не спря да си отдъхне!

МЕНЕНИЙ

Храбър мъж!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Съвсем по мярка за честта, която
очаква го!

КОМИНИЙ

И плячката отритна,
богатствата изгледа, сякаш бяха
презряна кал! Той не ламти дори
за толкоз, колкото му би дарила
самата Нищета! Награда дири

за своите подвизи във тях самите
и своя жизнен срок разходва, сякаш
в усилия да го скъси!

МЕНЕНИЙ

 Такъв е!
Да го повикаме!

ПЪРВИ СЕНАТОР

 Да влезе!

ПРИСЛУЖНИК

 Иде!

Влиза отново Кориолан.

МЕНЕНИЙ

Сенатът, Кориолане, е щастлив
да те направи консул.

КОРИОЛАН

 Дълг за мене
е да му служа винаги!

МЕНЕНИЙ

 В този случай
остава да говориш на народа.

КОРИОЛАН

Заклинам ви да ме освободите
от този обичай! Не бих могъл
да се явя в разнищената тога
и, сочейки си раните, да прося
съгласието им. Аз много моля
да мина без това.

СИЦИНИЙ

Народът трябва
да бъде питан и държи обредът
да се изпълни точно.

МЕНЕНИЙ

Преглътни го!
Не ги дразни и като всички свои
предшественици приеми честта
със формата й!

КОРИОЛАН

Във подобна роля
ще се червя. Туй право би могло
да се отнеме на народа!

БРУТ (*към Сициний*)

Чу ли?

КОРИОЛАН

В гърдите да се тупам: „Туй направих!
Онуй направих!“? Да показвам рани,
забравени от мен самия, сякаш
съм ги добивал, за да ми заплащат
за тях с гласа си?

МЕНЕНИЙ

Не прави въпрос!...
На вас, трибуни на народа, ние
възлагаме да му оповестите
решението ни, а пък на тебе,
наш консуле, желаем чест и радост!

СЕНАТОРИТЕ

На Кориолан желаем чест и радост!

Тръбен звук. Излизат всички освен Брут и Сициний.

БРУТ

Разбра ли как ще се държи с народа?

СИЦИНИЙ

Дано народът разбере го скоро!
Благодарейки, той ще им покаже,
че би намразил сана си, ако
от тях го бе получил.

БРУТ

Да вървим,
за да им кажем станалото тук!
Те чакат на площада.

Излизат.

[23] *Ликтори* — пазители на реда в древния Рим, носещи символа на властта — сноп от пръчки с втъкната в него секира. ↑

[24] „... да спи в едно легло със него!“ — в Англия от Шекспирово време индивидуалните кревати били рядкост. Обичаят да се спи с приятели или със съвсем чужди лица в едно легло се запазил до средата на XVII век и сред висшите класи на обществото. ↑

[25] *Амазонки* (мит.) — легендарно племе, съставено от войнствени жени; за поддържане на рода си те встъпвали в брак с мъже от съседните племена, които после изпращали обратно заедно с родилите се синове, като задържали при себе си дъщерите. ↑

[26] В древния и в елизабетинския театър женските роли се играели от момчета с още немутирали гласове. ↑

[27] „... като планета порази града...“ — според схващанията на Шекспировото време планетите упражнявали силно благотворно или пагубно въздействие върху хората. ↑

ТРЕТА СЦЕНА

Форумът в Рим.

Влизат Граждани.

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

С една дума, ако ни поиска гласовете, не можем да му ги откажем.

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Можем, стига да искаме.

ТРЕТИ ГРАЖДАНИН

Имаме право да му ги откажем, но то е такова право, че няма да е право, ако го използваме; защото, ако той ни покаже раните си и ни разправи подвизите си, ние сме длъжни да отговорим със своите езици на неговите неми рани; и да платим за благородните му подвизи с благородна признателност. Неблагодарността е нещо чудовищно и ако народът прояви неблагодарност, значи е чудовище. И ще излезе, че ние, понеже сме членове на народното тяло, сме членове от тялото на чудовище.

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Да, и без това за нищо и никакво ни викат така. Преди, когато се разбунтувахме заради житото, той самият не се побоя да ни нарече „разноглаво множество“.

ТРЕТИ ГРАЖДАНИН

Мнозина са ни наричали тъй. И не че косите върху главите ни са разнообразни — на едни черни, на други кестеняви, на трети рижи, а на четвърти никакви, — ами защото умовете ни са разноцветни. И наистина, ако умовете на всички ни трябваше да излязат от един череп, честна дума, биха се разлетели на изток, запад, север и юг и

единствената точка, в която биха се срещнали, щеше да бъде съгласието, че правилната посока сочи към всички точки на компаса.

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Тъй ли мислиш? И накъде според теб ще литне моят ум?

ТРЕТИ ГРАЖДАНИН

Той изобщо по-мъчно ще се измъкне, отколкото на другите — какъвто си пън, здраво се е вклинил в главата ти. Но ако беше на свобода, без друго щеше да литне на юг.

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Защо на юг?

ТРЕТИ ГРАЖДАНИН

За да се разтвори в южните мъгли. Там три четвърти от него ще образуват заразна роса^[28], а на четвъртата ще й домилее за кратуната ти и дано се върне в нея, та да си намериш жена.

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Ти без смешки не можеш. Карай, продължавай!

ТРЕТИ ГРАЖДАНИН

Решени ли сте всички да му дадете гласовете си?... Впрочем няма значение — мнозинството му стига. Казвам ви, да ще само да бъде малко по-близък до народа, и от него по-достоеен няма.

Влизат Кориолан, в тога на смирението, и Менений.

Ето го в дрехата на смирението! Внимавайте в държанието му! Стойте, не се струпвайте всички наведнъж! Ще отиваме към него по един, по двама или по трима! Той трябва да пита всекиго поотделно, та всеки да има честта да му даде личния си глас със собствения си език. Вървете след мен и аз ще ви пускам на групи!

ВСИЧКИ

Добре! Хайде!

Гражданите излизат.

МЕНЕНИЙ

Не, нямаш право. Толкоз най-достойни
са го извършвали!

КОРИОЛАН

Какво да кажа?

„... Почтени гражданино...“ Дявол взел го,
езикът ми не ще да се обърне!
„... виж тези рани. Аз добих ги в битка
за родината си, когато доста
събратя твои хукнаха във ужас
от своите барабани!“

МЕНЕНИЙ

О, небе!

Така не бива! Ще ги молиш само
да бъдат с тебе!

КОРИОЛАН

С мен? Да се обесят!

Аз всичко дал бих да са против мен,
тъй както са против добрите нрави,
които нашите жреци напразно
втълпяват им!

МЕНЕНИЙ

Ти всичко ще погубиш!

Отивам си. Приказвай им така, че
да има полза!

Влизат отново трима Граждани.

КОРИОЛАН

Полза? Научи ги

лицето си да мият и зъбите!
Ха, ето един впряг пристъпва вече!...
Вий знаете защо съм тук?

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Да, знаем.
Какво подтиква те да ни го искаш?

КОРИОЛАН

Заслугите ми само.

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Заслугите ти само?

КОРИОЛАН

Да, не желанието.

ТРЕТИ ГРАЖДАНИН

Как не желанието?

КОРИОЛАН

Така. Сам никога не бих желал да досаждам с просия на бедняци.

ТРЕТИ ГРАЖДАНИН

Трябва да ти е ясно, че щом ти даваме нещо, надяваме се и нещо да получим с твоя помощ.

КОРИОЛАН

Тогава моля: цената ви за консулството?

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Цената ни е да го поискаш учтиво.

КОРИОЛАН

Учтиво? Гражданино, умолявам ви да ми го дадете. Имам много рани за показване, само че насаме... Твоя мил глас, драги? Какво ще кажеш?

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Имаш го, уважаеми.

КОРИОЛАН

Сключено, дай ръка! Два уважаеми гласа вече си изпросих. Получих милостинята ви. Сбогом!

ТРЕТИ ГРАЖДАНИН

Малко беше особено...

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Ако трябваше сега да решавам... Но карай да върви!

Гражданите излизат. Влизат отново други двама Граждани.

КОРИОЛАН

Моля вас двамата, ако това е в съзвучие с гласовете ви, да одобрите избирането ми за консул. Ето ме в обичайната дреха.

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Ти служи на страната си добре и недобре.

КОРИОЛАН

А отговорът на гатанката?

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Беше бич за нейните неприятели и тояга за приятелите й. Ти не си любил никога човека от улицата!

КОРИОЛАН

И би трябвало да ме уважавате повече затуй, че любовта ми не е била улична. Но щом се налага, ще се науча да лаская своя побратим — народа, за да си заслужи добрия му отзив за мен. Той цени високо това умение и щом за Негова Мъдрост е по-важно да има мекия ми гръбнак, отколкото твърдото ми сърце, ще поупражнявам угодническия

поклон и ще му свалям шапка най-лицемерно, тоест, мерейки лицето си по образа на някои приятели на народа и пръскайки щедро техните чарове към всеки, който ги пожелае. И тъй, заклевам ви, направете ме консул!

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Надяваме се, че ще ни бъдеш приятел и от сърце ти даваме гласовете си.

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Получил си много рани в бой за родината.

КОРИОЛАН

Няма да подпечатам знанието ти с гледката на белезите им... Много ценя вашите гласове, за да ви задържа повече.

ПЪРВИ и ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Да те поживят боговете, уважаеми! От сърце ти го желаем.

КОРИОЛАН

О, драгоценни думи!

Гражданите излизат.

По-добре
човек от глад и бедност да умре,
отколкото да проси за награда
заплатата, която му се пада!
Навякъл тази овчо-вълча тога,
съгласие ненужно как аз мога
от Дик и Том^[29] да чакам? Обичай!
Но ако обичаят няма край
и в нравите ни никой не мете
праха на вехтите лъжи, то те
не ще дадат на истините млади
да подадат над техните грамади
филиза си!... Не, аз не съм им шут!
Да взима сана други, щом е луд

да им се мазни!... Но дотука мина.
Изкарал съм едната половина,
остава другата!...

Влизат отново трима други Граждани.

И ето идат
три нови гласа!... Дайте ми гласа си!
За ваште гласове съм се сражавал!
За тях на пост съм бдял! За тях тук нося
над две дузини рани! Три по шест
сражения за ваште гласове
видял съм или чувал да описват!
Заради ваште гласове съм вършил
безчетни подвизи и други още!
Гласувайте за мен! Аз, честна дума,
бих искал да съм консул!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Извършил е благородни дела — никой честен човек няма да му
откаже гласа си!

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Да го одобрим за консул! Да му дадат боговете радост и дано го
направят приятел на народа!

ПЪРВИ и ТРЕТИ ГРАЖДАНИН

Дано, дано! Да те поживят боговете, славни консуле!

Излизат.

КОРИОЛАН

Три ценни гласа!

Влиза отново Менений заедно с Брут и Сициний.

МЕНЕНИЙ

Достатъчно! Трибуните ти дават
народното доверие. Сега
остава ти с парадните си знаци
да се явиш в Сената.

КОРИОЛАН

Значи свърши?

СИЦИНИЙ

Да, можем за изпълнено да сметнем
измолването на гласа. Народът
прие те и е свикан незабавно
за твойто утвърждаване.

КОРИОЛАН

Къде?

В Сената ли?

СИЦИНИЙ

Да, там, Кориолане!

КОРИОЛАН

А мога ли да махна тез одежди?

СИЦИНИЙ

Да, можеш.

КОРИОЛАН

Незабавно ще го сторя
и, себе си познал, ще дойда там.

МЕНЕНИЙ

Аз идвам с теб!... Вий тръгвате ли също?

БРУТ

Не, чакаме народа!

СИЦИНИЙ

Ще се видим!

Кориолан и Менений излизат.

СИЦИНИЙ

Това е то! Постигна си целта
и развълнуван е, личи по всичко.

БРУТ

Запазил е под дрехата смирена
сърцето си надменно!... Ей ги, идат.
Ще ги разпуснеш ли?

Влизат отново Гражданите.

СИЦИНИЙ

Е, господа,
избрахте ли за консул този човек?

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Да, ний му обещахме своя глас.

БРУТ

Дано заслужи вярата ви в него!

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Дано, защото — може да съм прост —
но май че ни се смееше, когато
ни искаше гласа.

ТРЕТИ ГРАЖДАНИН

Какво ти „май че“!
То беше жива гавра!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Не, не беше!
Такъв си му е говорът на него!

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Ти тука си единствен, който мисли,
че той не се е подигравал с нас!
Защо не ни показва своите рани?

СИЦИНИЙ

Не е възможно! Той ги е показал!

ВСИЧКИ ГРАЖДАНИ

Не е! Не е! На никого от нас!

ТРЕТИ ГРАЖДАНИН

Готов бил — каза — да ми ги покаже,
но насаме! И шапка ни свали,
пак ето тъй, на подбив! „Искам — вика —
да стана консул, но по обичая
не мога без гласа ви, тъй че — казва —
гласувайте за мен!“ А след това —
„Благодаря ви — рече — за това, че
почетохте ме с милия си глас.
Сега, когато дали сте го, хайде
не сте ми нужни!“ Туй не е ли гавра?

СИЦИНИЙ

Но как били сте толкова без усет,
че да не я почувствате, или,
почувствали я — толкова наивни,
че пак да го поддържате?

БРУТ

Ай! Ай!

Защо не сте му казали тъй, както
ви учихме: че докато е нямал
все още власт, като сановник дребен,

е бил ваш враг и яростен противник
на вашите права и свободи
и че сега, ако добил възможност
да управлява цялата държава,
остане все така плебейомразец,
то всеки глас за него ще е просто
проклятие за вас? Защо не сте му
открито казали, че ако него
безспорните дела достоен правят
за сана, който иска, то и вие,
гласувайки за него, сте във право
да храните надежди, че, превърнал
омразата си в обич, той ще бъде
добър към вас управник?

СИЦИНИЙ

Ако бяхте
послушали съвета ни, туй би
подложило духа и склонността му
на изпитание. По този начин
вий щяхте да изтръгнете от него
любезно обязательство, с което
го бихте свързали при първи случай;
или, обратно, думите ви щяха —
каквото сприхав е и самоволен —
да го раздразнят и тогаз гневът му
ви би послужил за естествен повод
да го отхвърлите!

БРУТ

Той обич проси,
не криейки от вас, че ви презира,
та после ли ще ви прости, когато
презрението му добие сила
да смачка всички ви? Нима сте вие
с тела, но без сърца? И тез езици
затуй ли ви са дадени: да викат

против ума ви?

СИЦИНИЙ

Молиха ви други
вий: не! — а днес гласувате за който
се гаври с вас!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Не сме го утвърдили.
Все още можем да го провалим!

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

И ще го сторим! Да! Петстотин гласа
от мен ги имате!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

От мен хиляда
и техните приятели в прибавка!

БРУТ

Вървете и кажете на народа,
че тоз, когото е избрал за консул,
правата му ще смачка и ще тачи
гласа му, колкото гласа на куче,
което хем държано е да лае,
хем бой яде за същото!

СИЦИНИЙ

И нека,
размислили по-трезво, отменят
припрения ви избор! Изтъкнете
известните му гордост и ненавист
към простия народ! Да чуят с колко
високомерие е носел той
смирената уж тога; как е искал
гласа ви с явен подбив! Обяснете,
че от възторг пред война не сте

почувствали надменното държане,
с което той отново дал е израз
на своето дълбоко вкоренено
презрение към вас!

БРУТ

Вина хвърлете
и върху нас, трибуните, които
не само че не сме ви отклонили
от грешката, но сме и настояли
да изберете него!

СИЦИНИЙ

Да, кажете,
че действали сте повече по натиск
на двама ни, отколкото по свойте
дълбоки убеждения; че консул
сте го избрали вий по дисциплина
против гласа на личната си съвест!
Да, струпайте вината върху нас!

БРУТ

Не ни жалете! „Речи ни държаха —
кажете им — за туй от колко млад
бил почнал на родината да служи
и колко дълго служил й; и как бил
от корена на Марциите, който
бил дал Анк Марций^[30] — син на дъщерята
на Нума^[31], който царства след Хостилий^[32],
и че предци били му Квинт и Публий,
които построиха най-добрия
водопровод за Рим, и Цензорин^[33],
наречен тъй, защото беше цензор
на два пъти...“

СИЦИНИЙ

Подвели сме ви значи

да подкрепите този мъж с това, че
е бил от славен род и сам заслужил;
но свързвайки държането му днеска
със миналото, сте се убедили,
че той е враг народен и затуй
оттегляте гласа си!

БРУТ

Подчертайте
(и неведнъж!), че никога не бихте
постъпили така, ако ний двама
не бяхме ви подсторили! А после,
когато се сберете множество —
към Капитолия!

ГРАЖДАНИТЕ

Добре! Те всички,
кажи-речи, се каят!

Гражданите излизат.

БРУТ

Да вървят!
За предпочитане е бунтът днес
пред утрешния, по-голям без друго!
Ако, какъвто му е нравът, Марций
избухне от обрата им, ще можем
да се възползваме и от гнева му.

СИЦИНИЙ

По-бързо в Капитолия, преди
човешкият поток да го е стигнал!
Тъй ще изглежда — както е отчасти
самозапалило се туй, което
подкладохме ний с теб.

[28] „... заразна роса...“ — южните ветрове за Шекспировите съвременници били злотворни; носели заразни влаги и т.н. ↑

[29] „... от Дик и Том...“ — (в оригинала „Дик и Хоб“), израз в смисъл „от всеки срещнат“; характерно за Шекспир използване на съвременен за него английски колорит в една историческа драма с римски сюжет. ↑

[30] Анк Марций — четвърти по ред от легендарните царе на Рим — 630–616 г. пр.н.е. ↑

[31] Нума Помпилий — втори легендарен цар на Рим — 714–671 г. пр.н.е. ↑

[32] Хостилий — Тул Хостилий, трети легендарен цар на Рим — 671–630 г. пр.н.е. ↑

[33] Цензорин — името на този неизвестен римски общественик — както и имената Публий и Квинт — Шекспир е взел от Плутарх. Цензорите са били римски чиновници, които съставяли избирателните списъци по имущество и социален слой; те действали също и като съдии в областта на морала. ↑

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Улица в Рим.

Тръбен звук. Влизат Кориолан, Менений, Коминий, Тит Ларций, Сенатори и Патриции.

КОРИОЛАН

Авфидий — казваш — пак е сбрал войска?

ЛАРЦИЙ

Да, сбрал е, и затуй решихме бързо
да сключим мир.

КОРИОЛАН

И волсците са значи
готови пак при първи сгоден случай
да ни нападнат!

КОМИНИЙ

Те са тъй сломени,
о, консул е, че ние с теб едва ли
ще доживеем да ги видим пак
под бойно знаме.

КОРИОЛАН

Срещна ли го лично?

ЛАРЦИЙ

При мен дойде той със охранен пропуск,
прокле кориолците, задето бяха
отстъпили града си, и се върна
във Анциум.

КОРИОЛАН

За мене спомена ли?

ЛАРЦИЙ

Да, консуле.

КОРИОЛАН

Как каза? Какво каза?

ЛАРЦИЙ

Че бил кръстосвал често с тебе меч,
че мразел те над всичко на света,
че би заложил всичко свое ценно
дори за най-нищожната възможност,
назван да бъде победител твой!

КОРИОЛАН

И в Анциум е, казваш?

ЛАРЦИЙ

Да.

КОРИОЛАН

Как нямам
предлог да срещна злобата му там!
Добре дошъл!

Влизат Брут и Сициний.

Народните трибуни!
Езици на безликата уста!
Презирам ги! Тъй пъчат се с властта си,
че благородството не може вече
да ги търпи!

СИЦИНИЙ

Ни крачка!

КОРИОЛАН

Как? Защо?

БРУТ

Опасно е за тебе по-нататък!

КОРИОЛАН

Каква е таз промяна?

МЕНЕНИЙ

Причината да чуем!

КОМИНИЙ

Не е ли той избран и одобрен
от знатни и народ?

БРУТ

Не е, Коминий.

КОРИОЛАН

Деца ли са гласували за мен?

ПЪРВИ СЕНАТОР

Трибуни, дайте път на Кориолан!

БРУТ

Народът е възбуден срещу него!

СИЦИНИЙ

Назад или ще свърши всичко с бунт!

КОРИОЛАН

Това ли ви е стадото? Такива
да имат глас? Сега за да го дават
и миг след туй оттеглят? Вий защо сте?
Нали сте им уста, защо не им
сдържите зъбите? Или сами
сте ги насъскали?

МЕНЕНИЙ

Не се вълнувай!

КОРИОЛАН

Това е заговор, скроен нарочно,
за да превие знатните. Добре,
живейте с тез, които нито могат
да управляват, нито се оставят
да бъдат управлявани от други!

БРУТ

Не ги вини във заговор! Те викат,
че си се гаврил с тях; а неотдавна,
като им дадохме безплатно жито,
ти беше против туй и назова
народните защитници „ловци
на сгодни случаи, политикани,
врази на благородните“.

КОРИОЛАН

Какво?

Че туй се знаеше!

БРУТ

Но не от всички!

КОРИОЛАН

И ти сега си ги осведомил?

БРУТ

Кой, аз ли?

КОРИОЛАН

Ти! Способен си на туй!

БРУТ

Способен съм на по-добри дела

от твоите!

КОРИОЛАН

Защо ли ставам консул?
Ще почна като вас да пакостя
и ето ме трибун!

СИЦИНИЙ

Показваш много
това, с което си вбесил народа.
Щом искаш да пристигнеш там, загдето
си се отправил, трябва по-любезно
за пътя да разпитваш, инак няма
да станеш нито консул, нито наш
събрат-трибун.

МЕНЕНИЙ

По-кратко!

ЛАРЦИЙ

Някой явно,
подучил е и настървил народа.
Тез хитрости не правят чест на Рим,
а Кориолан не е заслужил с нищо
тъй срамна спънка в чистия си път
към славата.

КОРИОЛАН

Отново за туй жито!
Да, казах го и пак ще го повторя.

МЕНЕНИЙ

След туй! По-късно!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Не сега в гнева си!

КОРИОЛАН

Сега и тука! Знатните ми братя
ще ми простят, а пък смрадта менлива
да слуша и се види във речта ми,
защото аз не знам да гъделичкам!
Повтарям пак, че глезенето с тях
подхранва къклицата на метежа
и непокорството, което ние
сами разсеяхме във своята нива,
когато смесихме зърната долни
с отбраните; а пък не можем каза,
че сме без дух или че власт ни липсва
освен оназ, дарена пак от нас
на дрипльовците!...

МЕНЕНИЙ

Стига! Престани!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Мълчи, заклеваме те!

КОРИОЛАН

Да мълча?

Безстрашно, както лял съм кръв във бой,
гръдта ми ще сече слова, клеймящи
проказата, от чийто струпей ние
уж плашим се, а всъщност правим всичко,
за да го пипнем!

БРУТ

За народа ти
говориш сякаш не човек си, страдащ
от неговите слабости, а бог,
дошъл да го наказва!

СИЦИНИЙ

И народът

ще чуе всичко туй!

МЕНЕНИЙ

Какво ще чуе?
Две думи, казани във гняв?

КОРИОЛАН

Във гняв?
Да бях спокоен като втори сън,
пак бих ги казал! И сега ги мисля!

СИЦИНИЙ

И тези мисли трябва да останат,
където са, за да не тровят всичко
наоколо си!

КОРИОЛАН

„Трябва!“... Чуйте как
към рибия ситнеж тръби надменно
тритонът му с тритон^[34]! Ще казва „трябва“!

КОМИНИЙ

Това не беше по закона.

КОРИОЛАН

„Трябва“!
О, вий, отци добри, но безразсъдни,
сенатори почтени, но наивни,
как дадохте на хидрата да праща
тоз свой натрапник, който с нагло „трябва“
си позволява — въпреки че сам е
кух, шумен неин рог и нищо друго —
да протръбява, че ще ви отбие
гласа във блатото и ще обсеби
руслото ви? Ако е силен вече,
свалете шапка на наивността си,
но ако не — бъдете се от своя

опасен сън! Ако сте мъдреци,
не ставайте простаци; ако не —
раздайте на простациите възглавки
до себе си! Плебеи сте вий всички,
ако са те сенатори, а мигар
не са такива, щом на всичко дават
чрез общото гласуване вкуса,
допадащ на небцето им? Избират
представители като тоз, потъпкал
с плебейското си „трябва“ висш съвет,
какъвто в Гърция не се е мръщил!
Той унижава консулите! С болка
аз виждам как, когато управляват
две равни сили, бързо помежду им
се вгнездва хаосът и ги съсипва
една чрез друга!

КОМИНИЙ

Тръгвай! Към площада!

КОРИОЛАН

А този, който е предложил в Рим
раздаването на безплатно жито
като във Гърция... —

МЕНЕНИЙ

Мълчи, ти казвам!...

КОРИОЛАН

... макар че там народът бе по-силен —
той, който и да е, храна е давал
на непокорството и сам отглеждал
провала на държавата!

БРУТ

И вие
желаете народът да гласува

за този човек?

КОРИОЛАН

Аз доводи ще дам
по-тежки от гласа им! Те разбират,
че житото, раздадено им щедро,
не е награда, тъй като със нищо
не са си го заслужили. Когато
бе пъпът на страната ни в опасност,
насила ги набрахме и със мъка
извлякохме през портите. Нима
такава служба се възнаграждава
с безплатно жито? Техните метежи —
виж, тука бяха храбри! — също тъй
не ги красяха. Хулите, с които
без поводи обсипваха Сената,
едва ли са могли да обяснят
подобна щедрост. Е, тогава? Как
чревата многобройно на народа
е смляло дара ни? Делата сочат
какво си е помислило! „Понеже
у нас е мнозинството, те от страх
отстъпиха пред волята ни!“ Да,
подронили природната си власт,
ний правим тъй, че взима се за слабост
държавната грижовност, а това,
разбило бравите на този дом,
ще пусна гаргите да окълват
орлите в него!

МЕНЕНИЙ

Стига!

БРУТ

И престига!

КОРИОЛАН

Не, не! Вземи и туй! И нека всичко —
небесно, земно — във чието име
кълнем се, подпечата мойта реч.
Туй гибелно двувластие — в което
едни презират другите със право,
а те пък им отвърщат с празни хули;
в което род и мъдрост са безсилни
пред „да“-то или „не“-то на едно
неуко мнозинство — това ужасно
двувластие пропуска да извърши
необходимото и се записва
във дребни глупости! А дето липсва
далечна цел, безцелно става всичко.
И за това аз моля вас — в които
разсъдъкът е над страха; които
държите за изконните устои
достатъчно, за да не ви е страх
от някои обнови в тях; които
не дългия, а гордия живот
цените повече и бихте ввели
опасен цяр във тялото, което
без него би умряло — изтръгнете
езика на народната тълпа,
за да не лиже сладостта, която
за нея е отрова! Инак, знайте:
държавата, лишена от сплотеност
и управление, не ще успява
добро да върши, както е пленена
от силите на злото!

БРУТ

Туй ти стига!

СИЦИНИЙ

Изменническо слово, за което
като изменниците ще плати!

КОРИОЛАН

Мерзавецо, да пукнеш от яда си!...
Защо му трябват на народа тези
плешиви наглеци, по чийто подтик
греша против Сената? В дни на смут
приехме ги, когато бе закон
не правото, а натискът, сега
настанало е времето да кажем
кое е нужно, кое — не, и хвърлим
властта им във праха!

БРУТ

Открит преврат!

СИЦИНИЙ

И тоз да бъдел консул? Не!

БРУТ

Едили^[35]!

Влиза Едил.

Хванете тоз човек!

СИЦИНИЙ

Викни народа!...

Едилът излиза.

... във името на който те задържам
като обществен враг и подстрекател
към гибелни промени! Подчини се
и тръгвай подир мен, за да застанеш
пред римския закон!

КОРИОЛАН

Назад, стар пръч!

ПАТРИЦИИТЕ

Ний всички гарантираме за него!

КОМИНИЙ

Пусни го, старче!

КОРИОЛАН

Махай се, дъртако,
да не изтръскам твоите гнили кости
от дрипите ти!

СИЦИНИЙ

Граждани, на помощ!

Влизат неколцина Едили и тълпа Граждани.

МЕНЕНИЙ

Спокойно вие! А и вие също!

СИЦИНИЙ

Народе римски, този тука иска
да ти отнеме всичките права!

БРУТ

Хванете го, едили!

ГРАЖДАНИТЕ

Долу! Долу!

ВТОРИ СЕНАТОР

Оръжия! Оръжия!

ВСИЧКИ

Трибуни!... Стой!... Патриции, спокойно!...
Спокойно, граждани!... Сициний!... Бруте!...
Назад!... Кориолане!... Спрете, спрете!...

МЕНЕНИЙ

Какво е туй? Задъхвам се! Разруха
виси над Рим! Не мога да говоря!...
Трибуни на народа!... Кориолане,
заклинам те, владей се!... Успокой ги,
добри Сициний!

СИЦИНИЙ

Слушай ме, народе!
Мълчание!

ГРАЖДАНИТЕ

Мълчете! Тишина!
Да чуем нашия трибун!... Започвай!

СИЦИНИЙ

Тук искат, граждани, да ви лишат
от вашите права! Това предлага
не друг, а Марций! Същият тоз Марций,
когото днес избрахте консул!

МЕНЕНИЙ

Пфу,
така се пали — не гаси — пожар!

ПЪРВИ СЕНАТОР

И от основи се руши градът ни!

СИЦИНИЙ

Градът, това са хората във него!

ГРАЖДАНИТЕ

Така си е! Народът е градът!

БРУТ

И ний единодушно сме избрани
за негови представители!

ГРАЖДАНИТЕ

Тъй е!

И ще ни представлявате!

МЕНЕНИЙ

Безспорно!

КОМИНИЙ

По този път ще разрушим града
и, покрива с основите събрали,
ще погребем това, което днес е
на равни катове, под куп от пепел!

СИЦИНИЙ

Такива думи заслужават смърт!

БРУТ

Не отстоим ли правото си днес,
загубено е! Слушайте, вий всички:
във името на римския народ
осъждаме на незабавна смърт
Кай Марций!

СИЦИНИЙ

На Тарпейската скала^[36]
откарайте го и го захвърлете
от нея в пропастта!

БРУТ

Едили, хайде!

ГРАЖДАНИ

Предай се, Марций!

МЕНЕНИЙ

Чуйте само дума!
Трибуни, една само!

ЕДИЛИТЕ

Тихо! Тихо!

МЕНЕНИЙ (*към Брут*)

Бъди такъв, какъвто се представяш —
приятел на родината! Пристъпвай
разумно към онуй, което искаш
тъй, силом да лекуваш!

БРУТ

Много средства,
изглеждащи разумни с бавността си,
при остра болест носят само смърт.
Едили, дръжте го и — към скалата!

КОРИОЛАН (*измъква меча си*)

Не, тука ще умра! Измежду вас
са ме видели някои във бой —
да дойдат и почувствуват сами,
което са видели.

МЕНЕНИЙ

Долу меча!
Трибуни, отдръпнете се за малко!

БРУТ

Хванете го!

МЕНЕНИЙ

Помагайте на Марций!
Патриции, на помощ!

ГРАЖДАНИТЕ

Долу! Долу!

В сбиването Брут, Сициний, Едилите и Гражданите биват отблъснати навън.

МЕНЕНИЙ

Върви си вкъщи! Тръгвай! Бързай! Инак
пропада всичко!

ВТОРИ СЕНАТОР

Бягай!

КОРИОЛАН

Дръжте здраво!
Приятелите ни са не по-малко
от враговете ни!

МЕНЕНИЙ

Дотам да стигнем?

ПЪРВИ СЕНАТОР

Опазило небето! Скъпи друже,
иди си, остави ни да церим
тоз спор без тебе!

МЕНЕНИЙ

Той е обща рана,
която сам не можеш да лекуваш.
Върви, заклевам те!

КОМИНИЙ

Ела със нас!

КОРИОЛАН

Бих искал да са варвари — каквито
и са, макар окотени във Рим, —
не римляни — каквито и не са,
макар окучени под този хълм!

МЕНЕНИЙ

Сега върви и запази гнева си!

Друг ден ще ни плати.

КОРИОЛАН

Да беше в битка,
изтрепал бих четиресет от тях!

МЕНЕНИЙ

И аз бих тръшнал чифт от най-добрите,
например тази двойка от трибуни!

КОМИНИЙ

Те числено сега ни превъзхождат
тъй много, че отпорът е изключен.
Безумство е нарочно да стоиш
под рухващ дом. Ще тръгнеш ли, човече,
преди да се е върнала сганта,
чиято ярост като спрял поток
ще рукне и отмъкне туй, което
е носела до днес?

МЕНЕНИЙ

Върви! Ще видя
дали за одъртелите ми ум
ще има търсене сред тез, които
от ум лишени са. Щом трябват крѣпки,
цвета им кой ти гледа!

КОМИНИЙ

Тръгвай с мен!

Излиза, последван от Кориолан.

ПЪРВИ ПАТРИЦИЙ

Самичък се погуби този мъж.

МЕНЕНИЙ

Премного честен е за тоя свят.
Не биха го направили ласкател
ни Юпитер с гърма си, ни Нептун^[37]
с тризбеца си. Нравът му такъв е:
каквото му е на ума — това
и на езика. А когато кипне,
изобщо не помисля за смъртта.

Шум зад сцената.

Добре започва!

ВТОРИ ПАТРИЦИЙ

Искам да ги видя
натръшкали се във леглата всички!

МЕНЕНИЙ

Аз — всички в Тибъра! Ах, дявол взел ги,
защо не беше по-любезен с тях!

Влизат отново Брут и Сициний, следвани от тълпата Граждани.

СИЦИНИЙ

Змията де е? Де е звярът, който
желае сам — обезлюдил града ни —
да бъде всички?

МЕНЕНИЙ

Доблестни трибуни!

СИЦИНИЙ

Тарпейската скала го чака! Той
оказа съпротива на закона
и затова законът му отказва
друг съд след този на народа, който
той толкоз не зачита!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Ще види той, че честните трибуни
са нашите уста, а ний — народът —
сме техните ръце!

ГРАЖДАНИТЕ

Да, да, ще види!

МЕНЕНИЙ

Приятелю!...

СИЦИНИЙ (*към Гражданите*)

Мълчете!

МЕНЕНИЙ

Не започвай
всеобща хайка там, където трябва
законно да ловуваш!

СИЦИНИЙ

Ти защо
му даде да избяга?

МЕНЕНИЙ

Чувай, драги:
аз ясно виждам злото и доброто
на консула...

СИЦИНИЙ

На консула? Кой консул?

МЕНЕНИЙ

Кориолан.

СИЦИНИЙ

Той — консул?

ГРАЖДАНИТЕ

He! He! He!

МЕНЕНИЙ

Със ваше позволение, трибуни,
и с вашето, съграждани, бих искал
да кажа две-три думи, от които
вредата в краен случай ще е само
във времето, загубено за тях.

СИЦИНИЙ

Добре, но кратко. Твърдо сме решени
да свършим с този изменник. Той за нас
би бил опасност, ако го изгоним,
и явна смърт, ако остане тук.
Затуй до залез-слънце ще умре!

МЕНЕНИЙ

Да ни опази Юпитер — в чиято
небесна книга всяка благодарност
на Рим към славните му синове
записва се — от туй да видим как
градът ни като квачка извратена
кълве дечицата си!

СИЦИНИЙ

Той е язва,
която ние трябва да изрежем.

МЕНЕНИЙ

Не, той е член на общото ни тяло,
от язва заболял. Да се отреже —
е смъртоносно; да се изцери —
съвсем нетрудно. Със какво пред Рим
заслужил е смъртта си? Тази кръв,
която той пролял е в бой — а тя
е повече от таз, която още
е в жилите му — дал я е за Рим;

и по вина на Рим, ако загуби
остатъка, това ще е навеки,
за който стори го или допусне,
нечуван срам!

СИЦИНИЙ

Брътвежи чиста проба!

БРУТ

Извърта работите! Той когато
бе верен на родината си, тя
го тачеше!

СИЦИНИЙ

Кой тачи своя крак
за прежната му служба, ако той е
обхванат от гангрена?

БРУТ

Стига речи!

Вървете вкъщи му и го задръжете,
преди да е разпръснал своята гной
наоколо!

МЕНЕНИЙ

Една последна дума!
Една, не повече! Когато види
какво е сторила във бързината,
таз ваша ярост със нозе на тигър
ще върже на петите си олово,
но ще е късно! Действайте законно!
Привърженици има той и може
в междуособицата Рим да бъде
опустошен от римляни!

БРУТ

Тогава...

СИЦИНИЙ

Какво ще спориш! Току-що видяхте
как той се подчинява на закона:
едилите прогони, нас отблъсна!
Защо стоим?

МЕНЕНИЙ

Спомнете си, че той,
откак е станал годеен меч да вдигне,
е бил възпитан само във войни
и необучен във отсята реч,
размесва без разбор брашно и трици.
Пратете мене в неговия дом
и обещавам ви, че той ще дойде
да отговаря пред закона, даже
рисувайки живота си!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Тоз път,
о, доблестни трибуни, е най-мъдър
и най-човечен. Другият е кървав
и с неизвестен край.

СИЦИНИЙ

Добре, Менений.
Бъди тогава пратеник народен!
Приятели, оръжията скрийте!

БРУТ

Но без да се разпръсвате!

СИЦИНИЙ

Върви!
Очакваме те на площада с него.
Ако ли не, отново ще поемем
по първия си път.

МЕНЕНИЙ

Не, той ще дойде!

Към Сенаторите.

Ще ви помоля да ме придружите.
Не дойде ли, ще трябва да се чака
най-лошото.

СЕНАТОРИТЕ

Така е. Да вървим!

Излизат.

[34] *Тритон* (мит.) — древно морско божество, изобразявано често като свирещо с раковина. ↑

[35] *Едили* — римски чиновници, изпълняващи служби по опазването на реда. ↑

[36] *Тарпейската скала* — висока скала в Рим, от която били хвърляни осъдените на смърт. ↑

[37] *Нептун* (мит.) — римски бог на моретата, съответстващ на гръцкия Посейдон. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Рим. В дома на Кориолан.

Влизат Кориолан и Патриции.

КОРИОЛАН

С каквото щат ушите ми да пълнят,
да ме заплашват със ужасна смърт
на колело за мъки или влачен
от див жребец; да струпат сто скали
като Тарпейската, така че взорът
да се загубва в бездната, със тях
ще бъда същият!

ПЪРВИ ПАТРИЦИЙ

Достойно слово!

КОРИОЛАН

Учудвам се на майка си, която
упреква ме, макар че досега
наричаше ги шаячено стадо,
създадено да спори на пазара
за две стотинки и свалило шапка,
в събранията да мълчи и зяпа,
когато някой знатен заговори
за мир или война!

Влиза Волумния.

За вас приказвам.

Защо ме карате да ставам гъвкав,
да си кривя душата? По-добре
кажете ми: „Бъди какъвто си!“

ВОЛУМНИЯ

О, синко, синко, исках да поносиш
властта, преди да си я похабил!

КОРИОЛАН

Достатъчно!

ВОЛУМНИЯ

Ти би могъл да бъдеш
какъвто си и без да се стараяш
тъй много в туй! Не щеше да си спъван
тъй много в склонността си, ако сам
не бе им я разкрил, преди да станат
безсилни да ти пречат!

КОРИОЛАН

За такива
въже и толкоз!

ВОЛУМНИЯ

Клада по-добре!

Влизат Менений и Сенатори.

МЕНЕНИЙ

Ти беше рязък... малко нещо рязък.
Ще трябва да се върнеш и загладиш
направеното!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Няма втори способ!
Не го ли сториш, славният ни град
ще се разцепи и загине!

ВОЛУМНИЯ

Синко,
послушай ме! Аз имам като тебе

сърце неотстъпчиво, но и мозък,
с чиято помощ по-голяма полза
извличам от гнева си.

МЕНЕНИЙ

Мъдри думи!
Достойна жено, ако туй не беше
единствен цяр за трескавото време,
преди да моля син ви да се кланя
на стадото, аз сам бих стегнал в броня
таз дряхла гръд.

КОРИОЛАН

Кажи, какво да правя?

МЕНЕНИЙ

Да дойдеш пред трибуните със мен.

КОРИОЛАН

И после?

МЕНЕНИЙ

Да осъдиш своите думи.

КОРИОЛАН

Пред тях да се разкайвам? Пред небето
не бих го сторил, камо ли пред тях!

ВОЛУМНИЯ

Премного твърд си — въпреки че в туй
за благородния „премного“ няма
освен при нужда. Казвал си ми — помня,
че на война честта и хитростта
са дружки неразделни; щом е тъй,
с какво си пречат в мир една на друга,
та да не можеш да ги съчетаеш?

КОРИОЛАН

Мълчете, майко!

МЕНЕНИЙ

Правилен въпрос.

ВОЛУМНИЯ

Ако за теб е честно във война
да се показваш не какъвто си
и за да стигнеш тайните си цели
използваш хитростта си — то какво
ти пречи толкоз тя да придружава
честта ти и във мирната борба,
щом ценна е във нея, както в боя?

КОРИОЛАН

Защо наблягате на туй?

ВОЛУМНИЯ

Защото

ще трябва днес да казваш пред народа
не онова, в което убеден си
и не което шепне ти сърцето,
а празни срички, рожби незаконни
на твойта гръд, заучени науст;
но вярвай ми, това е честно, както
с любезни думи да превземеш крепост,
зарад която инак би поставил
на карта щастието си или
пролял реки от кръв. На твое място
аз бих прикрила нрава си, ако
съдбата ми и таз на моите близки
изискваха това. Чрез мен говорят
жена ти, твойт син и тези знатни,
но теб ти по харесва да те види
тълпата как умееш да се мръщиш,
отколкото да я спечелиш с ласка

и със това от гибел да спасиш
най-близкото до тебе!

МЕНЕНИЙ

Златна реч!...

Ела със нас! Със мъничко любезност
не само ще избегнеш туй, което
заплашва те, но може да си върнеш
изгубеното вече.

ВОЛУМНИЯ

Чуй ме, сине,

иди при тях със шапка във ръка
и тъй встрани прострял я (трябва, трябва!)
и плочите целувайки с коляно
(защото в тези случаи видът ни
е по-красноречив от всяка дума,
а взорът на простака — по-схватлив
от неговия слух), така глава
смирено наведи и покажи им —
ей тъй! — че твоето сърце е вече
по-меко и от зрял черничев плод,
протичащ при докосване... или
кажи им, че си техен воин само
и не познаваш — виждал само битки —
любезността, която — ти признаваш —
било е редно те да ти поискат
и ти да им дадеш, когато просиш
приятелството им; но че от днеска
им обещаващ, да, да се нагаждаш
по техен вкус, доколкото ще можеш
при своя нрав.

МЕНЕНИЙ

Постъпиш ли така,

хе, техните сърца ще бъдат твои,
защото те към прошката са склонни

(когато им я искат) не по-малко,
отколкото към празните брътвежи.

ВОЛУМНИЯ

Послушай ни, макар да те познавам:
ти в огън би последвал своя враг,
ала не би го галил с мили думи
сред росен цвят!

Влиза Коминий.

А, ей го и Коминий!

КОМИНИЙ

Пристигам от площада. Друже мой,
готви се за борба, ако не смяташ
да защитаваш делото си с кротост
или отсъствие. Народът ври!

МЕНЕНИЙ

С вежливост. Само тъй!

КОМИНИЙ

И според мен
това е най-добро, но той дали
ще го приеме?

ВОЛУМНИЯ

Трябва, значи „ще“!
Кажи, че си съгласен, сине мой,
и тръгвай да го сториш!

КОРИОЛАН

Значи тъй:
да се излагам гологлав пред тях
с език-подлец сърцето си достойно
да обвинявам във лъжа и то
да трябва да търпи? Добре! Да бъде!

Но ако бе за тази тленна форма,
за тази пръст на Марций, бих им дал
на прах да я разтрият и развеят
по ветровете!... Да вървим! Не, вие
ми поверихте роля, във която
ще бъда вечно лош актьор!

МЕНЕНИЙ

Не бой се —
ще ти подсказваме! Ела! Ела!

ВОЛУМНИЯ

И аз те моля. Щом войник си станал
за първи път — ти сам си ми го казвал
за моите похвали, пак за тях
и в тази роля влез за първи път,
о, сине мой!

КОРИОЛАН

Добре! Ще го направя!
Мой мъжки дух, отивай си, заместен
от дух на уличница; тръбен глас,
съзвучен с барабана, превърни се
в пискунче на скопец или в гласче на
момиченце, което бави кукли;
усмивка на негодник да изгъне
тез устни тук; очите ми да плувнат
във детски сълзи; просешки език
да гъгне във устата ми и туй
коляно обковано, досега
прегъвало се при ездата само,
да се превие, сякаш е на нищ,
получил милост!... Няма да го сторя!
Направя ли го, ще престана мигом
да тача правдата си — този нисък
поклон на тялото ми ще научи
на низост и духа ми!

ВОЛУМНИЯ

Твоя воля!

За мене теб да моля е по-срамно,
отколкото за теб — да молиш тях!
Да рухне всичко! Твоята лудост може
да ме погуби, не — да ме изплаши,
защото като теб и аз се смея
над всяка смърт! Прави, каквото искаш!
От мен е твоята храброст — ти я сука
със млякото ми; ала таз ти гордост
е само твоя!

КОРИОЛАН

Моля ви се, майко,
не се вълнувайте! Ще ида! Само
не ми се карайте! Ще ги измамя,
ще им задигна любовта и вие
ще ме посрещнете, кумир на всички
занаятчии в Рим! На, вижте, тръгвам!
Предайте моя поздрав на жена ми!
Ще се завърна консул или нивга
недейте се надява на езика
на своя син, когато ви дотрябват
ласкателства!

ВОЛУМНИЯ

Прави, каквото щеш!

Излиза.

КОМИНИЙ

Да тръгваме! Трибуните ни чакат.
И приготи се да отвръщаш кротко,
защото чух, че те ще те обсипят
със обвинения, далеч по-тежки

от досегашните.

КОРИОЛАН

Парола „кратко“!
Да тръгваме! Те нека ме нападат
с лъжи безчестни — аз ще им отвърна
в съгласие с честта си.

МЕНЕНИЙ

Да, но кратко.

КОРИОЛАН

Добре де, кратко! Каза ми го! Кратко!

Излизат.

ТРЕТА СЦЕНА

Форумът в Рим.

Влизат Сициний и Брут.

БРУТ

И главно бий по туй, че се домогва
до лична власт! Това не го ли смачка,
наблягай върху старата му злоба
към простия народ и върху туй,
че плячката от Анциум не беше
раздадена...

Влиза Едил.

Ще дойде ли?

ЕДИЛЪТ

Пристига.

БРУТ

Кои са с него?

ЕДИЛЪТ

Старият Менений
и тез сенатори, които с него
били са винаги.

СИЦИНИЙ

А ти събра ли
поименните списъци на всички,
гласували за нас?

ЕДИЛЪТ

Събрах ги. В мен са.

СИЦИНИЙ

А как гласуваха? По родове ли?

ЕДИЛЪТ

По родове.

СИЦИНИЙ

Тогаз сбри ги тука
и им кажи, че чуят ли от мене:
„Във името на правото народно,
да бъде тъй“ без разлика дали
ще искам смърт, прокуда или глоба,
щом кажа „глоба“ да подхващат: „глоба“
и „смърт“, щом кажа „смърт“, като наблягат
на древното си право и на туй,
че в случая са прави.

ЕДИЛЪТ

Ще им кажа.

БРУТ

И почнат ли да викат, да не млъкват,
додето с глъч и крясък не наложат
присъдата да бъде незабавно
изпълнена.

ЕДИЛЪТ

Добре!

СИЦИНИЙ

И погрижи се
да бъдат многобройни и готови
във нужния момент.
Върви и действай!

Едилът излиза.

Опитай се да го раздразниш още
със първите си думи. Той е свикнал
да надделява в бой и връх да взима,
над който прекослови му. Щом кипне,
не може никой да го обуздае.
Той ще излее своето сърце
и в туй е главната ни вероятност
да му сломим гръбнака!

Влизат Кориолан, Менений, Коминий, Сенатори и Патриции.

СИЦИНИЙ

Ей го, иде!

МЕНЕНИЙ

Спокойно, умолявам те!

КОРИОЛАН

Да, да —

като коняр, понасящ куп обиди
за дребен грош... Всевишни богове,
закриляйте града ни; направете
държавните кресла да се заемат
от честни хора; въдворете обич
помежду нас, така че мирни служби
да пълнят храмовете, не раздори —
стъгди и улици!

ПЪРВИ СЕНАТОР

Да бъде тъй!

МЕНЕНИЙ

Добра молитва!

Влиза отново Едилът, следван от Граждани.

СИЦИНИЙ

Граждани, по-близко!

ЕДИЛЪТ

Изслушайте трибуните си! Тихо!
Внимание!

КОРИОЛАН

Изслушайте мен първо!

БРУТ и СИЦИНИЙ

Добре, започвай!... Тихо там!

КОРИОЛАН

Кажете:

дали ще бъда обвинен и в друго
освен в което зная; и дали
ще свърши всичко днес?

СИЦИНИЙ

Кажи ти първо:

съгласен ли си да се подчиниш
на волята народна, да признаеш
за съдници народните трибуни
и да приемеш тяхната присъда
за престъпленията, във които
съдът докаже твоята вина?

КОРИОЛАН

Съгласен съм.

МЕНЕНИЙ

Съграждани, вий чухте!
Съгласен е! Спомнете си добре
за бойните му подвизи, за туй,
че раните му са на брой като
гробове в гробище!

КОРИОЛАН

Следи от тръни!
Нищожни драскотини!

МЕНЕНИЙ

Помислете
освен това, че ако каже нещо
не като гражданин, с това доказва,
че е добър войник. Недейте взима
за злоба резкостта му, вижте в нея
суровост, подходяща за войника,
и нищо друго!

ЛАРЦИЙ

Стига за това!

КОРИОЛАН

Кажете ми: с какво опозорих се,
та след като единодушно бях
избран за консул, час след туй си взехте
гласа назад?

СИЦИНИЙ

Ний питаме сега!

КОРИОЛАН

Да, вярно. Слушам.

СИЦИНИЙ

Ти се обвиняваш,
че си замислял да унищожиш
извечния правопорядък в Рим,
за да заграбиш всички власти в него
за себе си, с което си и станал
изменник на народа!

КОРИОЛАН

Как? Изменник?

МЕНЕНИЙ

Спокойствие! Какво ни обеща?

КОРИОЛАН

Вдън пъкъла на огън да се пържи
народът ти! Наглецо, ще наричаш
изменник мен? И към кого? Към тези!
Да имаше в очите ти хиляда,
в ръцете — милион присъди смъртни
и още толкова — във твоя гаден,
лъжлив език, пак бих ти казал: „Лъжеш!“
открито, както моля боговете!

СИЦИНИЙ

Разбрахте ли го, хора?

ГРАЖДАНИТЕ

Към скалата!

СИЦИНИЙ

Спокойно! Друго нещо не е нужно
за обвинението. Вий сами
видяхте го и чухте как надменно
се сби с едилите, оплю народа,
оказа съпротива на закона
и хвърли хули към онез, които
са овластени да го съдят — тези
свърхтежки престъпления му стигат
за смъртната присъда.

БРУТ

Но понеже
заслужил е...

КОРИОЛАН

Кой плещи за заслуги?

БРУТ

Говоря, за което знам.

КОРИОЛАН

Ти знаеш?

МЕНЕНИЙ

Това ли е обетът, който даде
на майка си?

КОМИНИЙ

Чуй, моля те!

КОРИОЛАН

Не чувам

Да ме осъдят на тарпейска казън,
одиране, прокуда доживотна,
тъмница с дажба две зърна на ден,
не бих им казал, за да ме помилват,
една любезност! Нито пък за всичко,
което бих могъл от тях да имам,
духа си бих превил, макар и само
с едничко „добър ден“.

СИЦИНИЙ

Затуй, че той

всемерно и всечасно е показвал
ненавист към народа, търсил начин
да го лиши от власт и с тази цел
прибягнал до побой, при туй не само
в присъствието на съда, но даже
над членовете му — от днеска ние
във името на римския народ
и с правото на негови трибуни

изгонваме тогава от града
под страх, ако се върне, да намери
смъртта си от Тарпейската скала.
Във името на правото народно,
да бъде тъй!

ГРАЖДАНИТЕ

Да бъде тъй! Прокуда!
Ако ли не — скалата! Вън от Рим!

КОМИНИЙ

Съграждани, приятели, за миг
изслушайте ме!

СИЦИНИЙ

Вече е осъден!
Какво ще слушаме!

КОМИНИЙ

Две думи само!
Бях консул и в сражения за Рим
получих доста белези. Обичам
страната си по-нежно, силно, свято
от себе си, от своята съпруга,
от рожбите на нейната утроба
и моите чресла. Ако ви казвам...

СИЦИНИЙ

Какво ще казваш — знаем къде биеш!

БРУТ

Не можеш да прибавиш нищо! Той е
изгнан като изменник към народа
и своята страна. Да бъде тъй!

ГРАЖДАНИТЕ

Да бъде тъй! Да бъде тъй!

КОРИОЛАН

Вий, мръсна куча хайка, чийто дъх
за мен противен е като воня
на гнил мочур, чиято смрадна обич
ценя не повече от леш, захвърлен
да трови въздуха — аз вас изпращам
в изгнание! Оставайте си тука
със своята променливост! Всеки шум
във трепет да ви хвърля, всяко малко
потръпване на вражите пера
да ви облъхва с ужас! И гонете
бранителите си, дорде най-сетне
невежеството ви (което чувства
едва когато злото го постигне)
остави ви сами — при туй врази
на себе си — и хвърли ви във робство
на друг народ, надвил ви без борба!
Заради вас презрял града си, аз
му давам гръб! Светът не свършва с него!

Излиза заедно с Коминий, Менений и Сенаторите.

ЕДИЛЪТ

Народният предател си отиде!

ГРАЖДАНИТЕ

Отиде си! Изгнан! Изгнан! Хо-хо!

Викат и хвърлят шапките си.

СИЦИНИЙ

Вървете с него, докато излезе
от градските врати, и го мъчете
с презрението си, тъй както той
мъчи ви досега!... Отряд пазачи

да дойде с нас!

ГРАЖДАНИТЕ

По него!... Да го следваме, додето
излезе от вратите!... Чест и слава
на нашите безкористни трибуни!

Излизат.

ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Пред вратите на Рим.

Влизат Кориолан, Волумния, Виргилия, Менений, Коминий и неколцина млади Патриции.

КОРИОЛАН

Не, без сълзи! Да се простим набързо.
Чудовището с многото глави
ме кюска във гърба. О, майко, где е
предишният ви дух? Отде аз помня,
че във бедите се човек познава,
че дребна мъка е за дребни люде,
че в тихо време всички лодки плават,
че с удари се изковава мечът?
От вас съм чувал тези поговорки,
които правели непобедимо
човешкото сърце!

ВИРГИЛИЯ

О, небеса!

КОРИОЛАН

Не, стига, жено!

ВОЛУМНИЯ

Алената чума
да ги изтреби всички! Занаят
да не остане в Рим!

КОРИОЛАН

Не ги кълнете!
Ще ме залюбят, като ме загубят!
Спомнете си как казвахте ми, майко,

че ако Херкулес би бил ваш мъж,
шест подвига^[38] от дванайсте му бихте
извършили сама, за да спестите
на него труд и пот... Коминий, сбогом!
Не падай духом!... Сбогом, жено, майко!
Не бойте се!... Менений, верни мой,
солените сълзи на старостта
вредят на погледа... Мой прежни вожде,
видял съм те безстрастен да стоиш
пред гледки, закаляващи сърцето —
кажи на тез жени, че да оплакват
неотвратимото, е лудост, както
да му се смеят... Майко, моите битки
били са винаги за вас разтуха —
повярвайте: макар да тръгвам сам,
като самотен змей, чиято дупка,
на никого незнайна, плаши всички,
синът ви ще извърши чудеса,
ако не стане жертва на лукавство
и подла клопка!

ВОЛУМНИЯ

Първородни мой,
къде отиваш? Нека и Коминий
те придружи донейде! Начертай си
разумен план, за да не се излагаш
на всеки случай, който се изпречи
по пътя ти!

КОРИОЛАН

О, богове!

КОМИНИЙ

Ще дойда
за месец с теб и двама ще обмислим
къде да спреш, така че да останем
във постоянна връзка, та когато

събитията породят възможност
да бъдеш върнат, за един човек
да не обръщаме цял свят — сам знаеш,
че случаят изстива, щом на място
не се окаже чакащият.

КОРИОЛАН

Сбогом!

Годините и бойните несгоди
тежат ти много, за да скиташ с мен,
все още здрав и в сили. Придружи ме
извън вратите само!... Мила жено,
прескъпа майко, мои знатни братя,
прощавайте! Премина ли вратите,
махнете ми „На добър път!“ с усмивка!
Да тръгваме! Дорде съм жив, за мене
ще чувате и нищо чуто няма
да бъде недостойно за Кай Марций,
какъвто знаете го!

МЕНЕНИЙ

О, слова,

каквито рядко чуват се! Жени,
плача си да избършем!... Ако можех
да хвърля няколко години само
от този стар гръб, кълна се в боговете,
не би бил сам!

КОРИОЛАН

Ръката си ми дай!

Да тръгваме!

Излизат.

[38] „... Херкулес... шест подвига...“ (мит.) — Херкулес бил прочут с извършените от него дванадесет подвига. ↑

ВТОРА СЦЕНА

Рим. Недалеч от градските врати.

Влизат Сициний и Брут, придружени от Едил.

СИЦИНИЙ

Кажи на всички да се разотидат!

Изгонихме го и това ни стига.

Патрициите — тез, които бяха
на негова страна — са страшно гневни.

Да, ние им показахме мощта си
във сблъсъка — разумно е да бъдем
по-кротки подир него.

СИЦИНИЙ

Разпръсни ги!

Кажи им, че големият им враг
си е отишъл и че те отново
са силни, както бяха.

БРУТ

Да се пръснат!

Едилът излиза.

Ха, майка му!

Влизат Волумния, Виргилия и Менений.

СИЦИНИЙ

Да кривнем!

БРУТ

А защо?

СИЦИНИЙ

Била се смахнала, дочух да казват.

БРУТ

Видяха ни. Не спирай!

ВОЛУМНИЯ

Добра среща!

Небето да ви прати всички язви,
с които разполага!

МЕНЕНИЙ

Тихо, тихо!

ВОЛУМНИЯ

Ако не бяха сълзите ми, аз...

Но пак ще чуят...

Към Брут.

Ти къде?

ВИРГИЛИЯ (към Сициний)

Стой тук!...

Да можех тъй да кажа на мъжа си!

СИЦИНИЙ

Я, виж я, мъжкараната!

ВОЛУМНИЯ

Глупак!

Нима е срам да има и жената
сърце на мъж? А ти навярно имаш
сърце лисиче, та в прокуда прати
един, чиито удари за Рим
са повече от думите, които
ти изговорил си!...

СИЦИНИЙ

О, небеса!

ВОЛУМНИЯ

... И по на място всички! И при туй
за благо на Рим! Ако ме питаш...
Но махай се! Не, стой! Да бе родът ти
в арабската пустиня и синът ми
пред него, с меч в ръка...

СИЦИНИЙ

Какво би сторил?

ВИРГИЛИЯ

Изтребил би ти цялото потомство!

ВОЛУМНИЯ

Със всички незаконни! Колко рани,
о, богове, той бе добил за Рим!

МЕНЕНИЙ

Спокойно! Да вървим!

СИЦИНИЙ

Аз бих се радвал,
ако, завързал тъй достоен възел
с родината си, той след туй не бе го
разсякъл сам!

БРУТ

Аз също бих се радвал.

ВОЛУМНИЯ

„Аз също бих се радвал“! Ти насъска
сганта по син ми! Мръсни котараци,
способни да го оценят по-малко,
отколкото аз мога да проникна

в небесните потайности, закрити
за смъртните!

БРУТ

Пусни ни да вървим!

ВОЛУМНИЯ

Спокойно можете! Нали сте вече
приключили със славното си дело.
Но първо чуйте: с колкото над най-
прихлупената къщичка във Рим
се вдига Капитолият, със толкоз
и моят син — мъжът на тази тук
нещастница, от вас изгнан — стърчи
над всички ви!

БРУТ

Добре, добре. Прощавай!

СИЦИНИЙ

Какво стоим да ни облайва тази
побъркана?

ВОЛУМНИЯ

На добър час!

Брут и Сициний излизат.

Как искам
да нямат друга грижа боговете
освен да изпълняват моите клетви!
Веднъж на ден да можех да ги срещам,
би ми олеквало!

МЕНЕНИЙ

Да, прави бяхте
и стъпихте им право на мазола!
Ще хапнете лис мен?

ВОЛУМНИЯ

За мене гостба
сега е моят гняв! Сама се ям
и тъй, от ядене, ще се стопя!...
Върви и стига хленчи! Като мене
ръмжи, подобно на Юнона в гняв!

Изли за заедно с Виргилия.

МЕНЕНИЙ

О! О! О!

Излиза.

ТРЕТА СЦЕНА

На пътя между Рим и Анциум.

Влизат Римлянин и Волск.

РИМЛЯНИНЪТ

Аз те познавам, приятелю, и ти също ме знаещ. Не ти ли е името Адриан?

ВОЛСКЪТ

Да, но, честна дума, не те помня кой беше.

РИМЛЯНИНЪТ

Аз съм родом от Рим, но като тебе служа на враговете му. Сега позна ли ме?

ВОЛСКЪТ

Никанор? Не!

РИМЛЯНИНЪТ

Самият той, друже!

ВОЛСКЪТ

Имаше повече брада по тебе последния път, но езикът ти е същият. Какво става в Рим? Изпратен съм от съвета на волсите да се срещна тъкмо с теб. Ти ми спести цял ден път.

РИМЛЯНИНЪТ

В града имаше големи размирици. Народът се вдигна срещу сенаторите, патрициите и знатните.

ВОЛСКЪТ

„Имаше“ — казваш? Значи са свършили? А нашите управници мислят иначе. Те се стягат усилено за война и се надяваха да изненадат

Рим в разгара на разцеплението.

РИМЛЯНИНЪТ

Главният пожар постихна, но може да избухне пак по най-малкия повод; благородните са тъй настръхнали от изпращането на Кориолан в изгнание, че са съвсем зрели за мисълта да зачеркнат с удар всички права на народа и да му отнемат трибуните завинаги. Огънят тлее — казвам ти — и може да пламне всеки миг!

ВОЛСКЪТ

Кориолан — в изгнание?

РИМЛЯНИНЪТ

Точно така.

ВОЛСКЪТ

Чудесна новина, Никаноре! Добре ще те посрещнат у нас за нея.

РИМЛЯНИНЪТ

Сега е тъкмо време да нападнете. Казват, че чужда жена най-лесно се превземала, когато е скарана с мъжа си. Вашият храбър Тул Авфидий ще блесне в тази война, щом главният му противник Кориолан не е търсен от родината си.

ВОЛСКЪТ

Без съмнение. Много се радвам, че те срещнах. Изпълних задачата си и с радост ще те придружа до Анциум.

РИМЛЯНИНЪТ

А пък аз пътъм ще ти разкажа много любопитни събития от Рим, едно от друго по-изгодни за противниците му. С войската сте готови, казваш?

ВОЛСКЪТ

И то с каква войска! Центурионите и редниците са набирани един по един, вече получават заплата и са на бойна нога, готови за час да тръгнат в поход.

РИМЛЯНИНЪТ

Радвам се на готовността им и на това, че, струва ми се, точно по мой знак ще тръгнат. Щастлив съм, че те срещнах и че ще пътуваме заедно.

ВОЛСКЪТ

Взе ми думата от устата! Аз повече от тебе имам причини за радост!

РИМЛЯНИНЪТ

Добре. Да тръгваме!

Излизат.

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Анциум. Пред дома на Авфидий.

Влиза Кориолан, преоблечен като бедняк, с прикрито лице.

КОРИОЛАН

Прекрасен град бил Анциум! О, град,
аз сторих твоите жени — вдовици
и съм видял на много от тези къщи
стопаните от мечи ми да падат.
Затуй, о, град, недей отгатва кой съм,
че иначе жените със ръжени,
децата с камъни ще ме пребият
в безславен бой!

Влиза Гражданин.

Добър ти ден, човече!

ГРАЖДАНИНЪТ

На тебе също!

КОРИОЛАН

Моля те, кажи ми,
къде живее славният Авфидий?
И в Анциум ли е?

ГРАЖДАНИНЪТ

Да, да, и днес
гощава градските ни първенци
във своя дом.

КОРИОЛАН

А де е той, любезни?

ГРАЖДАНИНЪТ

Пред теб, ей тоз!

КОРИОЛАН

Благодаря и сбогом!

Гражданинът излиза.

Лъжливо колело на име „свят“!
Приятели, които имат сякаш
едно сърце за двама, спят, ядат,
играт — съешват се, човек би казал! —
все заедно във неразделна дружба,
в миг сдърлят се за глупост и превръщат
във смъртни врагове! Или, обратно,
заклети неприятели, които
не са могли и нощем сън да видят
от дебнене взаимно, изведнъж
по някаква случайност, зарад нещо
по-евтино от яйчена черупка,
сближават се и сливат във едно
потомства и дела! Тъй стана с мен:
аз родния си град възненавидих,
за да обикна туй враждебно място.
Ще вляза вътре. Ако ме убие,
ще бъде право; ако ме приеме,
ще служа на родината му честно.

Излиза.

ПЕТА СЦЕНА

Анцум. В дома на Авфидий.

Влиза Първи Слуга.

ПЪРВИ СЛУГА

Вино, вино!... И това ми било обслужване! Всички други са сякаш заспали!

Излиза.

Влиза Втори Слуга.

ВТОРИ СЛУГА

Къде е Котус? Господарят го вика. Хей, Котусе!

Излиза.

Влиза Кориолан.

КОРИОЛАН

Домът — красив, пирът — май вкусен: само аз нямам вид на гост.

Влиза отново Първи Слуга.

ПЪРВИ СЛУГА

Ей, ти! Какво търсиш тук? Откъде си? Тук не е място за теб. Омитай се!

Излиза.

КОРИОЛАН

Кориолан не заслужава друго
гостоприемство тук.

Влиза отново Втори Слуга.

ВТОРИ СЛУГА

Ти! Откъде си дошъл? Вратарят очи няма ли, та пуска такива
просяци! Хайде, вън!

КОРИОЛАН

Я махай се!

ВТОРИ СЛУГА

Кой, аз ли да се махна?
Ти махай се!

КОРИОЛАН

Дотягаш ми!

ВТОРИ СЛУГА

Я виж го,
нахалника! Сега ще те науча!

Влиза Трети Слуга и се среща с Първи Слуга, влизащ отново от друга страна.

ТРЕТИ СЛУГА

Този пък кой е?

ПЪРВИ СЛУГА

Смахнат някакъв. За пръв път виждам такъв нахалник — не мога
да го изпъдя. Я викни господаря!

ТРЕТИ СЛУГА

Какво търсиш тук? Хайде, хайде, напускай!

КОРИОЛАН

Не ме гонете! Зло не ще направя
на вашето огнище.

ТРЕТИ СЛУГА

Какъв си ти бе?

КОРИОЛАН

От знатен род.

ТРЕТИ СЛУГА

Но малко беден?

КОРИОЛАН

Виж, тук си прав.

ТРЕТИ СЛУГА

Умолявам те, знатни бедняко, благоволи да си подириш друго
убежище. Сбъркал си вратата. Изчезвай, хайде!

КОРИОЛАН

Я марш оттук! Върви да се натъпчеш с огризки от трапезата!

Отблъсва го.

ТРЕТИ СЛУГА

Значи отказваш?... Иди кажи на господаря какъв гост му е
дошъл.

ВТОРИ СЛУГА

Ще ида като нищо!

Излиза.

ТРЕТИ СЛУГА

Къде живееш?

КОРИОЛАН

Под свода.

ТРЕТИ СЛУГА

Под свода ли?

КОРИОЛАН

Да.

ТРЕТИ СЛУГА

Под кой свод? Къде е той?

КОРИОЛАН

В града на ястребите и на гарваните.

ТРЕТИ СЛУГА

Тогава и на чавките. И те сигурно са ти изпили ума!

КОРИОЛАН

Не, аз не съм слуга при твоя господар.

ТРЕТИ СЛУГА

Какво? Искаш да си имаш работа с господаря?

КОРИОЛАН

Да. По е честно, отколкото да имам работа с господарката ти. Много бърбиш. Взимай си подноса и поемай! Хайде!

Изтласква го навън.

Влиза Авфидий, следван от Втори Слуга.

АВФИДИЙ

Къде е този просяк?

ВТОРИ СЛУГА

Ето го, господарю. Щях да го пребия като куче, но не исках да смущавам гостите.

Слугите се отдръпват.

АВФИДИЙ

Отде си? Какво искаш? Как се казваш? Кажете си името? Защо мълчиш?

КОРИОЛАН (*открива лицето си*)

Ако и тъй, о, Тул, не ме познаеш,
и, виждайки ме, пак се чудиш кой съм,
ще съм принуден да се назова.

АВФИДИЙ

Е, как те викат?

КОРИОЛАН

Викат ме със име,
враждебно за слуха на всеки волск,
ненавистно за твоя.

АВФИДИЙ

Изречи го!

Лицето ти е мрачно и от него
излъхва властност. Въпреки че твоите
платна са изподрани, имаш изглед
на благороден кораб. Казвай: кой си?

КОРИОЛАН

Готви се да се мръщиш! Гледай тук!
Сега позна ли ме?

АВФИДИЙ

Не те познавам.
Кажете ми: как се казваш?

КОРИОЛАН

Аз се казвам

Кай Марций и нанесъл съм на тебе

и волците нечувани беди

и пакости, свидетел за които

е третото ми име: Кориолан.

За дългата ми служба, за кръвта,

пролята в боевете, за безброя

премеждия ужасни аз получих

от своята непризнателна родина

тоз прякор само — паметник устойчив,

напомняне за трайната ненавист,

която трябва да таиш към мен.

Той само ми остана. Всичко друго

безмилостната злоба на народа

погълна го, страхливо улеснена

от знатните, които до един

ме изоставиха и изтърпяха

гласуващата смрад да ме изгони

с дюдюкане от Рим. И таз беда

доведе ме до твоето огнище.

При теб дойдох не с цел да се спася —

не ме разбирай зле! — защото ти,

ако боях се от смъртта, би бил

последният, при който бих отишъл;

а само за едно: да отмъстя

на тази сган, която ме прокуди

от родния ми град. Ако и в тебе

е жива жаждата да заплатиш

за злото спрямо теб и за позора,

осакатил страната ти, побързай

да сториш от бедата ми изгода

за себе си; използвай я така,

че мойта мъст да радва теб, защото

против покварената си родина

аз ще се бия с яростта на всички

подземни демони! Ако обаче
от битки изтощен си и не искаш
да си опитваш щастието вече,
тогава — с една дума — и аз също
съм морен от живота и подлагам
на теб и на мъстта си своето гърло,
което не прережеш ли, ще бъдеш
голям глупец, защото аз със злоба
навред съм те преследвал и съм пуснал
със бъчви кръв на твоята страна,
и само ако в нещо ме използваш,
могъл бих да живея, без да бъда
жив срам за теб!

АВФИДИЙ

О, Марций, Марций, Марций,
след всяка дума, казана от тебе,
в сърцето ми изскубваше се корен
от старата вражда! Да бе изрекъл
сам Юпитер, от оня облак там,
свещени думи и прибавил: „Тъй е“,
не бих повярвал повече на него,
отколкото на тебе вярвам! Дай да
притисна във прегръдка таз снага,
срещу която копието мое
от жилав ясен сто пъти се скършва,
ранявайки с треските си луната!
На, сграбчвам това тяло — наковалня
за моя меч — и влизам в спор със теб
по обич, както нявга влизах в спор
по мъжество! Повярвай, нежно любех
оназ, която стана ми съпруга —
друг тъй не е въздишал от любов! —
но в този миг сърцето ми танцува
по-радостно, отколкото когато
под бяло було зърнах я да влиза
във моя дом! И тъй, о, втори Марсе^[39],

узнай, че нашата войска на крак е
и че се бях заклел да отсека
тоз път ръката ти ведно със щита
или безрък да се завърна сам.
Дванайсет пъти ти ме победи
и след дванайстия аз всяка нощ
сънувам все тоз сън: че на земята
се борим с теб и всеки се старае
да разкопчае шлема на врага си,
да стигне гърлото му!... И се будя
потънал в пот от нищо. Честни Марций,
дори да бе за мене участта ти
единствен повод, за да мразя Рим,
пак, сбрал под знамената всичко годно
от единайсет до седемдесет,
бих влял война като потоп несдържан
във непризнателното му чрево!
О, влез в дома ми и стисни ръцете
на нашите старейшини, които
дошли са днес да се сбогуват с мене,
преди да тръгна към земите римски,
макар не още към самия Рим!

КОРИОЛАН

Благодаря ви, висши богове!

АВФИДИЙ

Ако пък искаш своята разплата
да водиш сам, то сподели властта ми
и сам реши — понеже по-добре
познаваш силата и слабостта
на своята страна — дали направо
с юмрук да блъснем портите на Рим,
или, напротив, да го сплашим първо
със набези наоколо, та после
да го сразим по-лесно. Но да влезем,
за да помолиш тез, които — зная —

ще ти отвърнат с „да“! И тъй: приятел
дваж повече, отколкото бе враг!
А то бе много, Марций! Дай ръка
и заповядай!

Излиза заедно с Кориолан. Слугите идат напред.

ПЪРВИ СЛУГА

И това ако не е промяна, здраве му кажи!

ВТОРИ СЛУГА

Ей Богу, за малко да го цапна с тоягата, но нещо ми подсказваше,
че не е това, което дрехите му говореха.

ПЪРВИ СЛУГА

Ама каква ръчица, а? Завъртя ме с палеца и средния пръст, както
се върти пумпал!

ВТОРИ СЛУГА

Като му видях лицето, и веднага познах, че има нещо в тая
работа... Лицето му беше едно такова... не мога да кажа какво.

ПЪРВИ СЛУГА

Да, имаше в него нещо такова, като че ли... Да ме обесят, ако
веднага не си помислих, че в него има нещо повече, отколкото си бях
помислил!

ВТОРИ СЛУГА

И аз, честна дума! Той е — ще знаеш — най-редкият човек на
земята!

ПЪРВИ СЛУГА

Съгласен съм. Но ти познаваш един, който е по-голям войник от
него.

ВТОРИ СЛУГА

Кой? Господарят ли?

ПЪРВИ СЛУГА

Не е важно кой.

ВТОРИ СЛУГА

Той струва шестима като него!

ПЪРВИ СЛУГА

Толкоз чак не. Но все пак е по-голям войник.

ВТОРИ СЛУГА

А бе то не може да се каже. Нашият умее да защитава градове.

ПЪРВИ СЛУГА

Да. И да ги напада също умее!

Влиза отново Трети Слуга.

ТРЕТИ СЛУГА

Ей, мошеници! Нося ви новини! Новини, разбойници!

ПЪРВИ и ВТОРИ СЛУГА

Какви? Какви? Дели на три!

ТРЕТИ СЛУГА

Сега всякакъв ставам, само римлянин — не! Все едно да се пиша осъден на смърт!

ПЪРВИ и ВТОРИ СЛУГА

Защо? Защо? Кажи, да чуем!

ТРЕТИ СЛУГА

Защото на наша страна премина оня, дето толкоз пъти е пердашил началството! Кай Марций!

ПЪРВИ СЛУГА

Защо казваш „пердашил началството“?

ТРЕТИ СЛУГА

Кой е казал „пердашил началството“? Аз казвам само, че не му се е давал.

ВТОРИ СЛУГА

Хайде, хайде, тук сме си все свои. Той беше костелив орех за него. Чух нашия веднъж сам да го казва.

ПЪРВИ СЛУГА

Костелив — не, ами оттатък, що си е право — право. Пред Кориоли той го нарязва и начука като пържола!

ВТОРИ СЛУГА

И ако имаше човекоядски наклонности, щеше да си го изпържи и да го излапа!

ПЪРВИ СЛУГА

А други новини?

ТРЕТИ СЛУГА

Вътре му оказват такива почести, като че ли е син и наследник на Марс. Туриха го на най-горния край на трапезата и ако някой от старейшините иска да го заприказва, по-напред става и си сваля шапката. Дори нашият началник, и той се върти около него, като че ли оня му е любовница: докосва ръката му, сякаш е светиня, и щом оня каже нещо, обелва очи от възхищение. Но върхът на дъното на новината ми е, че нашето началство го разсякоха през средата и сега е само половината от туй, което беше вчера, защото другата половина цялата маса я предложи и поднесе на новия. Той каза, че щял да иде и да издърпа вратаря на римските порти за ушите; щял да покоси всичко пред себе си и да остави голо място, дето минел!

ВТОРИ СЛУГА

От всички, които знам, той е най-способен да го направи!

ТРЕТИ СЛУГА

То се знае! И не само че е най-способен, но и ще го направи. Защото, видите ли, той има в Рим колкото неприятели, толкоз и приятели, които приятели, така да се каже, не смеят да се покажат като такива, докато той е в деграндация.

ПЪРВИ СЛУГА

„Деграндация?“ Какво значи това?

ТРЕТИ СЛУГА

Но щом видят, че е надигнал гребен и се е наперил, ще наизскачат от дупките си като зайци след дъжд и ще припнат всички след него.

ПЪРВИ СЛУГА

Ами кога ще стане това?

ТРЕТИ СЛУГА

Утре, днес, сега! Подиробед ще чуеш барабана. Сякаш спада към празненството им: ще го направят, преди да са си избърсали устата!

ВТОРИ СЛУГА

Чудесно! Значи животът ще стане по-весел. От мира само мечовете ръждясват, шивачите не сколасват и поетите не мирясват!

ПЪРВИ СЛУГА

И аз така казвам. Дай ми ти война на мен! Войната превъзхожда мира, колкото денят — нощта. Войната е пъргава, шумна, пълна с новости; а пък мирът е заспал, сънлив, летаргичен, тъп, безчувствен. И майстори повече копелдаци, отколкото войната погребва войници.

ВТОРИ СЛУГА

Така е. Ако за военното време може да се каже, че е голям насилван на жени, то пък мирното време е още по-голям насаждан на рога.

ПЪРВИ СЛУГА

То смразява хората.

ТРЕТИ СЛУГА

А защо? Защото в мирно време по-малко се нуждаят един от друг. Да живее войната! Надявам се, че скоро римляните ще бъдат евтими като нас, волсците... Стават, стават!

ПЪРВИ и ВТОРИ СЛУГА

Бърже, бърже, бърже!

Излизат.

[39] *Марс* (мит.) — тук името на бога на войната е свързано със сродното му по звук име на героя — *Марций*. ↑

ШЕСТА СЦЕНА

Площад в Рим.

Влизат Брут и Сициний.

СИЦИНИЙ

За него не се чува вече нищо
и няма от какво да се боим,
на помощи не може да разчита.
Спокойствието и редът в града,
преди разкъсван от борбите, кара
приятелите му да се червят.
Макар сами да страдаха от бунта,
те биха искали да виждат пак
стъгдите ни разтърсвани от него,
наместо уличките да оглася
спокойният занаятчийски труд.

БРУТ

Навреме ги ударихме... Я, гледай,
не е ли туй Менений?

СИЦИНИЙ

Той е, той е!

Един учтив е станал напоследък...

Влиза Менений.

Здравей, почтени!

МЕНЕНИЙ

Поздрав на вас двама!

СИЦИНИЙ

За твоя Кориолан май жалят само

приятелите му, а Рим държи се
и май ще се държи напук на него.

МЕНЕНИЙ

Да, всичко е добре и би било
и по-добре дори, да беше той
показал отстъпчивост.

СИЦИНИЙ

Да си чул
къде е той?

МЕНЕНИЙ

Не знам. И у дома му
жена му, майка му не знаят нищо.

Влизат неколцина Граждани.

ГРАЖДАНИТЕ

Привет! Да ви закрилят боговете!

СИЦИНИЙ

Здравейте, братя!

БРУТ

Добър ден, съсед!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Ний всички със семействата ни трябва
да молим на колене боговете
за здравето на двама ви!

СИЦИНИЙ

Сполайте!

БРУТ

Довиждане, съседи! Да ви беше
обичал Кориолан тъй, както ние
обичаме ви!

ГРАЖДАНИТЕ

Щастие и здраве!

БРУТ и СИЦИНИЙ

На добър час!

Гражданите излизат.

СИЦИНИЙ

По-радостно живее се сега,
отколкото преди, когато тези
приятели търчаха из града
със буйни крясъци.

БРУТ

Кай Марций беше
достоеен воин, но надут, надменен,
самолюбив, отблъскващо безочлив,
ужасен честолубец!

СИЦИНИЙ

И стремящ се
към безразделна власт!

МЕНЕНИЙ

Не мисля тъй.

СИЦИНИЙ

На своя гръб ний щяхме да усетим,
че е така, да беше станал консул!

БРУТ

За щастие небето му попречи
да стигне до властта и Рим остана
— без него — здрав и читав.

Влиза Едил.

ЕДИЛЪТ

О, трибуни,
в затвора задържан е един роб,
задето е разказвал из града,
че волсците със две войски са влезли
в земите ни и разоряват всичко
пред себе си!

МЕНЕНИЙ

Авфидий! Само той е!
Дочул за нашата разправа с Марций,
измъква пак рогцата си, които
си бе прибрал в пъзливата черупка,
когато Марций...

СИЦИНИЙ

Стига с този Марций!

БРУТ

Сеячът на мълви да се набие!
Не могат волсците да нарушат
мира си с нас!

МЕНЕНИЙ

Не могат ли! Ний знаем
от хрониките, че чудесно могат!
Три примера за туй аз сам видял съм
с очите си! Разпитайте тоз роб,
преди да го наказвате, че може
да наградите със камшик тоз, който

ви носи важна вест, и със тояги —
тоз, който ви предпазва от опасност!

СИЦИНИЙ

Изключено е!

Да, не е възможно!

Влиза Вестител.

ВЕСТИТЕЛЯТ

Патрициите бързат във възбуда
към Капитолия! Дошла е вест,
която изменила е вида им!

СИЦИНИЙ

От оня роб е всичко... Нареди
да се нашиба публично! Той първи
със своя слух...

ВЕСТИТЕЛЯТ

Слухът му, о, почтени,
се потвърди, но още нещо има,
по-страшно от това!

СИЦИНИЙ

Какво по-страшно?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Навред говорят — с право или не,
това не знам, — че в сговор със Авфидий
Кай Марций бил повел войска към Рим,
за да мъсти на мало и голямо!

СИЦИНИЙ

Това е вероятно...

БРУТ

... слух, измислен,
за да накара слабите да кажат:
„Върнете го!“

СИЦИНИЙ

Добре са го скроили.

МЕНЕНИЙ

Не ми се вярва — Марций и Авфидий
са две непримиримости, които
не могат се събра.

Влиза Втори Вестител.

ВТОРИ ВЕСТИТЕЛ

Явете се без бавене в Сената!
Кай Марций във съюз със Тул Авфидий
нахлул е със неவிждана войска
в земите ни и разорява всичко
по пътя си.

Влиза Коминий.

КОМИНИЙ

Добре я наредихте!

МЕНЕНИЙ

Какви са новините? Какво има?

КОМИНИЙ

Сами спомогнахте за туй, след малко
да безчестят чедата ви, да стапят
оловото на покривите градски
над голите ви тикви, да насилват
жените ви пред вашите очи!...

МЕНЕНИЙ

Кажи де! Какво има? Какво има?

КОМИНИЙ

... да пожарят светите ви олтари
и да натикват вашите права
във миша дупка!

МЕНЕНИЙ

Казвай: какво има?...
Добра я заварихте!... Какво има?...
Ако повел е волците Кай Марций...

КОМИНИЙ

„Ако!“ Той бог за тях е! Те го следват,
като че ли не старата природа
направила го е, а друга сила
по майсторка от нея; и ни гонят
самоуверено, като че са
дечица, тичащи след пеперуди,
или месари, трепещи мухи!

МЕНЕНИЙ

Добра я заварихте, вий и ваште
приятели с мешинени престилки;
вий, дете тъй държахте за еснафа
и неговия глас, вонящ на чесън!

КОМИНИЙ

Той ще ви тръсне Рим върху главите!

МЕНЕНИЙ

Тъй лесно, както Херкулес е тръскал
плода на Хесперидските градини.^[40]
Добра я заварихте, няма що!

БРУТ

Но вярно ли е всичко туй?

КОМИНИЙ

О, да!

И вие ще изпукате, преди
да стане инак! Вред го срещат с радост,
а който му оказва съпротива,
на подбив бива взиман и умира
като глупец. Кой би осъдил Марций,
щом свои и врази го уважават?

МЕНЕНИЙ

Загубени сме всички, ако той
не се смили!

КОМИНИЙ

А кой ще го помоли?

Трибуните ще ги е срам; народът
не може да очаква друга милост
от него освен тази на овчаря
към вълците; а неговите близки,
рекат ли му: „Прости на Рим!“, ще молят
еднакво с враговете му и значи
ще са от тях.

МЕНЕНИЙ

Така е. Да го зърна
как мушка под стрехата ми главня,
ще ме е срам да му река: „Недей!“
Добра я свършихте! Измайсторихте
със своите майстори добри неща!

КОМИНИЙ

Довлякохте на Рим такава треска,
че никога не е бил тъй без цяр!

БРУТ и СИЦИНИЙ

Защо пък ние да сме я довели?

МЕНЕНИЙ

А ние ли? Обичахме го ние,
но дадохме от животински страх
на долната ви гмеж да го прогони
със крясъци!

КОМИНИЙ

Страхувам се, че тя
пак с крясъци назад ще го извика.
Авфидий изпълнява туй, което
той казва като негов подчинен,
и отчаянието ни остава
единствена защита, мощ, наука,
с които Рим могъл би да посрещне
напора му!

Влиза група Граждани.

МЕНЕНИЙ

Ха, ей ги господата!
Та, значи и Авфидий е със него?...
Вий бяхте тез, които омърсиха
небето със смърдящите си шапки,
ревейки, свиркайки: „Да се изгони
Кориолан!“ Сега се връща той
и всяко косъмче върху главите
на войните му ще е бич за вас;
за всяка шапка, хвърлена нагоре,
една глава ще се търкулне долу;
ще ви плати за гласовете той!
Но що от туй? Да би могъл нас всички
да ни превърне в пепел, би било
заслужено!

ГРАЖДАНИ

Дочухме лоши вести.

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Аз виках: „Изгонете го!“, но тихо
прибавих, че е жалко.

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

И аз също.

ТРЕТИ ГРАЖДАНИН

И аз. И да си кажем правичката, мнозина от нас казаха така.
Направихме го за добро и макар че доброволно се съгласихме да бъде
изгнан, то не беше съгласно волята ни.

КОМИНИЙ

Едни гласуващи сте ми и вий!

МЕНЕНИЙ

Добра я заварихте, песя хайка!...
Ще дойдеш ли със мене във Сената?

КОМИНИЙ

Къде ще ида другаде?

Излиза заедно с Менений.

СИЦИНИЙ

Съграждани, прибирайте се вкъщи!
И смелост! Туй са хората на Марций,
които във душите си желаят
да стане туй, което уж ги плаши.
Вървете и недейте пада духом!

ПЪРВИ ГРАЖДАНИН

Да ни закрилят боговете! Хайде, майстори! Казвах ви аз, че не трябва да го гоним!

ВТОРИ ГРАЖДАНИН

Всички казвахме тъй. Карай да върви! Да си отиваме!

Гражданите излизат.

БРУТ

Не ми харесват тези новини!

СИЦИНИЙ

На мене също!

БРУТ

Половин имот
бих дал да са лъжа! Но да вървим
във Капитолия!

СИЦИНИЙ

И то веднага!

Излизат.

[40] *Хесперидски градини* — открадването на златните ябълки от тези легендарни градини било единадесетият подвиг на Херкулес. ↑

СЕДМА СЦЕНА

Боев стан на волсите, близо до Рим.

Влизат Авфидий и един Военачалник.

АВФИДИЙ

А продължават ли да се лепят
по римлянина?

ВОЕНАЧАЛНИКЪТ

Да. Не знам с какво
привлича толкоз твоите войници,
но неговото име е за тях
молитва преди ядене, беседа
по време на храна и благодарност
при ставане от масата. В този поход
дори най-преданите ти бойци
те подценяват, вожде!

АВФИДИЙ

Сам го чувствам,
но всяко лекарство срещу туй
ще спъне похода ни. Той към мене
дори държи се много по-надменно,
отколкото могъл бих да допусна,
когато го приех. Въпрос на нрав.
За нещо независимо от него
не мога да го съдя.

ВОЕНАЧАЛНИКЪТ

И все пак
по-хубаво за тебе би било,
ако не беше разделил поравно
главнокомандването на войската,

а беше го за себе си запазил
или изцяло предоставил нему.

АВФИДИЙ

Разбирам те, ала бъди спокоен:
до сметките щом дойдем, той не знае
какво аз мога да му предявя.
Привидно — а за него е така
и тъй го вижда простото око —
той води честно похода, загрижен
за нашата държава, и се бие
с тъй змейска ярост, че печели боя,
невдигнал меч; и въпреки това
онуй, което най-накрай ще счупи
гръбнака му или заплаши моя,
е в бъдещето.

ВОЕНАЧАЛНИКЪТ

Дали ще вземе Рим, как мислиш, вожде?

АВФИДИЙ

Без битка го приемат град след град,
пък в Рим и знатни, и Сенат са с него,
трибуните не знаят да воюват,
а простолюдието на града
тъй спешно ще го викне, както бързо
го е пропъдило. Той Рим ще глътне,
тъй както албатросът глътва рибка —
по силата на своята природна
върховна власт^[41]. В началото той беше
служител тачен, но — уви — не смогна
да удържи спечеленото име.
Дали причината е в гордостта,
с която всекидневните успехи
ни опетняват винаги; или
във липсата у него на способност
да схваща как най-пълно би използвал

възможностите си; или най-сетне,
във твърдия му нрав, поради който
не се е променил, като е сменял
седлото за креслото, а е искал
да дава заповеди на мира,
тъй както ги е давал на войната —
не зная; но един от тези недъзи —
понеже има по зрънце от трите, —
един от тях (не всичките, признавам!)
направил го е гледан със уплаха,
омразен и прогонен. А е имал
заслуги, но от тези, които чезнат
при споменаване. Защото тъй
човешките ни качества зависят
от тълкуванията на деня:
дори за най-способния държавник
гроб сигурен е първата трибуна,
прославяща делата му... Но тръгвай!
Плам пламъка гаси, клин клин избива,
власт власт препъва, нощ нощта надвива.
Превземай Рим, о, Кай! Щом стане твой,
за мене ще сте плячка ти и той!

Излизат.

[41] „... тъй както албатрос... върховна власт.“ — едно поверие казвало, че албатросът със силата на своето „благородство“ заставял рибите да изплуват покорно на повърхността, за да може той да ги погълне. ↑

ПЕТО ДЕЙСТВИЕ

ПЪРВА СЦЕНА

Площад в Рим.

Влизат Менений, Коминий, Сициний, Брут и други.

МЕНЕНИЙ

Не, няма да отида. Чухте как
е отговорил той на своя прежен
военачалник, който тъй горещо
обичаше го. Бил ми казвал „татко“ —
е, та какво? Тоз, който го е пъдил,
да иде той! Паднете на колене
и пропълзете цяла миля път
до шатрата и прошката му! Щом
е върнал и Коминий, не отивам!

КОМИНИЙ

Той вид си даде, че не ме познава.

МЕНЕНИЙ

Какво ви казвам аз?

КОМИНИЙ

Един път само
ме назова по име и тогава
напомних му за дружба и за кръв,
пролята заедно, но той извика,
че няма „Кориолан“, че бил отхвърлил
предишните си титли: щял да бъде
незнаен, празно място — така каза, —
додето изковел си ново име
в жаравата на Рим.

МЕНЕНИЙ

Трибуни, как сте?
Добре я свършихте! Опожарихте
града ни, за да смъкнете цената
на дървените въглища!

КОМИНИЙ

Когато
му казах, че най-царствената милост
е незаслужената, той отвърна,
че е нахалство от една държава
да иска нещо от човек, когото
самичка е пропъдила.

МЕНЕНИЙ

Чудесно!
Нима могъл би да ти каже друго?

КОМИНИЙ

Помолих го да пощади града ни
зарад приятелите си, а той
ми каза, че не можел да ги търси
в купа от гнила слама; а било
безумство зарад две зърна тоз куп
да се оставел незапален само
да му смърдел в носа!

МЕНЕНИЙ

За две зърна.
Едно от тях съм аз. Зърната — туй сме
аз, майка му, жена му, син му, този
войник храбрец. А вие сте вонята.
И зарад вас да изгорим и ний?

СИЦИНИЙ

Не се гневи! Ако не си съгласен
да ни помогнеш в таз беда, поне
не ни упреквай! Но ако приемеш

да ходатайствуваш за своя град,
тоз твой език могъл би по-успешно
от спешно сбраната войска да спре
земляка ни.

МЕНЕНИЙ

Не ща да се намесвам.

СИЦИНИЙ

Бъди добър, иди!

МЕНЕНИЙ

Какво да правя?

БРУТ

Да видиш какво може да извърши
за Рим приятелството ти със Марций.

МЕНЕНИЙ

А представете си, че той ме върне
като Коминий, без да ме изслуша —
тогава, а? И аз да се завърна
обиден в чувствата си, огорчен
от грубостта му?

СИЦИНИЙ

Римският народ
ще ти плати с признателност за твоите
добри усилия.

МЕНЕНИЙ

Добре, ще ида.
Не вярвам да ме върне. И все пак
туй хапене на устни и туй „хъм“
не ми се нравят. Лош е бил мигът:
на гладно вените са още празни,
кръвта ни — хладна; крив ни е светът;

не ни се дава, нито обещава;
но щом добре натъпчем тези свои
кръвопроводни цевы и тръби
с храна и вино, ставаме по-щедри,
отколкото сме в своите часове
на жреческо въздържане. Затуй
ще гледам да е сит, когато ида
с молбата си при него.

БРУТ

Ти пътя към сърцето му познаваш
и — знаем — няма да се заблудиш.

МЕНЕНИЙ

Ще го изпитам аз, пък там да става,
каквото ще! А пък какво ще стане,
ще знам след малко.

Излиза.

КОМИНИЙ

Ще го върне.

СИЦИНИЙ

Тъй ли?

КОМИНИЙ

Видях го — казвам ви — на златен трон
с очи пламтящи, сякаш с тях самите
ще пали Рим, заключил милостта си
в затвора на обидената чест;
щом свих коляно, процеди: „Стани!“
и ме отпрати със безмълвен жест,
за да ми каже писмено след туй
какво той можел и какво не можел
да стори спрямо нашата държава

в съгласие със клетвата, която
бил дал на волсците. Така че всяка
надежда е напразна, освен тази —
последна — в майка му и във жена му,
които — както чувам — били склонни
да просят милосърдие от него
към родния му град. Затуй да идем
и ги помолим да не губят време!

Излизат.

ВТОРА СЦЕНА

Пред стана на волците край Рим.

На входа стоят двама Часови.

ПЪРВИ ЧАСОВИ

Стой! Ти отде си?

ВТОРИ ЧАСОВИ

Спри и се върни!

МЕНЕНИЙ

Харесва ми, че пазите добре,
но аз съм висш сановник и дошъл съм
за среща с Кориолан.

ПЪРВИ ЧАСОВИ

Отде?

МЕНЕНИЙ

От Рим.

ПЪРВИ ЧАСОВИ

Назад тогава! Нашият началник
не ще да има нищо общо с него.

ВТОРИ ЧАСОВИ

Ти своя Рим в пожари ще го видиш,
преди да разговаряш с Кориолан.

МЕНЕНИЙ

Момчета, ако вашият началник
говорил е за Рим пред вас, безспорно
дочували сте името Менений.

Това съм аз.

ПЪРВИ ЧАСОВИ

И ти да си, назад!
Туй твое име не минава тука.

МЕНЕНИЙ

Послушай, драги! Аз съм много близък
със твоето началство. Бях за него
онази книга, във която всички
четяха несравнената му слава,
не без украса тук-таме; защото
аз своите приятели (а той
е пръв сред тях) съм хвалил, докъдето
търпеше правдата. Дори понявга —
като при кегли на неравно — съм я
надхвърлял малко и печат поставял
върху полуизмислици... Така че
ще трябва да ме пуснеш.

ПЪРВИ ЧАСОВИ

Ще прощаваш, уважаеми, ама даже и да си казал в негова полза
толкоз лъжи, колкото думи изрече сега в свой интерес, пак няма да
минеш. Няма — даже и да си бил толкоз добродетелен в лъжите,
колкото си сега с жените. Тъй че кръгом!

МЕНЕНИЙ

Слушай, човече: името ми е Менений и аз съм бил винаги пръв
привърженик на твоя началник.

ВТОРИ ЧАСОВИ

Ти може — както сам казваш — да си бил негов лъжец, но аз
като негов боец, ти казвам, че няма да минеш. Затова да видим гърба
ти!

МЕНЕНИЙ

Можеш ли ми каза дали е обядвал? Знаеш, не искам да говоря с него, преди да се е нахранил.

ПЪРВИ ЧАСОВИ

Я кажи, ти римлянин ли си?

МЕНЕНИЙ

Да, както и твоят началник.

ПЪРВИ ЧАСОВИ

Тогава трябва да мразиш Рим като него. Какво си представяте вие там? Прогонихте единствения, който можеше да ви защити; сами, от невежа глупост, предадохте своя щит на противниците си и сега си мислите, че ще ви отърват от разплатата му хленчът на вашите баби, слепените длани на девиците ви и треперливите увещания на изкуфели дъртаци като теб? Вярвате ли, че ще угасите пожара, в който подир малко ще пращи градът ви, с такъв немощен дъх? Лъжете се! Затова връщай се в Рим и кажи на всички там да се готвят за изпълнението на присъдата. Защото тя е произнесена. Нашият началник се е заклел, че няма да има прошка за вас.

МЕНЕНИЙ

Слушай, ти, глупако! Ако този, който е над тебе, знаеше, че съм тук, щеше да ме посрещне с уважение.

ПЪРВИ ЧАСОВИ

Началникът не те и познава!

МЕНЕНИЙ

Не твоят началник, а главнокомандващият ви!

ПЪРВИ ЧАСОВИ

Главнокомандващият не дава спукана пара за теб. Тръгвай, казах ти, докато не съм ти пуснал последната капка кръв! Тръгвай, ти от дума не разбираш ли? Тръгвай, че...

МЕНЕНИЙ

Чакай де! Чакай!... Ей! Ей!...

Влизат Кориолан и Авфидий.

КОРИОЛАН

Какво става тук?

МЕНЕНИЙ

Ха сега, негоднико! Сега ще се оплача от теб! Ще видиш не съм ли уважаван! Ще разбереш, че не може всеки мухльо на пост да ми препречва пътя към моя син Кориолан! Отгатни сега по туй как ще ме приеме дали те чака само бесилката, или някой друг начин за умираща, по-траен за зрителите и по-нетраещ се за теб. Зяпай пред това сега и припадай, пред което ще стане!

Към Кориолан.

Съветът на всемогъщите богове да се грижи в непрекъснато заседание за личното ти щастие и да те обича не по-малко от твоя стар отец Менений! О, синко, синко! Ти готвиш за нас пожар, но виж влагата на тези очи може да го угаси! Дълго ме молиха да дойда при теб и едва когато се убедих, че само аз мога да те разубедя, се оставих да бъда издухан от въздишките им през градските порти и ето — заклинам те да простиш на Рим и на своите разкайващи се сънародници. Да размекнат добрите богове гнева ти в техните сълзи и да плиснат остатъка му върху този дръвник, този пън, който ме препъна в пътя ми към теб!

КОРИОЛАН

Върви си!

МЕНЕНИЙ

Как? Защо?

КОРИОЛАН

Аз нямам вече
съпруга, майка, чедо. Таз ръка е
подвластна другиму. Гладът за мъст

е в мойта гръд, но правото за прошка —
в гръдта на волците. Не се надявай!
Страхливата измяна ще отрови
предишните ни близости, преди
мекосърдечието да ми спомни
как силни бяха те. Затуй върви си!
За просбата ти моите уши
по-здрави са, отколкото са здрави
вратите ви за мойта мощ. Но аз
обичах те все пак и затова
вземи туй тук — за тебе го написах
и щях да ти го пратя.

Подава му писмо.

Не, Менений,
не ща да слушам!... С този старец бяхме
в Рим много близки. Виждаш сам, Авфидий...

АВФИДИЙ

Да, твърд си, виждам.

Той и Кориолан излизат.

ПЪРВИ ЧАСОВИ

Та значи, уважаеми, вий сте бил Менений?

ВТОРИ ЧАСОВИ

Магическо име! Само каква сила има! А пътя си за дома помниш
ли?

ПЪРВИ ЧАСОВИ

Чу ли как само ни скастриха, задето не бяхме пропуснали твое
величество?

ВТОРИ ЧАСОВИ

Та от какво, казваше, трябвало да припадна?

МЕНЕНИЙ

Пет пари не давам нито за тоя свят, нито за началника ви! А пък такива същества като вас дори не ги забелязвам — толкова са ми нищожни! Който е решил сам да мре, не го е страх, че друг щял да му помогне в тая работа. Да прави началникът ви каквото ще! А вие си останете каквито сте и само нищожеството ви да расте с годините! Казвам ви каквото ми бе казано: „Махайте се!“

Излиза.

ПЪРВИ ЧАСОВИ

Достоен човек все пак.

ВТОРИ ЧАСОВИ

Достоен човек е нашият началник. Той е канара, дъб, дето буря го не мръдва!

Излизат.

ТРЕТА СЦЕНА

В палатката на Кориолан.

Влизат Кориолан, Авфидий и други.

КОРИОЛАН

Обсадата на Рим започва утре.
От тебе, съначалнико Авфидий,
държавата на волсците очаква
да чуе дали честно съм ви служил
във този поход.

АВФИДИЙ

В наша полза беше
най-малката ти стъпка, ни за миг
на римските молби ти слух не даде,
отблъсна даже шепота на близки,
уверени в успеха си.

КОРИОЛАН

Тоз старец,
когото върнах тъй убит във Рим,
ме любеше по-силно от баща,
боготвореше ме. За тях било е
последен изход туй, да ми го пратят.
Заради дружбата ни аз (макар че
държах се хладно с него) му предложих
отново тез условия, които
преди отхвърлиха, а и сега
не могат да приемат. Толкоз малко
отпуснах му, за да окажа чест
на него, който бе очаквал много.
На нови ходатайства и молби —
държавни или лични — вече няма

да давам слух...

Шум отвън.

Какъв е този шум?
Нима обетът ми, едва изречен,
е вече застрашен? Не, аз съм твърд!

Влизат Виргилия, Волутия, Валерия, Малкият Марций и Свита.

Жена ми първа, а след нея тази,
чиято ценна форма е отляла
таз моя плът, поела за ръчица
детенцето ми!... Не, махни се, обич!
Права природни и семейни връзки,
разкъсвайте се! Ти, неумолимост,
бъди едничката ми добродетел!
Не ме засягат тез поклони, тези
очи на гълъбица, пред които
и боговете биха нарушили
обета си!... Размеквам се! А аз съм
от глина като всички! Мойта майка
пред мен склонена, сякаш че Олимп
се кланя на къртичина! Синът ми
с молба в очичките, която кара
Природата да вика в мен: „Смили се!“
Не, нека волсците със своя плуг
обърнат Рим и разорят страната!
Аз няма като патенце да следвам
инстинкта си, аз твърд ще бъда, сякаш
човек е сам на себе си създател
и родства не признава!

ВИРГИЛИЯ

Мъжо мой,
нима не ме познаваш?

КОРИОЛАН

Тез очи
са други, не онези, със които

ви гледах в Рим.

ВИРГИЛИЯ

Не, ний сме променени
от мъката, довела ни при теб.

КОРИОЛАН

Като актьор, забравил своята роля,
провалям се... О, най-добро във мен,
прости жестокостта ми, без да казваш:
„Прости на Рим!“... О, таз целувка — дълга
като живот в изгнание и сладка
като разплата! Устните ми, скъпа —
кълна ти се в ревнивата Юнона! —
я пазят непорочни оттогава
за този миг... О, богове, аз бърбъря,
а най-почтената от всички майки
очаква моя поздрав! О, коляно,
печатай във земята знак на почит,
каквата друга майка не познава!

Коленичи.

ВОЛУМНИЯ

Вдигни се с благослов и нека аз
върху възглавката на този кремък
окажа ти необичайна почит,
като че ли съм бъркала до днеска
закона между майка и дете!

Коленичи.

КОРИОЛАН

Да коленичи майка ми пред мен?
Тогава песъчинките крайбрежни
да шибат безочливо светилата;

зефирите да мятат горди кедри
до слънцето; да няма невъзможно,
щом туй възможно е!

ВОЛУМНИЯ

Боецо мой,
спомогнах аз да израстеш такъв!
Познаваш ли коя е тази с нас?

КОРИОЛАН

Сестрата на Публикола^[42]? Как не!
Здравей, Валерия, луна на Рим,
по-девствена от ледните висулки,
красящи с непорочната си хубост
Дианиния храм^[43]!

ВОЛУМНИЯ

А туй е твойто
конспектче малко, но което може,
разгърнато от Времето, да стане
като баща си.

КОРИОЛАН

Богът на войната
със разрешение на Зевс да вдъхне
във мислите ти доблест, та да бъдеш
във битките като маяк в морето:
вълните да посрещаш и да носиш
спасение на който те съгледа!

ВОЛУМНИЯ

Коленичи!

КОРИОЛАН

О, страшният ми воин!

ВОЛУМНИЯ

И той ведно с Валерия, с жена ти
и с мен дошъл е да...

КОРИОЛАН

Мълчете, майко!
Ни дума повече! Или щом трябва
да молите за нещо, то помнете:
не искайте от мен неща, които
под клетва обещал съм да не върша —
войската си аз няма да разпусна
и няма с римските занаятчий
да преговарям повече! И, моля,
недейте ми доказва колко туй е
против природата! Не се мъчете
да изстудите жарката ми мъст
със хладни доводи!

ВОЛУМНИЯ

О, стига, стига!
Разбрахме, че не ще получим нищо,
понеже нямаме какво да просим
освен това, което ни отказа.
Но за да падне, като кажеш „не“,
срамът върху упорството ти — слушай!

КОРИОЛАН

Внимавай ти, Авфидий, и вий, волсци!
Без вас не ща от Рим да чуя нищо...
Молбата ви?

ВОЛУМНИЯ

И неми да стоим,
тез дрехи и видът ни ще ти кажат
какъв живот сме водили, откакто
ти бе прогонен. Помисли си колко
сме по-злочести ний от всички други
жени на този свят, щом тез очи,

наместо да блестят, и тез сърца,
наместо да танцуват при вида ти,
очите плачат, а сърцата стенат
затуй, защото ти накара майка,
жена, дете да гледат своя син,
съпруг, баща без жалост да разкъсва
отечеството си! И твойта злоба
за нас, нещастните, е дважд по-страшна,
защото ти на нас отне дори
молитвите, които са утеха
за всеки друг: кажи ни, как да молим
небето за победата на Рим —
което е наш дълг — и в също време
за своята — което е наш дълг?
Едно от двете: трябва да загубим
или отечеството си, или
теб, който си във него наша радост!
Очаква ни беда неотвратима,
дори и да изпълнят боговете,
което им поискаме, защото
ти или ще преминеш в белезници,
проведен из града като изменник,
или връз неговите съсипии
ще стъпиш триумфално увенчан,
загдето си пролял кръвта на своите
жена и син. За себе си аз няма
да чакам свършека на таз война —
не те ли убедя да се покажеш
великодушен към двете страни —
наместо да помагаш на едната
да срине другата — повярвай, сине,
преди да тръгнеш срещу Рим, ще стъпчеш
утробата, която ти е дала
живот на тоя свят!

ВИРГИЛИЯ

И таз, която

дари ти този син, за да запази
чрез него името ти от забрава!

МАЛКИЯТ МАРЦИЙ

Мен няма да ме стъпче! Аз ще бягам
и после, щом порасна, ще се бия!

КОРИОЛАН

Не щеш ли да омекваш, стой далеч
от женски лик и от детинска реч!
Премного чух.

Става.

ВОЛУМНИЯ

Не ни оставяй тъй!
На волсците ти служиш и ако
за да спасим родината си, ние
те молахме за техния разгром,
ти с право би могъл да ни упрекнеш,
че тровим твойта чест. Но ний те молим
да станеш помирител между двата
враждуващи народа, та едните
да си рекат: „Показахме се щедри“,
а другите: „Показахме се мъдри“
и в хор щастлив да те благословят
за сключения мир. Ти знаеш, сине,
несигурен е краят на войните,
а пък едно за таз война се знае:
че ако ти превземеш Рим, в награда
ще имаш само туй, че твойто име
ще бъде вред сподиряно от клетви
и летописните за теб ще пишат:
„Той беше благороден, но накрая
окаля своята чест и разруши
родината си, за да всява ужас

сред бъдещите люде.“ Говори!
Ти винаги стремил си се да стигнеш
върха на благородството, като
по примера на Юпитер издуеш
със грозен грохот бузите безкрайни
на въздуха, а след това изчерпиш
страхотния заряд на своя гръм
във цепене на дъбове. Приказвай!
Нима злопаметството е достойно
за благородния? Кажи му, дъще!
Той глух е за плача ти! Хайде, внуче!
Успей със детски глупости там, дето
о камък удря възрастният ум!
Едва ли има на света човек
по задължен към майка си, а ето,
държи ме като улична жена,
изложена във стеги! Ни веднъж
към майка си не си бил ласкав ти,
когато — бедна квачка, не желала
втор полог — само клоках покрай теб
и пращах те на бран, за да се върнеш
покрит със чест! Кажи ми, че ти искам
нечестно нещо и ме отритни,
но ако то е честно, ти без чест си
и боговете ни ще те накажат,
задето ми отказваш туй, което
дължиш ми като син!... Обръща гръб.
Коленичете! Нека го посраим!
„Кориолан“ нали е — по върви му
да бъде горд, а не да се разтапя
пред женски хленчове. Коленичете!
За сетен път. И да се върнем в Рим,
за да умрем сред своите... О, виж го,
горкичкото! Не знае какво иска,
но вдигнало и то след нас ръчици,
подкрепя нашата молба при туй
със доводи по-силни от онези,

с които ти отблъсваш я... Но стига,
достатъчно стояхме! Този човек
е волск по кръв, волският му е майка
и за волският женен е в Кориоли;
а приликата с туй дете от Рим
е сигурно случайна. Сбогом! Млъквам,
додето Рим превърне се на клада,
след туй ще чуеш нещо!

Кориолан хваща ръката ѝ и я държи безмълвен известно време.

КОРИОЛАН

Майко, майко,
какво направи? Виж небето горе
разтваря се и боговете гледат
туй зрелище, което с теб играем
против природата. О, майко, майко!
За Рим спечели ти победа трудна,
но своя син — о, вярвай ми, о, вярвай! —
със нея ти излагаш на опасност,
огромна, ако не и смъртоносна.
Но тъй да е! Авфидий, аз войната
не смогнах да довърша, но щеключа
изгоден мир! Кажи, ти би ли бил
по-скъп на слух, по-сдържан на отстъпки
към майка си? Отговори, Авфидий!

АВФИДИЙ

И аз се трогнах.

КОРИОЛАН

Сигурен бях в туй!
И моите очи не овлажняват
от дребно нещо. Но какви да бъдат
условията ни? Самият аз
не ще се върна в Рим. Ще дойда с вас —

поддържай ме в съвета!... Майко скъпа!
Съпруго моя!

АВФИДИЙ (*настрани*)

Радвам се, че ти
допусна чест и милост да се сблъскат
в душата ти. Това ще ми възвърне
загубеното щастие.

КОРИОЛАН (*към Виргилия и Волумния*)

Но първо
ще пийнем заедно и ще ви връчим
свидетелство, по-силно от словата,
което Рим ще трябва да ни върне
с печата си до нашия. Да влезем!
Жени достойни, Рим дължи ви храм
във ваша чест. Ако не бяхте вие,
не би получил той със всички свои
войници — италиейски и съюзни —
подобен мир!

Излизат.

[42] Публикола — Валерий Публикола (около 510 г. пр.н.е.) бил един от основателите на Римската република и първи неин консул. ↑

[43] Дианиният храм (мит.) — Диана е римската богиня на лова, покровителка на девствениците; често отъждествявана с луната. ↑

ЧЕТВЪРТА СЦЕНА

Площад в Рим.

Влизат Менений и Сициний.

МЕНЕНИЙ

Виждаш ли оня камък на Капитолия, крайъгълния?

СИЦИНИЙ

Виждам. Е, какво?

МЕНЕНИЙ

Ако можеш да го поместиш с кутрето си, значи има надежда жените — и главно майка му — да го увещаят. Но мен ако питаш, и толкоз надежда няма. Гърлата ни са осъдени и чакат само изпълнението на присъдата.

СИЦИНИЙ

Как може човек да стане съвсем друг за тъй кратко време!

МЕНЕНИЙ

И пеперудата е съвсем друга от гъсеницата, а е била гъсеница преди това. Марций беше човек, но се превърна в дракон — израснаха му крила и не е вече прежната пълзяща твар!

СИЦИНИЙ

Той обичаше много майка си.

МЕНЕНИЙ

И мене също. Но сега помни майка си, колкото осемгодишен кон помни своята. От лицето му и най-зрялото грозде става кисело. Като върви, прилича на стенобойна машина и земята тръпне под стъпките му. Той може с поглед да ти промуши броня, гласът му е бронзов като набат, а каже ли „хм“, сякаш барабани гърмят. Седи на престола като

статуя на Александър Велики^[44] и заповедите му се изпълняват, преди да ги е изрекъл докрай. За да бъде бог, му трябва само малко безсмъртие и едно небе за трона му.

СИЦИНИЙ

И милосърдие, ако си го нарисувал вярно.

МЕНЕНИЙ

Нарисувах го от живо. Ще видиш с какво милосърдие ще се върне майка му. От него можеш да изцедиш толкоз милосърдие, колкото мляко от мъжкия тигър. Нещастният ни град скоро ще се убеди в това. И всичко туй е заради вас!

СИЦИНИЙ

Да ни закрилят боговете!

МЕНЕНИЙ

Не, този път няма да поискат. Когато го праскахме в изгнание, ние забравихме за тях, а сега, когато той се връща, за да ни строши вратовете, те ще забравят за нас.

Влиза Вестител.

ВЕСТИТЕЛЯТ

Трибуне, ако мил ти е животът,
укривай се! Народът залови
събрата ти и влачи го със вик
из улиците. Чух ги да крещат,
че щели да го късат на парчета,
ако жените върнели се също
без блага вест.

Влиза Втори Вестител.

СИЦИНИЙ

Какви са новините?

ВТОРИ ВЕСТИТЕЛ

Добри, добри! Жените победиха!
Кай Марций и войската му от волсци
се вдигнаха! О, светъл ден за Рим!
Дори прогонването на Тарквиний
не го е тъй зарадвало!

СИЦИНИЙ

Чуй, друже,
уверен ли си, че говориш правда?
Съвсем ли си уверен?

ВТОРИ ВЕСТИТЕЛ

Да, съвсем!
Тъй както в туй, че слънцето е огън!
Къде си бил, та още се съмняваш?
Морето в прилив не тече под моста
тъй мощно, както втурна се тълпата
през градските врати! Но чуйте, чуйте!

Звук на тръби, обои, барабани. Шум на тълпа.

От зилове, тромпети, барабани,
цимбали, флейти, възгласи на радост
танцува слънцето!

Радостни виковете.

МЕНЕНИЙ

Това е явно
щастлива вест. Отивам да ги срещна.
Волумния — това се казва ум!
Тя само струва колкото цял град
сенатори и консули, цял свят
трибуни като теб! Изглежда, днеска
добре си се помолил — тази сутрин
за десет хиляди гърла от вашите

не давах грош! Чуй само как ликуват!

Шумът и музиката се засилват.

СИЦИНИЙ

За тази вест небето ще ти връща,
но приеми и мойта благодарност.

ВТОРИ ВЕСТИТЕЛ

Ний всички имаме добри причини
да бъдем благодарни.

СИЦИНИЙ

Те са близко.

ВТОРИ ВЕСТИТЕЛ

Пред портите.

СИЦИНИЙ

Да идем да ги срещнем
и да се включим в общия възторг!

Излизат.

[44] „... като статуя на Александър Велики...“ — още един анахронизъм: Александър Велики е живял век и половина след Кориолан. ↑

ПЕТА СЦЕНА

Рим. Улица недалеч от градските врати.

Влизат и преминават през сцената Волумния, Виргилия и Свита, придружени от Сенатори, Патриции и Граждани.

ПЪРВИ СЕНАТОР

Посрещайте застъпничките римски!
Сберете се, славете боговете,
палете тържествуващи огньове,
цветя ръсете в техните нозе,
надвивайте вика, със който беше
прогонен Марций, та, дочул привета
към майка му, да се завърне в Рим!
Добре дошли, жени! Добре дошли!

ВСИЧКИ

Добре дошли, жени! Добре дошли!

Тръбен звук и барабанен бой. Излизат.

ШЕСТА СЦЕНА

Площад в Кориоли^[45].

Влиза Авфидий със Свита.

АВФИДИЙ

Вървете във Съвета и кажете
на първенците, че съм тук. Това
връчете им и щом го прочетат,
да се сберат на главния площад,
където аз пред тях и пред народа
ще потвърдя написаното тук.
Тоз, който обвинява се в писмото,
е влязъл във града и се надява
със думи пред народа да очисти
вината си. Вървете!

Свитата излиза.

Влизат неколцина Съзаклятници.

ПЪРВИ СЪЗАКЛЯТНИК

Здравей, началниче! Е, как се чувстваш?

АВФИДИЙ

Като човек, убит от своята милост,
отровен от пощадата си!

ВТОРИ СЪЗАКЛЯТНИК

Вожде,
ако държиш на замисъла, в който
ни включи за помощници, кажи,
и ний сме тук!

АВФИДИЙ

Не мога да ви кажа.
Ще видим накъде клони народът.

ТРЕТИ СЪЗАКЛЯТНИК

Народът ще се люшка, докогато
се борите; но който и да падне,
надвилият ще наследи гласа му.

АВФИДИЙ

Така е, и за удара си аз
ще имам убедителен предлог:
на неговата вярност аз зложих
честта си и нагоре възвисих го,
а той с ласкателска роса поля
приятелите ми и тъй подсили
растежа си, като за тази цел
пречупи своя нрав, преди познат
като суров и твърд.

ТРЕТИ СЪЗАКЛЯТНИК

Да, този нрав,
когато беше кандидат за консул,
му коства...

АВФИДИЙ

Тъкмо стигнал бях до туй!
Изгнан за своята твърдост, той потърси
приют в дома ми и подложи гърло
за моя нож. Приех го, приравних го
със себе си, открих му път нагоре,
предложих му да си избира войни
измежду моите най-добри и свежи
за плановете си, собственоръчно
помагах му във жътвата на слава,
която той във своя хлев прибра.
И радостен, че си вредя самичък,

превърнах се от равен нему в нещо
като слуга и той за моята служба
ми плащаше като на прост наемник
със снизхождение.

ПЪРВИ СЪЗАКЛЯТНИК

Тъй беше, вожде.
Войската се учудваше, а после,
когато Рим бе негов и ний всички
се готвехме за плячка, не по-малка
от славата...

АВФИДИЙ

Във тази точка аз
най-силно ще насоча своя удар:
за две-три капки очна мокрота,
по-лесна у жените от лъжата,
кръвта, потта на целия ни поход
продаде той. И ще умре за туй.
И аз ще се възмогна пак... Но чуйте!

Барабанен бой, тръбен звук и виковете на тълпа.

ПЪРВИ СЪЗАКЛЯТНИК

Ти влезе в родния си град като
обикновен вестител, неприветстван,
а той разцепва въздуха с тръбите
на своето пристигане!

ВТОРИ СЪЗАКЛЯТНИК

И тези
безпаметни глупци дерат гърла
за оня, който им изкла децата!

ТРЕТИ СЪЗАКЛЯТНИК

Затуй, използвайки добрия случай,

преди със думи той да ги е трогнал,
ти дай му да опита твоя меч
и ний ще те последваме! Когато
го проснем бездиханен, ти ще можеш,
разказвайки посвоему нещата,
и доводите му да погребеш
ведно с трупа.

АВФИДИЙ

Старейшините! Млък!

Влизат Старейшините на града.

СТАРЕЙШИНИТЕ

Добре завърнал се дома, Авфидий!

АВФИДИЙ

Не съм заслужил вашия привет.
Прочетохте ли, о, почтени старци,
писмото ми?

СТАРЕЙШИНИТЕ

Прочетохме го.

ПЪРВИ СТАРЕЙШИНА

С болка.

По-ранните си грешки той — аз мисля —
могъл би да изкупи, ала тази —
да свърши, гдето трябваше да почне;
да пропилее ползата от всички
военни набори; да ни остави
с разноски само, като склучи мир
с града почти превзет — такава грешка
не е простима.

АВФИДИЙ

Чуйте го! Той иде.

Влиза — с барабанен бой и знамена — Кориолан, следван от Граждани.

КОРИОЛАН

Приветствам ви, отци на този град.
Аз връщам се все тъй ваш предан воин,
незаразен от обич към родина
и подчинен на висшата ви воля
като преди. Узнайте, че успешно
проведох похода и стигнах с бой
до портите на Рим. Това, което
бе взето като плячка, надвишава
със трета разходите по войната.
Мир сключихме със не по-малко слава
за волсците, отколкото позор
за римляните. Ето тук, подписан
от консули и знатни, подпечатан
с клеймото на Сената, аз ви връчвам
изготвения договор.

АВФИДИЙ

Отци,
преди да го четете, заявете
в лицето на изменника, че той
измамил е по най-безчестен начин
доверието ви!

КОРИОЛАН

Изменник? Аз?

АВФИДИЙ

Ти точно, Марций!

КОРИОЛАН

Марций?

АВФИДИЙ

Да! Кай Марций!
Или очакваш да те величая
във Кориоли с крадения прякор
„Кориолан“?
Старейшини на нашата държава,
на майка си и на жена си той
за няколко нещастни солни капки
предаде делото ни и отстъпи
града ви Рим — „ви“, казвам! — като скъса
обета си тъй лесно, сякаш беше
прогнил конец. Веднъж не съзова
военния съвет, а пред сълзите
на своята кърмителка проциври
победата тъй срамно, че накара
по-младите слуги да се червят,
а старите бойци да се споглеждат
в учудване.

КОРИОЛАН

О, чуваш ли го, Марсе?

АВФИДИЙ

Не споменавай бога на бойците,
хлапе ревливо!

КОРИОЛАН

Как?

АВФИДИЙ

Тъй, както чу!

КОРИОЛАН

Лъжецо, нямащ мяра, ти изду
това сърце премного за гърдта му!
„Хлапе“? Ах, раб! Простете, мъдри старци,

за пръв път не успявам да се спра!
Умът ви, уважаеми, аз зная,
ще зашлеви туй куче през устата,
а паметта му, на бразди все още
от моя бич, сама ще му натика
лъжите в гърлото!

ПЪРВИ СТАРЕЙШИНА

И ти, и ти,
мълчете и ме чуйте!

КОРИОЛАН

Накълцайте ме на парчета, волсци —
мъже, деца, започвайте! „Хлапе“!
Лъжливо псе, във ваште летописи —
ако не лъжат — пише, че в Кориоли
като орел, нападнал гълъбарник,
съм карал войните ви да пърпорят
наоколо ми! И го сторих сам!
„Хлапе“ на мен?

АВФИДИЙ

Нима, почтени старци,
ще изтърпите, този самохвалец
да ви припомня слепия успех,
за наш позор дарен му от фортуна?

СЪЗАКЛЯТНИЦИТЕ

Смърт, смърт за туй!

ГРАЖДАНИТЕ

Разкъсайте го на парчета!... Веднага и на място! Той уби сина
ми!... Дъщеря ми!... Той уби племенника ми!... Убиец на баща ми!

ВТОРИ СТАРЕЙШИНА

Ръцете долу! Тихо! Тоз човек
е благороден. Гръмката му слава

обхванала е земното кълбо
и провинението му ще бъде
разгледано в съда. Мълчи, Авфидий!
Не подстрекавай към саморазправа!

КОРИОЛАН

Да можех срещу теб и всички твои
авфидиевци да размахам своя
законен меч!

АВФИДИЙ

Нахален негодяй!

СЪЗАКЛЯТНИЦИТЕ

Смърт! Смърт! Убийте го!

СТАРЕЙШИНИТЕ

Назад! Назад!

*Съзаклятниците измъкват мечове и пробождат Кориолан, който пада мъртъв. Авфидий
слага крак върху трупа му.*

АВФИДИЙ

Изслушайте ме, господари мои!

ПЪРВИ СТАРЕЙШИНА

О, Тул!

ВТОРИ СТАРЕЙШИНА

Духът на храбростта ще лее сълзи
над делото, извършено от теб!

ТРЕТИ СТАРЕЙШИНА

Не го настъпвай!... Мечовете скрийте!
Спокойствие!

АВФИДИЙ

Старейшини почтени,
като узнаете — но не сега,
в тоз пристъп, предизвикан от тогова —
каква опасност криел е за вас
животът му, тоз край ще ви възрадва.
Викнете ме в съвета си и аз
ще ви докажа вярната си служба
или безропотно ще понеса
най-тежката ви казън!

ПЪРВИ СТАРЕЙШИНА

Изнесете
трупа навън и нека бъде той
оплакан от нас всички! Досега
не е изпращал глашатай към гроба
по-ценен прах.

ВТОРИ СТАРЕЙШИНА

Със своята избухливост
донякъде той сменя от Авфидий
вината за таз кръв. Да вземем злото
откъм доброто му!

АВФИДИЙ

Гневът ми стихна
и мъка ме раздира. Трима войни
измежду най-добрите — аз, четвърти —
да понесат трупа! Ти, скръбен марш
отмервай с барабана си! А вие
склонете копия! Макар лишил
от синове и от мъже не малко
жени на този град — които още
оплакват с люти сълзи своите близки, —
той беше мъж със стъпки величави
и спомен благороден ще остави.
Повдигай!

Излизат, носейки тялото на Кориолан. Траурен марш.

[45] „Площад в Кориоли“ — някои коментатори ситуират тази сцена в Анциум. ↑

Издание:

Уилям Шекспир

Събрани съчинения в осем тома

Том 4

Трагедии

Превел от английски: Валери Петров

Редактор на изданието: Бояна Петрова

Редактор на издателството: Иван Гранитски

Художник: Петър Добрев

Коректори: Евгения Владинова, Таня Демирова

Издателство „Захарий Стоянов“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.